

LA LLIBRERIA DE LA RAMBLA I L'ALTERNATIVA CULTURAL DE TARRAGONA [1968-1980]

Ramon Marrugat Cuyàs

Cercle d'Estudis Històrics i Socials
Guillem Oliver del Camp de Tarragona

Díptic de la commemoració del X aniversari de la Llibreria de la Rambla, desembre de 1978.
Fons Llibreria de la Rambla. Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona.

La Llibreria de la Rambla i l'alternativa cultural de Tarragona (1968–1980)

Ramon Marrugat Cuyàs

CERCLE D'ESTUDIS HISTÒRICS
I SOCIALS «GUILLEM OLIVER»
DEL CAMP DE TARRAGONA

TARRAGONA, 2016

EDITEN:

Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili
Av. Catalunya, 35 · 43002 Tarragona
Tel. 977 55 8474 · A/e: publicacions@urv.cat
www.publicacions.urv.cat

Cercle d'Estudis Històrics i Socials
«Guillem Oliver» del Camp de Tarragona
L'Arxiu, M2 Espai Tabacalera
Av. Vidal i Barraquer · 43005 Tarragona
Tel. 977 296 230 · A/e: guillemoliver@guillemoliver.com

Primera edició en paper, novembre del 2012
Primera edició digital, febrer del 2016

ISBN: 978-84-8424-417-2
DL: T 108-2016

COL·LECCIÓ DEL CEHSGO

Direcció
JORDI PIQUÉ PADRÓ

Consell editorial
JOAN GISBERT CANES
JAUME LLAMBRICH BRULL
JOSEP SÁNCHEZ CERVELLÓ

Assessorament lingüístic
ALBA GATELL PANISELLO

Disseny de la coberta
PELE VIADER RAPP

Sumari

Pròleg	7
I. LA LLIBRERIA DE LA RAMBLA (1968-1980) VISTA DES DE DINS	13
1. Preàmbul i justificació	15
2. La llibreria i la ciutat	17
2.1 La Tarragona de l'any 1968	17
2.2 La creació de la Llibreria de la Rambla	19
2.3 El desplegament de l'activitat	21
2.4 El recull de dades	23
3. L'acompliment dels propòsits	25
3.1 La llengua catalana	25
3.2 La literatura catalana	25
3.3 El món de les arts	25
4. Les relacions amb la societat	27
4.1 El món cultural i associatiu tarragoní	27
4.2 La llibreria, pont a l'exterior	30
4.3 Els mitjans informatius	32
4.4 La llibreria i les organitzacions gremials	32
5. La Llibreria de la Rambla i la política	33
5.1 La imbricació social i política	33
5.2 La penyora: plets, l'assetjament immobiliari (<i>mobbing</i>)	35
6. El final d'un temps que no era el nostre	38
II. CRONOLOGIA DE L'ACTIVITAT	39
Any 1968	41
Any 1969	50
Any 1970	62
Any 1971	108
Any 1972	130

Any 1973.....	161
Any 1974.....	172
Any 1975.....	213
Any 1976.....	236
Any 1977.....	255
Any 1978.....	263
Any 1979.....	278
Any 1980.....	290
III. BIBLIOGRAFIA	297
IV. ÍNDEX ONOMÀSTIC	303

Pròleg

Hi ha moltes maneres de començar un pròleg i una d'elles, potser de les més plausibles, és evocar el record. Un record d'un moment molt precís, encara que datar-lo amb tota exactitud m'exigiria una recerca d'hemeroteca que no he fet. Així és, en tot cas, com ho recordo. El fet és que jo estudiava d'un dels últims cursos del batxillerat, i passava una quinzena de dies a Oxford, al mes d'agost, fent un curset intensiu d'anglès, amb tot d'estudiants d'altres llocs d'Europa —italians, sobretot, encara que no hi faltaven austríacs i, fins i tot, un iugoslau. La meva mare va venir a veure'm un dia, perquè ella se n'anava a passar uns dies, lluny de casa, en una altra ciutat al sud d'Anglaterra. Devia ser, amb tota seguretat, l'estiu de 1976, perquè entre les coses que em va portar de Barcelona hi havia un exemplar del diari *Avui*, que feia pocs mesos que s'havia començat a publicar. Doncs bé, si la memòria no em traïx, en aquella edició de l'*Avui* hi vaig llegir un article d'un gran amic de la meva mare, Josep Anton Baixeras, en què l'escriptor tarragoní advocava perquè Barcelona assumís clarament, irrenunciablement, en el nou context democràtic que tot just s'iniciava llavors, la capitalitat cultural de Catalunya.

Venint d'una situació com el franquisme, on el localisme havia estat fomentat fins a l'exacerbació, aquella reivindicació de Baixeras (la meva mare, fidel als seus orígens tarragonins, no deia el Baixeras, ni en Baixeras) en el sentit que Barcelona no tingués recança a assumir el seu caràcter de capital del país, em va sorprendre molt positivament. Encara que, en realitat, jo no havia viscut mai, en la meva curta experiència, un antagonisme real, tangible, entre la ciutat de la meva mare, Tarragona, i la del meu pare, i meva, Barcelona —fora de quan els meus avis es queixaven, amb aquell sentit de l'humor peculiar que gastaven, que quan arribàvem de visita a Tarragona sempre portàvem la pluja amb nosaltres. Sí que havia experimentat, de petit, el contrast en el que podríem dir-ne la sociabilitat entre les dues ciutats: mentre que a Barcelona vivíem en l'anonimat i en el menor control social propis de la gran ciutat, quan a Tarragona sortíem al carrer amb la meva àvia no paràvem de trobar gent amb qui ella s'aturava a conversar, i que li preguntaven educadament i invariablement "Què fa, el senyor Lloret?". En alguna ocasió, ella es permetia alguna broma sobre si els seus néts no eren prou nets. Potser ho recordo perquè, a l'escola, algun company em feia notar que jo no pronunciava exactament les "es" com a Barcelona —un llegat maternal, sens dubte.

També era diferent, és clar, la forma de la ciutat. El diumenge, el meu avi es permetia una de les seves, escasses, distraccions —la seva vida era el seu despatx d'advocat i de corredor de comerç: no va sobreviure gaires anys al dolç avorriment de la jubilació—, que era portar-nos fins al port. Puc recordar encara, amb tanta vivor com nostàlgia, alguna de les històries dels “pràctics” del port que explicava i que ell coneixia de primera mà. No sé si és del tot cert que Barcelona vivia llavors d'esquena al mar, com s'ha repetit sovint; però és indubtable que va ser a Tarragona on vaig descobrir aquesta connexió estreta entre ciutat i port, que a Barcelona no se'ns feia, en absolut, tan evident. Al lèxic familiar vam incorporar noms com Nàutic i Serrallo. Les històries del mar, a més, ens connectaven amb el rebesavi Lloret, arribat a Tarragona des de la Vila Joiosa —una població de la Marina Baixa on, com vaig saber més tard, pràcticament una meitat de la població es diu Llorca i l'altra meitat, Lloret. Un cosí de la mare, a València, guarda encara el quadern de bitàcora del capità Gaspar Lloret que feia cabotatge fins a ports tan llunyans com Odessa, un nom que exercia en mi una fascinació innegable.

Però si hi havia un tret sobresortint dels Lloret era la dispersió familiar. Una dispersió no volguda, fruit de les tràgiques conseqüències que per al país havia tingut la derrota republicana de l'any 1939: a l'exili inicial del meu avi a Montpeller, d'on va tornar al cap de pocs anys, s'hi sumava l'exili o el desterrament, aquests ja definitius, de la resta de la família. El germà petit, Gaspar, en sortir de la presó se n'anà desterrat a València, on sempre s'enyorà i on morí, potser recordant encara com, durant la retirada de l'exèrcit republicà, feia volar ponts. Una de les germanes, la Maria, va viure l'exili, no pas daurat, a la banlieue de París, casada allà amb un altre exiliat, el polític d'Esquerra Republicana Antoni Xirau; allà hi van morir tots dos, quan ja era massa tard per retornar a Catalunya. I finalment hi havia el pare de tots ells, el meu besavi Pere Lloret Ordeix, “l'avi vellet” que li dèiem, membre destacat d'Acció Catalana Republicana que, en tornar de l'exili l'any 1945, havia hagut d'anar a viure a Barcelona a casa de la seva altra filla, la tia Fina —l'element més entranyable per a mi, i potser un dels més dissortats, de tot el clan Lloret— sense que pogués retornar a la ciutat on, com a alcalde acabat d'elegir en les eleccions del 12 d'abril de 1931, havia proclamat la República, i on havia promogut la urbanització del passeig Arqueològic i havia presidit el patronat de Poblet.

Però de la guerra, a casa dels avis, se'n parlava poc. El meu avi havia refet la seva vida, professionalment, i també econòmicament, i encara que sentia un evident menyspreu pel règim franquista i pels seus jerarques, no era un home polític. Potser hi contribuïa, a aquest silenci, el fet que a la meva àvia, provinent d'una família dretana d'Alcover, no li agradava que se'n parlés, perquè li evocava massa patiments: recordo perfectament que, quan vaig començar a interessar-me pels llibres d'història a la seva nodrida biblioteca familiar, em recriminava que volgués llegir coses sobre la guerra civil, que considerava que calia deixar en l'oblit. L'experiència de la derrota havia esta

massa amarga, i en tot cas contrastava poderosament amb la prosperitat material i la tímida represa cultural que, als anys setanta, ja era ben visible i que estava capgirant la història bimil·lenària de la ciutat.

* * *

Naturalment, la voluntat de Ramon Marrugat en demanar-me un pròleg per al seu llibre no era que jo rememorés aquesta història familiar, que he invocat no només per mirar de justificar la meua tria com a prologuista, sinó també, i sobretot, amb la pretensió de fer un cert dibuix, necessàriament parcial, de com era la ciutat on, l'any 1968, es va instal·lar la Llibreria de la Rambla. Una ciutat que, efectivament, havia canviat moltíssim respecte a la de 1939: la trajectòria mateixa del meu avi ho testimoniava. El desenvolupament industrial, sobretot arran de la instal·lació de la petroquímica, i l'auge turístic de la costa havien convertit Tarragona, en els decennis finals del franquisme, en una de les ciutats més dinàmiques de tot Catalunya: en només vint anys, la seva població es va multiplicar per 2'5, en passar dels 43.519 habitants censats el 1960 als 109 112 h de l'any 1981. Un increment demogràfic d'aquest abast només era possible mitjançant una intensa immigració, que procedia principalment de les regions rurals del sud d'Espanya, i per allotjar la qual es van construir polígons d'habitatge com el de la Torreforta o el de Sant Pere i Sant Pau.

La societat tarragonina, com la catalana en el seu conjunt, havia fet un gran salt trenta anys després de la fi de la guerra. Malgrat la dictadura, i un cop superada la llarga i inacabable postguerra, era una societat que començava a agafar les regnes d'ella mateixa, i a posar les eines —culturals i polítiques— per treure's del damunt la ignomínia del franquisme. La Tarragona levítica, la ciutat vuitcentista de capellans, funcionaris i militars, però també dels propietaris rurals del Camp, començava a quedar enrere. I el catalanisme començava a tenir-hi un paper que, en èpoques anteriors, havia estat relativament menor. La diferència en la forma i en el ritme de la vida respecte de la capital continuava sent perceptible per al visitant ocasional, però el dinamisme que començava a prendre la ciutat era també innegable. L'aposta industrial n'era l'element bàsic, cosa que potser no està de més recordar en un moment com l'actual, en què alguns economistes intel·ligents comencen a cridar l'atenció sobre la necessària “relocalització” industrial si volem que aquest país tingui algun futur. En aquest sentit, la comparació de l'evolució de Tarragona en aquells anys respecte a altres ciutats —penso sobretot en Girona, però també en Lleida— de característiques similars seria, sens dubte, molt il·lustradora.

Els canvis demogràfics i econòmics, com saben tots els historiadors, duien acompanyats altres canvis en l'esfera política i cultural. Al llarg dels anys seixanta, d'ençà sobretot del pla d'estabilització del 1959 i en paral·lel al “desarrollismo” econòmic i a la creixent, encara que reprimida, oposició política i sindical al règim, s'havia anat

forjant un extraordinari moviment cultural i polític, de contorns prou ben delimitats, encara que pendent d'un bon estudi, i que un dels seus impulsors, l'historiador de la cultura Joaquim Molas, ha batejat, a *L'Avenç*, com a "seixantisme". Un moviment que Molas ha situat, amb tota la raó, al costat dels dos altres grans moviments políticoculturals de la Catalunya contemporània: el Modernisme del tombant de segle XIX i el Noucentisme de les primeres dècades del XX. El terme "seixantisme", inspirat evidentment en el de Noucentisme (del llegat del qual, en tants aspectes, se separava clarament), no ha tingut probablement la fortuna que es mereix, i és per això que alguns prefereixen referir-s'hi, sobretot en el seu vessant més literari, amb el terme de "realisme històric", que, aquest sí, ha estat fins i tot recollit a la Gran Enciclopedia Catalana (un altre dels fruits d'aquell mateix moviment), on és definit amb prou precisió com "el moviment literari que, aproximadament entre el 1959 i el 1968, propugnà una ruptura amb les actituds culturals i literàries vigents a Catalunya –moltes d'elles supervivents, encara, del període de la preguerra– i propugnà el realisme en un intent d'inserir el treball intel·lectual i literari en el procés de recuperació política del país i com a arma de lluita contra el franquisme".

El "seixantisme" va ultrapassar, però, l'àmbit literari i, de la mà de fenòmens com la Nova Cançó (els primers discos dels Setze Jutges van aparèixer el 1962, el mateix any que Edicions 62 començava la seva singladura amb *Nosaltres els valencians*, de Fuster) va ser el moviment que va permetre al catalanisme de ressorgir amb força després de la dictadura; i que li va donar, novament, al catalanisme, el seu caràcter de moviment modernitzador, absolutament encarat a Europa, que n'ha fet un poderós element diferencial dins d'Espanya. És però encara, com apuntava, un moment poc estudiat, i em temo també que en alguns àmbits de la cultura catalana contemporània, poc assumit: la institucionalització de la cultura, a partir dels anys 1980, tinc la impressió que no sempre n'ha sabut recollir els millors fruits.

És justament, en aquest context i com a part activa d'aquest context que, fruit d'una iniciativa políticocultural que no dubto a qualificar de "seixantista", la Llibreria de la Rambla va obrir les seves portes, en una data tan emblemàtica per a la història europea i de la cultura occidental com és l'any 1968. És l'any del maig francès, i de la invasió de Txecoslovàquia després de la primavera de Praga, però també de la revolta dels estudiants a Berkeley, de les protestes contra la guerra del Vietnam i de l'assassinat de Luther King. A França, naturalment, van encunyar ben aviat un terme per definir els representants d'aquesta generació: els *soixante-huitards*. A Catalunya, n'hi va haver uns quants, de *soixante-huitards*. Però el moviment va ser molt més ampli, i la resistència cultural i política al règim anava adquirint un gruix creixent, que abastava un espectre ampli, transversal: els antifranquistes, que el 1971 s'unirien entorn de l'Assemblea de Catalunya i dels seus quatre punts reivindicatius, eren "molts més dels que ells volen i diuen", per citar un clàssic de la Nova Cançó.

L'esperit "seixantista" va presidir, sens dubte, els anys d'intensa activitat cultural que, amb una pretensió clarament política, va dur a terme entre 1968 i 1980 la Llibreria de la Rambla. D'ençà del mateix dia de la inauguració, a càrrec de Joan Fuster, l'assagista més intel·ligent que ha donat la cultura catalana contemporània, la nòmina d'actes culturals fets en aquesta llibreria emblemàtica —i que ara Ramon Marrugat ha recollit, pacientment i modèlicament, en aquest llibre— constitueixen una guia per a l'estudi dels anys seixanta i setanta a Catalunya, i han d'ajudar als historiadors i als estudiosos de l'època, que massa sovint treballen amb uns referents massa barcelonins, a reconstruir en la seva globalitat, és a dir en la seva complexitat, l'abast de l'ampli moviment cultural i polític que, a Catalunya, va fer possible la Transició a la democràcia i a l'autonomia, tot deixant enrere la grisor, la mediocritat i la pobresa cultural que el franquisme hi havia portat.

Tarragona va saber trobar "la nova arquitectura amb què braços més lliures puguin ratllar el teu sòl" que Màrius Torres invocava a "La ciutat llunyana". Iniciatives com la Llibreria de la Rambla van ser, sense cap mena de dubte, carreus destacats d'aquesta nova arquitectura. Del 1980 ençà, però, el context ha canviat extraordinàriament, i ara molts elements d'aquella època, fruit del seixantisme i de la força transformadora de l'antifranquisme cultural i polític, s'han de preguntar pel paper que fan en una situació tan canviant. Potser seria un bon moment perquè, tots plegats, tornéssim a llegir l'article que Baixeras publicava a l'Avui l'any 1976 i fer un examen de consciència sobre el paper que entre tots hem sabut donar a una ciutat, Tarragona, l'evolució de la qual és decisiva per al futur de Catalunya. A Barcelona, en concret, ens hem de preguntar si hem fet prou de capital de Catalunya, com ens reclamava Baixeras. Del que podem estar segurs és que, de Tarragona estant, des de llocs com la Llibreria de la Rambla, encara que en Marrugat ja plegui i que en Baixeras ja no hi sigui, ens seguiran interpel·lant i recordant-nos que la represa de Catalunya no ha estat mai possible sense la seva xarxa, el seu sistema de "ciutats mitjanes" que un geògraf esdevingut historiador, com era Pierre Vilar, va saber veure com un dels elements constitutius de Catalunya.

Josep M. MUÑOZ I LLORET, director de *L'Avenç*
Barcelona, juliol de 2012

**I. LA LLIBRERIA DE LA RAMBLA (1968-1980),
VISTA DES DE DINS**

Inauguració de la sala d'exposicions de la llibreria amb els artistes Subirachs, Hernández Pijuan, Marcel Martí i Modest Cuixart, març-abril de 1969.

Foto: Vallvé. Fons Llibreria de la Rambla. Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona.

1. Preàmbul i justificació

Una relació dels actes de tota mena que es van desenvolupar a la Llibreria de la Rambla de Tarragona al llarg d'aquell període convuls i esperançador, que fou el de la dotzena d'anys que van del 1968 al 1980, hauria d'ésser prou testimoni, tant de la intensa activitat desplegada, com del caràcter plural que tingué. Ben mirat, no hi caldria cap comentari.

En canvi, fer-ne un resum, encara que només sigui atenent-nos als trets més significatius, i lligar-lo amb el paper que li va tocar de fer en el món cultural tarragoní a la Llibreria de la Rambla no és pas gens fàcil. En tot cas, no ho és vist des de dins, perquè ens pot faltar perspectiva, encara que ens hi ajudi molt la lectura de la relació d'actes i de la literatura que ha anat generant en la memorialística.

Potser no caldria, doncs, cap més explicació ni justificació, si no fos que creiem que ja és hora que surtin de l'oblit i es posin de relleu moltes de les activitats de la ciutadania de Tarragona que van patir el menyspreu deliberat, sistemàtic i frustrant d'un règim ignominiós. Perquè per molt que ens atabali el cúmul de dades que s'aporten en aquest treball no deixa d'ésser més que l'indici de la vida no resignada i mal coneguda que es teixia sota la llosa del silenci imposat i, per això, dit sigui de passada, és un bon moment, com sempre ho ha d'ésser, per a encoratjar la societat tarragonina a fer el mateix, i treure d'una vegada a la llum les traces que restin, per migrades que siguin, de la vida social, cultural i política que, malgrat que ho fos de manera soterrada, era realment existent en aquells anys de foscor. Ens hem d'adonar que això és part essencial del que hem convingut a dir-ne recuperació de la memòria històrica. Pensem-hi: llum a la foscor.

Cal veure-hi, també, un acte de reconeixement: més de cinc-cents actes tan diversos com els desenvolupats a la llibreria –o des de la llibreria– entre els anys 1968 i 1980 no són, no poden ser, el treball de només un petit grup de persones més o menys identificable. Evidentment que no és així, perquè al darrere hi havia centenars de voluntats inconformes que s'ajuntaven de manera activa per a l'objectiu comú d'assolir una pràctica cultural digna a la nostra ciutat, que alhora estigués degudament connectada amb els referents exteriors. Per tant, des d'aquest punt de vista, no és res més que un acte de justícia que sigui retornat a la ciutat el coneixement de quelcom que li pertany i que mai no ha deixat de ser seu, perquè forma part del patrimoni col·lectiu, que és com s'ha de considerar la història, tractada amb respecte i sempre a l'abast.

És el que va dir Artur Bladé i Desumvila, bon retratista de l'època, en el seu di-
etari tarragoní:

[BLADÉ *Viure Tarragona 1975-1976*: 119.]

[...] les memòries que no s'escriuen no compten i l'home –i la dona– són
–som– màquines d'oblidar. Per contrarestar aquesta tendència tots els mitjans
són bons i fins poden ser lloables. El cert és que tot allò que no figura escrit en
un paper, se'n va com el fum. I el que s'escriu de vegades també, però sempre
resta l'entreteniment, que és una cosa gens menyspreable.

Ara bé, com que la intenció explícita de l'editor és que en l'elaboració del text m'hi
impliqués des de la vivència de la meva relació personal, l'encàrrec orienta un treball
a fer, malgrat que, al meu entendre, sigui a compte de l'objectivitat que diuen tan ne-
cessària. Perquè, ho he pensat, el més correcte per part meva ha d'ésser prescindir de
tota pretensió d'objectivitat, que és una reacció natural i primària, que no costa gai-
re d'entendre si repassem els mitjans de l'època, i notòriament aquell tronat i sectari
Diario Español. Perquè si no es fa així, quan, anys a venir, un historiador es dediqués
a fer balanç de la vida cultural a Tarragona d'aquells temps, i ho fes només a partir de
les cròniques publicades, sens dubte que acabaria descrivint una realitat esbiaixada,
per no dir un esguerro, en l'obvietat que bona part d'allò més important que passava
no se'n feia ni esment.

Reclamo, doncs, de la benvolença del lector, que permeti que sigui parcial en el
poc que pugui aportar, no perquè no sigui veritat o, dit d'una altra manera, perquè
digui mentida, sinó perquè molt del que hi podria afegir, i que no diré, ja prou que
ho trobarà enregistrat amb tots els honors. No ens enganyem: el repàs que es fa aquí
d'aquells anys és de fets –i actituds– d'una part de la societat que maldava per una
cultura que fos alternativa a l'oficial.

Així i tot, demano excuses d'algun oblit perquè bé que sabeu que la memòria i el
discerniment humà tenen limitacions i podem cometre espifiades i errors, i no cal que
sigui per malvolença, sinó per ineptitud o oblit involuntari.

2. La llibreria i la ciutat

2.1 La Tarragona de l'any 1968

Tot un seguit d'esdeveniments, arreu del món, senyalen la primavera de l'any 1968 com una de les fites definitòries d'un segle particularment mogut. El mític maig revolucionari de París no n'és l'única referència, perquè els nous moviments socials escampaven llurs inquietuds a tots els racons, i els episodis paral·lels de Praga, Berkeley, Mèxic o Varsòvia no eren sinó símptomes d'un món efervescent, en ebullició.

Així, un darrere l'altre, arribaven moviments de fons de diferent naturalesa que, en graus molt diversos, confluïren en la nostra cultura col·lectiva i, sens dubte, en conformaren una nova modulació: la no-violència, la lluita contra el racisme, la irrupció de les religions orientals, la descolonització, la immigració, el turisme...

Al nostre país, la creixent entrada en la vida pública de les generacions que no havien viscut la guerra accentuava de manera progressiva la descomposició d'un règim opressiu. La força i l'empenta de la renovada oposició social i política feia cada cop més visibles les contradiccions del règim autoritari.

Al llarg de la dècada dels seixanta, una ànsia de redreçament va anar calant en la societat catalana, i una mena de segona Renaixença anava posant els fonaments a noves propostes del món cultural. En un sol any, el 1962, enmig d'aquell ambient d'hostilitat pregona, havien pogut tenir lloc iniciatives que esdevindrien cabdals per a la resistència, com la fundació de l'Òmnium Cultural per a la llengua; o la de *Cavall Fort* per a l'esplai infantil; o la d'*Orifloma* per al món informatiu més trencador; o la d'Edicions 62 per a la renovació de la indústria editorial; o la d'Edigsa per a la Nova Cançó...

El desenvolupament industrial, que va provocar un notable creixement demogràfic, va posar en evidència, de manera especialment forta a Tarragona, la manca de capacitat integradora i de racionalitat de la crosta dirigent, i, a l'empara de la indiferència o potser de la complicitat oficial, van créixer barris despenjats, amb problemes de cohesió que encara avui perduren i que superen les possibilitats d'actuació municipal, mani qui mani.

En aquest panorama, el provincianisme i el provincialisme militant havien conformat una Tarragona grisa i pobra des del punt de vista cultural. Uns quants elements hi ajudaven:

- La proximitat del poder polític, que si ja als anys quaranta havia estat el principal motiu de la pràctica desaparició de l'associacionisme tarragoní, mitjançant mesures coercitives de repressió i d'apropiació del patrimoni, ara era suficient perquè iniciatives que en altres llocs passaven desapercebudes, aquí fossin escapçades només néixer.

- El paper de l'Església tarragonina que, dirigida per un peó del franquisme i amb la complicitat activa d'una part de la cúria feta a mida, es va mostrar bel·ligerant contra l'ús de la llengua catalana, normalment només tolerada en aspectes laterals, de manera prou diferent al que ja succeïa en altres diòcesis.
- L'existència de mitjans al servei del poder polític, monopolitzadors de la informació local com eren el *Diario Español* i Radio Tarragona, constructors de la particular ideologia diarioespanyolista que amarava la crosta tarragonina governant.

L'activitat cultural catalanista o, simplement, catalana, que ja va haver de suportar un bon sotrac l'any 1939, encara va patir amb especial força i continuïtat la repressió allà on la presència de la crosta administrativa governativa es notava més, com era el cas de Tarragona. A la desaparició d'instruments associatius com ara l'Orfeó Tarragoní, els ateneus, etc. s'hi ha d'afegir la destrucció dels locals que podien aixoplugar les activitats que, en la llarga nit que cantava Raimon, anaven surant malgrat els mals temps que teníem. Pensem que a Tarragona, ja entrats els anys seixanta, encara vam haver de veure com s'enderrocava el Teatre Principal, amb el beneplàcit municipal –i de l'Església, que n'era propietària.

L'acció d'alguns tarragonins –massa pocs potser– va tenir una feina feixuga a redreçar allò que era poc redreçable, en un panorama no gaire engrescador i, d'una manera intuïtiva i aïllada, mancats com estaven d'altres referències. Per als qui no s'hi conformaven, apuntar un nen a un curset de sardanes esdevenia un acte de resistència. Caldria valorar més del que es fa l'exemplaritat dels esforços d'associacions d'esbarts i de sardanistes que florien a l'aixopluc del Casal Tarragoní, allotjat a la Cooperativa Obrera. I també, naturalment, la labor meritòria de l'excursionisme, que de sempre ha estat una altra branca il·lustre de l'associacionisme català i catalanista, que a Tarragona representaven l'Agrupació Excursionista Ginesta i el Grup Excursionista Muntanyenc.

D'altres iniciatives, i amb d'altres perspectives, trobaren el forat per anar fent-se un lloc, com l'escola Pax o el Club de Joves, que juntament amb el moviment de l'escoltisme van deixar una empremta a la ciutat encara visible avui en les minories més inquietes.

Al mateix temps, prop de la marginació social i urbana dels barris nous, voluntats aplegades com les que hi havia al Centre Social de Torreforta, tenien feina a lluitar per les necessitats més primàries.

[DUCH/FERRÉ *Dones Tarragona*: 198.]

M. Antònia Recasens sosté que en la revitalització cultural de la ciutat hi hagué nombroses iniciatives al costat de la nova escola, «paral·lelament a l'es-

cola Pax es va fundar la Llibreria de la Rambla, l'escola Pax hi va programar moltes conferències per als pares de l'escola però obertes a tothom. Va venir l'Oriol Martorell, la Marta Mata, venia gent interessantíssima a parlar sobre pedagogia, música, religió, país, tot es feia en català». En l'esclatxa democratitzadora oberta en la Tarragona franquista per l'escola Pax s'hi ha de sumar, cinc anys després, i amb la promoció de professionals i de famílies de tradició republicana i catalanista el projecte de creació de la Llibreria de la Rambla.

2.2 *La creació de la Llibreria de la Rambla*

En aquest context, un grup de tarragonins agrupats a l'entorn de la iniciativa i empenya de Josep Ferrer Bosch va tenir la gosadia d'impulsar la creació, el dia de Sant Jordi de 1968, d'una societat que amb el nom de *Llibreria de la Rambla*, tenia com a objectiu estatutari el de «fomentar la difusió del llibre i la promoció i estímul d'activitats artístiques i culturals».

Hem de situar-nos en la legalitat del moment per a copsar com la inclusió d'aquest objectiu en una societat mercantil fou d'utilitat per a donar cobertura a la contradicció d'una empresa comercial per a la qual el lucre no n'era la finalitat.

[FERRER *Història Tarragona*: 400-401.]

[...] s'obria una nova llibreria a Tarragona, la Llibreria de la Rambla, amb unes inquietuds diferents. Va ser la iniciativa d'una persona, molt propera meva, que buscà com accionistes una sèrie de gent amant de la cultura i de l'art. Es va inaugurar l'any 1968 amb una conferència de Joan Fuster. Es feren exposicions amb artistes importants i es donaren conferències amb gent que no estàvem acostumats a escoltar des de Tarragona. Era oberta a tot, i sindicats i partits, encara no legalitzats, van poder reunir-s'hi. I s'hi realitzaren moltes altres coses innovadores per a la nostra ciutat.

Vam assistir a canvis impensables anys enrere, com per exemple l'escoltisme, que substituïa els moviments protagonitzats per nois falangistes.

El funcionament de la llibreria, que mai no va ser un negoci rendible en sentit econòmic, estava supeditat a la realització de les activitats de caràcter cultural que els seus dirigents promovien i, per això, en aquest espai de memòria no hi trobareu una relació de la marxa comercial de l'establiment, sinó que el text explicatiu anirà sempre a omplir de dades i comentaris que il·lustrin l'acompliment dels objectius socials.

El grup fundacional l'integraven uns cent cinquanta socis dels quals en va sortir un consell d'administració format pel president i conseller delegat Josep Ferrer Bosch, pel conseller i secretari Enric Baixeras Sastre, i pels consellers Josep A. Baixeras Sastre, Edmon Braña Pedrol, Manuel Crehuet Julià, Ramon Dolç Gutiérrez, Albert

Heras Salgas, Pere Lloret Carbó, Josep Maria Puig Salellas i Gabriel Xammar Sala. L'any següent s'hi incorporà Joan Josep Marca Torrents, i Francesc Inglada Ferrer l'any 1974; i mentrestant van anar cessant, en deixar el domicili tarragoní, els senyors Dolç, Heras i Puig. Posteriorment, ja a l'any 1978 hi hagué una renovació del consell, que va passar a ésser integrat per Josep Ferrer Bosch, president, i els consellers Ramon Marrugat Cuyàs, Josep Munné Costa i Sergi Xirinachs Díaz. En inaugurar-se l'establiment, la gerència era ocupada per Jaume Rossell Llimona, el qual, entrat ja l'any 1969, fou substituït per Ramon Marrugat.

[MARRUGAT *Balcó* (fragment)]

Cal reconèixer que si ja quaranta anys són molts per a un comerç, per a una associació, per a una activitat cultural, encara amb més motiu, quaranta anys comencen a ésser molt de temps per a la mesura dels humans i per això, hem de deixar constància avui, enmig de la joia d'aquest moment, d'una pinzellada de tristor en veure, quan desfem el camí i mirem enrere, tants i tants de noms que hi han fet parada.

L'obligat plany per l'absència dels que ja no hi són, la voldria personificar en tres persones, tres homenots, justament aquest any que ens han deixat. Podria fer-ho amb molts d'altres, però és que aquests, tots tres, formaven part del pinyol directiu inicial.

En primer lloc, Josep Maria Puig Salellas, que va exercir de notari a la nostra ciutat, en una llarga etapa de la seva meritòria vida professional. D'ell va ser la idea de constituir-nos en societat anònima en l'avinentsa de la legalització. Limitat com estava aleshores el dret d'associació, la repressió política s'expressava per mitjà de dificultats administratives, de traves burocràtiques. A la complicació de l'aplec de voluntats de l'associacionisme s'hi afegia un seguit de requisits: que si noms, que si referències, que si avals, que si certificats de bona conducta. La perversió del sistema polític vigent era grossa: donaves la cara i rebies, posaves una societat anònima i oli en un llum.

En segon lloc, Gabriel Xammar Sala, digna persona, honorat fa tot just un parell d'anys amb aquest mateix premi. Un home íntegre, el recurs a qui altres associacions van recórrer per a resoldre situacions sense sortida. Catalanista de pedra picada. Generós i obert. Ell va ser qui, quan el món associatiu, cultural i polític tarragoní va començar a trobar aixopluc a la nostra llibreria, va saber formular amb una frase curta l'abast de la nostra acollida: «Per la dreta, el català; per l'esquerra, sense límits».

En tercer lloc, Josep Anton Baixeras Sastre, el qual, permeteu-me la llicència d'un oxímoron, se'l podria haver definit com un home amb el «seny arrauxat». D'aparença indolent, portava prou energia per a fer de llevat, i era

l'element pensador que estava al darrere de les fites més recordades, les que avui marquen la nostra actuació d'aquells anys difícils, com ara, entre altres, la nit literària de Santa Llúcia de 1972, o la Setmana Cultural Valenciana de 1974, o l'homenatge a Joan Miró de 1970, o la creació de l'Òmnium Cultural del Tarragonès, o els actes a Tarragona del II Congrés de Cultura Catalana.

L'establiment va obrir la porta al públic al desembre, amb un parlament de Joan Fuster i, a l'abril següent, es va inaugurar la Sala d'Art amb una exposició col·lectiva de Cuixart, Hernández Pijuan, Marcel Martí i Subirachs.

Vet aquí, doncs, com s'encetaven amb noms il·lustres de la cultura catalana d'aquells anys, les dues línies d'actuació previstes: una, la de promoció de la llengua i literatura catalanes, i una altra, la de connexió de Tarragona amb els corrents artístics del moment.

Aquests dos propòsits van resultar de seguida molt minsos per a les necessitats d'una ciutat que començava a cercar vies alternatives al provincianisme de la crosta oficial, circumstància que, de seguida, va portar a ampliar notablement l'abast dels objectius originals.

Hi havia encara un tret inconfusible en la nova entitat: la intenció cosmopolita a partir de l'arrelament a la ciutat, que es mostrava des de l'inici en l'expressió del propi nom i en l'adopció com a imatge de la llibreria d'una obra de l'escultor Juli Antoni, ben representativa de Tarragona.

2.3 El desplegament de l'activitat

Des de la fundació de la llibreria fins a l'any 1980 tenim comptabilitzats prop de cinc-cents actes, que si bé la majoria eren d'ordre estrictament local, també servien sovint per a posar-se en contacte amb inquietuds paral·leles d'arreu de Catalunya.

L'escriptor reusenc Xavier Amorós, en parlar d'un acte cultural de l'època, va fer el comentari que «la sala era més plena de por que no de gent». D'aquí vénen les mancances i, en primer lloc, de la que en podríem dir «interna», en la documentació conservada, perquè els impediments propis d'aquella «llibertat vigilada» motivaven sovint el recurs a les mitges paraules i a les metàfores per a iniciats. Ras i curt: el que ara ens consta no és, de vegades, el que realment va passar, i, en tot cas, els apunts conservats s'alternen amb els buits dels silencis prudents.

Alguns d'aquests silencis s'han pogut omplir amb aportacions de la memorialística local, tan valuosa com insuficient; d'altres –què hi farem!– hauran de romandre per sempre als llimbs.

Una important mancança en la relació d'actes –gairebé total, perquè no resta més que en la memòria d'uns quants– és la de tots aquells que no tenien carta de convocatòria, limitats com estaven els drets d'expressió i de reunió, perquè es feien en la més

estricta confidencialitat. Naturalment, com que no se'n va demanar autorització no en resta constància enlloc, perquè, fins i tot, quan s'apunten en una agenda, l'anotació era críptica, amb inicials en clau com a norma d'elemental prudència, i la clau era tan efectiva que ara no hi ha torsimany que la desxifri. Llevat del cas d'alguna escadussera reunió ben apuntada o d'alguna aportació de la memòria personal dels testimonis, aquests actes i reunions sense autorització han passat a l'oblit.

Per a la reconstrucció dels fets hauria d'haver estat d'utilitat el recurs al buidatge dels mitjans locals, però aquest mètode ha resultat de nul·l interès pel silenci obstructiu aplicat, que és escandalós si comparem alguna de les activitats desenvolupades a la Llibreria de la Rambla amb les notícies publicades. I encara gràcies, perquè quan se'n feien ressò era més per un tracte de favor a una persona relacionada amb l'organització de l'acte que no pas per l'interès de la notícia.

En canvi, resulta paradoxal que la censura hagi tingut, de retruc, un efecte positiu per a la disponibilitat de material de l'època. Com que el procediment seguia uns passos obligats, rutinaris i s'havia d'obtenir permís per a tots els actes (tota convocatòria de conferències, recitals, presentacions i exposicions havia d'estar prèviament autoritzada pel Govern Civil i per la Delegació d'Informació, que retornaven les sol·licituds amb els corresponents advertiments i rectificacions), la conservació d'aquesta paperassa és la que ens permet, doncs, d'establir un mínim calendari de les activitats.

Un altre recordatori que ajuda a completar el retrat d'aquells temps grisos són les actes conservades dels segrests governatius de llibres, encara que malauradament de la majoria no ens en resti constància, en no haver-se'n aixecat cap acta, perquè com que s'havia anat teixint una xarxa còmplice entre les llibreries del país, de molts dels intents de captura de llibres perseguits n'hi havia avis previ, amb temps suficient perquè «desapareguessin» de la llibreria abans que no es presentés l'agent governatiu.

Hi ha també una manca notable de documentació gràfica que ara, instal·lats com estem en la cultura de la imatge, se'ns fa molt difícil d'entendre. No ho seria tant si poguéssim fer un salt enrere en el temps i situar-nos en aquells anys en què com que es jugava sempre al límit de la legalitat, les fotografies eren testimonis no volguts perquè podien esdevenir perjudicials i convenia bandejar-les del tot. Fins i tot quan s'actuava dins la legalitat, la fotografia era una nosa per a la necessitat i objectiu d'ampliar el cercle dels convençuts i cercar complicitats, perquè estava molt estesa la por que anar segons on «podia comprometre».

[RECASENS GEC «Tarragona».]

Els darrers anys, primer amb l'aparició d'alguns clubs de joves, de vida efímera, i més tard amb la labor desenvolupada per la Llibreria de la Rambla, han començat a renéixer les manifestacions culturals col·lectives: exposicions, recitals poètics, commemoracions, conferències i col·loquis d'art, de pedagogia, de sociologia, d'urbanisme i tota mena de temes.

2.4 *El recull de dades*

La informació de l'activitat desenvolupada s'ha ordenat per ordre cronològic i s'hi inclouen tots els actes dels quals se'n té notícia fidedigna, sigui a través de la publicitat generada (cartells, invitacions, circulars...), sigui a través de documents dels tràmits de censura conservats, sigui per mitjà dels dietaris de reserves de la sala d'actes. En alguns casos, també, a partir d'anotacions d'un dietari propi, que lamentablement ara es mostra molt escàs per les elementals raons de prudència.

La seqüència cronològica dels actes té l'avantatge que permet als investigadors de la petita història local de trobar-los més fàcilment, encara que també presenta l'inconvenient que un tema, un personatge, una associació, no puguin ésser tractats amb la perspectiva d'una visió global. De vegades, en els meus comentaris, he procurat de resoldre-ho, però no n'estic gaire segur d'haver-ho aconseguit. Un altre efecte potser no positiu és que la manca de referència explícita que encaixi amb els fets generals del país en dificulti la comprensió.

El que sí que resultarà fàcil de veure és la desigual intensitat de l'activitat, que si és testimoni d'alts i baixos d'algun període, també reflecteix l'absència d'informació, molt determinant d'algun aprimament d'allò que tenim registrat, sigui per la pèrdua de documentació, sigui pels buits de la memòria.

Aquests gairebé mig miler d'actes que fem constar com a realitzats al llarg dels dotze anys estudiats no són més que una espurna testimonial que ens resta de l'intens treball col·lectiu i silenciosos d'aquells temps, que eren tan plens d'esperances com de dificultats; uns temps plens de grisor, que si fan més interessant i necessària la crònica, alhora en són la causa de les mancances.

En cadascun dels actes relacionats s'hi poden veure tres parts diferenciades: una primera, que hi és sempre, que comença amb la data i que porta una descripció sucinta de l'activitat; en la segona part s'hi inclouen, quan se n'han trobat, textos literaris que s'hi refereixen, siguin de memorialistes, siguin extrets de catàlegs o d'alguna altra publicitat; de vegades, sobretot en el cas d'alguna recitació, s'aprofita un retall del text passat a censura. Finalment, la tercera part incorpora, quan hi és avinent, una nota extreta d'un dietari personal i, també, si la memòria no em falla, un comentari complementari que situï l'acte en el context local o general.

[XIRINACS «El 99».]

Entro a la Rambla i sóc a casa meva. És una casa ampla, amb el sostre de pàmpols que l'Ajuntament s'entesta a retallar més cada any, fins a la mort; i on l'ocell familiar pinta de blanc i negre les tardes del fred.

La Rambla empeny el camp amb els peus i s'acotxa a mar. Quan som a «tocar ferro», la mandra del sol ens fa el caminar solemne, i cap a migdia sempre hi trobem el Pau, l'Andreu, la «Chichi» i l'«Ermelina», que fan bronze i ens adoben la nació.

La nostra casa, pels que som d'aquí i pel foraster que vulgui servir-se'n, l'habitarem cada dia a ple rendiment. Jo la passo gairebé corrents al matí, d'un extrem a l'altre, quan tot just l'han fregada, i no paro de saludar els que viuen més avall però treballen més amunt. Són els gatges de la vida.

Els habitatges que van obrint-se aquí i allà, es treuen la son a cops d'escombra, i trobo la mestressa primmirada que frega ella mateixa els vidres de la botiga, i el noieta amb armilla tirolesa que disposa les cadires metàl·liques per a l'ensopagada diària. Que no ho veieu, com fem oli, a la vorera dels imparells?

A l'edifici 99, tot just abans de ficar-nos amb els números de respecte, i aquí és on volia anar a raure, el matí es presenta ombrós. Venen llibres, però això ja ho sabeu tots. Val a dir que a l'hora primera, els volums no són tractats amb el respecte degut a les matèries senyeres que contenen: se'ls treu la pols, les lleganyes, se'ls empolistra i apa! de nas al carrer, a veure si els surt festejador. (Per què, aquesta frase, em recorda algunes finestres d'Amsterdam?)

L'hora que em va bé de passar pel 99 és a mitja tarda, quan encara no han desfermat la canalla i els pares «progre» no han sortit a triar la joguina didàctica. El Ramon, si li ho permet la feina, et concedeix una audiència als recintes nobles. Perquè, val a dir-ho, la Llibreria és transcendent. (Jaume Vidal, ja sé que et fots de la paraula, però perdona-me-la, que ara no vaig pel religiós).

Tarragonins i forans entrem per comprar el llibre decisiu. Clar que potser no el tenen, ai!, i perquè no sigui dit, comprem *Mestral* o potser *l'Interviu*. Però si tenim l'oportunitat d'encetar conversa, rebrem informació secreta de totes les forces vives, urbanes i suburbanes, amagades o evidents que es mouen al nostre entorn i ens pasten la nació. I en sortirem convençuts, amb un fervor decidit d'actuació abrindada i patriòtica.

Jo ja sé que hi trobaré els amics a les tardes de conferències i exposicions, i m'hi deixo portar, m'agrada, sobretot si és tarda de pluja: l'ambient és pausat, reflexiu i cordial. Allà no hi caben discussions airades, perquè tots estem d'acord que no s'ha d'aterrar aquella paret, que cal defensar la memòria d'aquell lluitador silenciats, que aplaudirem el poeta si ens llegeix una ratlla de llum.

Per acabar, des dels deu anys que el nom de «La Rambla» se'ns va instal·lar al 99 l'hem vista com alegrava aquell ambient d'esquifiment cultural que patiem. Ens ha fet prendre el reconstituent del llibre cabdal quan passava sota mà, és a dir, sota el taulell. I ens ha servit les peces fortes que suposen un mode peculiar d'entendre el nostre país, amb l'esforç de l'expressió lliure i acurada de les tendències més significatives.

I ara, és clar, tots som una mica l'extensió del 99 de la Rambla. I sinó, que ho diguin els nostres prestatges a la llibreria de casa.

3. L'acompliment dels propòsits

3.1 *La llengua catalana*

Les coercions del moment no impediren l'ús del català per part de la llibreria pràcticament en tota mena d'edició impresa, publicitat, correu, i tant l'ús comercial de l'establiment com l'atenció a la llengua catalana van marcar la llibreria des de l'inici, així com la col·locació al mig de la ciutat del que molt probablement va ésser el primer rètol en català a Tarragona des del període republicà.

En la difusió de les activitats culturals es va eradicar el bilingüisme, en entendre que no tenia sentit pel públic a qui es dirigia i que era un camp on calia donar exemple i arrossegar voluntats, i per això es va tenir cura, sobretot els primers anys, de no penjar cap cartell de propaganda d'altres entitats que no estigués escrit en català i, de pas, forçar-les a fer-ho.

Aquesta excepcionalitat devia fer créixer la remor que va portar l'establiment a un altre paper de suplència en l'ús de l'idioma: era habitual, als primers anys setanta, que entrés a la llibreria algú desconegut i formulés la pregunta: «¿Com se n'ha de dir en català de...?»

Poc a poc –però de quina manera!–, anaren augmentant les consultes sobre la llengua, fins que la llibreria va arribar a convertir-se en una autèntica oficina d'assessorament lingüístic. Associacions i particulars hi acudien per a la redacció d'una carta, d'una participació de bodes, d'un cartell...

L'ensenyament del català, que ja havia tingut la primícia a l'interior de la Diputació i d'algunes associacions com el Club de Joves i el Centre Social de Torreforta, va tenir un espai més a l'abast a la llibreria, fins que l'extensió de l'ensenyament a les escoles i l'acció d'entitats com l'Òmnium Cultural no van acomodar aules més apropiades.

3.2 *La literatura catalana*

En el món literari, la natural i continuada atenció a escriptors tarragonins com Josep A. Baixeras, Olga Xirinacs, Artur Bladé i Desumvila, Jaume Vidal Alcover, Montserrat Abelló o Ramon Comes i Maduell, s'alternava amb actes com l'organització dels cicles d'Art Poètica Actual, pels quals hi van passar, al costat de joves fornedes de poetes com les que s'aplegaven en grups com els del Mall i Tarotdequinze, noms insignes de la poesia catalana: J. V. Foix, Pere Quart, V. Andrés Estellés, Tomàs Garcés, Francesc Vallverdú...

L'atenció preferent per la literatura catalana, amb la presència d'escriptors de tota mena i generació, des de l'Aurora Bertrana i la Maria Aurèlia Capmany fins a Baltasar Porcel, Terenci Moix i Pi de Cabanyes, dibuixà un panorama que no va ser destorb de la mirada a altres literatures, com testimoniaren les presències de Vázquez Montalbán, del xilè José Donoso, del rus Símonov, o la recitació de poesia gallega.

3.3 El món de les arts

En el món artístic hi va haver, en general, una atenció preferent a l'art emergent i trencador: Artigau, Arranz Bravo i Bartolozzi, Sergi Aguilar, Gómez Cabot, Robert Llimós, Cruspinera i tants d'altres van tenir l'oportunitat d'exhibir llur obra, en una agenda d'exposicions esquitxada periòdicament per les que representaven les últimes tendències al Camp de Tarragona. L'art més contemporani arribava acompanyat de conferències de teòrics com Oriol Bohigues, Cirici-Pellicer, Corredor Matheos, Francesc Miralles o Giralt-Miracle.

En aquest panorama artístic hi va haver circumstàncies que obliguen a recordar exposicions tan innovadores com la d'Art Conceptual; tan remarcables com les tres successives que es van fer sobre l'arquitectura de Jujol, Martinell i Rubió, amb la col·laboració del Col·legi d'Arquitectes; tan imponents com la col·lectiva de l'esplet d'artistes valencians Andreu Alfaro, Armengol, Boix, Equip Realitat, Heras, Hernández Mompó, Emili Sempere i Teixidor –tan monumental que es va haver de fer a Pilats.

4. Les relacions amb la societat

4.1 *El món cultural i associatiu tarragoní*

Ben aviat, el món associatiu tarragoní va començar a aprofitar el local de la nova llibreria per a tota mena d'activitats: les del món educatiu i de l'esplai, les del teatre i la música, les de l'activisme per la democràcia i els drets humans, les del feminisme i l'ecologisme, les dels dissidents de la religió oficial... i tantes i tantes més que, altrament, no haguessin trobat aixopluc. I no hem de deixar de banda tots aquells que, talment com enardits pels versos del poeta tarragoní Ramon Comes i Maduell, pensaven que Tarragona era «una pubilla desmarxada / que s'ho ven tot a pams» i es preocupaven per les destrosses de l'urbanisme imperant i per la dignificació dels barris, i com el poeta, desitjaven per a la ciutat «seny pretèrit i honestos regidors».

D'aquest nou paper de la llibreria se'n fa ressò la valenca Margarida Aritzeta [ARITZETA *Llibreries Tgna*] en dir que «Les primeres èpoques de la Rambla són també les de l'eclosió del moviment cultural i polític tarragoní, perquè la llibreria fa una tasca de suplència i dona cobertura a una gran diversitat de projectes...».

És un temps que sembla distant, molt llunyà, per la raresa que amb ulls d'ara prenen les circumstàncies que l'envoltaven i es fa difícil de creure, si no ho haguéssim patit, que tantes activitats tinguessin tants greus problemes per a esdevenir possibles, per la coerció i les limitacions dels drets de reunió i expressió, a les quals s'afegia encara, en el cas de Tarragona, la dificultat de trobar llocs on desenvolupar-les.

Amb permís o sense, trampejant sempre per l'adversa legalitat de la dictadura, moltes inquietuds esdevenien possibles per mitjà d'una llibreria que, com recull una carta a Joan Miró, havia nascut «amb fins altres que el guany».

Algunes de les noves expressions del món associatiu cultural tarragoní van néixer a partir de reunions a la Llibreria de la Rambla: l'Associació d'Espectadors de Teatre, l'Escola d'Estiu, el Grup d'Artistes Tarragona, el grup de poesia l'Espiadimoni, l'Òmnium Cultural del Tarragonès, el Bloc Feminista...

D'altres associacions i moviments socials i polítics hi van tenir acollida en un moment o altre: l'Escoltisme, Justícia i Pau, els Objectors de Conciència, el moviment Lila-Rosa, les Comissions Obreres, l'Assemblea de Catalunya...

De vegades, les circumstàncies obligaven a una imbricació activa amb el teixit social, com les primeres classes de català, les recol·lectes pro presos polítics o les tan sovintejades recollides de signatures amb objectius molt diversos, com la massiva del Manifest de l'Ús del Català, de l'hivern del 1976.

[DUCH/FERRÉ *Dones Tarragona*: 198-199.]

El món associatiu tarragoní va començar a aprofitar el local d'una llibreria que com tantes coses al país en aquell moment era més que una llibreria,

el món educatiu, de l'espai, del teatre i de la música, de l'activisme per la democràcia i dels drets humans, el del feminisme, l'ecologisme, els cristians progressistes. La Llibreria de la Rambla va servir d'aixopluc a persones i col·lectius amb preocupació i inquietud per la cultura i la llengua catalana, pels drets de les dones, per la llibertat, l'amnistia i l'estatut d'autonomia com es resumia en el lema de l'Assemblea de Catalunya, col·lectius que es personificaven en individus concrets que confluen en uns mateixos moviments. Així, el món de l'espai anava de bracet amb l'escola, el món de l'art de bracet amb la literatura i la música, i la preocupació per la democràcia els bressolava a tots, com evoquen les dones que hem entrevistat, amb més èmfasi M. Antònia Ferrer, Glòria Malé, M. Antònia Recasens i Olga Xirinacs. Totes elles, per una exposició, per una conferència, per una reunió, per una trobada o per una taula rodona hi van trobar acollida, s'hi van trobar bé, van fer en aquell espai de la Rambla camí en caminar, com ho recorda Olga Xirinacs, «la Llibreria de la Rambla va jugar un paper importantíssim en el sentit d'aglutinar tots els actes culturals que es feien, tant els d'avantguarda com els clàssics perquè allà hi va cabre de tot».

Per a adonar-nos de l'amplitud social i temàtica assolida en la col·laboració amb grups més o menys constituïts pot ser interessant de fer un repàs dels que van tenir alguna mena d'acollida a la llibreria en aquell període. Alguns d'aquests després van desaparèixer, però no ho van fer sense mostrar-se força actius en algun moment, i més si pensem en la dificultat que comportava que una bona part fossin clandestins. No hi ha com fer-ne una mostra que resulta prou variada:

Associacions culturals:

- Òmnium Cultural
- Associació d'Espectadors de Teatre
- Grup Poètic l'Espiadimonis
- Grup d'Artistes de Tarragona
- Club de Joves
- Casal Tarragoní
- Cooperativa Obrera

Moviments educatius:

- Escola d'Estiu
- L'organització de classes de català

- Xarxes d'espai i colònies
- Escoltisme

Drets cívics:

- Bloc Feminista de Tarragona
- Col·lectiu Lila-rosa
- Grup d'Objectors de Consciència
- Justícia i Pau
- Centre Social de Torreforta

Altres organitzacions que hi van tenir protagonisme:

- Agermanament
- Amnistia Internacional
- Fundació Artur Martorell
- Rosa Sensat
- Festes Populars Pompeu Fabra
- Universitat Catalana d'Estiu
- Amics de la UNESCO

Tot i els obllits i que deixo aquí de banda l'associacionisme polític i sindical, en conjunt, aquests noms constitueixen, al meu entendre, la millor estampa de l'exemplar resistència cultural tarragonina d'aquells anys.

Hem de pensar i insistir que de la majoria d'activitats d'aquests grups no en resta cap més testimoni que el que hi ha en la memòria dels protagonistes que encara viuen, perquè limitats com estaven els drets d'expressió i de reunió, la convocatòria de reunions i activitats es feia sovint en la més estricta confidencialitat.

Ben mirat i vistes les circumstàncies adverses que, recapitulant, són:

- a) Les generals del país: repressió, censura, limitació del dret de reunió...
- b) Les pròpies de Tarragona: dificultats de trobar llocs de reunió, ja que a la capital s'hi concentrava la crosta oficial; mancances d'infraestructura teatral i musical...

hem de concloure dient que, malgrat tot, a l'hora de valorar el món associatiu cultural tarragoní d'aquells anys: «Déu n'hi do».

[ROVIRA *Club de Joves*: 23–29.]

Societat i cultura

Les entitats i activitats culturals que es formaren o actuaren de 1965 a 1973 les agrupem en dos apartats: les creades abans de 1965 i les que sorgiren amb posterioritat.

Entitats creades abans de 1965

Dins d'aquest apartat situem, per ordre alfabètic, l'Associació La Salle, l'Associació de Pessebristes, el Casal Tarragoní, el col·legi Pax, les colles castelleres, la Cooperativa Obrera Tarraconense, els conjunts corals, diverses entitats esportives, l'Escola d'Art, els Festivals d'Espanya, l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, els mitjans de comunicació, la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, les sales de cinema i el Teatre Club Atenea.

[...]

Entitats creades del 1965 al 1975

A més del Club de Joves, tenim, entre altres, la Delegació d'Estudis Universitaris, la Llibreria de la Rambla, i l'Òmnium Cultural del Tarragonès.

4.2 La llibreria, pont a l'exterior

A la vista de la llista de noms que conformen l'índex onomàstic, podríem pensar que a la nostra ciutat hi havia una mena de màquina de portar noms importants, i amb capacitat endevinatòria per escatir els que ho serien en el futur. No, més aviat el que hi hem de veure és que són testimoni de grups tarragonins que en la seva activitat mostren un afany de cosmopolitisme que es desmarcava del provincianisme diarioespanyolisme local i que per a les relacions culturals contactaven amb els noms de l'avantguarda cultural del moment, encara que fossin proscrits.

D'aquesta manera, molts tarragonins van poder relacionar-se amb els seus referents culturals i polítics. Molts dels noms que havien d'adquirir rellevància social i política van tenir presència a la ciutat al llarg dels anys que van transcórrer fins a l'adveniment de la democràcia. La llista dels noms que, temps a venir, havien de prendre protagonisme públic notori té un gruix consistent, que inclou, entre altres, els de Marta Mata, Ernest Lluch, Àngel Colom, Pérez Casado, Josep M. Bricall, Coll i Alentorn i Josep-Lluís Carod-Rovira.

De les activitats que s'hi desenvolupaven, tenia una especial significació la connexió que s'establia amb les activitats que s'organitzaven de manera general en el país:

Festes Populares Pompeu Fabra, el 500 Aniversari del Llibre en Català, la Marxa de la Llibertat, l'Any del Llibre, l'Any de la Dona, el Congrés de Cultura Catalana...

La Llibreria de la Rambla es va afegir i va participar activament en iniciatives com les de «Tarragona Ciutat Pubilla de la Sardana», però més freqüentment va haver d'assumir ésser motor o base organitzativa a Tarragona d'alguns dels esdeveniments que havien de contribuir al redreçament cultural i polític, amb fites d'entusiasme col·lectiu com l'Homenatge a Joan Miró, el 1970; l'Homenatge a Mn. Ramon Muntanyola, el 1971; la Nit Literària de Santa Llúcia, el 1972; la Setmana Cultural Valenciana, l'any 1974, o el II Congrés de Cultura Catalana, els anys 1975-1977.

[FIGUERES *Moviment cultural.*]

La Llibreria de la Rambla, de Tarragona, un exemple d'inquietud i de dinamisme.

Sovint ens queixem de les dificultats comarcals d'actuació, dels desfasaments existents entre el Cap i Casal i les altres localitats, però des de Barcelona sembla ser que només interessa xuclar de les comarques, en el bon sentit està clar: vendre llibres, portar-hi el bibliobús d'Òmnium, agafar els cervells per dur-los a ciutat, etc. I la vida pròpia de les comarques –i qui diu comarques diu ciutats força grans– se'n ressent i amb escriu. Quan la Llibreria de la Rambla va organitzar, paral·lelament amb altres entitats tarragonines, la Setmana de València, diversos participants es varen queixar del poc ressò que havia tingut a Barcelona. Comentar l'obra que ha desenvolupat la Llibreria de la Rambla seria una feina molt carregosa: la majoria dels intel·lectuals i artistes que «actuen» amb conferències, recitals poètics, exposicions, a Barcelona coneixen la Llibreria de la Rambla i el pas ha estat profitós: un públic minoritari bé que intel·ligent i addicte ha seguit la seva trajectòria i fet acte de presència amb interès personal i col·lectiu, no amb una malentesa col·laboració d'entre-tots-ho-farem-tot.

[...]

Si la Llibreria de la Rambla ha pogut i pot menar tots aquest actes es deu a tres raons fonamentals: la constància, car no tots els actes interessen tots els possibles espectadors, sinó solament una part, la publicitat dirigida per correu personal, marginant els anuncis i la difusió pública. Caldria comentar també l'oblit que pateix la premsa de Tarragona sobre determinats actes que fa, per extensió, que se'n doni notícia. Finalment cabria esmentar la preocupació i el dinamisme dels dirigents de la llibreria, entre ells Ramon Marrugat, J. A. Baixeras... Ens fa goig poder donar ací notícia d'una tasca ignota que no es coneix a les contrades barcelonines però fa força servei a les terres del Camp de Tarragona.

4.3. *Els mitjans informatius*

La millora dels mitjans informatius era una obsessió de l'alternativa cultural del moment i a la Llibreria de la Rambla, en aquest període, s'hi van acollir, amb diferent grau de participació, iniciatives tendents a la creació o difusió de mitjans informatius en català. Que hi havia molt de voluntarisme i precarietat n'és prova que molts no van passar del número 1 o ja ni van arribar a sortir. Dels que van tenir alguna mena de suport des de la Llibreria, consignem només els noms d'algunes de les publicacions que van aconseguir una certa solidesa o continuïtat: *Avui*, *Mestral*, *L'Hora*, *El Món*, *Cavall Fort*, *Rodamón*, *Oriflama*, *Userda*.

La il·lusió d'un mitjà en català va fer que la llibreria es convertís en el centre de promoció local i comarcal de la iniciativa que va culminar amb l'aparició del diari *Avui* el dia de Sant Jordi de 1976, fet històric que l'establiment va voler commemorar oferint exemplars gratuïtament als primers dos-cents compradors de llibres. Quedaven enrere un seguit de reunions i esforços de recaptació de diners i de distribució de participacions.

Una altra publicació en la qual s'hi van esmerçar força temps i energia fou en la del setmanari *Mestral*, per a l'aparició del qual va ser necessària molta diplomàcia per a posar d'acord els grups de promotors de Reus i de Tarragona.

4.4 *La llibreria i les organitzacions gremials*

La necessitat associativa també es va encomanar a la Llibreria de la Rambla, que al llarg d'aqueixos anys va desenvolupar una tasca continuada de relació en una triple direcció: la veïnal, la comercial de la ciutat i la llibretera.

Pel que fa a aquesta darrera direcció, en la relació d'esdeveniments, s'hi anoten algunes de les activitats de caire associatiu, d'entre les quals destaca la participació en la recerca de vies de col·laboració amb les llibreries catalanes, sobretot amb les situades en ciutats de mida mitjana.

D'aquesta col·laboració en van sortir iniciatives com la de l'Associació de Professionals Llibreters, que en algun aspecte volia ésser una resposta alternativa al gremi tradicional, amb el qual mai s'hi va trencar del tot. La realització de tres congressos a Calella, Cervera i l'Espluga de Francolí va ésser l'eclosió d'un moviment que va acabar amb la integració al més que mig mil·lenari Gremi de Llibreters de Barcelona, que va substituir l'epítet del seu nom pel «de Catalunya».

Dels contactes amb altres llibreters, marcats sovint per la defensa contra les accions dels grups feixistes que assaltaven llibreries de manera impune, també en va sortir algun resultat pràctic, com ara la creació de Bestiari, una cooperativa de llibreters.

En el terreny local, l'acció associativa llibretera va tenir com a fets més rellevants l'èxit assolit en l'organització d'unes fires de llibre en català i el fracàs en l'intent d'eliminar la corrupció en la venda del llibre de text.

5. La Llibreria de la Rambla i la política

5.1 *La imbricació social i política*

Una frontera particularment imprecisa és la que separa la cultura de la política i, com que la dictadura tenia l'afany d'emmarcar, configurar i intervenir la cultura, la línia de separació encara es desdibuixava més i era més tènue que mai, per la qual cosa s'acabava polititzant qualsevol acte cultural que sortís del guió oficial. D'aquí ve que, com registra Pedro Heras [HERAS *Opos. franquismo*: 86]: «La Llibreria de la Rambla fue un foco cultural y de apoyo a las fuerzas de oposición...».

N'és una bona prova que dintre dels actes silenciats que s'aplegaven a la llibreria, tant pels que eren organitzats des de la mateixa llibreria com pels que ho eren pels grups i associacions que hi cercaven recer, hi trobem la presència de molts dels noms que anys a venir havien d'assumir gran protagonisme públic: ministres com Ernest Lluch; presidents del Parlament com Coll i Alentorn i Joan Reventós; diputats de totes les tendències; alcaldes, no solament de Tarragona, sinó també de Reus i d'altres pobles del Camp, del Penedès, de les Terres de l'Ebre..., i fins i tot trobem que en la nòmina de participants en actes de la llibreria, hi ha els futurs alcaldes de ciutats més grans, com Pérez Casado a València i Pasqual Maragall i Joan Clos a Barcelona.

[SALCEDO *L'art del segle XX*: 180.]

La Llibreria de la Rambla, veritable centre cultural de la ciutat de l'any 1969 al 1979, sorgí de la necessitat imperiosa que tenia un grup de persones de gaudir d'un lloc adient per a cercar el llibre que volien, per anar a veure obres d'art, per poder portar conferenciants i per fer petar la xerrada en una ciutat amb un ambient cultural d'escasses possibilitats. Naturalment la llibreria es va convertir a més –com era d'esperar– en un centre polític molt important.

[VALLS *Guía secreta*: 183-185.]

Mientras cuaja la actividad cultural universitaria y se consolida otra de las facultades por las que se halla muy interesada la zona, la de Medicina, una entidad ha destacado como foco de irradiación cultural desde finales de los sesenta: la Llibreria de la Rambla. [...] Y allí se ha dado cita la escasa actividad cultural catalana de la ciudad desde 1969: conferencias, presentaciones de libros, exposiciones, tertulias, concursos, recitales, coloquios... Una actividad cultural que venía etiquetada por el mundo oficial de proscrita y anatema, y que se trataba que saliera de las cavernas a las que había despachado. Y de centro galvanizador desde la perspectiva cultural de la ciudad se ha convertido en centro dinamizador político de todo tipo de actos unitarios de la oposición antifranquista.

Resultava evident que la societat ja anava per un camí ben diferent del que volia el règim i, per a la descripció de què passava escau molt bé l'adaptació que va fer Jordi Batiste d'aquella cançó de Bob Dylan que anunciava «perquè els temps estan canviant» (*for the times they are a-changin*).

La programació d'actes que es desenvolupaven a la llibreria havia de trampejar sempre entre els camps equívocs de la censura i la clandestinitat. Per això no hi havia un acte, per legalitzat que estigués, que no portés al damunt una pàtina de compromís o de risc, perquè era la demanda social la que atorgava aquest clixé a pràcticament tothom qui formés part del món de la cultura. No calia tampoc que adoptessin l'actitud deliberada de compromís polític d'un artista *engagé*: n'hi havia prou amb estar al dia dels corrents artístics i literaris que es portaven al món.

La llista de noms significatius del món de la cultura i el pensament català que van participar en alguns dels actes celebrats a la llibreria, als quals la dictadura va portar a prendre posició política obertament antifranquista en algun moment, és molt llarga i explícita i em limitaré a fer-ne un tastet:

Música: Oriol Martorell, Carles Santos...
Pintura: Joan Miró, Antoni Tàpies...
Escultura: Andreu Alfaro, Oteiza...
Economia: Josep Maria Bricall, Trias Fargas...
Feminisme: Maria Aurèlia Capmany...
Pedagogia: Marta Mata...
Drets humans: Àngel Colom...
Cançó: Ovidi Montllor, Rafael Subirachs...
Llengua: Ramon Aramon...
Religió: Jordi Llimona...

És raonable de preveure que el contacte més intens que a la llibreria van poder tenir els tarragonins amb gent vinguda de fora fos, amb escreix, amb la pertanyent al camp literari, sobre la qual n'hi hauria prou de dir que hi figuren més de les dues tercers parts de la llista dels guardonats fins avui amb els Premis d'Honor de les Lletres Catalanes.

Són nombroses les associacions, els grups i les organitzacions que van utilitzar el local de la llibreria com a lloc de reunió sense permís governatiu. Dels que la memòria dels participants en dóna alguna pista, en relacionem:

- Sindicats: Unió dels Treballadors d'Ensenyament de Catalunya (USTEC), Comissions Obreres (CCOO), Unió Sindical Obrera (USO), Unió General de Treballadors (UGT), Unió de Pagesos, Confederació Nacional del Treball (CNT), Plataformes Obreres...

- Partits i organitzacions polítiques: Assemblea de Catalunya, Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), Front Nacional de Catalunya (FNC), Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), Convergència Socialista de Catalunya (CSC), Organització Revolucionària dels Treballadors (ORT), Partit dels Treballadors (PT), Partit Socialista de Catalunya-Congrés (PSC-Congrés), Organización de Izquierda Comunista de Catalunya (OICC), Moviment Comunista (MC), Convergència Democràtica de Catalunya (CDC), Partit Carlí de Catalunya...
- Associacions culturals: Òmnium Cultural, Associació d'Espectadors de Teatre, Grup Espiadimonis, Grup d'Artistes de Tarragona...
- Drets cívics: Bloc Feminista de Tarragona, el Col·lectiu d'Homosexuals Lila-Rosa, Objectors de consciència, Justícia i Pau...
- Món educatiu: Escola d'Estiu, classes de català, Xarxa Escoles d'Esplai i Colònies, escoltisme...

5.2 *La penyora: plets, l'assetjament immobiliari (mobbing)*

El diarioespanyolisme de la crosta no podia romandre immutable davant el que era una nosa intolerable i, a més a més, la concentració d'activitat alternativa i opositora en un sol lloc podia afavorir una reacció contundent; la sort de la llibreria va ésser que al llarg dels anys setanta s'anaren obrint a la ciutat i als barris nous focus de polarització opositora ja no cultural sinó plenament política.

A més, l'encotillament del règim s'esfilagarsava perquè la renovació dels quadres franquistes ja no es feia sense dificultats i el sedàs d'accés als càrrecs de confiança tenia els forats cada cop més grossos, cosa que va provocar l'entrada de persones menys capacitades i la reacció, doncs, tenia un caràcter més aviat toix i, al principi, no va passar del boicot sistemàtic, no gens menyspreable en una ciutat on la parafernàlia de la funció pública té un pes important.

Però, probablement sense buscar-ho, va aparèixer una esclatxa legal en el contracte d'arrendament del local de la llibreria que els va permetre tirar la pedra i amagar la mà:

L'any 1968, la societat de la llibreria havia signat un contracte d'arrendament de la meitat dels baixos del número 97-99 de la Rambla Nova, amb la propietària Leonor Roda d'Aleu. Per aquest contracte, la Llibreria de la Rambla va abonar a la propietat 600.000 pessetes en concepte de traspàs, que en aquell any era una quantitat considerable, encara més gran pel fet que no hi havia cap estadant a indemnitzar; o sigui, que era com una donació a fons perdut. Endemés, per a la instal·lació de la botiga, va ésser necessari d'assegurar els fonaments i apuntalar l'edifici. Es pot dir que

la part baixa va quedar totalment renovada, amb un cost de prop dels dos milions de pessetes, que tornava a ser una quantitat prou important l'any 1968.

Contra tota norma ètica, al cap de tres anys va començar una operació de desnonament de la llibreria i dels altres llogaters: un bar, despatxos i un parell d'habitatges. Era un moment de gran boom immobiliari i a la Rambla Nova començaven a créixer els edificis dits «singulars» per als quals no hi havia límit d'alçada.

El motor de l'operació era una societat, de nom Terra Alta S.A., constituïda per la propietària i l'advocat Josep Solé Armengol, lletrat del Consell d'Estat; l'esquer era l'obtenció, sense cost, d'un edifici buit d'estadants. Com? Doncs molt senzill: mitjançant l'excusa de la construcció de «viviendas sociales», motiu que podia servir perquè el Govern Civil autoritzés la rescissió sense indemnització dels contractes de lloguer. No hi feia res que fos una excusa increïble pel fet que es tractés d'un edifici al bell mig de la ciutat perquè el que era important era que el governador autoritzés l'operació, com així va acabar passant.

En l'expedient eren preceptius encara que no vinculants uns quants informes de les forces vives de la ciutat: la Central Nacional Sindicalista, l'Ajuntament, la Cambra de la Propietat, etc. informes que, un a un, i de vegades amb justificacions vergonyoses, van anar arribant tots favorables a l'enderrocament de l'edifici.

Va començar, doncs, el procés dels desnonaments als quals tots els llogaters hi van recórrer, malgrat que s'endevinava que seria un esforç sense futur i amb costos considerables. El que havia de passar va anar passant i ara un per cansament, ara un altre per les despeses, van anar deixant l'arrendament i renunciant a tot dret. Al final, quan només restaven els arrendaments dels dos locals, es va despenjar el del bar, per una jugada legal en un dels recursos.

En aquest moment, la decisió de la llibreria va ésser la de resistir en solitari fins al final, perquè s'era conscient que abandonar volia dir lliurar la victòria a l'adversari sense cap contrapartida i, per tant, la ruïna total de l'empresa. El consell d'administració, en prendre l'acord, va acordar nomenar el lletrat Dr. Vicenç Martí Oller per tal que portés la defensa dels interessos de la llibreria.

De seguida, a la contesa judicial van quedar marcades dues línies diferents d'actuació: la demanda de desnonament per part de la propietària i el recurs contenciós presentat per la llibreria en contra de l'acord d'enderrocament de l'edifici. La duresa de la part contrària no tenia miraments i de la politització n'és prova que en un dels passos judicials jo mateix vaig haver d'anar al jutjat on hi havia preparades per escrit unes preguntes ben pintoresques, una de les quals deia, literalment: «¿Es cierto o no es cierto que la Llibreria de la Rambla propugna una forma autogestionaria de la sociedad y la desaparición de la propiedad privada?»

El litigi es va decantar cap al costat dels bons, quan, amb la vinguda de la democràcia, es va formular un pla de protecció de la Rambla que feia inviable l'edifici programat, però com que els processos judicials seguien per separat, va venir un moment

que l'un corria més que l'altre i semblava ben possible que una resolució favorable arribaria amb l'edifici ja esbotzat. I encara bo, segons com es miri, perquè en un temps en què es cremaven llibreries, aquí s'anava per la demolició.

Tot i que el despropòsit es va aturar en imposar-se la raó, tota l'operació va suposar un fort inconvenient per a la marxa de la llibreria. Van entrar en joc un seguit de fets paral·lels que van condicionar molt la supervivència econòmica. En primer lloc, perquè el crèdit de proveïdors i de bancs se'n va ressentir força, en estendre's el rumor que tancàvem, amb pèls i senyals aportats per veus «ben informades» que ho asseguraven.

El *mobbing* va prendre formes més primàries i no tan sofisticades, com quan un dia al matí va aparèixer la llibreria plena de l'aigua que es filtrava dels pisos superiors perquè havien deixat obertes totes les aixetes, o aquella altra vegada que després d'un aiguat es va ensorrar un terrat interior en què s'havia format un embassament de més de mig metre d'aigua, per la colomassa acumulada, amb la greu conseqüència de la destrucció de molta documentació, entre la qual hi havia una part de l'arxiu.

«Al mal temps, bona cara». Aquesta va ser la postura que la llibreria va adoptar, perquè per a un comerç, com ja havíem pogut comprovar, no hi ha res que li vagi pitjor que la brama dels problemes.

6. El final d'un temps que no era el nostre

A partir de l'any 1977, dos després de la mort del dictador, les activitats paral·leles de la llibreria inicien un declivi lògic al compàs de l'obertura política: amnistia, retorn del president Tarradellas, Constitució, eleccions municipals i autonòmiques... No és tant que hi hagués una disminució substancial en el nombre d'actes de la programació, com que fou notable el canvi en llur contingut. Els processos electorals de la transició van canviar radicalment les condicions, i les noves normes legals i –qui ho havia de dir– la facilitat de trobar locals de reunió despullaren la llibreria de les funcions afegides de suplència dels anys anteriors. Sens dubte que tancar la crònica l'any 1980, amb tota l'administració ja governada de manera democràtica, és una manera raonable de cloure uns anys i començar-ne uns altres, en els quals la llibreria, sense perdre la funció cultural que ha de tenir, és un establiment comercial més de la ciutat.

[GIRALT-MIRACLE *Tarragona.*]

La vida artística y cultural de Cataluña ha estado, por lo general, centralizada por los grandes núcleos ciudadanos. Barcelona ha sido el ejemplo más visible y polarizador de actividades. A diferencia de la política cultural seguida en Alemania o Italia, nosotros hemos cerrado las actividades culturales a los núcleos que ya poseían esta tradición, sin intentar promocionar en ellos esta inquietud. Si por tradición la ciudad o población no tenía inquietud artística, ésta se mantenía en su letargo y eludía el encararse firmemente con los problemas que este tipo de actividades comportan. Hasta hace pocos años, Tarragona capital era un triste ejemplo de pasividad artístico-cultural; ésta se limitaba a un glorioso pasado, totalmente arqueológico, que no trascendía más allá de las ruinas del Imperio Romano. El desbordamiento turístico, en lugar de beneficiar, desbarató esta orientación, y la especulación hotelera y la mentalidad de camping no tardaron en dominar a los menos arraigados en una tradición cultural. Hace unos años, tres o cuatro, un grupo de inquietos y atentos hijos de la ciudad, decidió tomar conciencia de la situación artística, literaria y cultural. Como visionarios, como profetas en su tierra, decidieron aunarse para instalar una librería y galería de arte que apoyara la creación vernácula, que fuera un acicate cultural para las nuevas generaciones, y la presencia viva en un marco poco preocupado por las artes. La Llibreria de la Rambla, montada en régimen colectivo de varios socios, ha llevado a término una ímproba tarea, una tarea de solitarios, pero con la enorme fe de hacer una labor bien hecha.

II. CRONOLOGIA DE L'ACTIVITAT

Recital de poesia a càrrec de Joan Oliver i Lluís Pasqual, amb presentació de Josep M. Castellet, 13 de desembre de 1972.

Foto: Barceló. Arxiu d'Òmnium Cultural.

ANY 1968

30 d'abril

Constitució de la societat Llibreria de la Rambla

[Escriptura de Constitució de la Societat.]

Art. 2º. Es objeto de la Sociedad la explotación de actividades de papelería, librería, salas de exposiciones, y venta en general de objetos artísticos y educativos, pudiendo también dedicarse a actividades de edición.

Art. 3º. En general, la sociedad procurará fomentar la difusión del libro y la promoción y estímulo de actividades artísticas y culturales, incluso mediante la creación y dotación de premios, concursos y certámenes.

La nova societat va començar a actuar de seguida i va llogar una planta baixa al número 97-99 de la Rambla, va endegar la transformació del que era una vivenda en un local apte per al comerç i va nomenar com a director de l'entitat a Jaume Rossell Llimona.

La implicació amb la ciutat venia marcada pel nom mateix de *Rambla* i per l'emblema escollit per a acompanyar el nom: el dibuix del cap que representa Tarragona en el grup escultòric situat a la Rambla, conegut popularment com *Els despullats*, obra de l'escultor Juli Antoni.

[BAIXERAS *Fulls calendari*: 106-107.]

[...] perquè l'art d'aquest escultor [Juli Antoni] va tenir una eficàcia i un accés directe, cap al públic menys preparat, que explica segurament, en poca o molta part, l'encert magnífic dels regidors de l'Ajuntament de la nostra Ciutat, quan optaven per la versió de Juli Antoni en el concurs adreçat a commemorar dignament la defensa de Tarragona contra l'exèrcit de Napoleó. Gràcies a aquesta obra, com em van fer adonar novellament, la nostra ciutat compta amb un important privilegi: està representada plàsticament per la figura femenina del grup, és a dir, Tarragona posseeix una interpretació figurativa, d'alt valor artístic, la qual cosa no esdevé a gaires ciutats del món. Per això és que la Llibreria de la Rambla ha adoptat aquesta bella figuració simbòlica, i la utilitza a la capçalera dels seus impresos...

21 de novembre

[BLADÉ *Viure Tarragona 1967-1969*: 134-35.]

Puig Salellas [...] m'ha parlat d'una societat acabada de crear amb la finalitat d'instal·lar una llibreria a la Rambla. Cada soci ha d'adquirir almenys una acció de 10.000 pessetes [...]. [Pere Lloret, el jove] Aquest darrer em confirma el que m'havia dit Puig Salellas sobre la propera inauguració de la Llibreria de la Rambla (és el nom acceptat per unanimitat). Serà l'endemà de la festa literària de la Nit de Santa Llúcia. Joan Fuster, vingut expressament de Sueca, farà el parlament original. Amb la llibreria inauguraran també una saleta d'exposicions, al fons del local. La primera exposició serà de figures pedagògiques, de fusta, que fa un artesà tarragoní. En fi, perquè no hi manqui res, hi haurà una rebotiga per a les tertúlies. Pere Lloret exulta i els ulls li brillen quan explica aquests i altres treballs [...] Lloret ofereix la llibreria per a les reunions encaminades a constituir, de fet, la delegació d'Òmnium Cultural a Tarragona.

14 de desembre

La Llibreria de la Rambla obre les portes.

[BAIXERAS *Fulls calendari*: 102-103.]

Durant la primavera passada vaig dedicar un d'aquests modestos fulls de calendari a parlar de l'homenatge que València dedicà a Joan Fuster, el crític i publicista, fill de Sueca, que és un poble de l'horta valenciana, i que anys abans els mateixos valencians havien cremat en efígie, com un ninot més d'una de les falles principals de la nit lluminosa de Sant Josep. Avui tinc la satisfacció de dir-vos que Joan Fuster té anunciada una conferència a la nostra Ciutat, dissabte que ve, dia 14, amb motiu dels actes commemoratius de la inauguració de la nova Llibreria de la Rambla. [...] Escoltar Fuster, sigui quin sigui el tema que esculli, a més de resultar una cosa amena, reporta una utilitat que només a la llarga pot apreuar-se: per això recomano a tothom l'assistència.

De bon començament, tothom era conscient de les dificultats que hauria de passar la supervivència d'una llibreria que no amagava el propòsit de promoure el llibre en català, i que, per tant, naixia per a la crosta que dominava la ciutat, amb el que aleshores era per a ells l'etiqueta negativa de «catalanista». En reblava aquesta imatge el rètol, que notòriament era el primer en català a Tarragona des dels temps de la República.

Calia tranquil·litzar-ho tot una mica i, en aquest sentit, el consell d'administració va enfocar amb audàcia la iniciativa d'organitzar el primer acte públic de la nova entitat al saló de plens municipal i, per a tal fi, va nomenar una delegació integrada per Josep M. Puig Salellas i Pere Lloret Carbó per tal que ho negociessin directament amb l'alcalde Vilar Guix. La sorpresa de la petició va facilitar les coses, tant com que el protagonisme professional i social dels comissionats —un notari i un corredor de comerç— no els feia gaire sospitosos.

14 de desembre

Amb presentació prèvia de Josep A. Baixeras, conferència inaugural de Joan Fuster a la Casa de la Ciutat, sobre «Una defensa del cos humà».

Tots els actes demanaven dues autoritzacions governatives: la de la Delegació del Ministerio de Información y Turismo (o sigui, «la censura») i la del Govern Civil. Això vol dir que una ingent paperassa s'anava acumulant a mida que augmentaven les activitats. Com que la censura és arbitrària per definició i, sovint, els funcionaris encarregats d'exercir-la tenien les seves limitacions, la consecució dels permisos va portar, en la pràctica, a un entrenament de l'exercici literari de l'ocultació, dels subterfugis, dels eufemismes... En l'ofici d'autorització de la conferència de Joan Fuster, que si parlava del cos humà era des de la posició d'un assagista literari, hi podem llegir «permiso para la celebración de una conferencia científica sobre funciones fisiológicas orgánicas». Ni en el guió lliurat a la censura ni en cap altre paper ningú no n'haguera pogut treure a consciència aital conclusió. De fet, l'escriptor, que ja havia proposat inicialment el títol de «Una defensa del cos», es va curar en salut i va precisar de seguida: «O, si es vol, i perquè no hi hagi equívocs i ningú no cregui que es tracta del “cos de bombers” o del “cos d'infanteria”: “Una defensa del cos humà”».

[Joan FUSTER. Guió enviat a la censura de la conferència «Una defensa del cos humà».]

Una venerable tradició d'«odi al cos». Les ètiques, instruments anticorporals. L'aparició de l'ànima: la vergonya plotiniana de tenir un cos. La fam i l'amor, exigències corporals. El recurs de la sublimació: la poesia trobadoresca i la novel·la rosa, per exemple. L'antagonisme ànima-cos, ingredient literari. Els irracionismes moderns i la recuperació de la dignitat del cos. El cos i la malaltia. Cristianisme i estoïcisme. Els herois: el sacrifici del cos per una idea. Les mortificacions corporals, camí de salvació. La contrapartida d'aquestes actituds: el menyspreu del propi cos porta al menyspreu del cos dels altres. La guerra. Equívoc entorn de la defensa del cos: confusió amb el llibertinatge i amb la brutalitat. Error de creure que l'exaltació del cos es fa en detriment de l'esperit. L'atleta i l'estrella de cine (*la pin-up*, *la cover-girl*): el

cos com a espectacle. L'obscenitat, un altre enemic del cos. El cos, esdevingut mercaderia: negociació de la dignitat del cos. Les il·lusions antropocèntriques: les venus i els apol·los. Falsedat de l'optimisme corporalista. El dolor, la lletgesa, la mort: el «problema del mal» com a especulació metafísica. La salut i la joventut no són eternes: el cos, per una òbvia fatalitat, està condemnat a una deterioració final. Concepció «desencantada» del cos: cal acceptar-lo com és, sense prejudicis depriments (ascètics) i també sense prejudicis gloriosos. La reivindicació del cos, la demana la raó: concepte «raonable» del cos. Hedonisme. L'egolatria axiològica de l'espècie humana, forma d'autoengany. Tendències a la nova estimació del cos: la medicina, la comoditat (el confort), etc. Subsistència de les actituds contràries: els camps de concentració, les mantes bèl·liques, etc. Contra allò que Maragall deia («l'esperit es venja!»), cal advertir: «el cos es venja!». Es venja amb la ciàtica, amb la diabetis, amb una simple indisposició intestinal. I encara: diuen els endocrinòlegs que el nostre comportament «psíquic» depèn de les hormones. L'esperit, subproducte d'unes glàndules. Etcètera.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1967-1969*: 148-149.]

[...] retornar a Tarragona a temps per assistir a la inauguració de la Llibreria de la Rambla, seguida d'una conferència de Joan Fuster a la sala d'actes de l'Ajuntament [...] La festa acabà amb un sopar al «Làuria».

La Llibreria de la Rambla —esplèndidament il·luminada i ben instal·lada— comença amb 7.000 llibres. I fa goig, és innegable. Vaig trobar-hi, entre altres, Puig Salelles, Dolç, Roda, Recasens (de la Mútua), Ferrer (arquitecte jove a qui es deu la iniciativa de fundar la llibreria) i els Lloret, pare i fill.

Els llibres de Joan Fuster (*Nosaltres els valencians*, *Cansar-se d'esperar*, *Diccionari per a ociosos*, etc.) eren ben visibles sobre una de les taules-mostrador. La gent en comprava.

La llibreria té una secció de papereria i una altra de joguines pedagògiques.

Baixeras, l'escriptor, em presentà Joan Fuster, que és alt, estirat i amb rostre d'ocell de presa. Vesteix amb una certa displicència i parla un català-valencià cultural amb concessions al llenguatge popular. El seu presentador, abans de la conferència, fou també Baixeras, que va dir coses substancioses, però que no ho semblaven per la manera de dir-les, una mica fredament, sense acompanyament gestual, «a l'anglesa» diríem. Fuster dissertà sobre «defensa del cos humà», un senyor assaig que portava escrit. El llegí amb una certa fogositat i amb improvisacions de caràcter irònic. El cos humà, segons que va dir, ha estat vilipendiat durant segles per considerar-lo un receptacle de concupiscèn-

cies. En canvi, i contràriament al que solen dir els capellans, en el dogma de la resurrecció de la carn, se li promet l'eternitat. Entre grans cites (sant Pau, Plató, Plotí, sant Tomàs, Montaigne, Pascal, etc.) hi havia en el fons del parlament de l'escriptor de Sueca, una condemna de l'espiritualisme.

El públic, nombrós, aplaudí llargament. Es formaren grups que comentaven el que devien considerar més rellevant de la conferència. Vaig veure «Sempronio», el cronista barceloní, que s'obria pas entre la gent. Anava amb la seva esposa.

–No he volgut perdre'm aquesta festa!– va dir-me, en saludar-lo.

Era un quart de deu. N'havien d'esperar tres més per anar al sopar.

–Anem a buscar la dona– digué Recasens, al meu costat. La Cinta i jo vam acompanyar-lo. Viu al cap de la prolongació de la Rambla en un gran setè pis (de dos n'ha fet un) d'on es veu una panoràmica impressionant de cara al port i al cap de Salou.

El menjador del «Làuria» (no tinc més remei que dir-ho així perquè així es diu) s'emplenà. Fuster tenia, a la dreta, Baixeras; a l'esquerra Folch i Camarasa, un bon tercet. Al seu davant hi havia dos capellans, mossèn Nolla (que em sembla que és canonge i lletraferit) gras, rubicund, i mossèn Muntanyola, fi sec, pàl·lid...

El sopar ja no va poder ser més enraonat: sopa lleugera, peix amb salsa de romesco, filet amb carxofes, gelat, dos vins, cafè i copa.

Al costat dels coberts vam trobar un fascicle –el primer– de la Gran Enciclopèdia Catalana, un catàleg d'Edicions 62 i un llibre. Era un triple obsequi. A Recasens li tocà *Viatge a la URSS*, de Rovira i Virgili, i a mi *Liberty-Bar*, de Simenon, traduït per M. A. Capmany, un llibre de la col·lecció «La cua de palla».

Entre el cafè i la copa, parlà Puig Salellas per a explicar la gènesi i l'abast dels actes d'avui. Tot seguit, mossèn Muntanyola contà la seva anada a Suïssa i la visita que va fer, a Friburg, a la tomba del cardenal Vidal i Barraquer. Donà compte de les seves impressions en un poema abrandat que llegí de la mateixa manera.

També al final del sopar es formaren grups que comentaven la jugada.

Vam sortir a la una tocada. Al carrer, feia brisca.

[ARTÍS *Sempronio, Luz de libros.*]

Tiene Tarragona la virtud de sorprenderme cada vez que me le acerco. Nuevos rascacielos en sus calles y nuevas industrias en sus afueras. ¡Y pensar que, treinta o cuarenta años ha, podía ser puesta como modelo de ciudad provincial! Por su Rambla apacible deambulaban canónigos, militares, arqueólogos, funcionarios y pequeños rentistas.

–Aquello tenía también su encanto– comenta un tarraconense anciano.

Lo creo. Tanto lo tenía, que las crónicas locales, de unos tiempos acá, no han dejado de registrar con melancolía el cierre de cafés con carácter de tertulia, sustituidos por comercios o por *snack-bars*.

El ideal sería que la Tarragona que surge, potente y activa, no renunciara totalmente a las delicias del *far niente*. Por ejemplo, uno se pone a temblar cuando le anuncian la construcción de un edificio singular (singular por lo alto) al pie del mismo Balcón del Mediterráneo, destruyendo un panorama cantado por todos los escritores y artistas.

Formuladas estas reservas, sólo queda adherirse casi incondicionalmente al *new look* tarraconense. Estos días, mejor dicho, estas noches, la ciudad con sus galas navideñas, refulge por los cuatro costados. Antonio Alasà, corresponsal de *Tele/eXpres*, extrema su proverbial tendencia a la hipérbole.

–Somos la auténtica *Ville Lumière*.

Había leído que París, hogaño, por mor de la austeridad, reduce sus luces por doquier, deja a oscuras los Campos Elíseos.

Tarragona, en cambio, podría presumir de iluminación perpetua. Saliendo por la carretera de Valencia, las instalaciones de una gran fábrica de no sé qué, con varias torres consteladas de luces, parecen gigantescos árboles de Navidad. Sin contar la llama que ondea en permanencia en la cima de la chimenea de una industria petroquímica. Si en verano, camino de Vilaseca y Salou, la primacía visual corresponde a los hoteles y a los apartamentos, en pleno diciembre la *vedette* pertenece a la industria y al trabajo.

El último sábado, en plena Rambla de Tarragona, a pocos metros de la fuente de los Cinco Continentes que el escultor Viladomat proyectó para el Paseo de Gracia y que repudiada por la ciudad de los Condes fue adoptada por la ciudad de los Emperadores, las luces más alegres y vistosas correspondían a una librería, la «Librería de la Rambla», cuya inauguración constituyó un acontecimiento rebasando los límites locales, pues concurrieron al acto intelectuales llegados de otras poblaciones: el novelista Folch i Camarasa, el ensayista Joan Fuster, los poetas Xavier Amorós y Mossèn Muntanyola (párroco de Salou, con ideas nuevas ya antes del Concilio), Joan Ballester Canals, el biógrafo Bladé i Desumvila, etc.

Era justificado el viaje a Tarragona, por cuanto el caso de la «Llibreria de la Rambla» quizás sea único en Cataluña.

–Somos ciento cincuenta dueños– me enteró humorísticamente el escritor Josep A. Baixeras, director de la librería.

Quiere decir que la «Llibreria de la Rambla» ha sido fundada por centenar y medio de tarraconenses preocupados por la situación cultural de su ciudad. Es obvio señalar que con una propiedad tan parcelada, las posibilidades de ganancia individual son de lo más problemático...

–Pero no se trata de sacar provecho de índole material– me ilustra Josep Ferrer Bosch, otro de los adalides del «negocio»–. Los beneficios que procure la librería van a ser íntegramente invertidos en actos y manifestaciones literarias y artísticas.

Ferrer Bosch, hombre joven y entusiasta, arquitecto de profesión, es el realizador material de la espléndida «Llibreria de la Rambla». Que está concebida como una especie de «sírvese usted mismo», pues no hay mostradores y la dependencia (femenina y bonita) se mantiene en discreta actitud, para no intimidar al posible comprador.

–Queremos que los niños entren como en su casa y se vayan directamente a las estanterías que les son reservadas. Y como los niños, los adultos aficionados al cine, al arte, a la literatura, al deporte, a la ciencia y a la técnica...

Ferrer Bosch y Pere Lloret (apellido de gran prestigio tarraconense), otro de los más caracterizados propietarios de la librería, explican que el primer proyecto a realizar consiste en la creación, en el interior de la tienda, de una sala de exposiciones, inaugurada por la flor del arte moderno catalán, y que luego acogerá exposiciones de artistas locales y forasteros.

Prácticamente, el mismo sábado, por la noche, la «Llibreria de la Rambla» nos brindó ya una muestra de su acometividad intelectual. En el delicioso y anacrónico Salón de Sesiones del Ayuntamiento, Joan Fuster habló de los derechos del cuerpo humano, del falso pudor que fomenta la pornografía. Hizo una rigurosa defensa del hedonismo, citó a Epicuro y a Gide... Se le aplaudió mucho.

Lista la disertación, alguien se acercó con una noticia a uno de los organizadores:

–Un empleado de Hacienda que lleva sólo cinco meses aquí, me ha dicho que ha entendido perfectamente a Fuster.

Ventajas del acento valenciano.

[VALLS *Melic cultural.*]

Mossèn Muntanyola i la primera dimissió

El discurs de Mossèn Muntanyola el dia de la inauguració de la llibreria el 7 de desembre de 1968, va ser dels «forts» per a l'època. Es va ficar amb els entrebancs que el funcionariat posava a la cultura catalana. Els va tractar de la primera plaga del país. Aquest discurs va suposar ja una dimissió al consell d'administració i una bona reprimenda del delegat d'Hisenda.

El primer entrebanc de la nova societat va arribar ben d'hora. El consell d'administració, en l'afany de cercar complicitats, havia acordat la incorporació d'un nou membre en la persona de José Enrique García de la Mata y Caballero de Rodas, un jove inspector d'hisenda que tenia interès a integrar-se a la vida cultural de la ciutat. Doncs bé, l'endemà de la inauguració i arran dels abrandats parlaments, ja l'esperava l'admonició del delegat que havia rebut instruccions del Govern Civil que, com era d'esperar, tenia informació puntual de tot el que s'hi havia dit. De la immediata i acceptada dimissió en resta el testimoni del llibre d'actes de la societat amb un acord de nomenament ratllat i la nota del secretari que diu «no vale lo tildado».

25 de desembre

VERDAGUER, Jacint. «El salomonet de les matines» [fragment], a *Diario Español*, anunci/nadala de Llibreria de la Rambla, il·lustrat amb una xilografia d'Antoni Gelabert.

De llavors ençà cada any, quan el vespre abans de Nadal es canten les matines a la Seu de Tarragona, s'aixeca el salomonet tradicional fins a l'indret del gran rosetó. La resplendor que no cap a la basílica, figura en aquella hora de la Cova de Betlem, s'aboca pel finestral i una garba de llums de color baixa al port a refrescar la recordança d'aquest succés memorable als mariners...

[BAIXERAS *Carnet tarragoní*: 107-108.]

Cal recordar que Verdaguer, ultra merèixer el nostre homenatge pel conjunt de la seva obra, dedicà a Tarragona un interès no pas desdenyable, i com la seva ploma engrandia tot allò que expressava –recordem la bellíssima dedicatòria de *l'Atlàntida*–, la nostra ciutat, de debò posseïdora de títols de noblesa antiquíssims, fou lloada amb accents especialment solemnes [...].

Verdaguer, tanmateix, que era tan bon prosista com poeta, també en prosa s'ocupà, ben afectuosament de Tarragona. Aqueix passat Nadal, una llibre-

ria de la nostra ciutat va tenir el bon gust de confeccionar el seu christmas, amb una bonica il·lustració, en xilografia de Gelabert, de la llegenda o, millor dit, rondalla, publicada el 1899 a la publicació «La Creu del Montseny», *Lo Salomonet de les Matines*, «tal com me'l va contar a mi fa temps un vell mariner de Tarragona».

De bon començament, la projecció exterior de la nova llibreria hauria d'estar marcada tant per l'arrelament a la ciutat com pel cosmopolitisme de la doble relació amb els mons de les lletres i les arts. En aquest cas, el text verdaguerià, extret d'una rondalla de tema tarragoní, tenia un altre objectiu, perquè en formar part d'una felicitació de Nadal que anava inclosa en un suplement encartat al *Diario Español*, era la manera d'assegurar-hi, això sí, mitjançant pagament, la presència de la llengua catalana.

ANY 1969

12 de gener

Al Teatre Metropol, representació de *Jan i Trencapins*, segons adaptació de Jaume Batiste i Martí Olaya, dins el Cicle de Teatre per a Nois i Noies de la revista *Cavall Fort*, en col·laboració amb l'escola Pax, a càrrec de l'Aula de Teatre de la Institució Montserrat.

La col·laboració amb les activitats de l'escola Pax els primers anys de la llibreria no ens ha de sorprendre gaire perquè a la coincidència d'objectius s'hi afegia la de molts dels noms dels creadors d'ambdues entitats. De fet, era la mateixa base social que pels mateixos anys havia donat cos al Club de Joves i, ben aviat, a la delegació local de l'Òmnium Cultural. Era gent que tenia consciència que el seu catalanisme els feia diferents dels de la crosta que dominava la ciutat, que eren «els altres».

19 de gener

A la sala d'actes de Ràdio Tarragona, representació de *Pluft, el petit fantasma*, de Maria Clara Machado, dins el Cicle de Teatre per a Nois i Noies de la revista *Cavall Fort*, en col·laboració amb l'escola Pax, a càrrec del Grup de Teatre Tarragona.

[BAIXERAS E. *Lluís Arola*: 44-45.]

Tractant del teatre dels anys difícils de la reconstrucció nacional, Jordi Coca ha escrit que la vida escènica del país revelava l'evolució dels gustos i la pluralitat de visions. Josep Termes s'hi ha referit dient: «el teatre català renasqué i va tornar al poble la relació amb la cultura pròpia. Aquesta estava en dipòsit d'una part minoritària de la societat. El teatre va vessar i escampar el dipòsit. Els joves en van rebre el principal influx i van conèixer la restauració de l'ús públic de la llengua: el mitjà per difondre les idees. Van entendre la necessitat. Tot això dins el temps obert per tornar a descobrir el país i a nosaltres mateixos. Posar el país propi en el primer pla».

Els cicles Cavall Fort són el model del que diu Termes. A partir de 1967 s'uniren grups teatrals de tot el país per a una acció comuna sota el nom de la revista infantil i juvenil. Intercanviaren experiències, concertaren els programes i representaren teatre en llengua catalana, intel·ligent i formatiu, davant del públic jove de poblacions grans i petites. A Tarragona se'n feren sessions al teatre Metropol. Arola organitzà i dirigí el denominat Grup de Tarragona, format per estudiants (entre els quals alguns dels seus fills), i l'adherí al cicle.

2 de febrer

Al Teatre Metropol, representació de *Joan de l'Ós*, d'Apel·les Mestres, dins el Cicle de Teatre per a Nois i Noies de la revista *Cavall Fort*, en col·laboració amb l'escola Pax.

6 de febrer

Segrest governatiu de les obres *Diario del Che*, d'Ernesto «Che» Guevara; *Temas militares*, de Friedrich Engels; *Distensions cristiano-marxistes*, de Josep Dalmau; *Estudios sobre la Revolución*, d'Edward Hallett; *El final de la utopia*, de Herbert Marcuse; *La gestió obrera a Occident*, de Luis A. Gorostiaga; *Història viva*, de Víctor M. Arbeloa; *Perspectivas éticas de la guerra actual*, de José Pascual; *Regiones naturales y regionalismos*, de Vicente Pérez Sádaba; *La religión como sistema establecido*, de F. Pérez Gutiérrez.

9 de febrer

Al Teatre Metropol, representació d'*El metge a garrotades*, adaptació de l'obra de Molière, dins el Cicle de Teatre per a Nois i Noies de la revista *Cavall Fort*, en col·laboració amb l'escola Pax.

19 de febrer

Conferència de Joan Triadú «Per una millor comprensió de la literatura contemporània», dins el cicle de conferències de l'escola Pax.

[ARTUR BLADÉ I DESUMVILA: *Viure a Tarragona I*, p. 168.]

[...] els nombrosos assistents que avui, abans de sopar, hem anat a la Llibreria de la Rambla a escoltar una conferència de Joan Triadú, hem picat de mans llargament. I és que el tema era: «Per una lectura seleccionada i eficaç de la literatura contemporània». S'ho valia, és clar. Vaig saludar J. A. Baixeras, Ramon Dolç, Pere Lloret, Gabriel Bas i altres amics.

La conferència ha estat la primera d'un cicle organitzat pel col·legi Pax. Hi havia gent, a desgrat del mal temps que feia. En sortir de la Llibreria la Rambla semblava un carrer de Londres, de tanta mala boira com hi havia (boira de la que mulla).

Durant molt de temps va seguir la col·laboració de la Llibreria de la Rambla amb les activitats de l'Escola Pax; ja un dels primers acords del consell d'administració va ésser el de subvencionar un cicle de teatre que organitzaven des de l'escola.

A diferència del que passaria després, amb l'allau de peticions de col·laboració o d'aixopluc, la participació de la llibreria en les activitats culturals responia encara només a voluntat i decisió internes, com el nomenament de Gabriel Xammar per a assistir en representació de l'entitat a una conversa informal preparatòria de les *Converses de Salou*.

Del mateix caràcter podem considerar l'assumpció –de moment en la clandestinitat– de la funció de delegació a Tarragona d'Òmnium Cultural.

5 de març

Conferència a càrrec de Frederic Bassó «L'educació de la fe», organitzada per l'escola Pax.

15 de març

Representació de l'obra de teatre *La cantant calba*, de Ionesco, a càrrec del Grup de Teatre La Gralla, dirigida per Lluís Arola.

A efectes legals, el permís es va demanar per a una representació a càrrec d'«afecionats de l'escola Pax», perquè per a la legalització d'un grup teatral era precís tot un món d'entrebancs burocràtics tan gran que portava la societat a saltar-se'ls tant com podia.

L'autorització rebuda especificava la restricció que només era per a un públic «por riguroso orden de invitación, quedando por lo tanto prohibida, taquilla abierta al público».

22 de març

Inauguració de la Sala d'Art, amb l'exposició col·lectiva dels artistes pintors Modest Cuixart i Joan Hernández Pijuan, i els artistes escultors Marcel Martí i Josep Maria Subirachs, fins al 12 d'abril.

[Rafael SANTOS TORROELLA: del catàleg de l'exposició.]

No es un azar que los dos pintores y los dos escultores que integran esta exposición aparezcan juntos en ella. Como tampoco lo es el hecho de que, con todo y la diversidad de sus respectivas obras, formen, hoy por hoy, el grupo más coherente y, en muchos conceptos, válido de las artes plásticas actuales en Cataluña.

Hay afinidades electivas que van más allá del arte mismo, aunque también en éste de algún modo puedan manifestarse, sobre todo como actitud. Y ha llegado el momento en que ésta es lo que más empieza a interesarnos.

Lo curioso es que, si aparecen juntos aquí, no es acogiendo al título, más o menos ingenioso o resonante, de un grupo o una escuela constituidos como tales y que artísticamente los defina.

Todos ellos han pasado ya esta fase de «lanzamiento» en que tales títulos, más que precisar una tendencia estética, para lo que sirven, o para lo que en el fondo intentan los interesados que les sirva, es para que les facilite prontamente una notoriedad que aún no les es posible conseguir en méritos tan sólo de las propias obras.

Nada, pues, de nombres de grupo, tendencia o escuela. Los cuatro nombres tan sólo: Cuixart, Hernández Pijuan, Marcel Martí y Subirachs. Y, tras ellos, la limpia ejecutoria de sus obras.

Los dos pintores y los dos escultores reunidos, ahora en plena madurez juvenil, han hecho ya largo camino por su cuenta y son, cada uno con su bien acusada personalidad, artistas que se bastan por sí solos. Es decir, que el grupo que constituyen es de mucho más interés que cualesquiera otros de los que suelen formarse, justamente porque formar grupo es lo menos que necesitan para la afirmación de la obra que cada uno de ellos lleva realizada— ¡y cuánta dignidad, solvencia y peso específico!— hasta ahora.

Algo, no obstante, han de tener como común denominador, no exteriormente, en lo superficial o aparatoso de cualquier agrupamiento, sino interiormente, en esa dimensión de profundidad que va más allá de lo propiamente artístico, para comprender, por añadidura, una actitud frente a la vida, esto es, una «temperatura» moral o, si se prefiere, de ética estética. Porque no es cierto que ética y estética sean valores contrarios o contrapuestos.

Apresurémonos a decir que ese denominador común que establece claras afinidades entre Cuixart, Hernández Pijuan, Marcel Martí y Subirachs se cifra, ante todo y sobre todo, en una conciencia responsable, que es la que en todo momento preside, vocacional y vitalmente, el desarrollo de sus obras respectivas.

Esa obra podrá realizarse, como en el caso de Cuixart, a través de una persistente y sutilísima indagación de los trasfondos emotivos y simbólicos de la imagen: o, como en la de Hernández Pijuan, mediante una escueta y profunda objetivación de los contenidos materiales y estructurales de la misma, en la dialéctica polaridad extrema de la nada y el ser; se llevará a cabo, como en la de Marcel Martí, en virtud de una depuración de la forma que exalte con perfección inusitada los valores plásticos más rotundos; o, finalmente, como en Subirachs ocurre, consistirá en esa misma determinación formal de tensiones y volúmenes, pero incorporada a ellos la noción del tiempo como sustantiva dimensión humana. En cualquier caso, esas cuatro obras participan conjuntamente de estos tres rasgos fundamentales: exigencia de perfección en la tarea

realizada, intensificación de la imagen como presencia y como significación, y lenguaje coherente que, en cada caso, da fe de un estilo personal calificado al más alto nivel.

No, no nos engañamos al afirmar que, con el añadido de muy poco más, en estos cuatro nombres se condensa lo mejor de la pintura y la escultura catalanas actuales: Cuixart, Hernández Pijuan, Marcel Martí y Subirachs...

[BAIXERAS/ROSÉS *Grup Tarragona*: 10.]

Al final de març de l'any 1969 el públic que sent afecció a les arts plàstiques i en segueix el desenvolupament va veure amb plaer l'exposició conjunta de Modest Cuixart, Joan Hernández Pijuan, Marcel Martí i J. M. Subirachs amb motiu de la inauguració de la sala d'art de la Llibreria de la Rambla. Els artistes eren al cim de la seva trajectòria. Mostraren escultura en matèria definitiva i pintura de primera fila; convertiren en saló el local de parets nues. Fou una festa amb ressò i rendiment. En resta el cartell: composició de sengles dibuixos-logotips dels quatre artistes. El professor i crític d'art Rafael Santos Torroella en féu la presentació. Qualificà el grup com el més coherent i vàlid en molts conceptes de les arts plàstiques d'aquell moment a Catalunya. L'encert d'escollir aquest quartet és de Josep Ferrer Bosch, president fundador de la Llibreria de la Rambla.

El moment convidava a inventar i emular. Els membres del Grup de Tarragona freqüentaven la Llibreria; en veure que la exposició inaugural de la sala havia resumit l'art del país, van exposar tots junts, fent honor al nom de la ciutat que els ajudava...

26 de març

Segrest governatiu de *Regiones naturales y regionalismos*, de Vicente Pérez Sádaba.

Aquest mateix llibre ja ens l'havien segrestat un mes abans, un fet inusual que ja mai més no es produiria, malgrat que és ben cert que els segrests de llibres no van parar fins al final del franquisme i en alguns moments, com durant l'estat d'excepció, van adquirir una gran intensitat. Ara bé, de la documentació guardada se'n desprèn la poca incidència pràctica que van tenir els requeriments de segrest, perquè poc a poc es va anar teixint una xarxa de comunicació entre les llibreries catalanes que permetia el coneixement a l'instant de la primera incidència. Això feia que els llibres en perill s'apartessin de seguida, val a dir que amb gran alleujament dels funcionaris, que només que en trobessin un, es veien obligats a aixecar acta amb nou còpies de paper carbó. També s'ha de dir que els llibres no s'amagaven mai, sinó que es canviaven de lloc i romanien perduts entre els d'altres temàtiques.

26 de març

Conferència de Maria Aurèlia Capmany «La novel·la contemporània», organitzada per l'escola Pax.

19 d'abril

Inauguració d'una exposició de fotografies del Casal Tarragoní, fins al dia 24.

22 d'abril

Conferència de Josep Maria Gironella «Sisè poder, joventut actual».

22 d'abril

Inauguració d'una exposició de gravats, il·lustracions del llibre *Històries de les bruixes d'Altafulla*, d'Antoni Gelabert.

[Antoni GELABERT: catàleg de l'exposició.]

El camí de les bruixes

Les bruixes són dones del poble que fan la vida de tothom; procuren passar desapercebudes, que ningú no les pugui identificar ni descobrir llurs activitats. Mentre conviuen amb el poble, la cosa no ofereix cap dificultat. Potser per llur tarannà, per llur figura estrafeta, per llurs escapades, no són ben rebudes de ningú, però la cosa no passa d'ací; quan comencen les dificultats és quan en grup han de dirigir-se allà on tenen reunions, generalment fora vila. La sospita esdevé llavors una certesa i comencen els maldecaps, perquè són identificades com a bruixes sense que la cosa ofereixi cap dubte.

Ja us hem dit que Altafulla és un poble de bruixes; tothom estava aclaparat, anguniós, pels estropellaments que les malifetes d'aquesta gent causaven a les persones i a les coses. Això explica que tothom vivia aclaparat per aquesta desgràcia i s'espriaven mútuament, per descobrir les bruixes. Era un mal viure i una sospita de tothom contra tothom.

L'obra *Històries de les bruixes d'Altafulla*, amb text i xilografies d'Antoni Gelabert, va ésser la primera amb el segell de Llibreria de la Rambla. Val a dir que la iniciativa editorial va trigar deu anys a tenir continuïtat, però el nom de *Senna* donat a la col·lecció que encetava, de la qual n'és l'únic número, és testimoni de la voluntat d'arre-

lament al territori, en fer referència al nom que es donava a les restes romanes dels Munts, des de Ponç d'Icard fins a primers del segle xx.

23 d'abril

Signatura de llibres de l'autor Josep Maria Gironella.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1967-1969*: 177.]

Ahir, festa de Sant Jordi i Dia del Llibre, vaig fer una «visita» a les parades de les llibreries tarragonines. (La biografia de Fabra no havia arribat enlloc.) El bon dia va propiciar l'èxit de la diada. Tothom era al carrer i donava goig de veure tanta animació. A la Llibreria de la Rambla, l'escriptor Gironella (que a mi no m'agrada, ni ell ni els seus llibres escrits en castellà) signava amb simplicitat.

En el curs de meu «tour de llibreries», vaig adquirir *Prat de la Riba*, de Rovira i Virgili (selecció d'articles amb pròleg d'Isidre Molas, Edicions 62, 1968), *Història de la Lliga*, de Modest Sabaté (presentació d'Octavi Saltor; Editorial Bruguera, 1969) i *El be negre (1931-1936)*, de Lluís Solà (Quaderns de cultura, 1957).

Anant cap a casa, vaig trobar els amics Delclòs, Menéndez Cuspinera i Recasens i Comes. Vam parlar, no ho caldria dir, de la diada.

3 de maig

Conferència d'Antoni Gelabert «Arquitectura del llibre *Històries de les bruixes d'Altafulla*»

10 de maig

Inauguració d'una exposició de ceràmica de les artistes Rosa Amorós, Maria Crehuet, Montse Domingo, Carme Freixas, Carme Llobet, Teresa Magrià, Núria Massip i Esther Palomar, totes elles formades a l'Escola Massana, fins al 26 de maig.

[BAIXERAS/ROSÉS *Grup Tarragona*: 11.]

[...] Ultrapassant el voltant de l'Escola Taller va ser molt notable la divulgació, a Tarragona, de l'artesanía d'argila modelada de qualitat artística. Citem [...] iniciatives [...] que van quallar en exposicions selectes i memorables. La primera [...] va tenir lloc a la Llibreria de la Rambla, amb el títol «8 ceramistes de l'Escola Massana» [...]

31 de maig

Conferència de Joan Perucho, presentació del llibre *Botánica oculta o el falso Paracelso*.

1 de juny

Inauguració d'una exposició d'il·lustracions del Quixot, obra de Teodoro Miciano, fins al 14 de juny.

7 de juliol

La Llibreria passava per greus dificultats econòmiques perquè el capital aportat era insuficient en relació amb el cost de les obres. El redreçament de la situació va comportar canvis, amb el nomenament de Joan Josep Marca Torrents com a nou conseller i la dimissió del director Jaume Rossell, que posteriorment va ésser substituït per Ramon Marrugat.

14 de novembre

Reunió preparatòria de promoció d'assistents a l'XI Assemblea d'Estudis Comarcals a celebrar el diumenge al Centre de Lectura de Reus. Eren presents Gabriel Xammar, Josep A. Baixeras, Menéndez Cuspinera, Artur Bladé, Ramon Marrugat, Ramon Dolç i Dr. Vicenç Nolla.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1967-1969*: 201.]

Demà anem, la dona i jo, amb d'altres tarragonins, a la XI *Assemblea d'Estudis Comarcals* que si res no ho impedeix, tindrà lloc a Reus. Constituirà un homenatge al Dr. Vilaseca, metge, historiador i arqueòleg, per haver dedicat la seva ja llarga vida a la investigació de la prehistòria, particularment de les comarques tarragonines, i per la vastitud de la seva obra (són dotzenes de publicacions) consagrada a la divulgació de les seves nombroses troballes. A Reus –i entre els especialistes del ram que ell conrea– el Dr. Vilaseca és una institució.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1967-1969*: 202.]

Anem a Reus, amb Baixeras, Delclòs, Dolç, Xammar i potser algun altre. Trobem molts amics, començant pels reusencs: Amorós, Amigó, Vallespinosa... I els montblanquins Antoni i Josep Andreu Abelló. De Barcelona han vingut, entre altres, Albert Manent, Antoni Bergós, Josep Iglésies (que és fill de Reus), Eufemià Fort, Rafael Dalmau, Miquel Ferré, Soler Vidal, mossèn Batllori, mossèn Sanabre... Me'n deixo.

Tot ha anat bé, d'acord amb el programa de l'homenatge. Al doctor Vilaseca –que ara té 73 anys– se'l veia content, com és natural, i commogut a estones.

Fora de programa ha estat remarcable la intervenció de mossèn Sanabre. I molt emotiva (sobre la despoblació del Priorat), la de Josep Iglésies.

El teatre Bartrina completament ple.

Del dinar a l'hotel Gaudí (amb més gent de la que tenia tiquet) recordo l'escultor Rebull (que em presentà el senyor Delclòs) d'una vitalitat exhuberant, com la seva obra, i el parlament abrandat d'Antoni Bergós... Tan abrandat (en sentit patriòtic) que Josep Iglésies li hagué d'estirar més d'un cop l'americana perquè no es desfermés i allò acabés com el rosari de l'aurora.

Des de la gestació de la primera convocatòria a Martorell l'any 1950, les trobades intercomarcals d'estudiosos, a banda de promoure el coneixement i intercanvi de mètodes i recerques, tenien la vocació soterrada d'establir lligams entre els focus catalanistes que la dictadura forçava a l'aïllament. La convocatòria de Reus, que si era ja la de la maduresa dels aplecs, venia amb la voluntat de recuperació del Centre de Lectura com a feu catalanista, i la gernació aplegada, provinent de tot arreu i de tots colors, representava un acte d'afirmació al qual tota col·laboració era poca. Aquest acte de presència, que les circumstàncies internes del Centre afavorien, li va marcar, sens dubte, un tombant en la trajectòria.

15 de novembre

Reunió per a la constitució de l'Associació d'Espectadors de Teatre de Tarragona.

[BAIXERAS J. A. *Carnet tarragoní*: 113.]

Sovint, en aquest brevíssim full de calendari, hem parlat de teatre. Hem aprofitat per a això les oportunitats més insignificants; perquè, entre nosaltres, el fet teatral passa per l'actualitat d'una manera ràpida i lleu, gairebé tangencial. Avui, dos són els motius per a tornar a aquest tema: el primer d'aquests motius és [...] l'altre motiu, agradable, també, és que aquests dies un grup d'afezionats a l'espectacle cerca de començar les gestions i els passos perquè sigui autoritzada reglamentàriament una associació d'espectadors i amics de l'escena. De la mateixa manera que funcionen, a Tarragona, societats musicals, autònomes o federades, en altres indrets existeixen societats teatrals: no solament poden organitzar representacions comptant amb avantatges de diferents ordres, ans també constituir una biblioteca i un arxiu teatrals, i organitzar l'existència a espectacles que tinguin lloc fora de la nostra ciutat i no

hi hagi possibilitats de dur-los cap ací. Com que la població és petita, si algú dels qui m'escolta s'interessa en aquest afer, no li costarà gaire d'identificar els qui s'han emprès aquest objectiu. He sentit a dir que si hom arribava a una xifra de socis pròxima als tres-cents, tot esdevindria molt fàcil; i em sembla que tres-cents no és cap nombre exagerat. L'empresa és, doncs, faedora, i és qüestió de posar en recíproca relació, només, aquestes cares, sempre les mateixes, que veiem als primers rengles dels escassos espectacles teatrals de la nostra ciutat.

15 de desembre

Inauguració d'una exposició de peces d'art de la Catedral de Tarragona «El Nadal en l'art», a càrrec de l'Associació Pessebrista de Tarragona, fins al 2 de gener.

22 de desembre

Inauguració de l'exposició «Ceràmica catalana actual», amb obra de cinquanta-quatre ceramistes, a la Casa Castellarnau, fins a l'1 de febrer.

[Marcel RIERA: al catàleg de l'exposició «Ceràmica catalana actual».]

La ceràmica és una de les més antigues manifestacions de l'art, probablement la més suggeridora. Ja en els inicis de la civilització, l'home, barrejant la terra i l'aigua, obtingué objectes d'ús casolà, els quals, sotmesos a les flames vives, feren possible la perdurabilitat de llurs formes. Més tard, la inspiració dels artistes donà a la ceràmica la gràcia i l'equilibri sorgint de l'harmonia del volum i, per tant, la cristallinització de l'art.

Més endavant, la qualitat de la terra, el naixement del vernís, l'aplicació del dibuix i del color a la decoració, crearen una munió d'obres admirables i es pot dir que tots els pobles ens han deixat peces notables de ceràmica, algunes de les quals constitueixen, avui, models de sensibilitat i de bellesa.

En el moment actual la ceràmica està rebent la influència d'una renaixença meravellosa. I a Catalunya, sobretot, li cap una part ben important d'aquest ressorgir. Existeix entre nosaltres una preocupació i una fal·lera a la recerca de nous procediments, intentant trobar efectes inconeguts de color i de traç decoratiu i els nostres artistes han assolit ja el reconeixement formal d'una tècnica avançada, on el fang adquireix personalitat i obté aquella noblesa que en altre temps fou exponent de la producció de l'anomenada escola catalana dels segles XVI i XVII, que constitueix l'orgull dels nostres museus.

Seguint, doncs, aquesta tradició magnífica, una allau de gent preparada, la majoria de la qual pertany a aquesta floració de joventut inquieta, conscient i treballadora, que és l'esperança del nostre poble, presenta a Tarragona sota el nom de «Ceràmica Catalana Actual», una exposició sorprenent que, en realitat, és com una síntesi del moviment artístic de l'hora present en quant a creació ceramística.

Esperem amb il·lusió que aquesta aportació juvenívola sigui rebuda, com es mereix, amb tots els honors, amb tot el reconeixement d'una tasca valuosa, experimentada, fruit de llargues jornades d'estudi, cercant volums inèdits i formes gràcils, intentant de copsar l'ideal d'absoluta perfecció que l'home entregat al cultiu de l'art aspira a assolir.

Les obres exposades tenen totes un nervi de bon gust exquisit. Totes elles foren concebudes sota l'alenada d'una musa hel·lènica, però presenten d'una faïçó indiscutible l'expressió de les tendències d'avui, entrellaçades amb la línia dreturera de l'art de tots els temps i amb la impressió de quelcom viu i dinàmic, ple de sinceritat, que té la missió d'arribar al cor del poble que és el destí de tota mena d'obra d'art.

Josep ROCA GARCIA: a *El Correo Catalán*, 4 gener de 1970.

Realmente singular y de suma originalidad es la magnífica exposición que bajo el título de «Cerámica catalana actual» presenta en la evocadora mansión solariega Casa Castellarnau, en la antañosa calle de Caballeros, la Llibreria de la Rambla.

La exposición está integrada por obras de notoria belleza de artistas de Barcelona, Perpiñán, La Bisbal (Gerona), Rodoñá, Prada, Montserrat, Torredembarra, Esplugas de Llobregat, Esparraguera, Gerona, Pollestres (Rosellón), Cadaqués, Breda, Sabadell, Collbató, etc.

También presentan obras los alumnos de la Escuela-Taller de Arte de la Diputación José Cebrián, Juan Casals, Marcelino Xifré, Antonio Gurí, Marta Ponsoda, Carmen Roldán y Montserrat García.

Completan la exposición diversas producciones de artesanía ceramista, siendo el total de obras que se exhiben a la consideración de los visitantes unas doscientas pertenecientes a sesenta expositores en números redondos. Por lo que se refiere al valor de lo expuesto puede cifrarse en medio millón de pesetas, ocupando las obras varias alas de dicha Casa Castellarnau atinadamente distribuidas.

Desde su inauguración, han sido numerosos los visitantes que han desfilarado por la mencionada mansión solariega para admirar la interesante muestra de cerámica catalana. Los que todavía no se hayan deleitado con la con-

templación de la exposición, podrán hacerlo aún, ya que ésta no se clausurará hasta el día primero de febrero.

L'obra exposada que, pel nombre i qualitat dels trenta-sis artistes participants, era força representativa de la creació dels ceramistes catalans del moment, si més no en l'aspecte territorial, era completada per la participació d'un grup de set alumnes de l'Escola Taller d'Art de Tarragona i d'un altre grup d'onze artesans ceramistes de la Bisbal d'Empordà.

L'organització d'aquesta exposició, pel gran nombre de participants i la quantitat d'obra exhibida, i l'adequació d'una Casa Castellarnau que encara no havia estat habilitada com a museu va requerir un esforç notable de col·laboració ciutadana i, amb aquest motiu, des de la Llibreria, es va formar una comissió encarregada de vetllar-ne el bon funcionament, els components de la qual eren Fèlix Ferrer Bosch, Eduard Osta Palau, Antoni Pujol Niubó i Maria Antònia Recasens Carrillo.

D'altra banda, el consell d'administració de la Llibreria va nomenar comissari d'exposicions el conseller Joan Josep Marca.

ANY 1970

13 de gener

La Llibreria de la Rambla s'adhereix a la campanya d'Òmnium Cultural per a la inclusió de la llengua catalana a tots els nivells educatius.

19/1/1970

Òmnium Cultural

Distingits senyors,

L'entitat «Llibreria de la Rambla» de Tarragona, la qual adopta forma mercantil però essent, estatuàriament i en la persona dels seus socis, interessada en els problemes culturals, en virtut d'acord pres unànimement en Consell d'Administració celebrat el proppassat dia tretze, s'adhereix a les gestions per a la inclusió de la llengua catalana a tots els nivells educatius.

19 de gener

Inauguració d'una exposició de pintura d'Antoni Cases, fins a l'1 de febrer.

[Daniel GIRALT-MIRACLE: al catàleg de l'exposició.]

Antoni Casas és un dels valors més fermes de la «nova pintura catalana». La seva pintura és valenta, carregada de coratge, molt pròpia de la nostra civilització en totes les seves motivacions; inclou elements matèrics, restes de prototipus industrials, nombroses indicacions semiòtiques, totes elles tractades amb una aflluència de color i una agressivitat espacial que van un pas més enllà de la simple abstracció o de les elucubracions *pop*.

També les exposicions d'art necessitaven dels permisos governatius, els quals, amb el temps i la gran quantitat que en van haver de donar, van anar adquirint un to rutinari o, potser, de resignació, però en el d'aquesta encara hi havia una postil·la precautòria que deia «esta autorización queda a reserva de las observancias, que en su caso, pudieran efectuarse por los servicios competentes de esta Delegación».

24 de gener

Conferència de Daniel Giralt-Miracle «La comunicació en els nous llenguatges estètics».

27 de gener

Conferència de Mn. Joan Aragonès «Educació de la moral», dins el cicle de conferències organitzades per l'escola Pax.

5 de febrer

Conferència d'Alexandre Cirici-Pellicer «Sentit artístic del nen», dins el cicle de conferències organitzades per l'escola Pax.

10 de febrer

Conferència de Marta Mata «Educació de les nenes», dins el cicle de conferències organitzades per l'escola Pax.

19 de febrer

Conferència de Mn. Ramon Muntanyola «El perquè del meu llibre», presentació de l'obra *Vidal i Barraquer, Cardenal de la Pau*.

La connotació del tema del llibre i la personalitat de l'autor van motivar que des de la llibreria s'emprengués una acció de difusió sense precedents a Tarragona i amb un èxit inesperat per a un llibre dens i car: una venda de més de cent cinquanta exemplars els tres primers dies.

La publicació d'aquest llibre, que va sortir jugant amb el risc de prescindir de la censura prèvia, com admetia la nova llei de Fraga, va costar poc després la clausura de l'Editorial Estela, de la qual n'era conseller en aquells anys el canonge tarragoní Vicenç Nolla.

24 de febrer

Conferència «Educació sexual», organitzada per l'escola Pax.

28 de febrer

Inauguració d'una exposició d'esmalts, de l'artista Montserrat Mainar, fins al 15 de març.

[Alexandre CIRICI-PELLICER; al catàleg de l'exposició.]

Montserrat Mainar és, indubtablement, la primera figura del país en aquesta especialitat tan difícil de l'esmalt. L'interès de les seves obres és múltiple: ho

és tant des del punt de vista de la matèria, com de l'ofici; de la concepció pictòrica, com de l'aplicació... Consti el nostre homenatge a la tendència arquitectònica amb la qual tendeix a incorporar l'esmalteria al mur, al monument, i a donar-li un sentit de grandesa per redimir aquesta tècnica dels segles de servitud del miniaturisme que l'havien rebaixada.

[Cesáreo RODRÍGUEZ AGUILERA: al catàleg de l'exposició.]

Montserrat Mainar, valiéndose de la lujosa y difícil técnica del esmalte, no solamente realiza unas formas de gran belleza y originalidad, sino que, en varios casos, utiliza con fortuna su técnica para la realización de obras a modo de cuadro de caballete.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1970-1971*: 25-26.]

Encara he tingut temps d'anar a donar un cop d'ull a la Llibreria de la Rambla on aquests darrers dies va exposar-hi una valuosa mostra de plats i gerros la coneguda esmaltista Montserrat Mainar, considerada la millor artista catalana en la seva especialitat.

La Llibreria de la Rambla ha esdevingut un fogar d'activitats culturals del qual no se'n parla tant com merita. Com cada cop que hi vaig, aprofito l'ocasió per fullejar algun llibre i canviar impressions, diguem-ne literàries, amb l'actual encarregat, un eixerit vilafranquí que es diu Ramon Marrugat. Comentem un fet («de mal averany», segons que em diu), el ressò del qual s'arrossega de la passada festa, al «Ritz» de Barcelona, de l'anomenada Nit de Santa Llúcia en què tres jurats d'altres tants premis –entre ells el «Sant Jordi», que és el major i més ben dotat– van declarar-los deserts per creure que les obres presentades no arribaven a un nivell prou alt de qualitat que justifiqués la concessió dels premis. Com és lògic, els autors que van concursar, sense èxit, no van estar contents. I menys que ningú, l'autor de moda, Terenci Moix, desnonat perquè l'obra que va trametre arribà fora de temps. I d'ací l'enrenou. Com perdura el vell tarannà irritable dels poetes –i escriptors. Però la culpa, en el cas que ens ocupa, de qui és? Dels membres del jurat, excessivament exigents? o dels escriptors que no es renoven o pensen massa, en el moment d'escriure –novel·la, assaig o vers–, que no hi ha llibertat d'expressió i que segons el que diguin se la poden carregar?

5 de març

Conferència d'Oriol Martorell «L'educació musical», dins el cicle organitzat per l'escola Pax.

10 de març

Conferència sobre educació sexual, dins el cicle organitzat per l'escola Pax.

17 de març

Conferència sobre el temps lliure, dins el cicle organitzat per l'escola Pax.

18 de març

Inauguració d'una exposició col·lectiva del Grup d'Artistes de Tarragona, format per Ramon Ferran, Pasqual Fort, Gonzalo Lindin, Luis Moret, Alfonso Parra, Mariano Rubio, i Jordi Secall, fins al 4 d'abril.

[Emili ALBA: catàleg de l'exposició.]

Així com en l'art no es donen les casualitats, però sí les coincidències, d'aquesta manera considero la mostra d'aquests set artistes, sense cap mena de relació conceptual entre ells, àdhuc sense un coneixement personal entre la majoria d'ells fins fa poques setmanes –tot i conviure a la mateixa província– i que en l'obra llur –vista en conjunt– ens donen una ambiciosa i esplèndida representació del nostre art d'avançada a nivell internacional.

Aquesta coincidència representativa entre artistes de tan diversa tècnica i de concepció plàstica tan diferent és un dels miracles de l'art contemporani que evidencia el seu ferment de constant inquietud a la recerca de noves formes d'expressió. Perquè no és casual que, aparentment i de cop i volta, coincideixi un grup d'artistes que, tot i fent camí per personals senders, se n'adoni i compregui que la fita a aconseguir és comú, i amb una gran admiració i respecte envers l'obra dels altres, es decideixin a presentar a la consideració de la nostra ciutadania, el que ells creuen que són camins vàlids per a arribar a lloc, a través de l'obra llur.

Tampoc no és casualitat el que sigui a Tarragona on es celebri aquesta mostra d'art, que per la seva transcendència, s'haurà de marcar amb pedra blanca a la història de les manifestacions artístiques de la nostra ciutat, perquè Tarragona està demostrant constantment –i amb aquesta exposició ho palesa– que ha arribat a una majoria d'edat artística, a través de les seves associacions i dels seus artistes.

Aquests set artistes, que no s'han volgut aplegar sota la denominació de «grup», per tal de mantenir una lloable independència individual, paradoxalment són elements vius del gran grup d'artistes que potencien l'art de la nostra terra camins enllà, i resulta fàcil, davant la ferma trajectòria professio-

nal de tots ells –així com davant l'acurada tècnica i l'acusada personalitat de llurs quadres– predir el merescut èxit d'aquesta mostra que es presenta a la Llibreria de la Rambla.

[Domingo MEDRANO BALDA: «Siete hombres sin paz», a *Diario Español*, 19 de març de 1970.]

Estos siete hombres que hoy presentamos al lector han abierto una especie de banderín de enganche para una empresa harto importante. Los siete se hallan vinculados por una ardiente, yo diría rusiente, coincidencia. Los siete sufren un afán vertiginoso de crear, de clamarle al mundo el mensaje de arte que les revienta dentro. Los siete buscan sistemas plásticos de expresión nuevos y sufren, a diario, la desazón de que «nada hay nuevo»; la verdad orsiana de que «lo que no es tradición es plagio». Pero es hermosa esta intrepidez suya, aunque fuera infecunda. Que tampoco lo es, como puede verse en esa su primera muestra conjunta, que nos ofrecen en una sala de la Rambla. Ellos tratan de abrir nuevos caminos que nosotros debemos aprender a transitar. Ellos, que gozan de un crédito sobrado en las técnicas y en los modos usuales, saben que hay otros mundos de belleza, de fantasía, de emoción y de gracia que esperan la singladura de sus carabelas. Porque son el premio de los audaces, de los intrépidos, y se niegan a los conformistas. El arte es un afán perpetuo de transformar lo habitual. Escúchenles exponer su postura con sincero valor.

[BAIXERAS/ROSÉS *Grup Tarragona*: 7.]

L'anomenat *Grup de Tarragona*, fundat per Gonzalo Lindín, Alfonso Parra, Ramon Ferran, Jordi Secall, Mariano Rubio, Luis Moret i Pasqual Fort, va suposar la introducció de l'art contemporani a la ciutat de què van adoptar el nom. En actiu, com a grup, entre els anys 1970 i 1972, aquests set artistes, juntament amb el pintor Emili Alba i el crític Enric Baixeras, van desenvolupar noves formes estètiques inspirades al mateix temps per tendències pop figuratives i informalistes abstractes, i ho van fer amb tècniques ben diverses: pintura, gravat i esmalt.

La seva activitat, però, va superar els límits merament artístics i va adquirir també un valor de caire social. Acostumaven a fer llargues reunions a Tarragona i Reus, on filosofaven apassionadament, i van exposar en espais que, com la Llibreria de la Rambla, van passar a ser els punts de referència de les noves expressions culturals de l'època.

[BAIXERAS/ROSÉS *Grup Tarragona*: 17-19.]

Si els referents estètics dels artistes eren novetat en la situació artística del moment a Tarragona, era igualment nova la realitat d'un grup d'artistes de procedència tan diversa.

El Grup de Tarragona no era un grup d'artistes *de Tarragona*; eren uns de Reus, d'altres de Tarragona, d'altres arribats de diverses parts d'Espanya i un madrileny procedent de Mèxic. Simbolitzaven la realitat de la ciutat que creixia espectacularment en nombre d'habitants i rebia l'aportació de persones vingudes de fora, principalment cridades pel creixement industrial, però també pel desenvolupament de l'àmbit cultural [...]

Alguns artistes del grup es van significar especialment, van col·laborar en iniciatives culturals, van impulsar la Federació d'Artistes Plàstics de Catalunya que finalment es va crear el 1979, es van implicar en moviments polítics, en l'Assemblea de Catalunya i hi ha qui va tenir responsabilitats i compromisos en partits polítics democràtics.

[...]

La sala de la Llibreria de la Rambla a Tarragona era el lloc adequat per presentar-se, una finestra oberta a la cultura i a la llibertat d'expressió. Creada el 1968 per difondre el llibre català, era més que una llibreria, s'havia consolidat com un centre social i cultural on tot el que passava tenia molt de ressò i un públic de qualitat assegurat...

24 de març

Reunió de l'Assemblea d'Artistes Plàstics de Tarragona.

3 d'abril

Conferència de Mariano Rubio «Antiarte».

6 d'abril

Inauguració d'una exposició d'esmalts i gravats de l'artista Mercè Picó, fins al 19 d'abril.

[Werner WEISSBRODT: al text del catàleg de Mercè Picó.]

L'obra d'un artista té dues etapes característiques, la primera és la fase de la creació i es resol en una esfera privada, on l'artista està ell tot sol amb la seva

força imaginativa, la seva potència creadora, la seva habilitat artesanal, sol, en diàleg amb la seva obra que es va modificant [...].

La segona fase comença en el moment que l'obra abandona aquesta esfera privada i es posa a l'abast d'altres homes [...].

En l'obra de Mercè Picó, que estudià en la Staatliche Kunst-und Werkschule Pforzheim, i que aquí es presenta, ja es manifesten ben aviat dues característiques: la intensa elaboració del dibuix amb la figura humana i la transposició d'aquest estudi a les tècniques del gravat i l'esmalt [...]. L'obra de l'artista posseeix les possibilitats de desenvolupar-se de manera que ens omple d'esperança.

7 d'abril

Conferència de Jaume Moltó «Educació de la responsabilitat», dins del cicle organitzat per l'escola Pax.

20 d'abril

Segrest del llibre *Contrapunts al «Camí» de l'Opus Dei* de Mn. Josep Dalmau.

Segons que em va contar el periodista Josep Maria Cadena, el motiu del segrest, més que no pas pel contingut del llibre era pel títol, i que com que pel Dia del Llibre estava prevista la visita a Barcelona del ministre Sánchez Bella, que era opusdeista, els funcionaris van témer que si no actuaven potser s'enfadaria si veia que podia ser un dels llibres més venuts.

20 d'abril

Impressió a multicopista dels formularis d'una enquesta dirigida a la joventut de Tarragona sobre l'ús del català i del castellà.

L'adquisició per la llibreria d'una moderna (en aquell temps) multicopista elèctrica va facilitar la tasca propagandista de gran nombre de grups que la van utilitzar durant molts anys. En aquest cas, Sergi Xirinacs, responsable de la iniciativa, juntament amb altres nois de l'Agrupament Escolta Robert d'Aguiló, es van trobar que a l'Institut Martí Franquès, lloc previst per a l'enquesta, els van denegar el permís amb el raonament que «eso es fomentar el separatismo, porque todo eso ya está superado». Ara bé, com que no van fer cap cas de la prohibició, l'enquesta va tirar endavant.

23 d'abril

Inauguració d'una exposició de pintura i collages «Viatge a través d'U.S.A.», de l'artista Josep Grau-Garriga, fins al 5 de maig.

23 d'abril

Presentació i signatura del llibre *Madona i l'arbre*, per l'autor Guillem d'Efak.

La signatura el Dia del Llibre per part de Guillem d'Efak, que va ser un vist i no vist, havia de ser acompanyada de la d'altres autors, que van anar rebutjant la invitació perquè les editorials els forçaven a signar a Barcelona per motius de rendibilitat. Entre altres, havíem contactat amb Porcel, Garcia Pavón i Néstor Lujan; però la que més greu ens va saber va ser la de Mn. Muntanyola, a qui l'editorial no va permetre restar a Tarragona ni al matí.

Aquesta realitat va condicionar la pretensió que teníem de portar autors de renom per Sant Jordi els anys següents, perquè vam poder comprovar que no solament hi havia els interessos dels editors, sinó que també els autors volien i dolien.

25 d'abril

Conferència de Josep Grau-Garriga «Les últimes tendències de l'art als U.S.A.».

[BAIXERAS/ROSÉS *Grup Tarragona*: 10]

El ressò favorable de les exposicions a Tarragona féu venir artistes de nom. Les unes mostraren obra normal, com de ritual. D'altres, en podríem dir d'«urgència», com si l'artista volgués confiar al públic només «experiments»... El pintor Grau Garriga, acabat de tornar dels EUA i encara impressionat pels punts de vista d'aquell país, va exposar a la sala de la Llibreria uns collages que denominà *Diary of images in America*. El collage és una realitat testimoniada. L'artista representà les impressions pregones d'un viatge de set mesos, entre els quals es trobava el clamor dels americans indignats pels bombardeigs de la guerra del Vietnam. Ho va dir un dels dies a la sala mateix en una conferència. Els oients se'l van escoltar amb curiositat i simpatia. I amb perplexitat. Com podia ser que la nació occidental més poderosa fos capaç de conjuminar la democràcia civilitzada amb tirar bombes de napalm sobre els civils i donar aixopluc al dictador Franco?

27 d'abril

Reunió de la junta directiva del Centre Social de Torreforta.

La reunió, que tenia per motiu la redacció d'una memòria de les activitats fetes els darrers anys, la vaig aprofitar per a la formalització de la meua dimissió com a president atès que ja no vivia al barri.

28 d'abril

Feia dos dies, el diumenge a la tarda, que al Mas Oliva, prop de la Budellera, va tenir lloc una xocolatada, és a dir, un foc de camp i un berenar a base de xocolata, que les diferents seccions dels agrupaments escoltes tarragonins, que eren en aquell moment el de nens Robert d'Aguiló i el de nenes Mare de Déu del Claustre, van oferir als pares. La concentració de vehicles va ser motiu perquè l'autoritat anotés els números de matrícula i ahir, dilluns, la policia passés casa per casa a interrogar els pares per saber què hi feien. Justament del meu cotxe no n'havien pres el número perquè havia servit de transport d'olles i tasses i estava dins el mas. Avui, l'Olga Xirinacs cap de l'agrupament femení m'ha trucat que ja havia rebut la visita de rigor, i es veu que ha estat de sort, perquè la policia no ha advertit que en una paret hi havia un cartell de Lenin que, fent broma, el dia abans son germà l'hi havia penjat.

Així és que quan s'ha presentat la policia a la llibreria ja me'ls esperava. M'ha interrogat sobre els que estàvem a la «reunió»; a quina organització pertanyíem; quanta gent hi havia; de quants ens composàvem... També com em dic, a on vaig néixer, com es diuen els meus pares...

Com que el moviment escolta està enquadrat en les organitzacions de l'Església, en acabar l'interrogatori, he pujat al palau del bisbe, i he parlat amb el secretari de cambra Dr. Pascual, que és l'eclesiàstic amb qui estàvem negociant els estatuts, i al qual he posat al corrent del que estava passant.

M'ha demanat els noms de pares, molts dels quals deia que no coneixia i davant dels noms d'alguns que coneixia, com ara el matrimoni Arola-Ferrer, ha estarrufat el nas i m'ha dit que eren gent sospitosa. Per sort, quan en el llistat ha sortit la Sra. Josepa Bella, esposa d'Antoni Arnal, director de l'Institut s'ha tranquil·litat:—Estem salvats! Perquè ell que n'és professor, ja tenia a qui demanar informació de confiança. També la presència de Mn. Arrufat ha servit perquè, va dir, «aquest té seny».

Aleshores m'ha dit que no havia de passar res, que si demanaven informació, ell ja sabia què havia de dir. Jo li he remarcat que el que em sabia greu, era que anessin preguntant a la gent, que probablement algú no dormiria, pensant-hi.

29 d'abril

Conferència de Jordi Llimona, presentació del seu llibre *Sempre nòmades*.

[Jordi LLIMONA: guió de la conferència.]

En la meua obra pretenc donar una visió dinàmica, evolutiva i actualitzada de la realitat: ens encaminem (recordem Teilhard de Chardin) cap a un món nou, cap a una nova manera de viure, d'existir. Tanmateix, retornen avui les antigues formes nòmades, d'una manera nova, és clar, ara a partir de la ciutat i la fàbrica, talment que l'home va esdevenint cada vegada més pelegrí, caminador etern d'una vida sense aturament. Per això apostem a fons per una Església viva, per una Església jove, conforme realment al moviment de renovació conciliar, és a dir, per l'Església de l'Esperit Sant, que viu enmig de la comunitat i fa avançar alhora el món, bo i impulsant els homes a un més enllà perdurable. Oferim uns principis d'acció, unes bases des d'on l'home d'avui es pugui construir, amb la convicció –essencialment franciscana– que Déu és bondat i que no ve mai res d'Ell que pugui pertorbar les consciències.

Darrerament Jordi Llimona havia estat condemnat i, després, indultat. Paradoxa d'aquell temps, això servia per poder dir: —Mira aquest que valent, com que no li passarà res!

Va ser Josep A. Baixeras qui va acordar amb Jordi Llimona la xerrada, la qual havia de justificar-se com a presentació d'un llibre. La intranquil·litat que davant el proper Primer de Maig havíem detectat en la crosta oficial ens donava raons per pensar que hi hauria problemes d'autorització. Probablement vam exagerar, però per diversos motius confluents potser aquesta va ésser la convocatòria d'un acte públic en la qual vam anar amb més cautela. El guió el vaig redactar jo mateix a partir del que ja havia estat publicat a la solapa del llibre *Sempre nòmades*, títol que vam preferir de posar perquè semblava més inofensiu que no pas el previst de *L'Església i l'Estat*.

6 de maig

Reunió de la junta de Joventuts Musicals.

El president Calvo comunica que la Diputació ha concedit a Joventuts Musicals una subvenció de vint mil pessetes. Com que ja ha acabat el curs són diners que sobren i cal veure què se'n fa. La meua proposta de fer un concert de cobla la desestima el president.

En parlar de les audicions escolars que organitzen les Joventuts Musicals, surt una altra vegada el tema de la coacció de la Caixa d'Estalvis Provincial, que condiciona una aportació econòmica a què en els programes hi surti el nom de l'Institut Musical (de FET i de las JONS), que ni hi participa ni hi té res a veure. També queda desestimada la meua proposta, feta a suggeriment de l'Enric Baixeras, de forçar una assemblea de l'Institut Musical i fer-ne fora el president Baixauli.

Un altre tipus de preocupació ben diferent és la d'un grup de veïns de Torreforta encapçalats pel Gaspar Calonge, els quals han vingut a la llibreria a demanar que els redactéssim una carta dirigida al director del *Correo Catalán*, en protesta pel greuge comparatiu que veuen amb les seves necessitats no resoltes, davant d'una subvenció extraordinària que ha aprovat el consistori municipal en ajut del futbol professional del Nàstic.

9 de maig

Inauguració d'una exposició col·lectiva dels artistes Imma Jiménez, Josep Ricart i Ferran Sanz, fins al 21 de maig.

[Lluís SOLÀ: al catàleg de l'exposició.]

L'acte de creació efectiu intenta sempre de conjugar el sistema de configuracions de què la societat disposa en un moment determinat amb les necessitats i contradiccions que es deriven del mateix procés social.

23 de maig

Inauguració d'una exposició dels treballs de plàstica dels alumnes de l'escola Pax, fins al 2 de juny.

La inquietud per la renovació del món educatiu començava a fer-se notar i, coincidint amb l'exposició, que era signe de la renovació escolar que portava a terme el moviment que aleshores se'n deia «escola activa», un grup d'alumnes de magisteri i professors van seleccionar un lot de llibres de pedagogia i de material didàctic que van exposar en un cicle de conferències organitzat al col·legi Saavedra.

25 de maig

Es troben a la llibreria Francesc Xammar i Ramon Dolç, molt amoïnats perquè a Mn. Josep Assens, l'han fet fora de la residència de la seguret social d'on era el capellà. Es veu que la seva intensa labor social tenia preocupat el director, amb qui havia tingut més d'una topada. Fins i tot, el director el va denunciar una vegada que tenia una reunió i hi va anar la policia amb tot de *jeeps*, i el van tenir arrestat tot un dia.

26 de maig

Ha passat per la llibreria Mn. Muntanyola, que diu que a la revista integrista *Fuerza Nueva* hi ha una referència al comentari d'un article de Sempronio sobre el llibre *Vidal i Barraquer, cardenal de la pau*, i concretament fa referència al que s'hi diu sobre que el cardenal Gomà va sentir-se penedit de tot allò de la creuada. Propugnen de

fer una acció judicial per difamació, però no anomenen gens el llibre sinó que només citen l'article. Diu Mn. Muntanyola que això és per no fer-li'n propaganda.

Hem comentat el que em va dir el representant d'Espasa-Calpe, de la poca venda de la biografia del cardenal Gomà, en comparació amb l'èxit de la biografia de Vidal i Barraquer, de la qual ja n'estan preparant la tercera edició, a més, diu, de les traduccions castellana, francesa i anglesa.

1 de juny

Taula rodona de Dolors Caminal, Joaquim Icart, Alfonso Parra i Ramon Ferran sobre l'educació artística del nen, organitzada en col·laboració amb l'escola Pax.

13 de juny

Després d'haver passat un temps a Itàlia, va venir a la llibreria l'escriptor tarragoní Ramon Comas i Maduell. M'ha portat el llibre que li han publicat en italià *Roma in stato d'emergenza*, el qual, per raons implícites en el títol no haguera pogut publicar aquí. Havia participat en la creació de la col·lecció de poesia «Les hores extremes» i ara, que col·laborava amb l'editorial Estela, n'estava entusiasmat per l'equip nou que la dirigia (Verdura, Comín, etc.) i estava a punt de publicar-hi dos llibres nous a la tardor. Volia conèixer Bladé, amb qui feia temps que s'escrivia. Estava entusiasmat de la tasca de la llibreria a la seva ciutat i es va brindar a fer de mediador amb Pere Calders perquè vingués a algun acte.

Efectivament, Ramon Comas va ser des d'aleshores un col·laborador fidel amb la llibreria, encara que intermitent per circumstàncies d'allunyament i salut. La gestió amb Pere Calders va fallar per qüestions de calendari i els dos llibres van arribar a sortir, però no a la seva estimada editorial Estela, que va haver de plegar en patir la represàlia oficial per haver publicat el llibre sobre el cardenal Vidal i Barraquer.

17 de juny

Reunió de la delegació de Joventuts Musicals de Tarragona.

Van assistir a la reunió J. A. Calvo, M. Antònia Recasens, Isidre Mas, José Luis Acosta, Núria Delclòs i Ramon Marrugat.

En la reunió es va acordar d'organitzar un homenatge a Higini Anglès, en l'aniversari de la seva mort, amb la participació de Miquel Querol.

El tema més discutit va ser la preparació de les audicions escolars del curs vinent. El curs passat s'havia presentat un problema quan la Diputació, a canvi d'una subvenció que se li havia demanat, havia exigít que en els programes constés com a organitzador, juntament amb el nom de Joventuts Musicals, el de l'Institut Musical, organisme oficial que presidia el jutge Eduardo Baixauli. Com que les audicions for-

maven part d'una campanya de les delegacions de joventuts musicals catalanes per introduir l'educació musical a les escoles en un moment en què no n'hi havia gens, aquesta mena de coacció incomodava tothom. No obstant això, el curs passat es va transigir amb el xantatge perquè es va pensar que el més important era aconseguir que un mínim d'educació musical arribés a les escoles tarragonines, dels programes educatius de les quals n'era totalment absent.

Des de les altres delegacions, sobretot des de les de Barcelona i Terrassa, que feien els principals esforços organitzatiu i econòmic, no comprenien massa el que passava a Tarragona. També la junta tarragonina estava dividida: d'una banda hi havia els que pensaven que el que comptava era l'educació dels nens per sobre d'altres consideracions i, d'una altra, els que adoptaven una postura intransigent davant la «barra» d'un organisme que posava el nom a unes audicions en les quals no solament no organitzava res, sinó que ni hi assistia, amb la complicitat en l'operació d'alguns diputats provincials.

26 de juny

Conferència d'Antonio L. Marzal «L'evolució de l'empresa», dins del Cicle «Empresa i societat».

La vinguda d'Antonio L. Marzal, professor de l'ESADE, va anar precedida d'una certa controvèrsia amb algun assidu de la llibreria que havia alertat que «va ser expulsat de Madrid pel bisbe Morcillo», segons que li havia dit un parent seu jesuïta i que «es veu que és molt intel·ligent, i també exaltat, segons ell», i que això ens ho deia «pel vostre coneixement». Qui havia suggerit el nom de Marzal havia estat el jesuïta Francesc Xammar, molt implicat en els moviments de reivindicació veïnals, i, tal com ens va expressar el també jesuïta i escriptor Ramon Comas en una de les seves habituals visites, li havia plagut molt que vingués. Es veu que en aquells anys ja hi havia cordes diferents a la Companyia de Jesús.

26 de juny

Inauguració d'una exposició de llibres «Economia i Ciències empresarials», en el marc del Cicle «Empresa i societat», fins al 9 de juliol.

1 de juliol

Conferència de Josep L. Artigas Riambau «El *marketing* i els estudis empresarials en la societat de consum», presentació del llibre del mateix títol, dins del Cicle «Empresa i societat».

3 de juliol

Conferència de Josep Maria Bricall, presentació del seu llibre *Política econòmica de la Generalitat*, dins del Cicle «Empresa i societat».

6 de juliol

Conferència de Josep Maria Balanyà Crespo «Anàlisi econòmica de l'empresa», dins del Cicle «Empresa i societat».

11 de juliol

Trobada de caps dels Minyons Escoltes de la Demarcació de Tarragona.

17 de juliol

Inauguració del muntatge «Posició» de l'artista Robert Llimós, fins al 31 de juliol.

[Daniel GIRALT-MIRACLE: al catàleg de Robert Llimós.]

¿Sabe usted ver?

A usted le han enseñado a leer, a escribir,
a sumar, a restar, multiplicar y dividir,
a limpiarse los zapatos,
y a sonreír cuando no tiene ganas.

Pero, ¿le han enseñado a ver, a mirar con sentido crítico?
o sólo le han adiestrado a recibir, obediente y formalmente
cualquier contenido externo, para que una vez bien triturado
pueda usted tragarlo sin discriminación y selección,
al modo de las pantallas de TV o los foto-romances.

No, el artista no quiere más cuadros con lindos marcos.
No queremos más estampitas. Del mar, la montaña o de
animalitos.

Las lindas ninfas, los bellos apolos y las venusianas siluetas,
llegaron a su colmo en el Renacimiento.

Para qué repetir las hasta la saciedad. Plagio, puro plagio.
El artista actual consciente que el público es también un
alienado visual,
reivindica para sí una de las supremas facultades:
el arte de enseñar a ver.

Una visió per la observació, el anàlisi, la crítica, el
pensament.
Una autèntica dialèctica del ver y el pensar.
Del observador y el observado. Del emisor y el receptor.
Se trate de una visió sensorial o extrasensorial. No importa.
Se trata de devolver a los cinco sentidos sus autènticas
e innatas facultades.
Desacostumbrarlos de los estímulos artificiales,
del dirigismo y la especulación.
Darles lo que quieran ver. No hacerles ver lo que se les da.
Un simple proceso de identificación.

Se trata de saber ver tanto la técnica como la ciencia.
De saber «leer» la naturaleza, como la obra del *homo sapiens*.
Saber ver y entender la protesta, la contestación, la opresión,
las urbanizaciones especulativas y el inacabable asfalto.
Una luz como una textura.
Una grieta, como un haz lumínico.
El fondo del mar, como el teclado de una computadora.
Una fibra, como una nota musical.
Una actitud, como un acto de concienciación.
Una exposición, como una toma de posición.

D'aspecte imponent, amb una cabellera com Lluís XIV, Robert Llimós s'havia passat tot el dia de Sant Jordi a la Sala d'Art preparant la seva exposició que, deia convençut, consistiria en una demostració –un *environnement* en deia– que marcaria la seva «posició», la qual finalment va consistir en tota una «variació experimental» a partir de la fotografia d'una escaleta de la paret que va localitzar i fotografiar.

29 de juliol

Conferència i col·loqui de Joaquim Icart Garcia i Robert Llimós «La desidealització de l'art».

Amb la intervenció del tarragoní Joaquim Icart en la cloenda de l'exposició de Robert Llimós, que havia estat company seu en els estudis artístics, hi podríem veure complert un dels objectius de la fundació de la Sala d'Art de la llibreria: posar en contacte els tarragonins amb l'art més trencador del moment. En una sala molt coneguda es va produir un intens diàleg d'artistes locals amb d'altres vinguts de fora, entre els quals, Gerard Sala, Arranz Bravo, Artigau..., i arribaven les primeres notícies

sobre l'art conceptual, en un debat on el neofigurativisme va ser objecte de les més enceses controvèrsies.

1 d'agost

Inauguració d'una exposició de dibuix, pintura i ceràmica dels artistes Francesc Abad i Manuel Florensa, fins al 16 d'agost.

[A. GARCIA GRAU: al catàleg de l'exposició.]

Tot artefacte d'en Francesc Abad en principi, no sabem descodificar-lo, potser tampoc no ho necessitem, però ens adonem que de la seva obra emana una càrrega emotiva que no trobem gaire sovint en d'altres pintors.

Picasso ens diu: «poso en els quadres tot allò que estimo». Em sembla que l'Abad fa el mateix. Per això, a mesura que penetrem en l'obra, descobrim troncs, pits, culs i altres formes femenines administrades convenientment amb d'altres de geomètriques.

I en el contingut, un voler cercar l'equilibri entre l'orgànic i el constructiu, entre tot allò vital i allò racional i és, potser moltes vegades, que l'instintiu preval, per sobre de la reflexió freda i desapassionada, en els seus quadres.

Ara bé, «foti» troncs, pits, culs... pensi les seves realitzacions o no, el que també ens ha d'interessar, és l'home davant dels fets socials, polítics... perquè sabem que aquesta actitud condicionarà l'obra que ara apercibem.

[...]

Els anomenats «artistes» sempre han menyspreat la ceràmica sigui perquè un gerro, una tassa o d'altres objectes, han comportat una significació utilitària en detriment dels purs valors artístics o també com va escriure Joan Perucho i d'altres crítics, la ceràmica és una de les arts de més difícil apreciació, la qual cosa fa que determinades sensibilitats no arribin a copsar-la.

Crear una morfologia de formes amb les mans i el torn i que aquestes tinguin una justa correspondència amb les propietats colorístiques i tàctils és el que quotidianament fa Manuel Florensa.

Però Florensa està dominat pels problemes tècnics que comporta la ceràmica: les reduccions, les alteracions dels òxids, els esmalts i la matèria; tot més propi d'un químic que d'un artista. Aquesta diversitat el mena a preocupar-se de la matèria com ja veiérem en els artistes informals.

El seu mitjà no és solament la matèria sinó el foc, perquè d'aquí esdevé l'atzar, la troballa no prevista a la manera de signes *drawings* principalment en els murals realitzats conjuntament amb l'Abad. I així sabem que Manuel Florensa utilitza l'art del foc per expressar-se, per comunicar-se, i per donar-nos a conèixer com pensa.

17 d'agost

Inauguració d'una exposició de pintura d'Antonio Madrigal, fins al 31 d'agost.

[Antonio MADRIGAL: al catàleg de la seva exposició.]

Me llamo Antonio Madrigal Collazo, de Segovia, rondo los treinta años, y soy pintor y dibujante humorista de *Nuevo Diario*, de Madrid, y de *La Codorniz*.

Quiero traer a esta exposición los colores de los campos de mi querida tierra, que los llevo atornillados en mi mente desde niño. Quiero traer a esta exposición mi personal visión de la pintura, la línea actual de mi quehacer pictórico...

Detesto las presentaciones: me tomo yo mismo la confianza de presentarme, y tender la mano a todos los aficionados al Arte que me quieran visitar.

Muchas gracias.

27 d'agost

Va venir a la llibreria, a visitar l'exposició d'Antonio Madrigal, el dibuixant i humorista Jaume Perich, que es trobava en un gran moment de popularitat arran de la publicació dels reculls *Autopista* i *Perich Match*.

L'exposició d'Antonio Madrigal, que a Tarragona va passar sense pena ni glòria, va comptar en canvi, i malgrat les dates, amb la concurrència de nombrosos artistes procedents de tot Catalunya. El promotor d'aquesta exposició a Tarragona va ser l'artista gallec Rafael Rodríguez Baixeras, fill de tarragonins i amic seu.

28 d'agost

Reunió de caps de l'Agrupament Escolta Robert d'Aguiló.

Es va posar en coneixement que Joan Martí havia acceptat d'assumir el càrrec que se li havia ofert de nou cap de l'Agrupament.

28 d'agost

Reunió de la comissió organitzadora de les Converses de Salou.

Les Converses de Salou eren unes trobades de periodicitat anual que durant uns pocs anys van ser una escaleta de diàleg, que amb voluntat d'obertura i cosmopolitisme, va acostar i establir lligams entre el món cultural del Camp de Tarragona.

A la reunió, on eren presents Xavier Amorós, Enric i Josep A. Baixeras, Carles Calleja, Ramon Marrugat, Menéndez Cuspinera, Josep M. Recasens Comes i Gabriel

Xammar, es van ultimar detalls organitzatius de la trobada que s'havia de celebrar a Salou l'endemà.

Les comunicacions que s'hi van debatre al llarg de tot el dia eren a càrrec dels ponents Ramon Vidal i Barraquer, director de l'Enològica de Reus, sobre un tema agrícola; Ramon Gomis, amb el tema «El teatre i la pagesia del camp»; el metge Ignasi Aragó sobre «La integració hospitalària sanitària a les comarques tarragonines»; i el valencià Vicent Ventura sobre «Paral·lelisme econòmic entre el País Valencià i les terres tarragonines».

A més dels susdits, van tenir paper actiu, entre altres, Ramon Amigó, Josep Assens, Eufemià Fort, Josep Iglésies, Lluís Mas, Ramon Muntanyola i Josep M. Puig Salellas.

31 d'agost

Artur Bladé va deixar exemplars a la llibreria del seu llibre *Els treballs i els dies d'un poble de l'Ebre català*, reedició corregida del *Benissanet* publicat a l'exili.

Per mitjà de Josep Assens, ha arribat un paquet d'exemplars del llibre *Contrapunts al «Camí» de l'Opus Dei* de Josep Dalmau, del qual, segrestat, se n'havia fet una edició clandestina. L'editor Josep Fornas em va dir, dies després, que ell anava molt en compte amb el repartiment, però que Mn. Dalmau no filava tan prim i tirava pel dret.

1 de setembre

Des de la llibreria es van iniciar els tràmits per a l'autorització municipal a la presència a la Rambla de l'autobús d'Òmnium Cultural, preparat per a la difusió i venda de llibre en català. Aquesta actuació va motivar molta controvèrsia en el Gremi de Llibreters.

5 de setembre

Inauguració d'una exposició d'objectes-joia de Sergi Aguilar, fins al 26 de setembre.

[Daniel GIRALT-MIRACLE: «Sergi Aguilar», a *Destino* núm. 1722, 3 d'octubre de 1970.]

Una de las ventajas más positivas de la descentralización de las artes, y por ello entendemos la extensión del quehacer artístico a campos no encasillados dentro de las bellas artes puras, es el haber conseguido nuevos campos de experimentación y búsqueda en dimensiones, materiales y técnicas consideradas como contradictorias, poco nobles o nuevas por la naturaleza de sus materiales. Sergi Aguilar ha conseguido en el campo del objeto transporta-

ble, de la escultura nómada que el denomina «objeto-joya», dos vertientes de auténtica novedad. Una, la aportación ideológica al crear un nuevo campo de trabajo artístico en el objeto minúsculo y, otra, la desmitificación de la joya como referente de riqueza o poder. En 1968 incluyó en sus «objetos-joya» la madera y los metales pobres: hoy añade el cobre, el latón y la plata en unos extraños, misteriosos e impenetrables mecanismos cargados de magia que nos incitan táctilmente a buscarles un movimiento apócrifo, una flexión inútil, un esfuerzo liberador. Su método creativo es absolutamente constructivista. Espacio, volumen, ritmos estáticos y ritmos dinámicos se constituyen en partes integrantes de la obra. La mano del artista es más conformadora que realizadora. Los toques de buril son de una precisión matemática. Los tonos de las oxidaciones y la calidad de los metales de una exigente pureza. No hay lugar para las sutilidades o los primores. En ella el objeto aniquila la joya y la joya encuentra una nueva salida como elemento escultural. Esta pugna entre el *ready-made*, la escultura constructiva, el móvil, el cinetismo y la joyería creativa, es la que nos muestra Sergi Aguilar estos días en Tarragona (Llibreria de la Rambla).

[Daniel GIRALT-MIRACLE: a *Destino*, núm. 1721, 26.10.1970.]

[La Llibreria de la Rambla] Su espíritu alerta se ha demostrado este verano –paradójicamente en la época del turismo– con tres exposiciones de nuestra más actual vanguardia artística: Robert Llimós, Francesc Abad-Manuel Florensa y Sergi Aguilar.

Llimós ha llevado a Tarragona las primicias del *environnement*, cierta conciencia del «arte pobre» y un enfrentamiento entre la dialéctica del ver y el pensar. Del papel del artista y de su función creativa. De lo que es una exposición y una toma de posición.

Abad y Florensa, dos inquietos artistas de Terrassa y que no cejan en su actividad, han aportado en pintura y cerámica el rigor de una obra constructiva, matérica, rica en significaciones e intensa en afanes comunicativos.

Aguilar, auxiliado por Enric Franch en el montaje, ha llevado a Tarragona la más moderna concepción del objeto joya, donde los nuevos materiales y la nueva semiología se funden para revelarnos los nuevos caminos de la creación artística.

El muntatge molt original de l'exposició de Sergi Aguilar, obra del jove barceloní Enric Franch, va causar sensació entre els tarragonins interessats en l'art. N'hi havia d'exagerats que afirmaven que era la millor exposició feta mai a la llibreria. Entre els

visitants forans, noms del món de l'art de vàlua reconeguda: Artigau, Caraltó, Giralt-Miracle, etc.

3 de setembre

Segons que em comunica Josep M. Recasens, l'Ajuntament de Vila-seca s'ha fet enrere de la subvenció que havia promès per a les Converses de Salou. Si no se'ls pot convèncer, hauran de buscar diners a un altre lloc.

5 de setembre

Reunió de la junta de Joventuts Musicals.

Hi participaren J. A. Calvo, M. Antònia Recasens, J. L. Acosta i Ramon Marrugat. El tema era la continuació de les audicions escolars que venia organitzant Joventuts Musicals. La novetat aqueix dia és la rebuda d'una carta del Sr. Baixauli, president de l'Institut Musical de FET y de las JONS en què comunicava que ell havia arribat a un acord amb la Caixa d'Estalvis de la Diputació de Tarragona perquè el suport econòmic que havia demanat Joventuts Musicals es repartís en parts iguals entre les dues associacions i que l'organitzarien un mes cadascuna. La sensació entre tots els membres de la junta era que els havien pres el pèl, perquè la intromissió de l'Institut en una operació musical que es portava a cap en moltes poblacions de Catalunya per les diferents delegacions locals de Joventuts Musicals i amb artistes contractats per la delegació general catalana i que funcionava amb bons resultats, només es podia entendre des de l'òptica de la politiqueria local.

Amb tot, la junta de Joventuts Musicals estava molt condicionada, d'una banda, per la voluntat de no malmetre l'única activitat de formació i cultura musical que es feia a les escoles de Tarragona; i d'una altra, per la convicció que fora de Joventuts Musicals, l'organització de les audicions o bé perdria la qualitat dels anys passats o bé costaria molt més del que havia costat.

Es va acordar de veure quina era la posició de les Joventuts Musicals de Barcelona, que en el fons eren les qui suportaven el principal pes organitzatiu i econòmic, i després fer diversos passos prop d'altres entitats que poguessin estar interessades a participar en el patrocini. Es confiava encara que al marge de la Diputació i la seva Caixa hi hagués un espai no contaminat per la crosta oficial tarragonina. Tot plegat amb precaució perquè es volia esperar a tenir resposta per escrit –il·lusos pertinaços com érem.

16 de setembre

L'actuació de Raimon i Pi de la Serra del dissabte passat va haver de ser suspesa perquè de les trenta-cinc cançons presentades a la censura només n'havien aprovat vuit.

El concert estava patrocinat per l'Associació d'Exalumnes de la Salle i, segons les males llengües (o potser bones), un membre de la junta que no estava d'acord amb els altres a contractar-los va burxar les autoritats perquè no autoritzessin l'actuació.

22 de setembre

Dos nois d'un grup d'escoltisme de Barcelona van visitar la llibreria, de part de l'activista Lluís M. Sunyer, per tal de fer un estudi sobre els moviments de joventut a Tarragona. Se'ls va donar diverses adreces i un resum de les activitats del jovent a Tarragona.

Els contactes de Lluís M. Sunyer amb els moviments de signe catalanista a Tarragona ja sovintejaven des de la seva participació en els incidents de l'aplec de Paret Delgada.

Tot va començar quan un grup de jovent de la Selva del Camp, encapçalat per l'Isidre Fonts (esdevingut després el motor de la Llibreria Gaudí de Reus), que promovia una ballada de sardanes amb motiu de l'aplec anual a la Mare de Déu va organitzar un concurs literari en el qual s'invitava escriptors com ara Triadú, Espinàs, Amorós, Vallespinosa i d'altres, de manera que poc a poc es convertí en un important punt de trobada del sentiment catalanista fins al moment que, davant la volada que anava prenent l'aplec, i amb l'anunci de l'actuació de Raimon, les autoritats governativa i eclesial van decidir d'intervenir-hi, i comptaven d'apropiar-se de l'acte mitjançant la presència del cardenal Arriba y Castro en l'acte religiós que era l'origen de l'aplec.

Aleshores, gent propera a l'organització va tenir la pensada de sabotejar-li el sermó i, en previsió dels interrogatoris (que efectivament tingueren lloc) de la Guàrdia Civil als organitzadors de l'aplec, s'havia pres la precaució que vingués algú de fora que ells no coneguessin, i aquest personatge va ser Lluís M. Sunyer, el qual després, durant molt de temps, va fer d'enllaç d'activitats culturals i polítiques de diversa significació, sempre de caire democràtic i catalanista.

[Josep Lluís CAROD-ROVIRA, «Isidre Fonts, llibreter», a *Mestral* núm. 2, 22 setembre de 1978, p. 21-22.]

Els aplecs de Paret Delgada van servir per fer perdre la por a la gent, per demostrar que podíem imposar un pas endavant. Jo crec que abans de la història del fil, els aplecs eren ja inviàbles. Entre els organitzadors hi havia concepcions ben diferents d'allò que havien de ser. Nosaltres volíem que fos una cosa de tot el poble. I la jugada era aquesta. Si hi havia un concurs de cançons, l'organitzador, millor que fos el fill de l'alcalde. Si hi havia sardanes calia que les organitzés el fill del caporal de la Guàrdia Civil... Així intentàvem evitar

la intensitat de la possible repressió. Però van començar les desavinences. Ja vam veure que era el darrer any. Fer una passa enrere era fer una traïció al país.

Ara recordo que al primer aplec vaig engrescar els d'Educación y Descanso de Tarragona. Doncs, bé. El van pagar ells i els programes eren en català! Això era una victòria. També vaig fer uns programes de sardanes per Ràdio Tarragona on parlava tant català com podia. Si havien existit uns «Pomells de joventut», doncs jo fotia una sardana que es digués *Pomells de joventut*. De vegades els enviava algun poema, signat Joan Puig, a la censura. L'aprovaven. I quan ja no era possible d'aturar-ne la difusió, llavors els escrivia dient que Joan Puig era Joan Puig i Ferrater! Sí, sí. N'estic molt content d'aquella època. Tenia setze anys però també tenia tota la mala llet possible.

30 de setembre

Inauguració d'una exposició de gravats de Francesc Salvà, fins al 16 d'octubre.

30 de setembre

Sopar d'homenatge al notari Josep M. Puig Salellas, que es traslladava a Barcelona, en reconeixement del seu paper de suport a moltes iniciatives culturals catalanistes en la seva estada a la ciutat: l'escola Pax, el Club de Joves, la Llibreria de la Rambla, Òmnium Cultural, les Converses de Salou, el Centre Social de Torreforta, i tantes altres.

5 d'octubre

Reunió de la junta de Joventuts Musicals.

El president J. A. Calvo comunica que finalment la Caixa d'Estalvis de la Diputació de Tarragona ha escrit comunicant la seva decisió que les audicions escolars les organitzin un any Joventuts Musicals, i un any l'Institut Musical. De la reunió mantinguda a la seu a Barcelona de la delegació catalana, amb el president Manuel Capdevila, Màrius Samarra, Jordi Roch i altres membres de la junta nacional, es desprèn que no estan gens d'acord a permetre que les audicions deixin d'estar organitzades per Joventuts Musicals, i si calgués hi hauria la possibilitat d'una acció solidària i organitzar concerts a Tarragona gratuïtament. De moment han demanat que es registri a Tarragona el nom d'«Audicions Escolars».

Així, amb una sabata i una espartdenya es va anar tirant, però, com deia la cançó, els temps estaven canviant i, poc a poc, l'educació musical es va anar fent un raconet en les escoles del país.

8 d'octubre

Amb el tarragoní Pere Masdeu i Rovira, que com a militant d'Acció Catalana es va haver d'exiliar el 1939, però ara feia anys que residia a Barcelona, vàrem acordar de fer una projecció a la llibreria del cinema fet per ell.

Cineasta amateur, ha fet una sèrie de films sobre personalitats catalanes: Espriu, Miró, Casals, Fabra. També ha fet un film amb cançons escenificades de Jacinta, Guillermina Motta i Raimon. Els comentaristes d'aquestes pel·lícules són gent com ara la M. A. Capmany, Cirici-Pellicer, Joan Alavedra. N'ha fet algunes projeccions a una sala del Palau de la Música Catalana. Hem quedat d'acord a fer una projecció d'uns quants films a la llibreria i, segons com, repetir-ho. Ell ho porta tot i com que és impressor, fins i tot els programes, els posa ell.

14 d'octubre

Josep A. Baixeras ha parlat amb l'Òmnium Cultural de Barcelona per negociar una pròrroga de l'ajut que està fent a la biblioteca del Centre Social de Torreforta.

15 d'octubre

Inici d'un Curs Intensiu de Català per a Adults, impartit per Artur Bladé i Desumvila.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1970-1971*: 97]

En tornar a Tarragona, he anat a parlar amb Marrugat, de la Llibreria de la Rambla, per una qüestió relacionada amb el curset de català a punt de començar...

16 d'octubre

Per mitjà de l'editor Santiago Albertí, hem aconseguit una partida del llibre editat a París *Poesia Catalana de la Guerra d'Espanya 1936-1939 i de la República*.

17 d'octubre

Inauguració d'una exposició de pintura de Conxa Ibàñez, fins al 4 de novembre.

[Baltasar PORCEL: al catàleg de l'exposició de Concha Ibàñez.]

Assistir a l'evolució pictòrica de Conxa Ibàñez és anar veient com es desplega, múltiple i prodigiosa, una simfonia del silenci. Conxa Ibàñez, pintora de pai-

satges, gairebé mai no pinta un paisatge: es serveix d'uns accidents geogràfics per exterioritzar la seva personal concepció estètica i anímica. ¿Podria afirmar-se, davant dels frescos d'Arezzo, que Piero della Francesca era un pintor religiós? Ho veig difícil. Apurant les coses, es pot dir que tenia un sentit místic de l'existència, si entenem la mística com un sentiment que mira més enllà de la terrenalitat i, sobretot, si no oblidem que Piero della Francesca es recolza en temes bíblics. Però és evident que dins l'artista el que veritablement alena és un món de geomètrica serenitat, com una aèria arquitecturització de la criatura humana. És per aquest camí, doncs, que cal veure els quadres de Conxa Ibàñez.

Una prova és molt simple de fer davant la seva darrera producció: si a certs quadres d'Almeria, d'Eivissa, de Castella, els traiem la figura d'una casa perduda a un racó de pàram, les línies divisòries de les parets d'un grup d'edificis, ens trobarem contemplant una obra radicalment abstracta. Les tonalitats, a voltes amb una relativa planificació cubista, són les que coformen la tonalitat d'aquell quadre. Unes tonalitats delicades, com garbellades, més enllà o més ací d'estridències, una massa treballadíssima de matisos perfectament conjugats. La motivació concreta de la pintura és el de menys, encara que –i no és un joc de paraules– aquesta motivació hi sigui sempre present amb tota nitidesa: el fenomen prové de l'harmonia i no pas de la intenció. Hi ha Castella, hi ha Almeria, hi ha Eivissa, als quadres de Conxa Ibàñez, de la mateixa manera que un mirall és una peça oval o quadrada de glaç emmarcat. Però no és el mirall el que mirem, sinó el que reflecteix: és l'Almeria, l'Eivissa, la Castella de Conxa Ibàñez, la que observem i ens copsa, no el paisatge en si.

Els grisos almeriencs, els blanc eivissencs, els ocres castellans, es disposen en una massa de vida latent, animada per una estranya i plàcida escalfor interior, i alhora tenen un estatisme fora del temps: ni una figura d'home, ni un ocell, ni el córrer del vent, torben mai els espais immobilitzats –¿per què sempre penso en núvols, suspesos, detinguts al cel, en contemplar l'obra de Conxa Ibàñez?– d'aquesta pintura feta de successius encerts en la depuració, de fina sensibilitat materialitzada amb mà segura i ferma. Perquè si els grisos són delicats, la mà que els ha creats té una gràvida solidesa.

Per a Conxa Ibàñez la pintura es un fenomen líric: pel que pugui tenir de diguem-ne poesia i perquè es nodreix de la seva intimitat. Recordar a Piero della Francesca –a tota una escola– no és refugiar-se en un recurs retòric. ¿No podríem imaginar per un moment que Conxa Ibàñez hauria pogut treballar al costat dels grans paisatgistes anglesos de fa cent, cent cinquanta anys? Però no caiguem en susceptibilitats pejoratives: ¿no podria també Conxa Ibàñez il·lustrar, per exemple, l'univers desolat del Mart de l'any 2000 de les *Cròniques marcianes* de Ray Bradbury? O, ara mateix, els relats de Jorge Luis Borges?

Em deia fa poc a París Roger Cailloux una idea tan arriscada com reveladora: «Els que poden fer una gran obra són aquells que han sabut viure aïllats i matar l'horror en silenci, independentment de les modes i influències que vénen de l'extraordinària acceleració de les escoles. Per a mi, la vàlua suprema d'una obra ve marcada per la seva pròpia capacitat de subsistir aïllada, al marge d'efervescències d'avantguarda o de consagracions acadèmiques». ¿És això veritat? És una veritat, no l'única veritat –almenys per a mi–. És veritat quan l'artista ho fa veritat, quan amb el seu dard travessa netament la diana. Bé: és veritat en el cas de Conxa Ibàñez.

En Baltasar Porcel va agafar unes angines i no va poder donar la conferència programada, que vàrem ajornar al dissabte següent. Qui hi va sortir guanyant va ésser la Conxa Ibàñez, que va tenir una inauguració lluïda de la seva exposició, amb molta gent vinguda a veure Porcel.

20 d'octubre

Reunió preparatòria d'un homenatge a Miró.

Havia arribat informació de l'entorn de Joan Miró sobre la preocupació que tenien de la utilització que es feia des de la crosta tarragonina de la figura del pintor arran de la donació del *Tapís de Tarragona* a la ciutat. Amb la voluntat de solidaritzar-se amb l'artista i de neutralitzar la maniobra, es va convocar una reunió d'urgència a la llibreria, amb participació d'Enric Baixeras, J. A. Baixeras, Gabriel Bas, Ramon Dolç, Josep Ferrer Bosch, Joan-Josep Marca, Ramon Marrugat i Gabriel Xammar.

Es va prendre l'acord de promoure un homenatge a Miró entre els sectors no oficials, que fos previ a la donació del tapís. Com a acte central que ajudés a formar l'ambient necessari, es va acordar de muntar a la llibreria una Exposició Bibliogràfica, que es pensava que si s'hi feia l'esforç necessari podria assolir un bon nivell que dignificaria l'operació.

Es va acordar també de fer una crida al moviment associatiu tarragoní perquè s'hi afegís i, de forma paral·lela, promoure una reunió d'artistes locals amb predisposició a ser creadors i partícips d'altres iniciatives.

20 d'octubre

La Llibreria de la Rambla fa una convocatòria a entitats i associacions del Camp a afegir-se a l'«Homenatge a Miró».

[Carta oberta al món associatiu tarragoní]

Per raons patriòtiques, sens dubte, tant com per motius personals, sabeu que el pintor Joan Miró ha donat el nom de *Tapís de Tarragona* a una de les seves darreres i més importants creacions.

Cal veure en la denominació, certament, un ampli contingut: la Tarragona de Joan Miró abasta, Camp enllà, Cornudella, poble dels seus passats i, no cal dir-ho, Mont-roig, el lloc on fa molts anys va afincar-se i on concebé i realitzà *La Masia*, avui al Museu de Nova York. Creiem que Reus, Valls, qualsevol ciutat o focus de cultura del Camp era present en l'esperit de Joan Miró al donar nom al tapís.

Nosaltres ens sentim agraïts a l'artista: veiem en tota la seva trajectòria el senyal de fidelitat a la seva terra, a la seva gent, al seu passat.

La Llibreria de la Rambla, doncs, anuncia que organitza –en la mesura de les seves forces– una exposició de la Bibliografia de Joan Miró, mostra de l'atenció mundial adreçada a l'artista.

Caldria que la commemoració, preparada per als dies 7 al 14 de novembre, abastés actes de moltes altres menes: la personalitat de l'artista i l'agraïment que mereix ho demanen. Voldríem comptar amb la vostra col·laboració i adhesió, també amb els vostres suggeriments. Voldríem que l'homenatge a Joan Miró, sense deixar mai d'ésser popular, resultés eficaçment educatiu, sincerament cordial.

20 d'octubre

En nom del Club de Joves, Àngel Conesa va demanar col·laboració a la llibreria per al concurs literari que preparaven per a l'any següent. Va suggerir que la participació tant podria consistir en l'aportació d'un conferenciant com en la dotació d'un premi. Això sí, va recalcar que el conferenciant, donat el cas, no volien que fos una patum.

21 d'octubre

Hem transmès a Luis Yrache, president de l'Associació d'Espectadors de Teatre, l'oferta d'una actuació a Tarragona dels Joglars, que ens havia fet la muller d'en Robert Llimós. Des de la llibreria hem trucat a Barcelona, però com que els Joglars estaran dos o tres dies a Madrid per un festival, quan tornin ens trucaran.

22 d'octubre

Amb Pere Masdeu hem acordat de fer la sessió de cinema amateur amb un film de Miró, el dia de la inauguració de l'exposició d'homenatge.

Ens ha comunicat que està entusiasmat preparant un film sobre Tarragona i que havia demanat un text a Josep Maria Recasens.

23 d'octubre

La Teresa Beotas, que era l'assistent social d'una part dels barraquistes del Francolí, va mantenir una reunió a la llibreria amb un grup format per altres assistents socials i per gent preocupada per la situació després de la riuada del passat dia 12.

La decisió municipal de traslladar els barraquistes a la Savinosa havia estat causa d'una forta divisió de parers, perquè si n'hi havia que n'estaven contents, també hi havia unes quantes famílies de gitanos que es negaven a moure's de les barraques, motiu pel qual no les podien acabar d'enderrocar. La qüestió era bastant complexa, perquè s'hi ajuntaven problemes econòmics i de manca de promoció social dels interessats, a més de la tradicional manca d'atenció dels desvalguts, als quals només la gravetat d'una riuada va forçar a atendre i a prendre mesures urgents i extremes.

Pel que ella va dir, sort n'hi va haver de l'actuació del regidor Elias, que va ser l'únic que realment va fer alguna cosa d'aprofitable de l'Ajuntament, i sort, sobretot, que la riuada va ser de dia, que si arriba a ser de nit hi hagués hagut una autèntica catàstrofe.

24 d'octubre

Conferència de Baltasar Porcel «Biografia sociològica de la meva obra».

[BLADÉ *Viure Tarragona 1970-1971*: 102-103.]

Baltasar Porcel, ahir al vespre, a la Llibreria de la Rambla, va tirar una mica, em sembla, a espaterrar els auditors, nombrosos –almenys més nombrosos del que és habitual en aquest tipus d'actes. Devia ser com un tribut a la moda.

El títol de la conferència, «Biografia sociològica de la meva obra» ja tenia a l'originalitat [...] es definí com a home d'esquerra, amb grans simpaties per l'anarco-sindicalisme. Creu que fou gràcies a la CNT que els obrers van guanyar, a pòls, una pila de millores. I que les col·lectivitzacions foren un fet positiu durant la guerra.

Aquestes afirmacions van caure com un raig d'aigua freda sobre els nombrosos auditors que havien viscut el desori que Porcel considerava un fet positiu [...]. Per la seva barba respectable, Porcel, de vegades semblava un rabí, d'altres recordava Napoleó III, sempre amb una punta de pinxeria i un posat *dégingandé*, pel vestit, que ara està de moda entre la joventut lletraferida. (Porcel té trenta-tres anys). Duia un bell exemplar de gos amb collar i cadena. Va lligar-lo a la taula del conferenciant i algú es devia preguntar si ho

feia com a mesura de protecció o bé per contribuir a l'estètica decorativa de la saleta de conferències, al fons de la llibreria, entre els quadres d'una recent exposició. El gos va fer una gran bondat i, de vegades, s'adormi agombolat pel so conegut de les paraules, amb cadència i deix mallorquins, de l'amo. Fou un parlament en to col·loquial, seguit, improvisat, monocorde, bé que amenitzat amb mots vius (fotre, fotut, punyeta) no solament a Mallorca sinó arreu dels Països Catalans. Porcel, en un cert moment, defensà la seva posició d'escriptor bilingüe per raons no solament crematístiques, sinó d'una major divulgació, repetint conceptes coneguts. Arribarà lluny.

Hi hagué un intent de col·loqui que no quallà. L'aire de Porcel era tan convençut –de vegades gairebé agressiu– que ningú no va tenir ganes de caure a les seves urpes. Als tarragonins, tan plàcids, per regla general, la polèmica se'ls indigesta. De més a més, el gos també feia respecte.

Com que el debat posterior a la intervenció de Baltasar Porcel va haver de ser un punt contingut, bona part dels assistents –prop de la trentena– van poder seguir els temes en un sopar a on, sense la presència de l'autoritat, es va poder parlar lliurement. De fora Tarragona hi havia la Concha Alós, la Conxa Ibàñez, l'Esther Boix, Caraltó i algun altre; i a banda dels forasters, els Bas, Enric i Josep Anton Baixeras, Arola, Fort, Carcolé, l'Alfonso Parra, els Alba, Marca, etc.

Entre altres coses, Porcel va explicar la darrera entrevista amb Dalí publicada a *Destino*. Va dir que Dalí se'n fotia de tot i que ell s'havia fixat que com més grossa la deia, més li brillaven els ulls. Així ho va escriure al final de l'entrevista, però com que les declaracions de Dalí eren una llepada continuada al dictador i satèl·lits, allí on ell havia escrit «com més gros és el disbarat», l'editor Vergés li va canviar la paraula perquè senyalava massa.

A la conferència van assistir dos policies que es veu que no van entendre res i, en acabar, em van demanar si els podia dictar un resum per al seu informe. Vam acordar que vindrien l'endemà al matí i els ho tindriem preparat, i així ho vàrem fer, amb una explicació que no tenia res a veure amb el que es va parlar.

Ja el dilluns passat ens havia vingut a veure un policia demanant-nos com va anar la conferència de Porcel, ja que acabaven de rebre una comunicació manant-los que es personessin a la conferència del dissabte passat i s'interessessin «por lo que se decía y el ambiente creado». Quan li vam dir que la conferència es va haver d'ajornar va estar alleujat. Va aprofitar per demanar que qui era Porcel, que si era algú que «dijese cosas fuertes en lo social», i li vam respondre «en lo social no, él se mete sólo en lo político.» De fet era en aquell moment de l'evolució de Porcel mig entre el maoisme i mig entre l'anarquisme.

26 d'octubre

Les gestions per a l'obtenció d'un fons bibliogràfic important per poder dur a terme l'exposició bibliogràfica sobre la figura de Joan Miró van comportar haver de contactar amb una munió de persones, de les quals la clau va ser Joaquim Gomis i Serdanyons, col·laborador de Joan Prats Vallès, el barreter gran amic de Joan Miró que havia mort feia molts pocs dies. Gomis –qui juntament amb Prats, havia confeccionat el llibre *La Catedral de Tarragona*, amb textos de Francesc Vicens– era un gran bibliòfil i com que, igual que Prats, va ser un entusiasta de Miró des de la primera hora, en tenia molta bibliografia, amb rareses de tot el món que ja en aquell moment eren introbables.

Joaquim Gomis s'hi va abocar, i no solament va posar a la nostra disposició bona part del seu fons, sinó que va trucar personalment Joan Gaspar, de la Sala Gaspar, perquè ens cedís el que tenia sobre Miró. Gaspar, que comparava el paper de Joan Prats prop de Miró, amb el de Sabartés prop de Picasso, ja estava informat del fonament de l'homenatge pel Dr. Orozco, del qual comprenia que per motiu de la vinculació oficial amb la Creu Roja, no estava en situació de figurar en l'homenatge, encara que en pogués estar al darrere. Coneixedor com era del rerefons dels artistes (ens va contar l'anècdota que Picasso li va ensenyar l'*Enciclopèdia Britànica* tot orgullós perquè hi deia que era un català nascut a Màlaga) va coincidir amb nosaltres que si Miró veïés un governador pel mig, l'homenatge més aviat li desplauria i, com a precedent, va explicar com arran de la donació del mural a Barcelona per a l'aeroport, hi va haver situacions delicades a solucionar, perquè en intervenir-hi autoritats militars i fins i tot el ministre de l'Aire, Miró es va negar a fer acte de presència en cap cerimònia oficial. Segons Gaspar, Miró considerava que n'havia fet donació a la ciutat i que aquelles autoritats no hi pintaven res.

D'altra banda, després d'una gestió prop de Tremoleda, Ramon Dolç va aconseguir per a l'exposició l'original de la portada de *Cavall Fort* feta per Joan Miró.

Amb els dos germans Baixeras vàrem estar preparant detalls de l'Homenatge a Miró, que vèiem que estava prenent la volada volguda.

En Pere Masdeu ens va portar els programes de la sessió de cinema del dia 5. L'home estava entusiasmat amb aquesta projecció a la seva Tarragona. Hi va haver un moment que es va emocionar i tot.

30 d'octubre

Reunió de la junta de Joventuts Musicals.

2 de novembre

Carta a Joan Miró, ofrena de l'Homenatge a Miró preparat i invitació als actes.

Sr. Joan Miró,

La reconeixença dels tarragonins per l'obsequi, material i moral, que ens heu fet creant el «Tapís de Tarragona», anomenant-lo així, i destinant-lo en generoses circumstàncies a un centre filantròpic del nostre Camp, és compartida pels socis de la «Llibreria de la Rambla»: dos centenars de fills d'aquesta comarca, associats amb fins altres que el guany.

Aleshores, ens hem cregut obligats a usar de l'instrument que amb la Llibreria posseïm –modest, però real–, iniciant un homenatge popular adreçat a la vostra persona, que nosaltres veiem gloriosa, certament, per genialitat de l'obra, sobretot; però també, per fidelitat al grup humà dins el qual vau néixer.

I com esperàvem, ja la primera suggerència –una nota a través de l'emissora local– ha despertat entre les agrupacions populars, els educadors d'instituts i col·legis, els treballadors no adscrits a cap nucli agrupador, però amics de les arts, un veritable entusiasme: a Tarragona ciutat, i a Reus, Valls, Cornudella, Mont-roig...

Ensems amb la satisfacció d'expressar l'admiració i l'agraïment, hi ha inevitablement en tots, també, un anhel ben clar: de poder comunicar-vos admiració i agraïment d'una manera personal.

Tenim l'honor, en nom de tots, servint-nos del privilegi de gaudir d'una personalitat jurídica, però els darrers entre els vostres amics, d'invitar-vos a assistir, presidint-les, les modestes i sinceres commemoracions que havem preparat: totes, o si això no pot ésser, les que més us interessin o menys incòmode facin el vostre desplaçament.

Deixeu-nos insistir en un punt: l'afecte del poble del Camp volem que arribi directament al vostre cor.

Si no podeu venir, tanmateix, aleshores accepteu, us preguem, aquest testimoni escrit de la nostra admiració i de la nostra reconeixença.

3 de novembre

De la llibreria L'Àmfora de Terrassa ens va arribar un paquet amb els llibres d'Agustí Bartra editats a Mèxic i París, i una carta en què ens demanaven que en féssim difusió. També hi adjuntaven la bibliografia de Bartra.

5 de novembre

Projecció dels films de Pere Masdeu *Tres cançons* (escenificació de sengles interpretacions de Jacinta, Guillermina Motta i Raimon), *Un dia al zoo* (amb comentaris de Joan Oliver *Pere Quart*), *Pau Casals ha complert 90 anys* (amb text de Joan Alavedra) i *Joan Miró i la seva obra* (amb text d'Alexandre Cirici-Pellicer), dins els actes d'Homenatge a Miró.

Com que la Delegació del Ministeri d'Informació va exigir de veure els films abans que no fossin projectats i, alhora, ens prohibien de fer-ne publicitat fins a haver-los vist, la difusió de l'acte va haver de córrer de boca a orella, com tantes coses d'aquells temps. Perquè el problema va ésser que ens van convocar a la visió tres hores abans de l'hora prevista per a la projecció.

Així, doncs, la mateixa tarda, amb Pere Masdeu vam anar a passar els films a censura. Precisament la millor, probablement era *Miró i la seva obra*, amb comentaris de Cirici-Pellicer. Vàrem veure pels comentaris que ens feien els que visionaven de la censura, que si va passar era, sense dubte, perquè el llenguatge de Cirici era l'habitualment críptic dels crítics d'art, que els funcionaris no entenien, perquè, si no, segurament l'haguessin prohibit, ja que si s'hi deien poques coses «fortes», les que deien eren plenament subversives per als governants d'aleshores. El film *Tres cançons* escenificava una cançó de Guillermina Motta i també unes altres de Raimon i Maria Cinta. N'hi havia una de tema festiu *Un dia al zoo*, amb comentaris del *Bestiari* recitats pel mateix Joan Oliver. Finalment, una emotiva *Pau Casals ha complert 90 anys*.

[BAIXERAS J. A. *Fulls calendari*: 79-80]

Segons els historiadors més seriosos, Tarragona ha estat en el curs de la Història una ciutat de població variant. La variació no ha restat limitada al nombre d'habitants: també les famílies s'han renovat, de manera que els cognoms constatats en una època determinada rarament han coincidit amb els cognoms de setanta anys abans o setanta anys després, i això, àdhuc quan a l'interval no ha tingut lloc cap d'aquells assolaments que periòdicament, al pas dels segles, han afligit la Ciutat. D'altres vegades, tanmateix, sí: els daltabaixos polítics, revolucions, han canviat radicalment estrats sencers de població. Sens dubte que la guerra, de 1936 a 1939, fou causa d'un d'aquests trasbalsos. I hem conegut diferents persones que abandonaren aleshores Tarragona; unànimement han manifestat aquestes persones llur afecte a la Ciutat –d'acord sempre amb aquella definició segons la qual el català «és un animal que s'enyora»–, afecte acrescut per la distància. Esdevé inevitable, aleshores, de sentir poc o molt remordiments, els qui restaren tot pensant si la Tarragona dels uns correspon dignament a la imatge imperant al record dels altres, partits cap a indrets llunyans, en instants dramàtics. El proppassat

dijous, un tarragoní absent de la manera definida, Pere Masdeu, entre nosaltres, novament, presentà a un grup d'amics obres seves de cinema amateur, de tema entranyable, en un bell colorit. Crec que la senzilla projecció resultà per a alguns de gran força emotiva, com era fàcil de conèixer davant les reaccions del públic, de manera que inevitablement, amb les reflexions que han començat aquest full de calendari, hom seguia pensant que, malgrat fredor i distància amb què sovint els tarragonins fan parada de considerar les coses; d'una banda aquesta suposada fredor s'estingeix, en tot cas, en l'absència, quan el record idealitza i sublima les mateixes coses que semblàvem desdenyar poc abans, i de l'altra banda, també els que no se n'anaren, per davall la pareença de cínica indiferència, de l'aire d'estar ja de tornada, sense caler abans haver-se'n anat, mantenien tot amb tot un amor semblant a llurs coses, llur patrimoni, llurs semblants. Sabem que Pere Masdeu té més films en preparació: suposem que tornarà, a presentar-nos-els també, amb la serenitat i tranquil·litat de trobar-se entre els seus, com un nou parèntesi que hem pogut arribar a cloure. Bona nit.

[Josep SABATER GUILLEMAT: a *TèlèXpres*, 08.11.1970.]

Se avecinan para Tarragona unas jornadas dedicadas a Joan Miró. Es muy intensa la labor que Miró ha ofrecido a las comarcas tarraconenses. Descendiente de Cornudella, y afincado, durante numerosas ocasiones, en su masía de Mont-roig, Miró ha demostrado, en su obra, su interés por las tierras de sus antepasados.

Conscientes de ello, un grupo de admiradores de la obra de Miró, va a celebrar unas jornadas dedicadas al pintor y a su obra. Desde mañana, día 7, hasta el 14 se celebrarán diversos actos, de cuyo avance puede anunciarse una exposición bibliográfica dedicada a Joan Miró, y la proyección de una película sobre el pintor.

La comisión organizadora tiene previstos otros actos, para cuya celebración se han recibido varias adhesiones procedentes de los más diversos lugares de las comarcas tarraconenses.

Es de destacar que este homenaje a Miró tiene, básicamente, un hondo sentido popular. Tanto la iniciativa como la organización del mismo, viene señalada por la gratitud y admiración de los tarraconenses hacia el pintor.

6 de novembre

La situació política s'anava enrarint i fins i tot a la pacífica Tarragona s'havia produït una manifestació i un bon repartiment d'octavilles feia un parell de dies. Això va ser

motiu d'una visita de la policia que ens demanava informació sobre quines quantitats de paper veníem i sobre l'activitat de la nostra multicopista.

També ens va venir a veure l'Ernest Gatell, president del Club de Joves, preocupat per una visita de la policia pel mateix motiu, o sigui, l'activitat de la multicopista i, en el seu cas, les factures del paper comprat.

7 de novembre

Exposició bibliogràfica «Homenatge a Joan Miró», muntatge de l'artista Anna Donato, i aportació important dels fons de Joaquim Gomis i Joan Prats, fins al 14 de novembre.

Catàleg de l'Exposició Bibliogràfica Joan Miró

BONNEFOY, Yves: *Miró*. Milà: La Bibliothèque des Arts / Silvana Editoriale d'Arte, 1964.

BRÉTON, André: *Miró Constellations*. París: Pierre Matisse éditeur, 1959.

BUCCI, Mario: *Joan Miró*. Florència: Sadea - Sansoni, I Maestri del Novecento, 1968.

CABRAL DE MELO, Joao: *Joan Miró*. Barcelona: Edicions de l'Oc, 1950.

CIANETTI, Franco, Manuel GASSER: *Miró - Artigas Keramik-Skulpturen*. Zuric: Conzett & Huber, DU, 1963.

CIRICI PELLICER, Alexandre: *Miró en su obra*. Barcelona: Editorial Labor, Nueva Colección Labor, 1970.

CIRICI PELLICER, Alexandre: *Miró y la imaginación*. Barcelona: Editorial Omega, 1949.

CIRLOT, Juan Eduardo: *Joan Miró*. Barcelona: Editorial Cobalto, 1949.

D'Ací d'Allà, número extraordinari de Nadal «Art del segle XX». Barcelona, 1934.

DUPI, Jacques: *Joan Miró*. París: Ernest Flammarion, 1961.

ELGAR, Frank: *Miró*. París: Hazan, 1954.

ERBEN, Walter: *Joan Miró*. Munic: Prestel Verlag, 1959.

ERBEN, Walter: *Joan Miró*. Mèxic: Editorial Hermes, 1961.

Gaceta Ilustrada núm. 602, 21 de març. Barcelona, 1968.

GASCH, Sebastià: *Joan Miró*. Barcelona: Editorial Alcides, Biografies populars, 1963.

GASSER, Manuel: *Joan Miró*. Buenos Aires: Emecé Editores, 1969.

GOMIS, Joaquim; PRATS VALLÈS, Joan: *Atmosfera Miró*. Prefaci de James J. SWEENEY. Barcelona: Editorial Polígrafa, Fotoscop, 1959.

GOMIS, Joaquim; PRATS VALLÈS, Joan: *Creación en el espacio de Joan Miró*. Prefaci de Sir Roland PENROSE. Barcelona: Editorial Polígrafa, Fotoscop, 1966.

- GOMIS, Joaquim; PRATS VALLÈS, Joan: *Creación Miró 1961*. Prefaci d'Yvon TAILLANDIER. Barcelona: Editorial Polígrafa, Fotoscop, 1962.
- GREENBERG, Clement: *Joan Miró*. Nova York: Quadrangle Press, 1949.
- HUNTER, Sam: *Joan Miró*. Stuttgart: Verlag Gerd Hatje, Das Graphische Werk, 1958.
- HUNTER, Sam: *Joan Miró, su obra gráfica*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili, 1959.
- «Joan Miró», *Derrière le Miroir*, núm. 14-15. París: Galerie Maeght, 1948.
- Joan Miró*. Wiesbaden: Insel-Verlag, Farbige Litographien, 1959.
- Joan Miró*. Londres: Marlborough Fine Art Limited, 1966.
- LASSAIGNE, Jacques: *Miró*. París: Skira, 1963.
- «Miró», *Los Papeles de Son Armadans, XXI*, número especial. Vicente ALEIXANDRE, Blai BONET, A. CABALLERO BONALD, Jean CASSOU, Camilo J. CELA, J. E. CIRLOT, A. CRESPO, Celso Emilio FERREIRO, J. V. FOIX, E. R. GULLÓN, A. KERRIGAN, E. LAFUENTE FERRARI, Josep M. LLOMPART, J. LLORENS ARTIGUES, F. M. LORDA ALAIZ, Rafael SANTOS TORROELLA, Guillermo de Torre, Luis Felipe Vivanco, E. Westerdahl. Madrid - Palma de Mallorca, 1957.
- Miró*. Zurich: Im Verlag der Arche, 1957.
- Miró*. Ginebra: Éditions Gerald Cramer, 1958.
- Miró*. París: Hachette, Chefs-d'Oeuvre de l'Art, 1967.
- Miro Cartons*. París: Maeght Éditeur, Derrière le Miroir, 1965.
- Miró. His graphic work*. Nova York: Harry N Abrams, Inc., 1958.
- IX Premi Internacional de Dibuix Joan Miró*, catàleg. Barcelona, 1970.
- PENROSE, Sir Roland: *Miró*. Londres: Thames & Hudson, The World of Art Library Artists, 1970.
- PERUCHO, Joan: *Joan Miró y Cataluña*. Barcelona: Editorial Polígrafa, 1968.
- PERUCHO, Joan: *Miró - Àlbum 19*. Barcelona: Ediciones Sala Gaspar, 1968.
- PRÉVERT, Jacques; RIBEMONT-DESSAIGUES, Georges: *Joan Miró*. París: Maeght, 1956.
- QUENEAU, Raymond: *Miró ou le poète préhistorique*.
- QUENEAU, Raymond: «Miró ou le poète préhistorique» a *Bâtons, Chiffres et Lettres*, p. 305-316. París, 2a. edició, 1965. Ginebra: Éditions d'Art Albert Skira, Les trésors de la peinture française, 1949.
- Sobre Miró*. Barcelona: Escuela Superior de Bellas Artes de San Jorge, 1969.
- SOBY, James Thrall: *Joan Miró*. Nova York: The Museum of Modern Art, 1959.
- SOBY, James Thrall: *Joan Miró*. Traducció de Ricardo GULLÓN. San Juan de Puerto Rico, Río Piedras: Universidad de Puerto Rico, 1960.
- SWEENEY, James J.: *Joan Miró*. Nova York: Museum of Modern Art, 1941.

SWEENEY, James J.: *Joan Miró*. Fotografies de Joaquim GOMIS i CATALÀ ROCA. Selecció de Joan PRATS VALLÈS. Barcelona: Editorial Polígrafa, Fotoscop, 1970.

VERDET, André; HAUERT, Roger: *Joan Miró*. Ginebra: Kister, 1956.

VIII Premi Internacional de Dibuix Joan Miró, catàleg. Barcelona, 1969.

WEELLEN, Guy: *Miró, 1940-1945*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili, 1960.

ZERVOS, Christian (ed.): «L'Oeuvre de Joan Miró de 1917 à 1933», *Cahiers d'Art*, número especial; G. ANTHEIL, R. DESNOS, J. V. FOIX, R. GAFFÉ, W. GROHMANN, P. GUÉGUEN, E. HEMINGWAY, R. HOPPE, V. HUIDOBRO, A. JAKOVSKI, L. MASSINE, B. PÉRET, M. RAYNAL, H. READ, J. J. SWEENEY, J. VIOT. Paris, 1934.

[BAIXERAS J. A. *Carnet tarragoní*: 126-127.]

Un gran pintor que exposa aquests dies a Ciutat de Mallorca ha dit, segons lleigeixo avui, que la seva única ambició, a l'instant present, consisteix a aconseguir una comunicació directa i viva amb el seu poble. Vet aquí un ideal artístic vàlid per a totes les èpoques, també, doncs, per al nostre present atribolat. El pintor és Joan Miró i Ferrà, nat a Barcelona, un home que ha estat sempre molt més pròdig en fets que no en paraules, com així cal que sigui. El lector de la frase que us he referit, té dret a pensar, segons això, que els fets de Joan Miró deuen anar aquests dies molt lluny, quan les paraules d'ell són tan categòriques. I el lector, en aquest punt, no s'enganya: precisament Tarragona acaba d'ésser generosament escollida per la pròdiga mà de l'artista creador. Ho sabeu tots, ja, segurament, perquè durant bastants dies, en una sala de Barcelona, ha estat exposat al públic i admirat de tothom el dit *Tapís de Tarragona*. Vet aquí un assenyalat favor; des d'ara, el nom de Tarragona restarà unit d'una nova manera al nom de l'artista. Dic d'una nova manera, perquè ja de molt abans, els lligams que unien aquestes terres amb Joan Miró existien. Els passats del pintor provenien de Cornudella, i el pintor mateix s'havia afincat a Mont-roig, on segueix fent-hi llargues estades. Fou a Mont-roig, al començament dels anys vint, on va pintar *La Masia*, quadre famós que adquirí més tard el novel·lista Hemingway i que, es troba avui, crec, al Museu de Nova York. El tapís ha de venir a la nostra ciutat, i sembla que la generositat de l'artista es completarà encara d'altres maneres. I crearà, inevitablement, deures de correspondència, per part dels tarragonins. Encara que ningú no n'ha parlat fins ara, jo suposo que un carrer important de la ciutat rebrà el nom de Joan Miró. Suposo, també –i no voldria que tot això fos massa suposar– que si alguna iniciativa se suscita, de la part dels particulars o de les institucions privades, encaminada a retre homenatge al gran artista, li seran

arreu prestats ajuts i suports, i de més valor que no cap altra cosa, la sincera adhesió sentimental de tots els tarragonins, destinataris del magnífic present, si, i encara, favor potser més gran, units al nom de l'autor, en endavant, gràcies al tapís que porta el nom de la ciutat, de manera que a tractats d'art i a museus, per aquest motiu el nom de Tarragona brillarà amb nou esclat. Tot justament ara m'arriben notícies que la iniciativa particular ja és nascuda, que en tindrem aviat proves, i que Tarragona no passarà com a desagraïda, envers l'artista Joan Miró.

Malgrat que la situació política era cada cop més complicada (amb l'atenció posada en el que es creia imminent procés de Burgos), els actes previstos per a l'Homenatge a Miró seguien el seu camí i, a la llibreria, es va obrir l'exposició bibliogràfica amb un muntatge extraordinari que era obra de l'Anna Maria Donato, la qual havia complementat el treball amb una decoració adient dels aparadors de la llibreria.

A més de la projecció ja realitzada del film sobre Miró, les accions es completaven amb una exposició de litografies de Miró a la Galeria Fort (amb la sèrie Osaka acabada de publicar), una conferència de l'Alfonso Parra també a la llibreria i diversos actes de divulgació a l'Escola d'Art i altres centres d'ensenyament. El toc final s'havia de donar amb la vinguda de Miró al desembre a fer la donació del *Tapís de Tarragona*.

Cal recordar que en la reunió d'artistes que es va realitzar per repartir la feina, a Mariano Rubio li havia tocat de fer un gravat que serviria per a un cartell que englobés tot l'homenatge, i que, per més que s'hi insistís, va aconseguir anar donant allargues i no complir amb el compromís i deixar-nos penjats. Més d'un va fer referència al títol de l'obra de Goldoni *Criat de dos amos*.

Aquell mateix dia, Bladé va comentar a la llibreria que estava preocupat pels cursets de català, ja que l'organització, que s'havia deixat en mans de la Diputació, no respirava i ara ja es veia que, anant bé, haurien de començar l'any vinent. En canvi, segons deia, s'havien posat en marxa a Móra amb molt d'èxit i les peticions de classes de català s'havien estès a Falset i a Flix.

12 de novembre

Telegrama de Joan Miró.

Josep Ferrer Bosch Llibreria Rambla

Emocionat al retorn viatge veure lo que esteu fent per mi sento no poguer desplaçar-me de moment fort abraç a tots Joan Miró.

13 de novembre

Conferència d'Alfonso Parra «Miró magicista», dins els actes d'Homenatge a Miró.

[BAIXERAS/ROSÉS *Grup Tarragona*: 13]

Del 7 al 15 de novembre de 1970 se celebrà l'homenatge popular al pintor Joan Miró per agrair-li l'obsequi del *Tapís de Tarragona*. L'acte va ser concebut i organitzat pel consell director de la Llibreria de la Rambla, amb la participació de molts artistes locals i de les comarques veïnes. La galeria Pasqual Fort s'hi sumà exposant litografies, inclosa la sèrie *Osaka* que Miró acabava de publicar. A la sala d'exposicions de la Llibreria, Anna Donato [...] muntà una col·lecció bibliogràfica sobre Miró. Allí [...] el pintor Alfonso Parra donà posteriorment la conferència «Miró magicista», amb projeccions.

14 de novembre

Conferència d'Alexandre Deulofeu i Artur Bladé i Desumvila, presentació del llibre *L'origen català de la cultura romànic-gòtica*, d'Alexandre Deulofeu.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1970-1971*: 112-114.]

Retorn de Benissanet amb Alexandre Deulofeu. L'origen de la nostra amistat remunta als temps de l'exili a Montpeller. Ell hi arribà procedent de Perpinyà on va fer de pagès, de músic, de farmacèutic (que és la seva professió) i encara de més coses. Com a pagès *sui generis* aconseguí de conrear enciams «sense terra», és a dir, a base de posar les llavors en uns suros foradats i en contacte amb una solució preparada amb les substàncies i adobs convenients. Eren també enciams «flotants» i fins «navegants», ja que els podia deixar sobre l'aigua d'un safareig i el vent els feia anar d'una banda a l'altra. D'aquestes i altres proeses en teníem ja alguna notícia quan es presentà a Montpeller aquell home que havia estat apotecari, professor i alcalde de Figueres. Ens va sorprendre, als qui no el coneixíem personalment, la seva cara de savi prematur i el seu posat, completament deseixit, en el moment de donar la seva primera conferència sobre «la Matemàtica de la Història» (o *Cronologia imperial*, com l'anomenava Francesc Pujols) en una de les sales de la «Residence des Intellectuels Catalans» (nom oficial i de circumstàncies) de la qual, nosaltres, els residents, en deiem simplement «la Residència». I he dit «primera conferència» perquè va donar-ne tres.

De tot això n'he parlat amb una certa extensió en el reportatge d'una visita que li vaig fer a Figueres, l'any 1969, i que fou publicat a «Tele/estel» sota

el títol d'«Unes hores amb Alexandre Deulofeu». En aquell escrit vaig fer un resum de la seva vida a França, una vida gairebé inversemblant, perquè en lloc d'acceptar, com tants d'altres, el subsidi d'intel·lectual del qual «gaudiem» (entre cometes perquè era molt minso) els acollits a l'empara de l'esmentada Residència, Deulofeu preferí de fer de músic ambulante (toca el violí) amb una «troupe» de mala mort que anava d'un poble a l'altre. Foren els seus «camins de França». Entre camí i camí, feia versos a la seva esposa, i als seus pares i a la primavera. Fins que li van dir que podia retornar a Figueres. Però això no va poder ser fins l'any 1947. D'aleshores ençà ha publicat, entre altres volums consagrats a divulgar les seves teories, un llibre sensacional que porta aquest títol *L'Empordà, bressol de l'Art Romànic*. I és, justament, per parlar d'aquest mateix tema a la Llibreria de la Rambla que Alexandre Deulofeu vingué, el passat dissabte, a Tarragona. Aquell dia vam dinar plegats, vam recordar els temps passats i, a l'hora anunciada –les 8 del vespre–, va fer la xerrada convinguda, després d'una llarga presentació que jo li vaig fer. No cal dir que vaig contar moltes més coses de les que acabo de dir per tal d'ambientar el públic que omplia la sala i posar-li la mel a la boca. No cal dir tampoc que la conferència fou un èxit perquè ell domina el tema i va parlar ben bé una hora i mitja.

Entre els auditors hi havia els dos Baixeras, el doctor Domènech, l'otorino, el professor Parra (que la setmana passada en aquest lloc mateix parlà sobre l'art de Joan Miró), l'amic Delclòs, el farmacèutic, l'amic Menéndez Cuspinera i molts d'altres. Hi havia també moltes noies i senyores.

A la conferència seguí un col·loqui i Deulofeu acabà enrogallat. Per acabar-ho d'adobar (i això és un dir, perquè la veritat és que es tractava d'una molt simpàtica gentilesa), ens van voler obsequiar amb un sopar en una masia-restaurant situada al mig dels anomenats «Bosc de Tarragona», a tres o quatre quilòmetres de la ciutat. Feia molta humitat i l'aire era fresc. Vam sortir del sopar vora les dues de la matinada amb un Deulofeu completament afònic; i és que no havia parat de parlar. Sort que el doctor Domènech li donà unes pastilles i un aero-sol que el metge anà expressament a cercar al seu despatx.

16 de novembre

En la *Hoja del Lunes* d'aqueix dia hi havia una nota que parlava de l'homenatge a Miró. Hi sortia gairebé tot: l'exposició bibliogràfica, el muntatge de l'Anna Maria Donato, l'exposició de la Galeria Fort, la conferència d'en Parra. Però no anomenava gens la Llibreria de la Rambla, cosa veritablement difícil. El bo del cas era que en parlar de l'exposició bibliogràfica feia referència a «aportaciones de editoriales y colecci-

ones», traducció exacta d'una circular de la llibreria en la que s'hi llegia «aportacions d'editorials i col·leccions».

El fet no era nou i ja dos dies abans, al *Diario Español*, a primera plana, hi sortia una pintura de Miró amb una referència a l'homenatge que se li feia. Parlava de la conferència de Parra sense dir a on i de l'exposició a la Galeria Fort. Ni una menció a la Llibreria.

Del que tampoc no en parlava gens era de la Galeria Crecèlius, on la Pitona Olivé havia muntat un aparador extraordinari a base de retalls de premsa sobre la figura de Joan Miró, el qual, després d'una forta baralla amb la copropietària Sra. Saumells, es va veure obligada a retirar.

18 de novembre

Inauguració de l'exposició d'escultures «3 obres manipulables» de Jordi Morera, fins al 2 de desembre.

19 de novembre

Reunió de la junta de Joventuts Musicals.

Hi eren presents el president J. A. Calvo, José Luis Acosta, Isidre Mas, Ramon Marrugat i Núria Delclòs. En la reunió es va parlar d'un proper concert d'arpa a la casa Castellarnau i d'una funció de ballet al teatre Tarragona, però el més destacable és que era il·lustrativa dels esforços del món associatiu de l'època: ens vam passar prop de tres hores resseguint noms de la guia telefònica i confeccionant sobres amb tots els noms coneguts per demanar-los l'afiliació a l'associació.

22 de novembre

Carta de Joan Miró.

Amic Ferrer,

Novament dec dir-vos com em dolgué el no poguer trobar-me a Tarragona per aquests dies, estant però de tot cor amb vosaltres.

Al primer interval de temps lliure, ja vindré per a saludar a tots els amics.

Aquesta amistat, juntament amb el contacte amb Tarragona, és cosa que sempre ha estat per mi de la més gran necessitat.

Al pregar-vos saludeu a tots els companys, us saludo també cordialment.

25 de novembre

Amb la mediació de la llibreria i organitzada per l'Associació d'Espectadors de Teatre, que en aquells moments presidia Luis Yrache, va tenir lloc, a l'auditori de Ràdio Tarragona, una actuació dels Joglars.

En acabar, es va tantejar la possibilitat de fer un curset d'expressió corporal i mímica per als components del grup de teatre del Club de Joves. Tot i que hi havia un principi d'acord, en aquell moment marxaven un parell de setmanes a Alemanya contractats per la televisió i més endavant, les dificultats de calendari van fer complicat de trobar les dates adequades.

27 de novembre

Conferència de Fernando Díaz-Plaja, presentació del seu llibre *La España política del siglo XX*.

28 de novembre

Conferència d'Artur Bladé i Desumvila, presentació del seu llibre *Francesc Pujols, profeta de l'optimisme*.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1970-1971*: 118-119.]

El passat dissabte, a la Llibreria de la Rambla, vaig parlar sobre «Francesc Pujols, profeta optimista». La saleta de conferències s'omplí. Hi havia Faust Pujols i la seva esposa (que em van presentar les noies Garreta a les quals vaig donar condol per la mort del seu pare, que fou mestre a Martorell i amic del filòsof). Vaig saludar també, entre altres que no em vénen a la memòria, Pere Lloret, pare, Baixeras, el decorador, Delclòs, Menéndez Cuspinera, l'Agapito, la senyora Domènech (esposa del metge), Gabriel Xammar, Martorell, Virgili i Sanromà, l'escultor Saumells i la seva muller [Mercedes Dopico], Genovès, Abelló i esposa [Pepa Rosselló], el periodista Sabater, que era un dels pocs joves que assistiren a l'acte. Em vaig fer llarg i no hi hagué temps per al col·loqui. Ja eren les 10 i la gent començava a tenir gana. Però a Tarragona no es pot dir que fos excessivament tard.

A l'aparador, sota l'anunci de la xerrada, Ramon Marrugat escampà alguns exemplars de *Francesc Pujols per ell mateix, Els treballs i els dies... Crònica del país natal*, etc. Per si algú picava.

Faust va gravar el parlament, en bona part improvisat.

Acabat l'acte, l'Agapito ens invità a fer una torrada.

Amb gran presència de gent va tenir lloc la conferència de l'Artur Bladé sobre Francesc Pujols. Hi estava present Faust, el fill de Francesc Pujols, que la va gravar tota.

Els comentaris del col·loqui no van defugir el tema central dels darrers dos dies, que no era altre que el nomenament d'un nou arquebisbe de Tarragona en la persona del Dr. Pont i Gol, bisbe de Castelló, que era de Bellpuig. Per si n'hi havia poc, aqueix mateix dia hi va haver més notícies episcopals, va córrer la notícia que a Mn. Joan Martí Alanís, director del col·legi Sant Pau, l'havien nomenat bisbe de la Seu d'Urgell. Va ésser una altra bomba a la ciutat.

Mn. Joan Tomàs que havia vingut a la conferència, va dir que Mn. Martí sabia plantar cara en cas necessari, i creia que el nomenament venia directe del Vaticà, comentari que va suscitar les ironies dels vells anticlericals, sempre tan presents aquells anys en una conferència de Bladé.

També hi havia qui sospitava que aquests dos nomenaments de bisbes no fossin sinó la manera d'acontentar els catalans i tenir-nos callats mentre preparaven l'atac al País Basc, encara que el darrer rumor era que el judici de Burgos s'havia aplaçat *sine die*. La qüestió dels propers judicis a Burgos, en què hi havia en joc sis condemnes de mort, estava arribant finalment, no solament a la població que ja n'anava plena, sinó que també ho feia amb tota la seva importància als periòdics.

29 de novembre

Reunió del Comissariat Diocesà de l'Escoltisme.

S'hi va llegir un informe acabat de rebre sobre la situació de l'Església catòlica a Catalunya, del qual es treia fàcilment la conclusió que era gravíssima, particularment a Barcelona, on tot feia veure que l'arquebisbe estava completament al marge de la realitat i només actuava en funció de la seva designació política.

2 de desembre

El segrest per part d'ETA del cònsol alemany, com a amenaça i protecció per als seus afiliats del procés de Burgos, que començava l'endemà, va afegir més llenya al foc a una situació que, malgrat la desinformació oficial, se sabia molt tensa a tot Espanya. Es parlava de manifestacions que brotaven per tot arreu, i això que les mesures policiaques eren extraordinàries. Els grisos anaven amb casc pels carrers de Tarragona i, al migdia, davant mateix de la llibreria, van obligar a disgregar-se una colla de noiets –set o vuit– de catorze o quinze anys, que sortien del col·legi i passejaven tranquil·lament.

5 de desembre

Recital de salteri i guitarra dels intèrprets Kamel i Pancho.

Conferència de Josep Bayó Roca «Genealogia de les religions. La confessió dels Bahà'ís».

A la Sala d'Art hi va haver un recital de salteri, que és un instrument persa molt antic, a càrrec d'un iraní que anava acompanyat a la guitarra per un xilè. Tots dos eren membres de la religió Bahà'í, que pretén que totes les religions no són més que diferents estadis d'una mateixa religió. Amb altres membres d'aquesta religió van sostenir un col·loqui amb el públic assistent que va resultar bastant mogut. Després van restar entusiasmats que hi hagués interès i no se n'estaven d'agrair l'acollida.

En aquells moments, tot i que els costums de les religions orientals començava a ser prou important i a tenir més presència mediàtica, les dificultats per aconseguir locals per a l'exercici i difusió de qualsevol fe que no fos l'oficial eren insalvables. Justament per això els era molt sorprenent de trobar alguna porta ni que només fos mig oberta.

7 de desembre

Malgrat el nerviosisme general d'aquells moments, la soterrada vida política de l'oposició seguia amb la seva acció. Ramon Dolç va confirmar que, segons els seus contactes, tirava endavant l'organització d'una exposició d'obres de diferents pintors, l'import de les vendes de la qual aniria destinat a subvencionar les famílies dels presos polítics. Amb caràcter itinerant, havia de recórrer totes les localitats possibles i, a Tarragona, es faria a la llibreria.

8 de desembre

A la tarda, Maria Lluïsa Borràs, que portava la secció artística de *Destino*, va venir a la llibreria acompanyada del Dr. Orozco, amb qui havien preparat els tràmits de la donació del *Tapís de Tarragona*, i va estar reunida amb els dos germans Baixeras per preparar la vinguda de Joan Miró el dissabte dia 12.

9 de desembre

Reunió preparatòria d'un projecte de revista.

Presentes: Enric Baixeras, Josep A. Baixeras, Mn. Josep Gil, Ramon Marrugat, Josep Sabaté Guillemat. El tema era recurrent i els intents que quallés la iniciativa van durar anys. Aquesta vegada, a insistència d'Enric Baixeras, l'objectiu era, més que no fer una revista de tema general, fer-ne una d'enfocada al món de l'art. Les reunions d'un grup d'artistes locals amb motiu de l'Homenatge a Miró n'havia renovat la

inquietud i, també, els contactes d'aqueixos dies amb l'estudiosa i crítica d'art Maria Lluïsa Borràs, la qual es mostrava més aviat escèptica perquè ho veia difícil per la qüestió dels permisos i afegia que una vegada que ho havien intentat tenint ja els diners, no se'n van sortir.

10 de desembre

Inauguració d'una exposició de pintura de Francesc Artigau, fins al 22 de desembre.

12 de desembre

Concentració a la Llibreria de la Rambla i dinar de germanor al Nàutic d'un nombrós grup d'intel·lectuals, en camí a la tancada de Montserrat. Entre els presents: Joan Miró i la seva dona, Pilar Juncosa; Antoni Tàpies; Joan Brossa; Francesc Vicens; Maria Lluïsa Borràs; Alexandre Cirici Pellicer; Modest Cuixart; Josep Royo; Gustau Gili...

[BAIXERAS J. A. *Fulls calendari*: 63-64.]

[...] Perquè, tot i tendir la Ciència a la universalitat i no tenir el savi Doctor Vilaseca res de provincià, el seu amor envers Reus fan la seva persona i la seva Ciutat una indestructible unitat en el record. I ara penso que potser per això solament esdevingué amic meu, perquè conegué l'afecte que he nodrit sempre, jo també, envers la Ciutat germana. Tristament penso ara que puc explicar una anècdota, a parer meu deliciosa, del gran home traspassat. Quan ja no puc ser indiscret, quan m'estimaria més que la discreció deguda als amics vivents em llevés de parlar. Vilaseca és mort: ja no cal silenci, ja puc explicar-vos l'anècdota, amics de Reus, demanant-vos que l'entengueu com jo, com un resum de tots els altres infinits testimoniatges del seu amor envers la Ciutat. Vet aquí que fa quatre o cinc anys invitàrem a Tarragona un altre gran home cotani, el pintor Miró, a visitar una institució cultural nostra: la visita comportava per a n'acabat un dinar al Club Nàutic. Tàpies, amb la seva dona [Teresa Barba], Samaranch -l'industrial!-, Brossa, qui sap quants altres personatges, per raó de l'especial conjuntura dramàtica que el país vivia, formaven part del seguici. Assabentats nosaltres que Miró i Vilaseca s'estimaven d'antiga amistat, vam invitar el savi a l'homenatge al pintor. L'acte, potser per aquelles mateixes raons històriques que ara no fa el cas d'evocar, fou molt reeixit, al dinar, ens sentírem més que mai solidaris en un entranyable destí col·lectiu, i a primera hora de la tarda, en acomiadar-nos -molts dels assistents de viatge cap a un simbòlic reducte-, Vilaseca se m'acostà i, com a amic representant dels organitzadors, va regraciar-me: -Tot ha estat molt bé, m'ho he passat molt bé,

–va dir-me–. M’ho he passat, tant, de bé, que em semblava de ser a Reus...–
En el Cel dels homes de ciència, Vilaseca deu ara compartir amb tants altres reusencs il·lustres, l’altre Reus immortal que entre tots ells han bastit.

[BAIXERAS/ROSÉS *Grup Tarragona*: 13.]

[...] Miró visità la Llibreria i l’acolliren, envoltaren i homenatjaren els representants de la majoria dels 77 centres convocats, entre els quals: cambres, col·legis professionals, agrupaments folklòrics, entitats musicals, escoles, parròquies, clubs, casals, cooperatives, patronats... de les localitats de Tarragona, Reus, Valls, l’Espluga de Francolí, Mont-roig, Altafulla, Vila-seca, Cornudella, la Selva, Montblanc, Cambrils, Torredembarra i el Vendrell. En nom de tots, el conseller [de la Llibreria] Josep Antoni Baixeras féu el discurs d’oferiment [...].

Joan Miró i la seva muller anaven acompanyats de Lluïsa Borràs, Antoni Tàpies, Joan Brossa, Modest Cuixart, familiars i algun amic... Van dinar al Club Nàutic amb els organitzadors de l’homenatge. Els visitants van fer saber als seus hostes que aquella tarda marxaven a Montserrat per tancar-se al monestir i unir-se als grups que, des d’allí, es manifestarien contraris a la condemna de pena capital dictada pel Consell de Burgos contra setze bascos independentistes acusats de terrorisme.

Va ser un dia important i significatiu per la donació que va fer Joan Miró a la ciutat de Tarragona del seu *Tapís de Tarragona*. Per part de l’oposició hi havia interès a recordar que la donació es feia a la ciutat i no a la Creu Roja, tal com, arran de l’Exposició Bibliogràfica havien manifestat Joaquim Gomis i Joan Gaspar, que afirmaven que Miró es va trobar amb la Creu Roja pel mig sense ell buscar-ho, i afirmaven que la donació l’havia fet de manera que, si bé el tapís estaria a l’edifici de la Creu Roja, aquesta no el podria treure mai de Tarragona, i que així ho feia constar en les clàusules de la donació feta davant notari. Cal tenir present que, en aquell moment, la Creu Roja tenia unes connotacions molt oficials, almenys en els òrgans directius.

La preocupació de l’Enric Baixeras per una banda, com a portaveu d’un bon grup de tarragonins i de la Maria Lluïsa Borràs, que feia de representant oficiosa de l’entorn de Joan Miró per l’altra, era la de procurar que no s’hi barreguessin autoritats, en previsió d’algun incident. Tot i això, i en nom de la Creu Roja, se n’havia colat més d’un que només volia figurar i tenien a la Creu Roja tot de canapès i begudes preparats, però, en obrir la sala, Joan Miró va sortir per una altra porta i es va dirigir a la Llibreria, a on hi havia representacions de la majoria de l’associacionisme alternatiu de Tarragona: Club de Joves, Casal Tarragoní, Joventuts Musicals, Cooperativa Obrera, Centre Social de Torreforta, Escoltisme... Va ser l’ambient que va complaure

a Miró i a la resta d'acompanyants que portava, entre ells Tàpies, Brossa, Gustau Gili, Maria Lluïsa Borràs, Francesc Vicens, Modest Cuixart... Josep Anton Baixeras, en nom de la llibreria, va fer un discurs «patriòtic» amb comparacions amb els turments xinesos.

Després hi va haver un dinar al Nàutic, on els elements convocats a redós de la Creu Roja s'hi van trobar més còmodes. El dinar va començar amb unes paraules del Dr. Orozco amb un to apropiat, correcte i senzill, ben conscient de l'ambient tens entre els dos grups d'assistents, tots ells amarats amb raons de sentit contrari de la conjuntura política general. Que la possibilitat d'incidents era alta, ho testimonia que Gabriel Xammar va manifestar que si parlava alguna autoritat se n'aniria de manera que es notés i, sobretot, davant la notícia que va fer córrer el poeta Joan Brossa que, en acabar, juntament amb Miró i Tàpies, anaven a Montserrat a tancar-se fins que acabés el judici de Burgos. Montserrat Palau s'hi va referir [PALAU *introd. Fulls Calendari*: 34]: «L'Assemblea Permanent d'Intel·lectuals a Montserrat –amb un curiós i poc comentat pòrtic a Tarragona.»

Hi havia al dinar molta gent, sobretot del grup de l'Homenatge a Miró: Joan Josep Marca, Manuel Crehuet, Josep Maria Gibert, Juanjo Cid, Josep Sendra, Ramon Marrugat, Isidre Mas, Josep Alegret, Anna Maria Donato, Antoni Pujol, Glòria Malé, Rafael Nadal, Alfonso Parra, Gonzalo Lindin, Ramon Ferran, Pasqual Fort... a més a més dels susdits. També, Lluís M. Saumells, Joaquim de Muller, Mariano Rubio...

En acabat, mentre el gruix dels forasters es dirigia a Montserrat, a Tarragona tenia lloc la rutina diària del moment: una manifestació a la Rambla Nova.

13 de desembre

[Manifest de Montserrat.]

Nosaltres, intel·lectuals catalans constituïts a Montserrat en assemblea permanent [...]

Montserrat, 13 de desembre de 1970

Efectivament, era veritat la tancada a Montserrat que havia anunciat Joan Brossa. I no solament Miró, Brossa i Tàpies. Pel que es va poder llegir en un raconet de *La Vanguardia*, eren un tres-cents els intel·lectuals catalans que s'hi van tancar. Des del president del Col·legi d'Arquitectes a Joan Manuel Serrat, Modest Cuixart, Núria Espert, José Maria Nunes, Raimon, Pi de la Serra, Jaime Camino, Armando Moreno, Cirici-Pellicer, Guillermina Motta, Oriol Bohigues...

Entre els tarragonins de l'oposició es lamentava que hagués reeixit l'esforç que s'havia fet per tal d'evitar en el dinar la fotografia que buscaven alguns, en entendre que ara els seria prou comprometedora una fotografia al costat de Miró, ben al contrari del que podia semblar el dia abans.

15 de desembre

El Govern havia suspès la norma constitucional que impedia que es poguessin fer detencions arbitràries. En realitat, encara que alleujat, entràvem en un estat d'excepció, i per sis mesos. Cada cop estava més clar que els nervis s'havien apoderat del Règim.

ANY 1971

9 de gener

Inauguració de l'exposició de pintures d'Alfonso Parra, conjuntament amb la Galeria Fort, fins al 23 de gener.

[Enric BAIXERAS SASTRE: al catàleg de l'exposició.]

L'artista es troba davant una societat alienada, plena de contradiccions. Davant el fenomen de la violació de les masses; davant els grans mitjans que hi ha concentrats en molt poques mans, capaços de tòrcer el destí dels homes; davant les actituds de protesta...

L'artista es troba davant la crisi de l'art de cambra; veu prevaler en l'obra d'art el seu valor d'objecte d'ús, de consum, i com se li apliquen els criteris de comercialització, la pressió publicitària...

A l'artista li arriben veus que anuncien la dissolució de les belles arts...

Per això li cal plantejar-se a si mateix, cada dia, la necessitat de recobrar l'autonomia personal i d'evitar de sotmetre's a l'esclavitud, a l'opacitat, als condicionaments d'una promoció comercial.

Trobar un camí: d'antuvi, renunciar al paper dels artistes excèntrics, «objectes que la societat es dóna a si mateixa per luxe i espectacle». Evitar igualment de caure en l'estilisme comercial (el que produeix la seducció immediata). El camí l'ha de dur a la possibilitat de donar forma a la vida pública, a assolir un nivell on l'art es proposi com a ideal la solució del desacord entre l'individu i la societat. I assolir-lo sense que l'artista quedi marginat.

Potser el camí té una sortida. O potser és una temptació: protestar, sí. Però no, enrolar-se. No fer causa comuna amb ningú. Convertir-se un mateix en causa; que els altres homes poden fer-la seva, això sí. Elegir un destí semblant al del monjo oriental, que s'immola cremant pel seu poble; o bé tractar de restablir, només, una parcel·la d'ordre: la pròpia, la de l'artista.

Aquesta elecció mena a un dubte: el de si tal actitud és una força o és solament la il·lusió d'una força. Perquè el preu de la llibertat d'un home és la llibertat dels altres homes, i aquesta altra llibertat exigeix el domini del medi, que condiona el seu destí. Cal pensar que l'artista por ésser cridat, també, i potser abans que ningú, a ajuntar el seu esforç a aquest treball comú.

Jo veig l'art d'Alfonso Parra com una corda tensa entre aquestes dues sol·licituds.

27 de gener

Reunió per la creació d'una delegació territorial d'Òmnium Cultural, amb Josep A. Baixeras Sastre, Gabriel Xammar Sala, Vicenç Nolla Gil, Josep Maria Puig Salellas, Ramon Marrugat Cuyàs, Ramon Dolç Gutiérrez, Josep Sendra Navarro.

La convocatòria de la reunió la va fer Josep A. Baixeras i anava dirigida als socis que Òmnium Cultural tenia registrats a Tarragona, que a banda dels set assistents, potser n'eren un parell més a tot estirar. La reunió havia anat precedida d'un parell de prèvies, l'una a casa de Gabriel Xammar, amb l'assistència de Frederic Roda, que era membre de la junta nacional. Més endavant els contactes amb Barcelona s'establiren per mediació de Joan Ballester Canals.

El primer acord de la reunió va ésser el de preparar el terreny per a la constitució d'una delegació territorial, i el segon, el d'incloure tots els assistents en una Junta Gestora, que fins que no es va obtenir la legalització –un parell d'anys després– va haver d'actuar clandestinament i feia les reunions mensuals a la Llibreria de la Rambla.

Van resultar elegits Josep A. Baixeras Sastre com a president i Ramon Marrugat Cuyàs com a secretari. La junta es va deixar oberta per tal d'obtenir la incorporació de nous socis que eixamplessin la incidència ciutadana, cosa que no va ser fàcil perquè alguns a qui es va proposar refusaren de participar-hi mentre no es fes efectiva la legalització que es pretenia.

5 de febrer

Reunió de la junta de Joventuts Musicals.

6 de febrer

Recitació de Josep Mercader «Haikus i altra poesia», inici del I Cicle d'Art Poètica Actual.

[Josep MERCADER: poema inclòs en la recitació.]

Laxa

Que de pressa passa el temps

Que de pressa

Que de pressa el temps que passa

Que passa de pressa el temps

Que passa

El temps que passa

Que passa el temps que de pressa

Que de passa pressa el temps

El temps que de pressa passa
Que de temps de pressa passa
Que pressa de temps el passa
Que l e n t a m e n t ... !

6 de febrer

Inauguració d'una exposició de gravats de Miquel Vilà, fins al 24 de febrer.

6 de febrer

Reunió preparatòria d'un projecte de revista *Catalunya Nova*; de Reus, Xavier Amorós, Xavier Vidal i Torrell; de Tarragona, Josep A. Baixeras, Enric Baixeras, Ramon Civit, Mn. Josep Gil, Emili Guillemat, Josep Sabater i Ramon Marrugat.

10 de febrer

Constitució d'una junta provisional d'Òmnium Cultural amb Josep A. Baixeras, president i, vocals, Enric Vendrell, Josep Pérez Gondolbeu, Olga Xirinacs, Àngel Conesa i Gabriel Xammar; Ramon Marrugat, secretari.

20 de febrer

Escenificació poètica *Els Pastorets de Can Solei* a càrrec de Joan Argenté i Cinto i Núria Dunyó, i d'altres com Joan Soler Amigó, amb presentació de Jaume Casanova, dins el I Cicle d'Art Poètica Actual.

[Joan ARGENTER, del text dels *Pastorets de Can Solei*.]

Som tots tres de «Can Solei»
i no pas de l'Opus Dei.
Us farem *Els Pastorets*
una mica arregladets.
D'àngel, dimoni i pastor
tothom té condició,
que tothom és bo i dolent
i, entre tots, formem la gent.
D'àngel, dimoni i pastor
tu en tens condició,
tant si ets de Can Solei
com si ets de l'Opus Dei.»

[Joan Anton BENACH: a *El Correo Catalán*, 21.01.1971.]

Els Pastorets de Joan Argenté

La sugestión que el teatro ejerce sobre los hombres de letras es un fenómeno que se manifiesta con una inexorabilidad casi absoluta. El novelista, el poeta, siente un día u otro el deseo de hacer que sus héroes de ficción cobren las tres dimensiones aunque sea en la efímera existencia de una noche. Es ahora a Joan Argenté al que puede decirse aquello del «gusanillo» del teatro, o cualquier otra tontería similar, vaticinarle que está perdido o que no sabe dónde se mete. Pero todo será inútil. El veneno –al parecer el gusanillo es venenoso– ha sido sorbido en un momento en que el vate andaba descuidado, y ya tenemos un nuevo autor teatral.

Para empezar y como hurgando en el recuerdo de sus primeras imágenes teatrales, Argenté nos propone unos *Pastorets*, unos pastorcillos *aggiornados* y, por supuesto, rotundamente desbucolizados. Su título completo es el de *Els Pastorets de Can Solei*, lo cual se explica porque Can Solei es el nombre de la sede del C.I.C.F. de Badalona, donde tuvo efecto días atrás la presentación de la pieza en una intimidad considerablemente estricta. En *Els Pastorets de Can Solei* intervienen tres únicos personajes: el ángel, el demonio y el pastor. Y es que el autor considera que todos participamos de una u otra forma en los caracteres de este tríptico. El juego consiste en demostrar que el espectador es a ratos angelical, a ratos demoníaco, a ratos sencillo y humano como un rabadán.

El texto es un conjunto de poemas seleccionados y ordenados bajo esta intencionalidad: poemas de Núria Albó, de Foix, de Josep Gual, de Pere Quart, de Anselm Turmeda, de Jordi de Sant Jordi, de Ramon Llull, de Màrius Sampere, de Salvat-Papasseit, de Vidal Alcover y, evidentemente, de Joan Argenté, el autor. La escenografía es muy simple: una silla blanca para el ángel, una silla roja para el demonio y una silla verde para el pastor. Los tres personajes, cada uno con un manual forrado con sus respectivos colores, van leyendo los poemas seleccionados. La experiencia resulta bastante. A los amigos reunidos en Can Solei les gustó mucho. Pero ante tres personajes leyendo versos, uno se pregunta: ¿no será esto de la experiencia escénica una estrategia para que el poeta sepa de una vez que sus poemas son escuchados? Esperamos darles pronto la solución.»

[BAIXERAS J. A. *Fulls calendari*: 38-39.]

Tot i que la Candelera, terme tradicional del cicle Nadalenc, és passada dies ha, té lloc avui a la nostra ciutat la representació d'uns Pastorets. Bé: en realitat, es tracta d'una recitació de textos bíblics i de poetes antics i moderns, a càrrec de tres personatges. I per tal com s'identifiquen aquests personatges amb l'àngel, el dimoni i el pastor, l'autor de la compilació, el poeta de Badalona Joan Argenté, ha batejat el conjunt de lectures amb el nom de: «Pastorets de Can Solei». Només que el senzill espectacle s'adreça, aquesta vegada, a la gent gran més que no pas a la canalla. I sentim curiositat de veure com el compilador resoldrà el maniqueisme fàcil de la versió tradicional. Perquè substancialment els infants se satisfan que hi hagi un dimoni i un àngel, pastors bons, i algun, de dolent o esgarriat, i que a la fi, els bons, ajudats més que de l'àngel, del poder de la llum viva de l'Adveniment, prevalguin. Ara, en haver-nos fet grans, tot se'ns embulla un xic, i de distingir els pastors bons dels dolents –o esgarriats– no ens apareix tothora excessivament fàcil. Perdura, això sí, del profund sentit ètic de l'infant, el vell anhel que la victòria correspongui als bons. Allò que canvia, més aviat, és la identificació d'aquests bons: més d'un conegut, que ens havien pintat sempre amb cua, banyes i intensa pudor de sofre, s'ha revelat al pas del temps com un sant baró, més bo que el pa, mentre que d'altres personatges, de bondat oficialment reconeguda, decebien la cohort celestial que els havia estat assignada. Resten, també, en el record, la primerenca angoixa que ens causava la caiguda ineluctable del rabadà, els xiscles de por excitada i, ensems, enriolada, quan el diable, de perseguidor o de perseguit, no ho recordo, es precipitava al pati de butaques i fins i tot s'enfilava cap a les llotges i cap al galliner... Començàvem a comprendre, realment, que caminar devers la cova del Naixement és un progrés orb, vorejat d'insídies i trampes. Potser no ens ensenyàvem uns als altres amb prou claredat, tanmateix, que no hi ha tal progrés. Per això sentim curiositat avui d'escoltar les poesies dels pastorets nous, on els papers de l'àngel i del dimoni ja no són ben bé els mateixos, d'ençà que els homes van aprendre que no hi ha camí, a la vida, per als que viatgen sols. Bona nit.

Per al tràmit de la censura, la petició va haver de fer equilibris per tal que no es considerés una obra teatral, i convenia que passés com una recitació de poesia. La veritat que, tot i així, es va haver de fer una trampeta i suprimir del guió presentat alguns dels versos que s'havien de llegir.

La consideració d'obra teatral dificultava molt un permís, perquè feien una mena de salconduit de cada obra la primera vegada que es presentava com a tal i normalment s'hi miraven molt i trigava bastant perquè ells no tenien cap pressa. Això tam-

poc volia dir que s'autoritzés sempre que es volgués representar una obra ja revisada, però almenys escurçava els terminis burocràtics.

Justament, el grup de teatre del Club de Joves portava mesos assajant l'obra de Baltasar Porcel *La simbomba fosca*, que no podia representar perquè no arribava el permís i, francament, el text de l'obra és més aviat innocent, és a dir, que no se li veia cap intenció amagada que pogués fer mal a l'ordre establert.

21 de febrer

Reunió de càrrecs de l'escoltisme català presidida per Josep Maria Martorell, comisari general.

26 de febrer

Conferència d'Elvira Martínez Chacón «El curs d'orientació universitària», organitzada en col·laboració amb l'escola Pax.

27 de febrer

Inauguració d'una exposició de pintures de Manuel Capdevila, fins al 13 de març.

12 de març

Conferència d'Emili Alba «La pintura de Manuel Capdevila».

13 de març

Conferència-col·loqui de Luis Yrache i José Donoso «Novela Sudamericana Actual», i presentació de la novel·la de José Donoso *El obscuro pájaro de la noche*.

[BAIXERAS J. A. *Fulls calendari*: 118-119.]

Un famós escriptor, Josep Pla, diu en alguna banda que de llegir novel·les complerts els quaranta anys, vol dir no tenir el cap prou bé. Segons Pla, per a la maduresa de les persones normals escau, per comptes de les novel·les, la Història i l'assaig. Bé, com sempre, les afirmacions massa categòriques resulten perilloses de mentida o, almenys, d'exageració. Perquè si el gran periodista volia fer al·lusió a l'obra literària feta a consciència, com a resposta a una sincera exigència interior de l'autor, Pla s'equivoca, i passats els quaranta anys, com abans, allò que té qualitat, en té per a tothom, i ni l'edat, ni el sexe, ni la condició exclouen de fruir-ne la bellesa.

Les consideracions anteriors vénen a tomb, car des de fa dos o tres anys les novel·les entre nosaltres han recuperat bona part del rang i la categoria que el segle passat va concedir-los. Uns quants escriptors, nascuts gairebé tots a l'Amèrica de parla castellana, han renovat talment el gènere literari novel·lístic, que l'afirmació de Pla arriba a mancar de sentit. Fatalment, la tasca creadora d'aquells escriptors americans ha despertat gelosies i controvèrsies. Per als qui en el llibre, tanmateix, han cercat solament una deu de delectació i d'ensenyament, totes les controvèrsies manquen de sentit, perquè els llibres resulten de bo de bo divertits i satisfacents. I no solament a la nostra terra: recordo que havent jo recomanat una novel·la de Garcia Márquez a una estrangera àvida de novetats, va telefonar-me entusiasmada des de París: «– En arribar, vaig demanar-la al meu llibreter, i va contestar-me: la tinc a la tauleta de nit, i m'ho passo molt bé.» I les edicions traduïdes d'aquella novel·la, a França, a Alemanya, se succeïren sense parar.

La raó del present comentari és que avui, mentre la present emissió té lloc, a Tarragona se celebra un col·loqui sobre novel·la sudamericana, en el curs del qual un dels autors que pertanyen al grup creador de moda, José Donoso, respondrà les preguntes que el públic s'abellarà de fer-li, i com a cosa especialment satisfactòria per als qui m'escolten i per a tots els tarragonins, diré que el col·loqui serà dirigit per un catedràtic, Luis Yrache, tan zelós de donar un ensenyament viu i eficaç, que precisament aquests dies desenrotllava a l'Institut de Segon Ensenyament local un curs sobre el mateix tema. Almenys, doncs, aquesta vegada, els qui de bona fe voldran adquirir noves de primera mà sobre el fenomen, sense caler-los sortir de Tarragona, les trobaran. Bona nit.

[Josep A. BAIXERAS SASTRE: postil·la de 2003 a *Fulls de calendari*, p. 119.]

Recordo que a la xerrada de Donoso, com era d'esperar –a més, l'acte es feia a la Llibreria de la Rambla [...]–, van haver-hi de part del públic retrets i acusacions directes. En aquell moment l'alienació del xilè era un cas clar, i heu de pensar que els amics del Che, llavors, a més de doler-se de la nafra recent, no estaven tan acovardits com ara, i la joventut es mostrava més poc transigent. El novel·lista se'n va sortir com va poder.

L'aragonés Luis Yrache va fer una llarga estada a Tarragona, primer com a professor de literatura espanyola a l'Institut Martí Franquès i, més tard, com a professor de la Delegació Universitària. Va tenir un paper important en grups com ara l'Associació d'Espectadors de Teatre de la qual va ésser president, en l'acció democratitzadora del Col·legi de Llicenciats i en l'adscripció al que se'n va dir «comissions cíviques» que integraven sectors professionals vinculats a l'Assemblea de Catalunya.

14 de març

Dinar d'homenatge a Mossèn Ramon Muntanyola al restaurant Làuria. Parlaments de l'homenatjat, de Lluís Carulla Canals i de l'arquebisbe Pont i Gol. Amb l'assistència, entre altres, de Maria Macià Lamarca, filla del president.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1970-71*: 154-156.]

Al començament de la Rambla [...] quan ja eren vora les dues i me n'anava a dinar, he trobat els escriptors Josep Iglésies i Fort i Eufemià Fort i Cogul els quals m'han dit que han vingut expressament de Barcelona per tal d'assistir a un dinar d'homenatge a mossèn Muntanyola per celebrar la publicació de la biografia del cardenal Vidal i Barraquer, un dels llibres més venuts a Catalunya –i particularment a Tarragona– en aquests darrers temps.

La notícia m'ha deixat parat perquè no en sabia res. I en dir-los això, els sorpresos han estat ells. –«Que no teniu telèfon?»–, han preguntat, car sembla que la majoria de les invitacions han estat fetes per telèfon. –Sí que en tinc, sí! – «Aleshores, no es comprèn». Ni ells ni jo podíem pensar en una desatenció deliberada. Potser un oblit. En fi...

Al cap d'uns moments d'arribar a casa ha comparegut Miquel Arimany. Em portava –dedicat– un llarg poema dramàtic seu, *El comte Arnau*, editat per ell mateix i cinc exemplars de la revista «El Pont» –que ell també publica i dirigeix– en la qual apareix un article, «Montagut o el triomf de la moral», que li vaig enviar ja fa un cert temps.

Havent dinat, he anat a treure el nas a l'hotel «Làuria» on tenia lloc l'homenatge. L'amic Dolç m'ha vist de seguida, m'ha cridat i m'ha fet lloc a la seva taula. Hi havia Ramon Marrugat, Xavier Amorós i un altre. Era l'hora del cafè i en aquell moment parlava Lluís Carulla que oferia l'acte. Tot seguit ha parlat Mossèn Muntanyola i, finalment, l'arquebisbe Pont i Gol. El parlament del rector de Salou ha fet humitejar els ulls de tothom, sobretot en fer esment de la seva malaltia. En referir-se a l'arquebisbe, que presidia, l'ha qualificat de continuador de l'obra i els «ideals» de Torras i Bages i Vidal i Barraquer. Tothom ho ha entès perfectament i ha esclatat l'aplaudiment. L'arquebisbe ha parlat d'una manera molt ponderada, però amb fervor, dels seus sentiments d'amor i fidelitat a la nostra terra. I ara, tots els assistents s'han posat dempeus per aplaudir. I, acabat l'acte, han signat el pergami que els organitzadors han dedicat a mossèn Muntanyola. Un dels paràgrafs diu: «La vostra fidelitat a l'esperit de la pàtria, la vostra dedicació a l'exaltació dels valors morals i espirituals del “vostre” poble, us aguanten l'ànima de lluitador infatigable, en una actitud vigilant al servei de tot allò que ens pertany, que

volem i que tindrem». (No sé si he transcrit exactament el paràgraf, fiant-me de la memòria, però estic segur que el fons era aquest). El pergami portava al capçal l'escut de les quatre barres.

Entre els vinguts de Barcelona, he saludat Heribert Barrera. –I el vostre pare? –li he preguntat. –«És allí». Quin goig m'ha fet abraçar el vell patriota! Té 82 anys i s'ha encongit una mica, però manté el cap alt i als ulls la lluosor de sempre.

També he saludat els barcelonins Josep Miracle, Joan Ballester i Osvald Cardona, els montblanquins germans Andreu i Abelló, i de Tarragona els germans Baixeras i Gabriel Xammar... Per cert que aquest se m'ha quedat mirant i m'ha preguntat si havia estat fora de Tarragona perquè m'havia telefonat diverses vegades al pis per tal d'invitar-me (se n'havia encarregat) i mai no li havia respost ningú. Com que no puc dubtar del que diu, o bé marcava un número equivocat o bé el telèfon no funcionava bé. Mentre parlàvem, un conegut (però de qui jo, en aquell moment no aconseguia de recordar el nom) amb els cabells tots blancs, m'ha preguntat: –Sou en Bladé? I en dir-li que sí... –I no em coneixeu? Aleshores el to de la veu m'ha fet recordar el seu nom: Jaume Casanovas!

–Perdona noi, però aquesta blancor!– he dit, senyalant el seu cap.

–Tu també has canviat!

Era evident, però ell més, almenys pel que toca al color dels cabells.

Haviem estat bons amics i companys d'exili a Montpeller del 1939 al 1942. Haviem anat de tronc per tal de trobar carbó i vitualles quan ja tot començava a escassejar. Ara també hem sortit plegats i l'he acompanyat fins l'autocar que esperava els barcelonins per retornar-los a la gran ciutat. M'ha dit que és molt amic de Josep Fornas i que té la idea d'organitzar un dinar, a Barcelona, perquè ens poguéssim retrobar els que restem de la colla de Montpeller.

L'homenatge a Mn. Muntanyola tenia al darrere la intenció de fer-li costat, en trobar-se millor de la greu malaltia que patia. Al mateix temps va servir d'excusa per a la trobada de més d'un centenar de catalanistes militants vinguts de diferents llocs.

El promotor, des de Barcelona, va ésser Joan Ballester i, a Tarragona, Gabriel Xammar.

La crònica de Bladé dona fe del nom d'alguns dels assistents, als quals, de memòria, hi puc afegir el de Mn. Assens, representant del sector de l'església obrerista, que havia estat detingut a Reus el mes anterior. També, la Maria Antònia Recasens, l'Olga Xirinacs i Mn. Josep Palacín, amb els quals havíem visitat Mn. Muntanyola el dilluns anterior.

En agrair l'homenatge i el pergami de record que se li va lliurar, Mn. Muntanyola, amb el seu habitual estil abrandat, va encoratjar l'arquebisbe Pont i Gol a seguir els passos de Torras i Bages i de Vidal i Barraquer.

14 de març

A l'auditori de Ràdio Tarragona va tenir lloc la representació de l'obra *La simbomba fosca* de Baltasar Porcel a càrrec del grup de teatre del Club de Joves, que s'havia registrat com el que aleshores se'n deia «Grup de cambra i assaig» amb el nom d'Agrupació Dramàtica del Club de Joves.

Al marge del treball dels components del grup i de la qualitat intrínseca de l'obra, convé recordar aquesta representació com un exemple de les dificultats amb què es trobava l'exercici de la cultura al nostre país, perquè quan finalment va arribar el permís feia gairebé mig any que s'havia hagut d'anar suspenent la representació una vegada i una altra perquè la censura no responia a les successives sol·licituds. Fins a quatre vegades l'obra anunciada es va haver de suspendre.

En la manca de llocs adequats a la ciutat per a la pràctica teatral, l'auditori de Ràdio Tarragona, que reunia unes bones condicions d'aforament i acústica, era un recurs habitual, tot i els problemes de l'escenari, petit, sense teló i negat per a la tramoia en no poder-s'hi clavar ni un clau.

Encara hi havia un altre greu inconvenient per a un grup d'afecionats: cada cop que es representava una obra calia pagar 2.000 pessetes i cada assaig en costava 1.000. Al cost de les quatre vegades que es va suspendre l'actuació s'hi va haver d'afegir el cost dels assaigs finals que s'hi feien abans de la representació. Per tal de fer front a les despeses, en cadascun dels assaigs, tots els integrants del grup, des dels actors al director i des del traspunt a l'encarregat de material, havien de treure's de la butxaca cent pessetes, que en aquell moment era més que el salari mínim.

Amb tota aquesta problemàtica, afegida als esforços que empedreguen la trajectòria de qualsevol grup d'afecionats al teatre, és digne de menció l'obstinació que tingué un grup nascut sota la direcció de Ramon Dolç, en els seus cinc anys de vida, per portar a Tarragona els corrents teatrals de la interpretació del moment, amb obres dels nous autors, com ara, entre d'altres, Pedrolo, Capmany, Espinàs, Formosa... Sense destorb de la mirada al teatre universal, de Txèkhov a Becket.

18 de març

Inauguració d'una exposició de pintura i dibuix de Gerard Sala, fins al 8 d'abril.

25 de març

Conferència de Vicente Morales Zaldívar «La Ley General de Educación», organitzada en col·laboració amb l'escola Pax.

El conferenciant era un jove inspector d'Ensenyament que feia poc que havia estat destinat a Tarragona, el qual, per la participació en la vida cultural de la ciutat, era una mostra de com era possible de trobar, entre les noves fornades de dirigents que ens arribaven de l'administració central, gent amb ganes d'integrar-se i que no tot-hom acabava en el que semblava inexorable destí de formar part de l'opressiva crosta de la ciutat.

1 d'abril

Recitació poètica a càrrec de Bernardino Graña «Aproximación a la poesia gallega», dins el I Cicle d'Art Poètica Actual.

Bernardino Graña havia portat un feix de textos de diferents poetes gallecs, i després de prendre la precaució de fer l'autocensura suficient per tal de no tenir problemes amb la delegació d'Informació i Turisme, n'havíem seleccionat un total de vint-i-tres. Recordo que hi havia Xoana Torres, Celso Emilio Ferreiro, Pimentel, Méndez Ferrin, Neira Vilas, Arcadio López Casanova, Manuel Maria, el mateix Graña i potser algú altre.

Ens vam adonar de seguida que hi havia algun problema, perquè l'autorització no arribava, i ens vam veure obligats a ajornar dues vegades la recitació. Després vam saber que, en no ser ni en català ni en castellà, havien enviat la poesia a la censura de Madrid. Total, que de les vint-i-tres poesies autocensurades al final només ens en van autoritzar nou, i això tot i tractar-se d'una recitació en gallec a Tarragona! Com que ja havíem fet servir la pròpia experiència sobre el que podria superar la censura no ho acabàvem d'entendre, però es veu que si aquí ens semblava que eren molt durs, en d'altres llocs encara ho podien ser molt més.

14 d'abril

Commemoració del 14 d'abril. Conferència de Manuel Cruells, presentació dels seus llibres *Els Fets de Maig, Barcelona 1937, El Sis d'Octubre, i Francesc Macià*.

L'intermediari de la vinguda de l'escriptor i historiador Manuel Cruells va ser el seu bon amic tarragoní Joaquim Icart i Leonila, benemèrit traductor de clàssics per a la col·lecció Bernat Metge, el qual li havia donat refugi a casa en una ocasió que la policia el volia detenir.

Amb la presència de Cruells es va encetar el costum de fer un acte en dates significatives, com en aquest cas era el 14 d'abril. No sempre es van celebrar amb els per-

misos oportuns, però això no privava que es muntessin aparadors commemoratius, amb cartells fets a mà anunciadors d'algun acte en què sovint el més gros era la data.

16 d'abril

Conferència de Josep Gibert Clols «Origen, evolució i significança de l'home».

17 d'abril

Conferència de Josep Gibert Clols «Significat del fenomen humà».

[Josep GIBERT CLOLS: guió de les dues conferències lliurat a la censura.]

ORIGEN, EVOLUCIÓ I SIGNIFICANÇA DE L'HOMME

1ª conferència

«Origen, antropogènesi i evolució futura de l'home»

Els orígens de l'home, segons dades de la Paleontologia, poden situar-se al voltant dels llacs de l'Àfrica Oriental, especialment a Tanzània i Kenya, on van viure els *Australopithecus* primer i l'*Homo Habilis* després, primer homínid amb poder reflexiu. Tot i així l'home el trobem arrelat al món animal de molt abans, concretament de fa 70 milions d'anys, quan apareix el primer primat anomenat *Purgatorius*, trobat al cretaci de Montana. Així, doncs, el procés d'antropogènesi no va ser sobtat sinó que va ser molt lent. ¿Quins són els principals canvis esdevinguts des del *Purgatorius*, el nostre més ancestral representant fins a l'*Homo Sapiens*? En aquesta primera conferència ens atindrem als canvis físics. L'estudi pormenoritzat ens permet d'extrapolar-los a límits científicament admissibles i preveure'n canvis futurs de la humanitat en l'aspecte físic.

2ª conferència

«Significat del fenomen humà»

L'Antropogènesi no és un fenomen evolutiu aïllat. L'Antropogènesi s'ha d'estudiar emmarcada dins la Biogènesi i la Cosmogènesi, processos amplis que abasten l'evolució de la vida i del cosmos. L'Home, en definitiva, és part integrant del «teixit» (concepte de Teilhard de Chardin) de l'Univers i no se'n pot deslligar. L'Home és una mena de «centre càlid» dins l'Univers, essencialment per la seva «personalització», per a l'adquisició de la qual intervenen dos factors: l'herència cromosòmica i la cultura, en proporcions desiguals segons quins siguin els caràcters que es considerin. En realitat la ciència demostra que no hi ha massa diferència entre herència cromosòmica, ambient intern,

ambient extern i cultura. Tant l'herència com la cultura ens porten cap a una supra-humanitat, la *Noosfera* de Teilhard.

24 d'abril

Signatura del llibre *El senyor Moragas «Moraguetes»*, pel seu autor Artur Bladé i Desumvila.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1970–1971*: 162.]

[Fornas i el llibre sobre Moraguetes] [...] l'enquadrador ha fet fallida [...] Tindrà exemplars per a la seva llibreria però no per a distribuir-ne a les altres [...] em demana d'anar a Barcelona el Dia del Llibre per tal de signar exemplars del *Moraguetes*. No he pogut negar-m'hi. Baixeras i Marrugat volien que ho fes a la Llibreria de la Rambla. A mi també m'hauria agradat, però... Com que el dia de Sant Jordi cau en divendres, els he dit que si aconseguixo de portar alguns exemplars de Barcelona aquest mateix dia, podríem fer l'operació de la signatura el dissabte 24.

30 d'abril

Inauguració d'una exposició de ceràmiques de Rosa Amorós i Maria Crehuet, fins al 18 de maig.

19 de maig

Inauguració d'una exposició de pintures de Joan Vila Grau, fins al 7 de juny.

[JOSÉ CORREDOR MATHEOS: al catàleg de l'exposició.]

No us revelaré pas cap novetat si us dic que, en l'obra d'un artista, no hi ha res que estigui deslligat de la resta. Crec oportú de recordar-ho per referir-me a la pintura de Joan Vila Grau. Es tracta, com sabeu molt bé, d'un artista de múltiples facetes: autor també de vidrieres i, en col·laboració amb Jordi Aguadé, de grans plafons ceràmics. A aquesta dedicació als grans espais es deu, de segur, la necessitat que tenen les seves pintures de desbordar els límits del quadre o d'ampliar-se fins a unes magnituds imprevisibles. No ha quedat res aquí de referències figuratives. Però el món dels objectes és integrat de nou de mica en mica. Pot ésser un tros de fibrociment, un cartó, un envàs per a posar-hi ous. En tot cas, aquests elements han estat desposseïts com calia de llur caràcter quotidià, seguint el vell precepte de Marcel Duchamp. Així re-

sulten alhora insòlits i familiars i constitueixen com una mena de pont entre l'art i la realitat. D'altra banda, tot ha estat també amorosament maltractat. Les distintes capes de cartó, esquinçades, de manera aparentment descurosa, se'ns presenten en diferents plans, no ja del quadre mateix, sinó com d'un cel o d'una matèria molt terrenal, que se'ns va obrint deixant al descobert un misteri no revelable. De vegades, l'allunyament del món fugurat no impedeix allò que potser no és cap coincidència: el fet que uns simples cartons esquinçats d'aquests ens recordin un paisatge. El color és molt matisat, suau, sense grossos contrastes, fins i tot en aquests trossos d'uralita que acoloreix, donant-los un to rosat llevant-los duresa, apropant-los a nosaltres. Tot plegat, ja sigui testimoni, despulla o signe que mira d'ésser desxifrat, no es conforma mai estant quiet a la paret, sinó que aspira a ampliar el seu àmbit. I la realitat tota sencera es va descomponent, esfondrant davant els nostres ulls, simbòlicament i realment, i torna a començar des del principi.

21 de maig

Recitació de poesia de Joaquim Horta i cançons de Xavier Ribalta, dins el I Cicle d'Art Poètica Actual.

[Joaquim HORTA: text del recital musicat i cantat per Xavier Ribalta.]

Home amb esperança

Acabarem algun dia, potser demà,
amb les paraules inútils i boniques,
al dring de la porcellana fina,
i les marionetes de dolços colors.
I ensenyarem als fills, parits sense dolor,
el com i el perquè de cada cosa,
i els baixarem al carrer, sense temor,
i jugaran a construir pobles.
I tocaran la terra,
i la faran seva i de tots,
i escriuran amb nous mots,
noves lleis, història i vida.
També vindrà un vaixell de vela àgil,
esquivant tempestes i roques altives,
i s'endurà tot l'or de la terra, mites i falsos déus,
i ens deixarà quieta la mar, i una barca petita.
Amb ella anirem a saludar els pobles,
a l'espatlla un sarró amb eines i amb llibres,

als ulls un esclat d'alegria,
i l'esperança en els homes i en els dies.

9 de juny

Inauguració d'una exposició amb pintures de Claude Collet, i objectes-joia de Ninon Collet, fins al 25 de juny.

21 de juny

Conferència de Jaume Pomar, presentació del llibre *Nifades*, de Josep M. Sonntag.

[BAIXERAS J. A. *Carnet tarragoní*: 134.]

Tinc davant i suara he fullejat un llibre acabat de sortir. La tinta fresca m'ha embrutat el dits, tan nou és el llibre. Una novel·la. Amb un títol estrany: *Nifades*. Aquesta novel·la és l'últim Premi Sant Jordi. Encara no he tingut temps de llegir-la: l'he fullejada, com he dit, només. A l'última pàgina del llibre una breu notícia ens informa que l'autor, baldament nascut a Madrid, viu a Tarragona. Jo crec que podem considerar-lo tarragoní. Es tracta d'una persona jove. Només d'obrir el llibre, ja es veu. En aquest cas, com en molts altres casos, jove i vell, no vol dir tocant a la qualitat. M'interessa de remarcar que l'autor, Josep Sonntag, és una persona jove, perquè, com a escriptor que és –això també es veu tot seguit– en escriure reflecteix unes imatges actuals, vull dir noves. Perquè sense que molts de nosaltres ens n'hàgim assabentat massa, ha acabat una època i han començat uns temps nous. I els joves, que tenen molts defectes, com ja pren cura hom de recordar-nos cada dia, mantenen nogensmenys llur qualitat tradicional: com que, de joves, ho són de bo de bo –el certificat del Registre Civil ho prova–, llur fidelitat a uns temps i a unes modes, és autèntica, no pas esnob. Forneixen, doncs, només essent, una informació fidedigna i, d'aquesta manera, allò que sembla tan frèvol i passatger, la joventut, és de les poques coses damunt les quals fonamentar-se, no solament fiar-se, punt de partida devers un avenir, altrament desconegut. Dilluns, a Tarragona, la nova novel·la d'un tarragoní serà presentada al públic per primera vegada. Una altra persona jove, un poeta mallorquí, Pomar, farà la presentació. Jo tinc molta curiositat davant aquesta presentació. No arribo a veure com aquests noms nous s'inseriran en una tradició i una cultura; i fins a quin punt, si en són conscients, s'hi senten implicats, i fins a quin punt comprenen –els interessa– allò que fins ara fou i que tan diferent ens apareixia. Vulguin ells o no vulguin, de publicar un llibre és d'acomplir un ritual: és incorporar-se a una processó secular. Fàcilment es gloriegen d'escèptics envers

els ritus, els qui en els ritus no s'hi juguen res de seu. No tan fàcilment, quan l'infant que marraneja a la pica baptismal és el nostre infant. Desitgem avui molts anys de llibres, de premis, d'edicions, al jove Sonntag: voldríem, això sí, que ens ajudés a convèncer-nos que tot un passat és un passat molt ben mort i molt ben enterrat.

6 de juliol

Inauguració d'una exposició de litografies del «Grup Tarot», integrat pels artistes Jordi Sarrate, Narcís Serinyà, Jaume Serra Mestres, i Xavier Serra de Ribera, fins al 26 de juliol.

[Feliu FORMOSA: al catàleg de l'exposició.]

«TAROT» és un grup gairebé sense precedents. Al llarg de la seva existència –des de l'any 1965– ha celebrat exposicions nombroses i ha publicat cinc fullets, dos dels quals contenen textos inèdits de Salvador Espriu i Maria Aurèlia Capmany. La intenció del grup ha estat i és la de valorar i fomentar la funció que pot tenir el gravat com a element il·lustratiu que complementi i enriqueixi la literatura i com a vehicle per a estimular entre les masses un interès per la plàstica. «TAROT» ha experimentat una evolució; alguns dels membres fundadors han abandonat el grup, i d'altres artistes s'hi han incorporat. Jordi Sarrate i Joaquim Serra Mestres són membres del grup des del primer moment. Xavier Serra de Rivera i Narcís Serinyà s'hi han incorporat més tard (participant ja al «Tarot-4» –el penúltim– que conté l'extraordinària narració de Salvador Espriu *Tarot per a algun titella del teatre d'Alfaranja*, 1969). El grup s'ha caracteritzat per una qualitat poc freqüent a casa nostra: la constància. Aquesta constància va unida a un clar coneixement dels propis objectius –treballar al voltant d'una temàtica d'arrel literària, sense que els mitjans d'expressió deixin de ser genuïnament plàstics. Cercar per a l'art uns vehicles de difusió que el facin arribar a un públic més majoritari que el que «consumeix» habitualment la producció artística. Després de les manifestacions col·lectives esporàdiques d'Estampa Popular, el grup «TAROT» s'aferma en una línia que haurà de ser molt fructífera. Entre el superrealisme de Serra de Rivera i l'expressionisme de Jordi Sarrate, la minuciositat tècnica de Serra Mestres i l'estil *pop* de Narcís Serinyà, el grup «TAROT» ha arribat a una maduresa i a una coherència exemplars.

7 de juliol

Muntatge d'un aparador especial dedicat al *Tirant lo Blanch*.

En Josep Anton Codina l'havia demanat expressament per tal d'ambientar l'espectacle del diumenge següent sobre el *Tirant lo Blanc* en versió teatral de la Maria Aurèlia Capmany que representava l'agrupació dramàtica «La Cazuela» d'Alcoi. Era un moment que calia donar tot el suport ciutadà possible a la nova direcció.

El nomenament de Codina com a director de l'Auditori del Camp de Mart va ser sorprenent i una mica de rebot, segons que em va dir Josep Ferrer Bosch. Resulta que hi havia dos sectors de regidors enfrontats amb dos noms de la crosta i, el nom de Codina l'havia suggerit tímidament i de passada a un d'ells el Lluís Arola, en part com una provocació.

No cal dir que no sabien qui era, però els va ser una solució de compromís de la qual ara ja n'estaven més que penedits, perquè en la programació dels festivals, Codina havia inclòs aquesta versió del *Tirant lo Blanc* i la *Yerma* interpretada per la Núria Espert. Ja n'havien sortit anuncis a la premsa quan van rebre una comunicació de Madrid, vetant la inclusió d'una cosa de la Maria Aurèlia i la interpretació de la Núria Espert, que es veu que allà són persones no grates.

Els cartells dels festivals (que coordinava el ministeri) van arribar sense aquests dos espectacles en la programació. Codina va poder mantenir la realització prevista només en el cas del *Tirant*, gràcies al fet que l'Ajuntament se n'havia adonat que prescindir-ne del tot no era gaire oportú i que deixar córrer el que ja havia estat anunciat haguera pogut crear mala imatge.

20 d'agost

Inauguració d'una exposició de pintura i serigrafia de Carme Aguadé, fins al 9 de setembre.

[Maria Lluïsa BORRÀS: al catàleg de l'exposició.]

Entre l'ambigüitat i la determinació

L'obra de Carme Aguadé pren avui com a tema aquelles formes deliberadament proposades per la comunicació i la infomació, des de les senyalitzacions de la circulació fins als refinaments del *styling*. Però així com elles no es poden permetre cap ambigüitat perquè el seu fi és arribar a la majoria més nombrosa possible amb rapidesa i determinació màximes, preses com a temàtica d'una pintura donen pas justament a aquesta ambigüitat, una de les característiques fonamentals de l'obra d'art pròpiament dita. Aquesta proporció inversa establerta entre determinació i ambigüitat es troba ben exemplificada en la comparació d'un eslògan publicitari i un poema.

Senyalitzacions, *styling*, eslògans, lluiten a cops de puny sobre el cervell de l'individu per tal d'aconseguir que es llenci a una determinada acció sense deturar-se a pensar-la. I ens consta que ho aconsegueixen plenament: a cops de puny l'individu es rendeix als pocs *rounds* i es converteix efectivament en un ésser no pensant.

Dia a dia els *mass media* –senyalitzacions, *styling*, eslògans–s'adjudiquen un poder més gran i asservidor dirigint les majories cap a una automatització més i més sistemàtica. Les minories marginades ho denunciïn així i també els joves encara no malejats que es revoltin arreu contra els ordres establerts.

En el món de la forma, aquests nous símbols, dictats pel tècnic o el dissenyador que s'arroguen unes raons imperioses de necessitat i utilitat, han vingut a substituir aquells altres universals i transcendents creats lentament al pas dels anys per les col·lectivitats, els grups humans, els pobles, de manera que cadascun d'ells assumia la responsabilitat d'autodefinir-se mitjançant la creació del seu propi entorn que el diferenciava de qualsevol altre i en el qual intervenien decisivament factors ètnics, geogràfics, històrics, socials...

En aquest entorn humà d'avui, imposat pel tècnic, d'una uniformitat aclaparadora que travessa qualsevol frontera de països, la repetició d'uns signes, d'uns símbols que actuen directament sobre el cervell abans que l'ull hagi tingut temps de contemplar-los, és un dels condicionaments alienadors que tenallen l'home. No es tracta ja que l'ull de la majoria sigui aquell ull innocent que de la mà de Gombrich vam aprendre que «no veia res», sinó més aviat d'un ull cec, forçat a contemplar sempre les mateixes coses en un espai de temps que tendeix a zero. El gran contrastant és justament que en aquest «no veure i actuar» s'ha xifrat el gran progrés d'Occident.

Per això veiem l'obra de Carme Aguadé com una denúncia. Res més lluny d'aquest ull innocent que el rigor geomètric de què es val per a posar de manifest el parany del nostre entorn tecnificat. Res més lluny de l'ull cec que la seva agudesesa a captar els colors tímbrics i contundents limitats per línies tan segures com les del disseny. I alhora, res tan ambigu com les seves estilitzacions que forcen l'ull de l'espectador a reconèixer o a descobrir un objecte, un signe, un símbol del seu entorn que es presenta per primera vegada potser a la seva atenció. Ja sigui un cotxe de cursa o un avió supersònic o un metro de Milà. Ja sigui un cubell de plàstic o un casc protector o una xarxa d'autopistes. Presa com a denúncia del nostre entorn tecnificat, dissenyat, la pintura de Carme Aguadé es posa al costat d'aquells joves que nasqueren en un punt de la costa del Pacífic nord-americà i que, contra les imposicions massificadores, contra el determinisme d'un massatge brutalment alienador, van cridar en majúscules: *I WAS FREE!*

11 de setembre

Inauguració d'una exposició de pintures d'Albert Novellon, fins al 21 de setembre.

13 d'octubre

La implantació d'estudis universitaris havia de significar una molt bona notícia per al món més relacionat amb la cultura tarragonina. Cal recordar que, en molts aspectes, els estudis previstos a la nova Delegació Universitària de la Universitat de Barcelona, que s'inauguraven l'octubre de 1971, van patir les deficiències materials d'un naixement que semblava més programat per a major glòria dels governants que no pas per a la funció docent que se li hauria de demanar.

No era una qüestió solament de pocs diners sinó de concepció, perquè quan es va inaugurar l'estudi de Lletres, a cap dels il·lustres planificadors se li havia acudit que hi era imprescindible una biblioteca. Per a què?, haurien respost si algú els ho hagués suggerit. Van haver de passar molts anys perquè els estudis universitaris de lletres tarragonins comptessin amb un mínim suport bibliotecari.

Poc a poc, l'activitat universitària va anar aixecant el vol, sempre amb l'etiqueta, potser injusta, que ho feia d'esquena a la ciutat. Alguna cosa de veritat hi va haver, tot i l'esforç notori d'una part del professorat. Avui, tot ha canviat i ens semblaria impossible que a Tarragona no hi hagués vida universitària.

[BAIXERAS J. A. *Carnet tarragoní*: 135.]

[...] contemplem com a fet més important dels mesos escolats la implantació dels estudis universitaris a Tarragona. Hem clos, d'aquesta manera, el tristíssim parèntesi que l'extinció dels estudis teològics i filosòfics a la capital arxidiocesana, que comportà la reforma tridentina, va obrir en un instant obscur del nostre passat. [...] Les persones que coneixen la matèria em diuen que un dels principals problemes amb què s'enfronten les delegacions de les facultats obertes a Tarragona és la manca de professors. I que una de les primeres raons de la penúria probablement és la següent: els encarregats de curs, professors auxiliars, ajudants, per a les diverses assignatures, solen ésser persones joves, de poc llicenciades, i en situació de preparar el doctorat, sigui, al més sovint, per a obtenir a llur torn una càtedra, sigui per a completar, simplement, llur formació. I per a un resident a Tarragona, és pràcticament impossible d'acomplir les tasques de redacció de la tesi doctoral, per la senzilla raó que a la nostra ciutat llastimosament no hi ha cap biblioteca que mereixi aquest nom, ni de lluny. Dit d'una altra manera, que uns estudis universitaris existeixen òbviament una biblioteca universitària, la qual, a Tarragona, no hi és.

[BAIXERAS J. A. *Carnet tarragoní*: 148.]

[...] he hagut de visitar la Delegació Universitària, i una de les coses que van reclamar-me l'atenció en escoltar indiscretament les converses dels passadissos que hi fan el paper de claustre, fou de constatar, amb la diversitat d'accents, propis, molts d'ells, ja del català occidental [...] de constatar, dic la diversitat d'origen comarcal. O sigui que, en aquest nou aspecte, Tarragona ha recuperat el rang de capital, perdut, si no vaig equivocat, pels temps de la reforma tridentina, quan el seminari de l'arquebisbat fou desposseït dels graus superiors, la qual cosa obligà els estudiants a anar a doctorar-se lluny. Vet aquí una forma de capitalitat molt més substancial i digna d'ésser ajudada, que no aquests tristos viatges per a gestionar-se una pensió de vellesa o per a aconseguir el carnet de conduir, els quals no fomenten cap altre prestigi nostre que el de la concentració burocràtica.

16 d'octubre

Inauguració d'una exposició de pintures de Dolors Caminal, fins al 3 de novembre.

[Enric BAIXERAS SASTRE: al catàleg de l'exposició.]

Alguns creiem que hi ha petites tradicions pictòriques a aquestes comarques. No vull dir que hàgim de parlar d'escoles, però sí que a ben segur trobaríem, entre els artistes destacats, denominadors comuns per a cada una.

Al Baix Camp, el sentiment líric de paisatge. Una reverència a la naturalesa, coneguda íntimament al llarg de l'any. Naturalesa rústega, collitera, nutricia i sensual: l'olor de les avellanes, del vi, de l'oli i de les garrofes arribant fins al mercat del dilluns.

Al Tarragonès, el sentiment de paisatge, dintre la petita tradició, és més aviat metafísic. Entre l'artista i la naturalesa, una distància útil per al discurs, per a la retòrica, per al narcisisme, per a la pedanteria.

(Us demano que em disculpeu de no treure exemples. Preneu-ho, si voleu, com a gratuïta hipòtesi. No em faria pas fort en aquesta divisió.)

Goso dir que aquests trets de caràcter s'enfilen anys enrere; bastants. Tants, potser, com l'economia agrícola privava al Baix Camp i l'olímpic –i ben sovint neci– aïllament, al Tarragonès.

Ara el Tarragonès i el Baix Camp s'han tornat terra promesa. S'hi estableix gent nova, a multituds: peons més o menys especialitzats, enginyers, turistes, catedràtics, empresaris: tots són nous.

És clar, tanta gent, ha transformat el paisatge: molts camps de cultiu s'han tornat plantes industrials i urbanitzacions (o ermots de suburbi, testimonis

obscurs de qui sap quines especulacions). Ja no hi veiem la terra nutrícia ni la terra metafísica, sinó un nou país, on es basteixen estranyes andròmines, poblat espessament d'homes nous. Potser les tradicions que dèiem al principi s'han trencat per sempre.

A Vila-seca de Solcina, Dolors Caminal és una artista que ha començat a treballar de cara al nou horitzó d'aquestes comarques. Sembla que està en un nou corrent. No fóra res d'estrany: perquè els homes són nous i, de comarques, aviat només n'hi haurà una de sola, ben diferent, per cert, de les que han quedat enrere.

16 d'octubre

Representació d'un «Judici a l'obra de Dolors Caminal».

Com si fos una mena de representació teatral va tenir lloc una paròdia de judici amb l'artista Dolors Caminal com a encausada i l'obra exposada com a objecte del delictes. Hi va haver de tot: fiscal, advocat defensor, testimonis i un jutge magistrablement representat per Rafael Nadal. El jurat popular era la resta de públic, que en el veredictes va absoldre l'acusada i va establir-ne la innocència.

2 de novembre

Edició d'un *Full informatiu de la Llibreria de la Rambla* núm. 1, que porta data de novembre de 1971.

4 de novembre

Inauguració d'una exposició de pintures de Massanas, fins al 19 de novembre.

[Antonio GAMONEDA: al catàleg de Massanas.]

Massanas, refiere sus obras a una poesía cosmológica, recreándose en el juego especulativo de lo grande y lo pequeño, sometiendo lo macrocósmico a la óptica de lo microscópico; una afirmación irónica de la relatividad de lo real.

13 de novembre

Denegació governativa de la projecció dels films de Pere Masdeu *Salvador Espriu, Cançons i poesia*, i *Pompeu Fabra*.

24 de novembre

Inauguració d'una exposició de pintures d'Arnau Alemany, fins al 13 de desembre.

1 de desembre

A la Casa de Cultura, assemblea constitutiva de la delegació a Tarragona de l'Òmnium Cultural.

La nova junta elegida la formaven els membres de la delegació provisional Josep A. Baixeras, president, amb Olga Xirinacs, Josep Pérez Gondolbeu, Enric Vendrell i Àngel Conesa. Van plegar Gabriel Xammar i Ramon Marrugat, i s'hi van incorporar Rafael Nadal, Vicenç Nolla, Guillem Sancho i Josep Sendra.

A partir d'aquest moment, Òmnium Cultural va aixecar el vol, amb nou local i va deixar l'aixopluc de la llibreria, encara que en la part organitzativa s'hi va seguir durant un parell d'anys més.

17 de desembre

Conferència d'Anscari M. Mundó «De com les Bíblies de Ripoll esdevingueren de Farfa i de Roda», al local de la Mútua de Tarragona, amb introducció del professor Lluís Navarro.

31 de desembre

Repartiment gratuït de tres-cents exemplars de l'obra de Ramon Comas *Lletra de batalla*.

[Carta de la Llibreria de la Rambla, 31 de desembre de 1971.]

Havent aparegut aquests dies un llibret de versos d'autor tarragoní, dins el qual els temes tarragonins, de prop o de lluny, abunden, el Consell d'Administració de la Llibreria no ha sabut estar-se de fer una francesilla –la primera!—i oferir-vos el llibre i els vots més favorables per a l'Any Nou.

Us assegurem que la despesa ha estat ben sospesada: la barca, per bé que fràgil, resistirà el balanceig.

Acompanya també la nostra felicitació, amb un full informatiu de novetats, el brevíssim resum de la tasca acomplerta en tres anys, no pas fàcils. Seguim descontents; ara, l'obra realitzada fa un cert gruix.

Tots vosaltres l'haveu fet possible.

Cal fer més: per això diem que ens sentim descontents. Voldríem que visitéssiu més sovint la Llibreria –no solament a comprar... Que, sense ometre l'ajut material tan indispensable, ens portéssiu projectes i idees.

Una atenció cordial.

ANY 1972

8 de gener

Conferència de Francesc Miralles «Fenòmens urbanístics i socials que acompanyen el naixement de la ciutat industrial», dins el cicle «Disseny i societat», en col·laboració amb el Col·legi d'Arquitectes.

15 de gener

Recitació de poesia de Tomàs Garcés, dins el II Cicle d'Art Poètica Actual.

[Tomàs GARCÉS, de la recitació poètica.]

A Pompeu Fabra en el seu Centenari

Perquè tu vares néixer,
enginyer del miracle,
va salvar-se la llengua.

La polies, impàvid;
per donar-li més vida,
li donaves les regles.

Com en taules de marbre,
matemàtica pura,
s'inscrivien, perfectes.

Maltempsades venien,
però en balmes segures
amagàvem les regles.

En cellers d'esperança,
preservades del dubte,
les teníem per sempre.

Perquè tu vares néixer,
enginyer del miracle,
perquè tu vares néixer.

19 de gener

La Llibreria de la Rambla és nomenada delegació tarragonina del «Patronat Premi Internacional de Dibuix Joan Miró», amb l'encàrrec de la difusió del certamen.

22 de gener

Inauguració de l'exposició «85 anys del Club Gimnàstic de Tarragona», fins al 6 de febrer.

22 de gener

Suspensió, per malaltia de Xavier Rubert de Ventós, de la conferència prevista dins del cicle «Disseny i societat», en col·laboració amb el Col·legi d'Arquitectes.

29 de gener

Conferència de Daniel Giralt-Miracle «Idees urbanístiques, artístiques i antropològiques a la ciutat industrial», dins del cicle «Disseny i societat», en col·laboració amb el Col·legi d'Arquitectes.

5 de febrer

Conferència d'Ernest Lluch «El Tarragonès i el Baix Camp, organització física i dades econòmiques», dins del cicle «Disseny i societat», en col·laboració amb el Col·legi d'Arquitectes.

8 de febrer

Inauguració de l'exposició col·lectiva «Artistes en busca d'un espectador», en recollida de fons pro presos polítics, amb la participació de cinquanta-cinc artistes, fins al 29 de febrer.

Artistes participants: Francesc Abad / Roser Agell / A. Agulló / Andreu Fresquet / Arranz Bravo / Artigau / Ballester / Bartolozzi / Ester Boix / Brotat / Cardona Torrandell / Cartes / Castejón / A. Coll / Claude Collet / Cubells / F. da Pena / Anna Donato / Equip Crònica / Ramon Ferran / Garcia Pibernat / Aurora Gassó / Maria Girona / Grau Garriga / Guerrero / Guinovart / Concha Ibáñez / Luis / Robert Llimós / Jordi Morera / Olivares / E. Olivé / C. Perelló / Jordi Pericot / Piqué / Ràfols Casamada / Amèlia Riera / Gerard Sala / Salamanca / Jordi Sarrate / Sarriera / Jordi Secall / Serra de Rivera / Sixto / A. Tàpias Simó / Todó / Torneró / Torres Monsó / Trepal / Valbuena / Jordi Vallès / Vázquez / Maria José Vela / Vilà / E. Xargay.

[Josep CORREDOR MATHEOS, al catàleg de l'exposició.]

Todo lo que se puede hacer desde dentro del arte mismo, es preciso reconocerlo, no puede solucionar el problema. Con buena voluntad sólo no basta. No sigamos dándole vueltas.

Entre arte y público existe una barrera infranqueable. Alguien trabaja para que el arte se oriente en dirección opuesta a ese posible público. También para que éste no tenga ojos para ver ni oídos para oír. Y lo hace con eficacia.

El artista, como hombre, en medio. Queriendo remediar la situación, elevando la voz para que le oigan, sin conseguirlo. El radio sigue siendo reducido: unos grupos de conocedores, algún que otro oyente suelto. Más allá, las paredes insonorizadas.

Es un problema más general, estamos cansados de oír. De educación, desde las primeras letras. De que exista un conocimiento profundo y directo, por parte de los artistas, de esa parcela tan vasta de la realidad que desconoce. Y están todos los medios de comunicación puestos al servicio de la tarea de mantener anestesiado al público, de que no conozca otra cosa que la cada día más controlada y degradada intimidad.

Porque la obra de arte, aún en las circunstancias actuales, es un medio de conocimiento. Su misión es hacernos abrir los ojos al mundo. Y esto puede ocurrir de muy diversas maneras. Pero no puede consistir únicamente en hacernos la vida más agradable, ni más cómoda; sino en hacernos descubrir las cosas, ir levantando un velo tras otro.

Ante problema de tal naturaleza, los medios a nuestro alcance, desde dentro del arte mismo, son muy escasos y limitados. Ni con la mejor buena voluntad. Acciones de francotirador, sin responder a ningún posible plan general de campaña, sin posibilidad de levantar guerrillas, porque el terreno es completamente llano y está batido. Como ésta que trata de llevar a cabo un grupo de artistas, ofreciendo sus obras a la contemplación del público, que desean lo más amplio posible. Sin ninguna ilusión acaso de solucionar el problema, pero con la esperanza de poder hacerlo con algo muy concreto.

Han reunido dibujos, diversos tipos de grabado, serigrafías, etc. y los han traído, con el propósito de intentar una escaramuza. Salvar el abismo sería mucho pedir. Y no piden tanto. Intentan hacer comprender, aunque sea a unos pocos, que el arte sigue estando aquí, con la intención de estar allá, y que hasta que las distancias se acorten es preciso hacer algo, no quedarse con los brazos cruzados: ir templando la voz, y que se templen los oídos.

Lo hacen con la convicción de que nada se echa nunca en saco roto. Conscientes también de las dificultades que existen para un acercamiento general, de cuyas bases no son en absoluto responsables. Ofrecen lo mejor

que tienen, sin intentar rebajar la calidad de su arte por paternalismo alguno. Saben que pueden comprender también. Y lo intentan.

Les exposicions amb fins solidaris van anar sovintejant, impulsades pels artistes més compromesos. En aquest cas va ésser el pintor Guinovart qui en devia ésser un dels promotors, perquè personalment va venir a deixar i a retirar les obres exposades. Aquesta vegada el contacte amb Tarragona el tenien amb Ramon Dolç..

12 de febrer

Recitació de poesia de Ramon Comas Maduell, i conferència «Notes sobre la meua obra literària», en presentació del seu llibre *Lletra de batalla*, dins el II Cicle d'Art Poètica Actual.

[Ramon COMAS, poema inclòs en la recitació.]

Fragments per a una Oda Nova a Tarragona

–On te'n vas, Tarragona, esperit província,
que has vençut el desmai, has trencat la becaina
i te'n vas dret enfora amb fums tan desusats,
fatigada talment d'antiga majestat?

[BAIXERAS J. A. *Carnet tarragoní*:138-139.]

Aquest dies m'han arribat dues bones notícies relacionades amb la poesia. De novel·les i d'assaig, de tant en tant, hom en sent a parlar, i fins i tot algun prohoms benintencionat m'ha parlat ocasionalment de l'oportunitat de la creació d'alguns premis literaris per a narració. Ara, quant a la poesia, cada vegada són més rares les novetats o les referències. Per això en les poques oportunitats de fer-ne comentari, em sento obligat a manifestar-me. Diu la primera notícia, que dins un cicle d'art poètica actual que se celebra regularment a la nostra ciutat, l'autor tarragoní Ramon Comas ha de parlar de la seva darrera obra *Lletra de Batalla*, la qual, per cert, conté, com em sembla que vaig dir un altre dia, sucoses composicions adreçades a Tarragona, i de la resta dels seus llibres, que ja comencen a fer pila. Potser algú dels qui m'escolten es mostrarà sorprès en aquest punt, que tingui lloc entre nosaltres un cicle de poesia actual, amb intervencions d'autors originals, sense que els òrgans de difusió ho hagin recollit, que jo sàpiga, fins al dia d'avui. A l'ingenu que fes aquesta constatació jo li respondria, encara, que justament aquest cicle de poesia actual és ja el segon, amb ganes d'organitzar-ne molts més, perquè l'any passat

ja va haver-n'hi un de semblant, i també aleshores «semblant», és a dir, nul·la, fou l'atenció que va merèixer dels al·ludits òrgans de difusió. És així, i potser més val que ho deixem córrer i no en parlem més. *Lletra de Batalla*, el llibre de Comas, va obtenir altrament el Premi Recull 1971, esdeveniment del qual no recordo tampoc haver llegit comentaris. I és que és cert que valdria la pena de donar una mica de relleu a les escasses efemèrides relacionades amb el vers, en un indret com el nostre, més aviat indotat, en contrast amb la ciutat veïna i germana, on la tradició poètica notabilíssima és continuada en els nostres dies per grans escriptors. En les oportunitats en què he fet de jurat de premis de poesia, m'he preguntat, revisant els treballs, quin dels autors podia procedir de Tarragona: sovint m'han preguntat visitants del món literari en quina situació es troba l'art del vers entre nosaltres, i m'hauria agradat de poder respondre donant uns quants noms de primer rengle. La poesia, tanmateix, és art que es manifesta molt aviat de la vida, i els noms de joves autors són ben rars. És satisfactori, doncs, que torni a Tarragona un fill seu poeta a recordar-nos coses importants. Quant a la segona notícia, caldrà deixar-la per a un altre dia: el temps se m'ha acabat.

16 de febrer

Segrest governatiu del llibre *La Señorita B.*, de Ramon Nieto.

18 de febrer

Conferència de Josep Ferrer Bosch «La influència del medi ambient sobre l'educació cívica dels nens», dins del cicle «Disseny i societat», en col·laboració amb el Col·legi d'Arquitectes.

19 de febrer

Conferència d'Antoni M. Güell Fortuny «Consideracions crítiques sobre la immigració», dins del cicle «Disseny i societat», en col·laboració amb el Col·legi d'Arquitectes.

26 de febrer

Recitació de poesia de Basilio Losada i conferència sobre el seu llibre *Poetas gallegos de postguerra*, amb presentació a càrrec de Bernardino Graña, dins del II Cicle d'Art Poètica Actual.

[Celso Emilio FERREIRO, poema llegit en la recitació]

Longa noite de pedra

O teito é de pedra.

De pedra son os muros
e as tebras.

De pedra o chan
e as reixas.

As portas,
as cadeas,

o aire,

as fenestras,

as olladas,

son de pedra.

Os corazóns dos homes
que ao lonxe espreitan,

feitos están

tamén

de pedra.

I eu, morrendo

nesta longa noite

de pedra.

1 de març

Conferència de Juan de Dios Ramírez Heredia, presentació del seu llibre *Nosotros los gitanos*.

4 de març

Conferència-col·loqui «La població immigrada», a càrrec de Joan de la Creu Badell, Josep M. Garreta, Immaculada Sastre i Josep Sabat, dins del cicle «Disseny i societat», en col·laboració amb el Col·legi d'Arquitectes.

6 de març

Conferència-col·loqui de Terenci Moix, presentació del seu llibre *La increada consciència de la raça*.

[BAIXERAS J. A. *Carnet tarragoní*: 139-140.]

L'altre dia, en una llibreria de Tarragona, va signar exemplars de llibres seus i va presentar aquests llibres, i va explicar aspectes de la seva obra, el novel·lista Terenci Moix. En acabat, va haver-hi col·loqui, en el qual col·loqui va intervenir un altre novel·lista, Josep Maria Sonntag. El diàleg, en algun instant, va ésser molt viu, i algun espectador es queixava obertament que la polèmica prengué tons més de parroquians de cafè de dalt contra parroquians de cafè de baix, allò que diem xafarderies, que no pas debat d'altura entre persones que, tot i no haver complert els trenta anys, han començat, ja, a fer forat en el món de les lletres. Jo recordo el començament de Terenci Moix, el sotrac que va produir la seva violenta irrupció en la lliça atribolada de la literatura d'imaginació –ell havia fet ja si no vaig equivocat, crítica cinematogràfica. La literatura catalana, ho sabem tots, es belluga dins un espai limitat i condicionat: encara és més meritori, doncs, que un esforç purament individual com el de Terenci i com l'esforç d'algú altre, aconseguixi, almenys, d'aixecar alguna mena de polseguera. L'assistència al col·loqui, molt nodrida, constituïda en la seva gran part de persones joves, demostrava que la reputació de Moix és un fet real, no un truc publicitari d'editorials sense mercats. Precisament, amb pocs dies de referència d'aquest acte, he llegit les ressenyes de les actuacions de Raimon a Barcelona, finalment autoritzades, i he vist que els periodistes més perspicaces, han constatat un fenomen semblant: el públic de Raimon d'ara ja no és per llei natural el públic que descobrí Raimon: el constitueixen, avui, aquest públic, noiets que aleshores eren pàrvuls sense criteri, els quals, qui sap com, han esbrinat que hi ha coses banals i coses interessants, i que cal seguir allò que crida la part millor d'un hom; tanmateix, en el col·loqui de Moix, a mi, allò que més em reclamava l'atenció, fou que es desenrotllés en tota normalitat entre nosaltres, amb la participació de dos literats guardonats amb el Premi Sant Jordi de novel·la, i que tot plegat, la polèmica, la tensió, les discussions, tot sorgís espontàniament, sense cap muntatge, vull dir, sense truc dels professionals de la propaganda i de l'escàndol. Em semblava que això, a Tarragona, és un fet bastant nou, perquè fins fa poc temps, si volíem una palestra literària, havíem de començar per importar, no solament els protagonistes, ans també el públic. Així, va semblar-me que la discussió sorgida en aquell col·loqui era apta per a fer, si no la llum, que és dir molt, almenys, una certa claror.

El premi Sant Jordi atorgat a l'escriptor tarragoní Josep M. Sonntag havia aixecat força polseguera, perquè una part del món literari ho veia com una maniobra del jurat per tal de no premiar Jaume Vidal Alcover, que hi concursava. En aquest context,

la notícia de la vinguda de Terenci Moix a Tarragona va esverar Josep M. Sonntag, que el considerava com un dels activistes del bàndol contrari i, de seguida, va créixer la brama que hi hauria una intervenció rebentadora de l'acte per part d'un grup dels seus amics. Tot plegat va motivar que es creés tanta expectació que va ésser la causa del primer gran ple a la llibreria.

Ara bé, tot va ésser foc d'encenalls i la sang no va arribar al riu, com probablement esperava algun dels assistents i, al final, dit a la shakespeariana manera, molt de soroll per a res.

11 de març

Inauguració d'una exposició de tapissos de Josep Royo, fins al 28 de març.

[Joan BROSSA, al catàleg de l'exposició.]

Un follet al boscam de la tapisseria

Fórmules que semblaven inalterables, les deixem de comprendre. L'interior del cercle no pressuposa una tela. El medalló ja no conté cap bust. Les flors i les fulles travessen la frontera. Les cal·ligrafies i els signes dels cartells poc justifiquen cap mena d'ornament. ¿Qui teixeix l'eïnam d'una fàbrica si les creences a banda i banda no contenen el fragment de cap història? Fang i boira desfan els dits, i tothom es fot de les escoles. Per fons inhàbils apunten les competències. Si el poema no rep la vida, de la història, només en resta un gargot. Però no us distraigueu de l'aventura ni clameu en silenci. Aquí la claror dels fils treballa en una mateixa feina i la naturalesa té una tractalada infinita de fulles. Escolteu el riu subterrani que sota la tapisseria no evita cap imperinència, fa jugar totes les rodes i opera amb tots els mecanismes.

I és que Josep Royo, tapisser de Miró i Tàpies, descendeix de les Parques. Ell sap que les formigues van ésser un malaurat poble de savis i per això, dins els límits que imposa la possibilitat de morir, i que ens distingeixen dels rocs, li escau d'oposar front a front miríades d'astres.

[BAIXERAS J. A. *Carnet tarragoní*: 140-141.]

No fa gaire temps, vaig haver d'escriure una breu presentació per a l'obra de l'artista Josep Royo, la qual presentació, després, per raons que ara no fan al cas, no va publicar-se. Aquests dies es mostra al públic a Tarragona una col·lecció de tapissos de Royo: voldria que em permetéssiu, excusant l'estil, que

s'aparta de l'estil habitual en aquest full de calendari, la lectura del comentari d'aleshores. Deia:

Al camp de futbol, el jugador és tant més lliure com més a fons coneix la tècnica del joc. Professionals i amateurs, tots practiquen i s'entretenen: ells confien, a còpia d'exercici, d'arribar a posseir l'aptitud de deslliurar-se de l'adversari i, salvant-ne les escomeses, conquerir la llibertat contra tothom. Tan clar que sembla això per a l'esport, en art encara n'hi ha que ho ignoren: pretenen encara d'alliberar-se pel camí contrari; cerquen la llibertat a l'espontaneïtat, quan aquesta espontaneïtat, si és autèntica, no passa de joguina de totes les malapteses. Acabem de dir: què no és art; comencem ara a dir allò que realment és: elegir un clos on combatre, aprendre-hi uns trucs amb els quals guanyar. Per tal de guanyar cal derrotar algú o alguna cosa: cal, doncs, l'ofici, la tècnica per a desenvolupar-se lliurement.

Deixem de banda avui la pregunta subsegüent: – Llibertat, per a què?: pertany la pregunta a la intimitat de l'artista, inassolible, conjecturable només, per al crític.

El camp –el born–, per a Royo, ho heu endevinat, és el tel·ler. O, dit d'una manera més general, és l'aparell apte per a acostar i, de vegades, entrellaçar, trama i ordit. L'obra, el tapís. Algú trobaria que l'artista comet un acte de supèrbia quan pretén –si ho pretén– d'elevant el tapís, de decorat que solament era, a obra d'art. Perquè el decorat no és res: necessita uns personatges i un argument, estranys al decorat, que el decorat emmarca. El tapís de Royo aspira tot sol a escenari, drama i desenllaç. No és cap joc de mots parlar de desenllaços davant llaços difícils de fer i desfer, o d'arguments, davant uns nusos difícils de deslligar. Gràcies, doncs, a la tècnica, l'artista ha esdevingut lliure –ell sap per a què!– al mateix instant que els llaços i els nusos accedien al rang d'objecte d'art.

I resten encara per dir, dels tapissos de Royo, qui sap les coses! luxuriants, ingènueament importants, omfàlics, regalimosos de matèria i d'orgull, reptadorament suficients... Cal esperar, cal esperar, perquè també resten afortunadament coses a dir *pels* tapissos de Royo. Ho pressentim amb una mica d'esgarripança de por: i si fossin impertinents i terribles?

[Pere ANGUERA: «Noticiari», a *Revista del Centro de Lectura*, núm. 233, abril de 1972, p. 3.]

Royo exposà una mostra dels seus tapissos a la «Llibreria de la Rambla», a Tarragona, de l'11 al 28 de març. El seu art no té res de tradicional i suposa una prova gairebé desconeguda a les nostres contrades. El catàleg conté un

text de Joan Brossa, barreja de poema en prosa i de teoria d'estètica de la tapisseria.

Corria l'any 1970 quan Josep Royo, format a l'escola de Sant Cugat del Vallès, va ésser contractat, de la mà de Ramon Carreté i Lluís M. Saumells, per a dirigir l'aula de tapís de l'Escola d'Art. A partir de la seva obra, al llarg dels anys setanta, Tarragona va ésser seu d'una dedicació que va resultar cabdal per a la història de l'art del tapís català. Josep Royo havia format un equip que integraven Glòria Malé, Lolita Martí, Maria Dolors Secall, Florita Sánchez i Xavier Rúbio.

Amb l'empenta i el contracte ofert pel galerista Aimé Maeght, en un magatzem a la part baixa de la ciutat del que havia estat una farinera, s'hi va instal·lar l'obra del qual van sortir tapissos de gran format a partir de cartons de Joan Miró, com el del World Trade Center, malauradament destruït en l'atemptat de les torres bessones de Nova York. També són de la mateixa factoria els de la National Gallery of Art de Washington, el de la Fundació Miró de Barcelona i el de la Fundació La Caixa.

Del treball conjunt de Miró i Royo en va sortir la sèrie que Cirici Pellicer va batejar amb el nom de *sobreteixims*. Però a l'espai obert a l'antiga farinera s'hi van fer també obres d'altres artistes com Tàpies, Ràfols Casamada, Palazuelo, Guinovart i Chillida.

18 de març

Conferència de Joan Guillaumet «Alguns aspectes sobre la bruixeria a Catalunya».

25 de març

Conferència-col·loqui d'Aurora Bertrana «L'obra d'Aurora Bertrana per ella mateixa».

1 d'abril

Inauguració d'una exposició de pintures de Salvador del Bas «Homenatge a Bulor», fins al 20 d'abril.

[Carlos AREÁN, al catàleg de Salvador del Bas.]

Entré en contacto con la obra de Salvador del Bas, gracias a una indicación de Juan José Tharrats. Hay una razón sólida para que Tharrats se interese por la obra de Del Bas. Es puramente objetiva y consiste en la valía de la misma. A esta razón objetiva, creo no obstante, que se une otra subjetiva. El mundo espiritual de Del Bas me parece hallarse próximo al de Tharrats. Ambos sien-

ten una vocación fácilmente discernible por las grandes aventuras de nuestro tiempo, y ambos utilizan en cuanto pintores el color en calidad de forma que exige en cada instante una textura insustituible.

Fuera de esta confluencia en un mismo mundo, pocos puntos en contacto hay entre Tharrats y Del Bas, cuya obra he conocido gracias a sus buenos oficios. Del Bas pinta unas veces al arrastre y otras por salpicado de la mancha. Acepta así los peligros de la renuncia a la estructura bien consolidada y se ve obligado a componer, por tanto, en virtud del equilibrio de sus ritmos, pero no mediante contrapeso de volúmenes más o menos delimitados. El riesgo aludido es grande. Piénsese que algunas de las más notables pinturas del impropriadamente llamado «informalismo» podrían haberse partido por la mitad sin que la «composición» de cualquiera de las dos superficies cromáticas nuevas nos resultasen chocantes.

Dicha falta de seriedad no es posible en Del Bas. Los contrapesos han sido sistemáticamente eliminados, pero la tensión de cada curvatura, la manera de doblarse en esfuerzo tangible en grupo de pinceladas anchísimas o el desparramamiento concéntrico de alguna mancha, necesitan la totalidad de todo su contorno para poder seguir siendo ellas mismas. Consigue así Del Bas que la fluctuación de las texturas y de las manchas se condensen en una reciedumbre interior que presta una palpitación envuelta en un misterio.

[Lina FONT, text llegit a Ràdio Barcelona sobre l'exposició.]

El pintor almeriense Salvador del Bas, residente desde hace varios años en Granollers, expone un copioso catálogo de obras recientes en la Llibreria de la Rambla de Tarragona.

Del Bas, cultiva una pintura que se aparta, irrevocablemente, de todo camino trillado, independiente y personal, tanto conceptualmente como en procedimiento.

Sus obras, excepcionalmente la serie de gran formato, signan dos vertientes expresivas, netamente diferenciadas. Una de ellas, es la de entintados profundos –azules, cárdenos, violetas, con escasa participación de las gamas calientes– plena de alusiones poéticas y sensibles, que nos evocan el tema musical o el «ballet», y también, las grandes orquestaciones de un Wagner, por ejemplo, o una sugerencia mítica o de epopeya. Que de tal modo puede ser, ya que las abstracciones líricas de Del Bas, solicitan, en todo momento, la colaboración imaginaria del espectador.

Otro camino de expresiones, se halla entroncado con un gestualismo menos remansado, pleno de vivencias íntimas e inquietantes y convulsas, con una mayor participación del pigmento candente. Ocre, tierras, amarillos...

En ambas vertientes, el pintor cuida con delicado esmero, el efecto textural, que ofrece armonías y sensibilizaciones de un acabado perfecto.

Complementa la muestra, una interesante muestra de pinturas de pequeño formato de idéntica intencionalidad expresiva, plena de íntimas resonancias poéticas.

Hizo la presentación del catálogo de tan interesante muestra, el ilustre crítico madrileño, Don Carlos Areán.

3 d'abril

Reunió de la Junta Provisional d'Òmnium Cultural de Tarragona, amb Frederic Roda.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 23.]

He rebut també un projecte de reglament de la delegació a Tarragona (fa dies que se'n parla) de la societat Òmnium Cultural, fundada l'any 1961, a Barcelona, per un grup de patriotes (Lluís Millet, primer president, Joan B. Cendrós, Lluís Carulla, etc.) al servei de la promoció de la llengua i la cultura de la nostra terra. Clausurada un temps, ha pogut reprendre les seves activitats. I ara es consagra particularment a la formació de mestres en català i a finançar premis literaris (com alguns de la Nit de Santa Llúcia), mentre organitza així mateix les Festes Populars de Cultura Pompeu Fabra. De tot això i altres coses ens en va parlar fa poc un dels pioners de l'agrupació (vingut expressament de Barcelona) a la Llibreria de la Rambla. Jo estic segur que l'esmentada delegació es podrà constituir a Tarragona.

14 d'abril

Conferència de Joaquim Ferrer Roca «Francesc Layret, vida i obra», presentació del seu llibre *Francesc Layret, 1880-1920*, en commemoració de la Jornada del 14 d'Abril.

15 d'abril

Conferència-recitació de poesia de Bernardino Graña «Pablo Neruda o la poesía sustantiva y volcánica», dins del II Cicle d'Art Poètica Actual.

21 d'abril

Conferència de Josep Termes, presentació del seu llibre *Anarquismo y sindicalismo en España (Primera Internacional, 1864-1881)*.

L'autorització governativa portava l'afegitó, subratllat de vermell: «Sin coloquio».

22 d'abril

Inauguració de l'exposició de pintures de Gonzalo Lindin «Paisatges 1972», fins al 5 de maig.

6 de maig

Conferència de Josep-Lluís López Pedrol «Picasso-Gósol, any 1906».

20 de maig

Exposició de treballs de plàstica dels alumnes de l'escola Pax, fins al 27 de maig.

7 de juny

Convocatòria d'una beca d'assistència a Lleida al IX Curs Internacional de Direcció Coral i Pedagogia Musical Infantil, amb col·laboració amb Òmnium Cultural i Joventuts Musicals.

La col·laboració entre les entitats que utilitzaven la Llibreria de la Rambla, de vegades donava fruits com les beques que van ajudar la formació de direcció coral a joves tarragonins dels quals encara avui la ciutat se'n beneficia.

[BAIXERAS J. A. *Carnet tarragoní*: 145-146.]

Les Joventuts Musicals de Tarragona van commemorar ahir el desè aniversari de llur fundació amb concert i sopar. Han estat deu anys d'activitat no solament en el camp específic de la música. Perquè les Joventuts Musicals, estatutàriament, poden desenrotllar moltes menes de tasques i organitzacions, no pas d'una manera necessària en el món musical. [...] La veritable joventut de l'entitat tarragonina, com de la major part de delegacions de Joventuts Musicals del món, consisteix a contemplar amb un esguard interessat la vida que ens envolta, i a nodrir una mica de fe en l'espècie humana i una mica d'esperança en el seu avenir. Entremig de tants fòssils, tants desesperançats, tants atuïts pels rancors, el despit o l'enveja, d'aquesta manera s'estableix el contrast: és en relació als altres, als vells i als acabats, que les Joventuts Musicals són de debò joves.

14 de juny

Conferència de Manuel Vázquez Montalbán, presentació del seu llibre *Política y deporte*.

[BAIXERAS J. A. *Fulls calendari*: 119-120.]

Trobo al calendari que el dissabte que ve és Sant Joan, i dissabte que ve l'altre ja cau en juliol. Em pertoca, doncs, avui, d'acomiar-me dels qui m'escolten: m'agradaria de dir fins al curs que ve, a l'octubre vinent; tanmateix, el demà sempre és un misteri, i de voler escrutar davant la nostra finestra el teló llis, negre i opac de l'avenir, sempre fa una esgarrifança. En tot cas, l'avenir cal preparar-lo, més que no parlar-ne. En canvi, el passat sol ésser bo per al comentari i per a l'alliçonament, Més val que fixem la mirada, doncs, cap als mesos escolats. Que no han estat pas dolents. No em costarà gens de provar-ho: senzillament, em bastarà de remarcar com aquesta mateixa setmana, havent vingut a Tarragona el periodista i escriptor Vázquez Montalbán a parlar d'un llibre que acaba de publicar, d'un tema tan actual i preocupador com és el tema de les relacions entre la política i l'esport, la sala era plena d'un públic jove i atent, i fins i tot molts seguien drets el discurs i el col·loqui subsegüent. Algú va fer-me notar que, a Tarragona, això solament era possible –vull dir que els adolescents i els joves s'interessin multitudinàriament per problemes col·lectius–, d'ençà que s'havien establert els estudis universitaris. Tots els senyals són que això és veritat, que la Universitat ha deixat ja la seva empremta damunt la vella ciutat burocràtica i levítica. Tanmateix, de veure els joves dedicats a esbrinar quins són els camins d'alienació que la societat els proposa, no deixa de tranquil·litzar quant a la salut mental d'aquesta mateixa població juvenil que, mentrestant, fa parlar tantíssim, i que tants de recels inspira. També aquests dies, un viatger arribat de París m'explicava que havia assistit a un concert de música clàssica d'orgue, a la Catedral, és a dir, a *Notre-Dame*, i que va restar sorprès en veure d'una manera semblant que constituïen la part més gran del públic colles d'estudiants, potser no gaire ben vestits, però intensament interessats en la música, la qual, a les naus de la Catedral adquiria unes ressonàncies majestàtiques. Aquestes són les raons que fan sentir-me optimista, aquest acabament de curs: la idea de qualsevol instrument de cultura, posat en mans d'una generació encara no feta malbé, serà aprofitat de cara a aconseguir un avenir una mica millor. És una idea molt reiterada dins aquesta breu emissió, però és que ni puc ni tinc la pretensió d'ésser més original. Bona nit.

19 de juny

Informació i inscripció al 1r Curs d'iniciació teatral, organitzat per l'Associació d'Espectadors de Teatre.

[BAIXERAS E. *Lluís Arola*: 45.]

Arola fou fundador i primer president de l'Associació d'Espectadors de Teatre, que oferí representacions a la sala d'espectacles de Ràdio Tarragona, on portà el mim dels Joglars amb Anton Font i Albert Boadella (1966).

La mateixa associació organitzà i dugué a terme, sota la direcció de Josep A. Codina, el primer Curs d'iniciació teatral, dedicat al teatre antic. Jaume Vidal i Alcover hi aportà la selecció i ordenació de textos. Lluís Pasqual ensenyà expressió corporal. Pilar Zanuy, música. Núria Delclòs i Pepa Rosselló, les cançons. Entre els cursillistes figuren: Ramon Rovira, Muntsa Alcañiz, Sergi Xirinachs, Elisa Arévalo, Antoni Soler, Francesc Farré, Josep Manuel Huete, Francesc Navarro, Maria Rosa Rossell, Montserrat Arnal, Lluís Arola Ferrer, Maria Carreté, Carme Felip, Mariano Garcia, Antoni Sanahuja, Anna Sabaté, Raimon Arola i altres. El curset se celebrà a l'estiu, al col·legi Pax. Acabà amb una representació dirigida pel mateix Josep A. Codina, ajudat per M. Antònia Recasens i Josep Manuel Huete. Dissenyaren i realitzaren els vestits: Lluís Arola, Glòria Malé, Maria Carreté i Paz Gràcia. Pere Salabert féu les mascare. L'escenografia i les llums estigueren a cura de Fèlix Ferrer i Antoni Pujol.

La col·laboració entre entitats donava bons resultats, com ho va ésser el curs de formació teatral. Algunes classes s'impartiren a la llibreria i la resta a l'escola Pax, on també s'hi va muntar l'espectacle de fi de curs.

Eren els temps del començament de l'estada de Jaume Vidal Alcover a Tarragona, el mestratge del qual va remoure notablement l'ambient literari de la ciutat, de tal manera que, avui, la seva influència encara es deixa sentir amb força. L'any 1992, en unes jornades d'homenatge que li reteren a la Universitat Rovira i Virgili, així s'hi referien qui en fou el primer rector i un dels alumnes:

[Joan MARTÍ I CASTELL, dins *Homenatge Vidal*: 14.]

Jaume Vidal Alcover deixà empremta en aquesta casa i en aquesta ciutat. Casa i ciutat que [...] estimava amb l'amor autèntic de qui no excusa el retret i el reny paternal i fraternal. Ens ha deixat un estil de fer i d'ésser que és llegat magistral de saviesa i erudició; i, igualment, llegat magistral d'humanitat.

[Pere ANGUERA I NOLLA, dins *Homenatge Vidal*: 27.]

Quan ens vam conèixer era l'any que Jaume Vidal s'estrenava com a professor a la delegació de Tarragona. Ho feia amb una empena engrescadora que, si podia semblar filla del baptisme docent, no abandonà en cap moment. Recordo perfectament les classes que es feien a l'aula més mal sonoritzada de la casa, a la planta baixa, al fons a mà dreta. Els primers dies els ressons i la seva dicció mallorquina ens dificultaren la comprensió total del discurs. Ben aviat, però, l'interès i la vivacitat del professor ens xuclà, i ben poques coses se'ns escaparen. A l'aula hi era tothom tots els dies, fins a les que avui semblen exòtiques classes de dissabte al matí. La seva tasca no fou endebades. Del seu mestratge d'obstinada persistència en sorgí un doble fruit fàcilment constatable. Per una banda la consolidació del departament de filologia catalana, que anà ampliant els membres docents i els alumnes; per altra, la formació de diverses fornades de recercadors i estudiosos, alguns dels quals s'han integrat en el mateix departament, i d'altres per diversos instituts de la zona.

Si la presència de Jaume Vidal Alcover va ésser per als joves universitaris, a banda dels qualificatius que es puguin atorgar a l'acció docent directa, la mateixa que un polsim de llevat en la massa de farina, hem de dir que, a més a més, tal com és comprovable en aquest recull de dades, la col·laboració amb l'activitat literària de la llibreria i amb la vida cultural de la ciutat va ésser molt abundosa i notable.

26 de juny

Conferència de Joan Fuster, presentació del seu llibre *Literatura Catalana Contemporània*, i inici de les publicacions de la nova editorial Curial, amb la intervenció de l'editor Max Cahner.

Si les estades de Joan Fuster a la llibreria van tenir sempre un toc d'excepcionalitat: la inauguració, la celebració dels deu anys..., la singularitat en aquest cas venia assenyalada pel fet que es tractava del llançament –i primer acte públic– de la nova editorial Curial, que impulsava Max Cahner, sobre la qual hi havia moltes expectatives. Alhora, hi concorria una altra circumstància d'interès, que era l'aparició al mercat d'una de les seves grans obres, com s'esperava que fos la publicació del primer manual de literatura catalana contemporània.

Així, doncs, i per un dia, Tarragona va esdevenir el centre d'atenció del món literari català, en confluïr a la llibreria dues expedicions de notables: l'una procedent de Barcelona: Max Cahner, Ramon Aramon, Duran i Sanpere, Pere Bohigues, Teresa Lloret, Eulàlia Duran, Boix-Selva, Ramon Pla, Albert Manent...; l'altra, procedent de València: Joan Fuster, Eliseu Climent, Vicent Ventura, Gaspar Lloret... Aquí els

acolliren els escriptors de casa: Josep A. Baixeras, Miquel M. Cuspinera, Amadeu J. Soberanas, Joaquim Icart, Olga Xirinacs, Josep M. Recasens...

Arribades les vuit de la tarda, l'hora convinguda, hi eren tots i només mancava el llibre que, en una altra expedició, l'havien de portar des d'una empresa relligadora de Lleida. Anava passant el temps i tothom ja estava prou nerviós quan, amb mitja hora de retard i a cavall d'un sis-cents, comparegueren un parell de caixes amb els primers exemplars. És veritat que feien molt de goig, amb la sobrecoberta de color carabassa i ben relligats amb tela de color roig i amb el tall superior de les pàgines pintat de verd. Una hora abans, l'editor havia aventurat que probablement mai no s'havia pres tanta cura en una edició, amb revisions continuades i sense precedents de l'original, de les proves de galerades i de compaginades, i que, qui sap –se'n vantava– si potser es podria confiar, raonadament, en l'existència d'un llibre sense errates. L'esperança no era debades, perquè la cura extrema havia aconseguit que el text imprès arribés a la perfecció, com tothom després va poder veure; la llàstima és que, de tanta atenció n'havien restat al marge els títols dels capítols, dels quals prop de la meitat estaven impresos amb faltes d'ortografia!

La que sembla inútil pretensió d'obtenir llibres sense errates va ésser motiu per a un comentari irònic de dos il·lustres noms de la filologia catalana ja desapareguts, els quals, amb durada desigual, van exercir llur mestratge excepcional en les aules universitàries tarragonines:

[Josep M. PUJOL / Joan SOLÀ: *Ortotipografia*. 3a edició, Barcelona: Columna, 2000, p. 377.]

Conten que un dia va trucar a les portes de la Ciutat Prohibida de Pequín un impressor que duia un fabulós obsequi per a Sa Majestat Imperial: un llibre sense cap errada. L'emperador va fer examinar el llibre, successivament, per cadascun dels sis-cents seixanta-sis lletrats del seu Íntim i Privat Consell i la resposta que els savis donaren confirmà, entre l'astorament general, les pretensions de l'artesà: el llibre no contenia, efectivament, ni una sola errada. Ni tan sols la que apareix en aquests casos al colofó en què es fa constar que al llibre no n'hi ha cap. Sa Majestat, amb el més oblic i impenetrable dels seus somriures, agrai l'obsequi, manà inscriure el nom de l'estampador al volum mil vint-i-u del *Wen xian tong kao*, l'elevà a la categoria de mandarí i l'envià de governador a una llunyana però rica província, on malauradament morí l'endemà d'haver arribat.

A Pequín, Sa Majestat Imperial, recordant a la universalitat dels seus súbdits presents i venidors que la perfecció només és atribut del Suprem Sobirà Celestial, acabava de dictar un decret ordenant la introducció d'una errada en aquell llibre sacríleg.

2 de juliol

Iniciació d'un curs intensiu de català, a càrrec de Josep-Ramon Badia i Margarit.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 54-55.]

[...] dilluns a la tarda [...] tenia el compromís de fer una visita al bon amic Josep Anton Baixeras [...] M'explica que, en el curs de l'estiu, s'havia portat endavant un curset de català a la Llibreria de la Rambla, a càrrec de Badia i Margarit (un germà del gramàtic), i un altre d'«iniciació al teatre», que també fou un èxit. A l'un i a l'altre hi hagué més assistents (joves sobretot) del que es podia esperar [...], i, finalment, de la propera Nit de Santa Llúcia que enguany serà celebrada a l'Hotel Imperial Tarraco de la nostra ciutat. Tot fa creure que serà un esdeveniment i que Tarragona s'hi lluirà.

3 de juliol

Inici del I Curs d'Iniciació Teatral, organitzat per l'Associació d'Espectadors de Teatre.

[BAIXERAS J. A. *Carnet tarragoní*: 149.]

Perquè va escaure's en temps de vacances, no vaig tenir ocasió, el passat estiu, d'ocupar-me en aquest programa d'un esdeveniment més important d'allò que trets de modesta aparença farien creure. Em refereixo al I Curs d'Iniciació Teatral organitzat per l'Associació d'Espectadors de Teatre de Tarragona. Ara, l'èxit que va obtenir tal curs obliga a reflexions no totes agradables. M'explicaré: el Curs va consistir en una part teòrica de tres setmanes, i una de pràctica un xic més curta. Els alumnes eren, en llur majoria, adolescents, nois i noies, de Tarragona, de la comarca i, fins i tot, de comarques veïnes. El quadre de professors bàsicament no era professional, però això restava ben compensat pel professionalisme i l'especialització del director del curs, Josep Antoni Codina, conegut dels tarragonins gràcies a ocasionals representacions de teatre de cabaret, temps enrere, a la Boite de l'Imperial Tarraco, i més principalment, pels espectacles a l'aire lliure de les dues darreres temporades, o festivals d'estiu –espectacles que mereixerien algun comentari, possible dins aquesta mateixa emissió. La part pràctica del Curs va consistir en la representació a càrrec dels mateixos alumnes d'una obra de Jaume Vidal i Alcover, que adapta situacions prototípiques del teatre clàssic, tràgic i còmic. L'experiència, per als qui vam intervenir-hi d'alguna manera, no dubto a qualificar-la d'inoblidable, perquè no solem fruir de gaires oportunitats, a la vida, per contemplar l'espècie humana actuant en equip amb una finalitat d'alt valor intel·lectual.

En general, el món de l'art és un món de solitaris egoistes i maldients, i sols al teatre i al ballet els fruits de la col·laboració esdevenen espectacle. I ací haig de tornar a allò que deia al començament de les consideracions desagradables. Perquè gràcies a l'esforç d'uns quants fou possible de realitzar el Curs, i aconseguir l'èxit, i farem de manera que es repeteixi, i els grups de joves van prestar-hi de bon grat el treball i l'entusiasme llur, de manera infinita. Tot indica, doncs, que aquesta facultat de treball i d'entusiasme es troba d'alguna manera, podríem dir, vacant, en alguna part d'uns llimbs misteriosos que planen damunt nostre. La responsabilitat dels qui podem fer-ho, de transformar la potència en acte, consisteix doncs a no fer-ho, a deixar que poder i aptituds s'esvaeixin, es reabsorbeixin lentament, com flors marcides que cap element va arribar a fecundar.

10 de juliol

Conferència d'Ignasi Garcia Clavel «El jove i la societat», dins els actes commemoratius del 5è Aniversari del Club de Joves.

La col·laboració amb la celebració del 5è Aniversari del Club de Joves, que d'altra banda, podia dir-se'n habitual, tenia ara la càrrega afegida de intentar ajudar una associació que començava a passar les dificultats inherents al relleu generacional implícit en el nom i que estava en la seva norma estatutària. També la implicació en d'altres iniciatives associatives culturals i polítiques, legals o clandestines, demanava el concurs dels joves amb inquietuds, com eren els del Club. La detenció al setembre de 1973 d'Ernest Gatell, que n'havia estat president, va ésser una complicació més, prou indicativa dels nous temps. Que la preocupació estava estesa entre els que érem de la mateixa corda, n'és testimoni el dietari de Bladé quan, amb data de 22 de novembre de 1973, diu que en una reunió d'Òmnium Cultural es va parlar de «reorganització del Club de Joves (ara molt decaigut)» [BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 140].

Els actes commemoratius els van concentrar del dia 8 al 18 de juliol, amb una programació que incloïa una representació del Grup de Folk, una audició de sardanes, proves esportives i un cicle de xerrades sobre la joventut a càrrec de Mn. Josep Gil.

17 de juliol

Inauguració d'una exposició de pintura i dibuix d'Ernest Salvadó, fins al 6 d'agost.

17 de juliol

Reunió conjunta d'Òmnium Cultural i Joventuts Musicals per a la col·laboració amb el IX Curs Internacional de Direcció Coral organitzat per l'Orfeó Lleidatà. Acord de concessió d'una beca d'assistència a Indalècia Moragues Cornadó.

15 de setembre

La constatació de l'existència d'altres llibreries arreu de Catalunya amb tarannà i objectius semblants als de la Llibreria de la Rambla, totes elles amb necessitats, interessos i problemes comuns, va motivar que s'encetessin una sèrie de contactes, al principi molt puntuals i escadussers però que mica a mica van anar prenent volada. La intenció inicial era tant de recollir informació professional, com de compartir les iniciatives de les activitats que cadascuna desplejava a la seva localitat. Ben aviat hi va haver una avinença a diferenciar-se de les llibreries del centre de Barcelona, perquè moltes d'aquestes tenien una mida més gran i unes vies d'accés a la informació i a la distribució més fàcils. Malgrat el desconeixement mutu inicial, es va anar perfilant una relació que va permetre d'establir dos grups diferenciats: les llibreries situades en barris barcelonins i les situades fora de Barcelona, sobretot en capitals de comarca.

Així es va iniciar un procés molt profitós per a l'acció de les llibreries en el seu entorn, a partir dels contactes que realitzava Sergi Riera, qui aleshores era viatjant de la distribuïdora Enlace. Les llibreries inicials d'aquesta xarxa de complicitat de fora de Barcelona eren:

- Llibreria Alt Camp. Valls.
- Llibreria Al Vent. Badalona.
- Llibreria L'Àmfora. Terrassa.
- Llibreria Arc. Sabadell.
- Llibreria Cap Gros. Mataró.
- Llibreria Clam. Vic.
- Llibreria Gaudí. Reus.
- Llibreria La Gralla. Granollers.
- Llibreria Paideia. Sant Cugat del Vallès.
- Llibreria de la Rambla. Tarragona.
- Llibreria Vallès. Figueres.
- Llibreria Les Voltes. Girona.

Encara que alguna de les llibreries d'aquesta llista es va quedar pel camí, d'altres amb nova empena s'hi van anar incorporant, de manera que, en conjunt, entre altres coses, es varen constituir i varen funcionar com una mena d'oficina de correus paral·lela, a disposició dels moviments alternatius que aquells anys s'obrien al país.

29 de setembre

Segrest governatiu de l'obra *Los Tarahumara* d'Antonin Artaud.

7 d'octubre

Inauguració d'una exposició de pintura i dibuix d'Andreu Castillejos, fins al 20 d'octubre.

[Joan FUSTER, al catàleg de l'exposició.]

Podem preguntar-nos què pinta, pinta «fets», pinta «conceptes»? ¿Són «anècdotes» o són «categories»? No hi ha «fets» ni «conceptes», per separat; ni «anècdotes» que no siguin, en el fons, «categories». Tot això són fal·làcies verbals. La «plusvàlua» o l'«opressió» són alhora fets i conceptes: una dialèctica fatal, la de la història, la de l'esforç humà de cada dia, ho unifica, ho identifica tot. I Castillejos ens en dóna l'estampa més expressiva. La seua mà sap traçar els contorns del sofriment i de la fúria. Un quadre seu és com una barricada que s'inaugura...

21 d'octubre

Inauguració de l'exposició de gravats «La Fàbrica» de Jordi Sarrate, il·lustracions de poemes de Miquel Martí i Pol.

[Miquel MARTÍ I POL, al cartell de l'exposició.]

Sapiguen, gent, que els anys no passen
debadades per ningú, però que, a desgrat
de paraules, invents i meravelles,
els que llauren encara són els bous;
i el solc és solc
i el jou és jou, encara.
Sapiguen que cap crònica,
almenys fins a l'estat present, no parla
de cap bouer que hagi deixat
voluntàriament les xurriaques.
Sapiguen, finalment, que l'aigua de la pluja
sempre ha caigut de dalt a baix
i que mullar-se no és cap privilegi.
I ara, creixeu, multipliqueu-vos,
foragiteu els vils
i ompliu la terra.

21 d'octubre

Recitació de poesia i cançó de Rafel Subirachs de textos de Miquel Martí i Pol del llibre *La Fàbrica*, dins el III Cicle d'Art Poètica Actual.

La poesia de Miquel Martí i Pol, quan encara no havia obtingut el ressò que tindria després, va impressionar fortament els nuclis de lletraferits tarragonins. De ben segur que a la popularització del poeta que arreu de Catalunya tindria anys a venir l'obra de Martí i Pol hi va ajudar força el capteniment d'una colla de joves vigatans aplegada a l'entorn dels artistes del grup Tarot, del qual en formava part Jordi Sarrate. Aqueix dia, a Tarragona, els assistents van sortir plenament satisfets de la sessió viscuda, un èxit al qual l'esplèndid i preparat treball del cantant Rafael Subirachs hi va contribuir força. Així com que la cloenda de la recitació fos una versió tradicional dels *Segadors*, segurament la primera vegada que se sentia en públic per la majoria i que en aquell context s'hi avenia prou bé.

21 d'octubre

Conferència de Lluís Solà Sala «La poesia de Martí Pol».

4 de novembre

Inauguració d'una exposició de pintures de Josep Villaubí, fins al 18 de novembre.

[Josep VILLAUBÍ, al catàleg de l'exposició.]

Prefereixo:

les rajoles de l'Alhambra a les rajoles del Parc Güell,

el possible a l'ambigüitat,

el Tàpies de l'espai al Tàpies del temps,

l'estructura a la forma,

el mètode deductiu al mètode inductiu,

la computadora al gest,

el *less is more* al *less is bore*,

el Noucentisme al Modernisme,

el concret al misteri,

el verb al viatge.

I ara, per tot, en aquest precís moment:

l'art dit per l'art a l'art testimoni,

el pintor al dissenyador.

25 de novembre

Inauguració d'una exposició de ceràmiques de Joan Casals, Juli Curieses, Lluís Riera i Martí Royo, fins al 8 de desembre.

[Ramon CARRETÉ, al catàleg de l'exposició.]

Unes paraules...

La ciutat de Tarragona té avui la sorpresa de conèixer en tota la seva vàlua, la primera exposició de ceràmica realitzada per la primera promoció de ceramistes sortida de l'Escola Taller d'Art, és a dir, que aquests artistes començaren a tocar el fang en les aules de la Institució i allí aprengueren el valor de la utilització del torn, l'ús dels colors i dels esmalts vitrificables i la qualitat de les terres més elementals.

26 de novembre

Assemblea de caps dels Minyons Escoltes de la Demarcació de Tarragona.

29 de novembre

Assemblea de l'Associació d'Espectadors de Teatre.

L'assemblea va renovar la junta, que passaria a ésser presidida per Fèlix Ferrer, en un bon moment de l'Associació, que ja comptava amb l'esplèndid resultat del curs d'iniciació teatral pel qual van passar bon nombre dels noms que durant anys van protagonitzar la vida teatral de la ciutat. A la nova junta s'hi incorporaren Antoni Pujol, vicepresident; Emili Guillemat, tresorer; Àngel Canet, bibliotecari; Vicente Bonel, secretari; i Antoñita Ruiz i Montserrat Arnal, vocals.

Entre les propostes de la nova junta, hi havia la de realitzar un segon curs d'iniciació teatral, vist el bon resultat del primer, i la de continuar la col·laboració amb el grup d'interns de la Laboral, que en aquell moment portava a terme una gran activitat cultural. És significativa l'entrada a la junta d'Àngel Canet, estudiant de la Laboral, el qual era un dels motors de la intensa activitat teatral que s'hi va desenvolupar al llarg de tres anys.

2 de desembre

Conferència-col·loqui d'Oriol Bohigas «Desenvolupament del disseny industrial i de l'arquitectura», presentació del seu llibre *Proceso y erótica del diseño*.

7 de desembre

Conferència d'Artur Bladé i Desumvila «Moments estel·lars de la història de Catalunya».

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-74*: 61-62.]

[...] l'amic Marca [li explica una petició de l'Olga Xirinacs d'una xerrada sobre Història de Catalunya als escoltes]

– Doncs convindria que també la donéssiu a la Llibreria de la Rambla.

– Però si he de preparar-la per a uns nois i serà d'un caràcter molt elemental!

– Tant se val! Nosaltres també farem que vingui gent jove. D'altra banda, penseu que, malauradament, són molts els catalans que no han llegit mai una història de Catalunya. I que cal que sigui el complement de les classes de català.

I tot seguit ha telefonat a Marrugat.

– Sí, sí, d'acord. Bona idea, però quin dia?

– Escull-lo tu mateix.

Ha proposat el dijous, 7 de desembre.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 64-65.]

Ahir vaig fer la xerrada a la Llibreria de la Rambla: «Moments estel·lars de la història de Catalunya». I així fou anunciada. El títol era pretencios, però potser calia que ho fos. El cert és que el local s'omplí i fins pot dir-se que ves-sà. Els auditors que van arribar una mica després de l'hora assenyalada van haver-se de situar, a peu dret, al racó del fons que comunica amb la llibreria. Al primer rengle, els primers que vaig veure foren el senyor Delclòs i la seva esposa. Recordo també la senyora Ferrer, Manuel Comes, Salvador Maset... I molts joves. Vaig començar amb Guifré el Pelós i vaig haver d'acabar amb Martí l'Humà (perquè ja havia sobrepassat els seixanta minuts que m'havia fet el propòsit de parlar; una hora de xerrameca el públic encara l'aguanta... de vegades). [...] Ja no hi hagué lleure per a entaular el col·loqui que alguns desitjaven, per bé que no mancà qui va interessar-se per la continuïtat d'aquesta mena d'actes... si podíem obtenir el permís oficial cosa que està per veure.

7 de desembre

XXII Festa Literària de la Nit de Santa Llúcia

[*La Vanguardia*, 13 de desembre de 1972, p. 37.]

Tarragona: Los premios «Festa literària de la Nit de Santa Llúcia»

Se darán a conocer hoy, en el curso de una cena.

La «Festa literària de la Nit de Santa Llúcia» se celebra este año en Tarragona, y los actos comenzarán esta tarde a las seis, con la apertura de la exposición del legado del doctor Gramunt, de libros, documentos y grabados referentes a Tarragona, que tendrá efecto en el Pretorio, patrocinado por el Ayuntamiento tarraconense.

A las siete de la tarde se abrirá la exposición «Aportació a la història de premsa catalana a Tarragona», recopilada por la cátedra del doctor Vidal Alcover.

A las siete y media se celebrará una lectura poética en la sala de exposición de la «Llibreria de la Rambla», que será presentada por Josep Mª Castellet, Joan Oliver y Francesc Vallverdú.

La fiesta literaria propiamente dicha comenzará a las nueve de la noche en el hotel Imperial Tàrraco, con una actuación del «esbart» de Vilabella. En el curso de la cena que seguirá después, se irán sucediendo las votaciones y veredictos finales de los jurados de los premios «Sant Jordi», de novela, dotado con 200.000; «Carles Riba», de poesía; «Víctor Català», de cuentos y narraciones y «Josep Mª Folch i Torres», de narraciones para chicos y chicas, todos éstos dotados con 25.000 pesetas.

[...]

Como fin de fiesta, en espera de que se produzcan los resultados definitivos de los premios, actuará la cantante Núria Feliu.

La negociació del permís per als actes programats per a la Festa Literària de Santa Llúcia va requerir una llarga i feixuga negociació amb el governador civil Antoni Aigé Pascual, representat per qui aleshores n'era secretari, el tortosí Rafel Lluís. Les reunions van ser nombroses, tant amb mi, com amb Josep A. Baixeras, o amb tots dos junts. Dos dels actes programats són els que particularment van patir una atenció més minuciosa, que no feia sinó reflectir les reticències a l'autorització, a la qual, val a dir-ho, no gosaven oposar-s'hi obertament. Els dos actes eren, l'un, la lectura de poesia a la llibreria, de la qual hi va haver retallades notables tant en els textos a llegir com en la limitació del públic assistent i, l'altre, la celebració del sopar! «Això serà un míting!», exclamava temorenc el governador.

D'altres temes organitzatius em van ocupar molt de temps, com les gestions per telèfon per a lligar la presència dels poetes que havien de venir a la recitació de poesia del dia de Santa Llúcia a la llibreria. Castellet, Joan Oliver i Francesc Vallverdú s'hi

van comprometre, però no així Sarsanedas, que ho veia molt difícil, cosa que jo no comprenia gaire perquè era membre d'un dels jurats.

Aquells dies, el món literari estava amoïnada perquè a conseqüència dels Jocs Florals celebrats a Ginebra, s'havia multat amb 200.000 pessetes cadascun dels participants, i entre ells, Castellet, Faulí, Triadú...

13 de desembre

Inauguració al Museu Arqueològic de l'exposició «150 anys de premsa tarragonina. Materials per a una història de la premsa a Tarragona», amb la col·laboració de la Càtedra de Literatura i Cultura Catalanes de la Universitat de Tarragona i dels fons de premsa de Josep Virgili i Sanromà. Acte inclòs en la XXII Festa Literària de Santa Llúcia.

[PALAU *introd. Fells Calendari*: 41.]

I com a estrenes nadalenques, els prohoms de l'Òmnium havien cedit a Tarragona la Festa de Santa Llúcia. A honor de la nova delegació de Tarragona, per primera vegada consentien a sortir de Barcelona!

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 70.]

Amb el periodista [Vicent Ventura] i tot un grup nombrós vam anar al Museu Arqueològic on s'inaugurava l'exposició de «Materials per a una història de la premsa a Tarragona», a la preparació de la qual hi han contribuït d'una manera destacada els alumnes de Jaume Vidal Alcover, professor de Cultura Catalana i organitzador d'aquesta exposició. Ell hi era, és clar. Anava voltat de joves. De joves i no tan joves. Entre aquests darrers no hi mancava el gran coneixedor de la premsa tarragonina Josep Virgili i Sanromà, que ha cedit, per a aquesta circumstància, les seves col·leccions de diaris. Hi havia també el senyor Lluís Carulla, de l'Espluga, fundador de la Fundació Carulla-Font, i l'historiador tarragoní Recasens i Comes. El primer m'ha dit que la Nadala d'enguany superarà les anteriors ja que forma un veritable llibre. De sobte, mirant els periòdics exposats en veig un que em fa bategar el cor: *L'Avançada*, periòdic tarragoní, portaveu d'Esquerra Republicana de Catalunya, en el qual vaig col·laborar. M'hi apropo i el primer que miro és la data: 1933. M'hi acostó més i veig el meu nom al peu d'un article. El faig veure a Recasens que també hi col·laborava. Ell no s'immuta.

Els fons d'hemeroteca de Josep Virgili Sanromà constituïen el gruix de l'exposició i per a l'elaboració de fitxes i el muntatge va ésser important la col·laboració que va

proporcionar l'alumnat de la nova Delegació Universitària creada feia tot just un any, que estava ben acomboiat per Jaume Vidal i Alcover. Per al món universitari va ésser una setmana molt moguda arran de la protesta per la mort d'un estudiant a mans de la policia a Santiago.

13 de desembre

Inauguració a «Pilats», a la sala del sarcòfag d'Hipòlit, d'una exposició bibliogràfica del «Llegat Gramunt». Acte inclòs en la XXII Festa Literària de Santa Llúcia.

Entre les col·laboracions aconseguides per als actes de Santa Llúcia, cal mencionar la de la Sofia Esteve, bibliotecària de la Caixa, que va elaborar les fitxes per a l'exposició del fons tarragoní del notari Gramunt.

[BAIXERAS J. A. *Carnet tarragoní*: 152-153.]

Amb motiu de la preparació d'una exposició commemorativa en la qual s'oferirà al públic per primera vegada una part important del seu fons, he tingut oportunitat de conèixer amb considerable latitud la biblioteca especialitzada en temes tarragonins del qui fou bibliòfil, notari i erudit, el Dr. Gramunt. Temes tarragonins significa que abasta els següents bàsics apartats: obres dedicades en tot o en part (de vegades, certament, una part petita) a Tarragona; obres d'autors fills de Tarragona o tinguts com a tarragonins; obres editades a Tarragona. Perquè molta gent oblida que la indústria editorial mantingué a la nostra ciutat un rang considerable gràcies a un humanista insigne que regí la Seu Primada, Antoni Agustí. [...] Bé, la Biblioteca Gramunt existeix, i doncs, constitueix un instrument preciós i insubstituïble per als estudiosos...

13 de desembre

Lectura de poesia per part de Pere Quart i Francesc Vallverdú, amb la participació de Lluís Pasqual, que llegeix textos de Jordi Sarsanedas, amb presentació prèvia a càrrec de Josep Maria Castellet; III Cicle d'Art Poètica Actual, inclòs dins la XXII Festa Literària de Santa Llúcia.

[FRANCESC VALLVERDÚ, poema inclòs en la seva recitació.]

Glossa 3

Eren cançons totes noves al vent.
Quatre-cents dolls de veus joves rajant
sense grillons, refent la llibertat.
Un nou país germinava en els cants
—no era pas intangible, era allà,

al nostre entorn: dominàvem els mots,
prenien cos els poemes d'Espriu
i Pere Quart, saltant per un moment
el desesper per tothom compartit.
Els punys del mal ens han fet més desperts
per al triomf costós de la cançó,
i al capdavant n'hem sabut que lluítem
perquè mai més no pugui ser ofegada,
perquè mai més no ens prenguin les paraules.

[Pere QUART, poema inclòs en la seva recitació.]

Codicil d'un poeta

Us lleigo, amics, senzillament,
els tres quefers humils de sempre:
viure (i menjar) amb decòrum cada dia;
si podeu, endegar cobejança i luxúria;
pensar (creure o dubtar)
en la certesa i les hipòtesis
de la mort de la carn
i la vida nova de l'ànima.
No hi ha res més a fer; i ja basta.
La resta és literatura.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 70-72.]

[...] el senyor Delclòs, el farmacèutic erudit i humanista, i el senyor Alvarés (així li diuen), originari de Gandesa [...] Tots tres hem sortit plegats perquè ara és l'hora d'anar a la Llibreria de la Rambla on hi ha lectura de poemes [...] el senyor Delclòs em diu que val més que jo m'avanci per tal de trobar un bon lloc a la saleta de conferències de la llibreria perquè l'autoritat governativa havia ordenat que l'auditori de la reunió poètica no podia sobrepassar la quarantena; un nombre en què no sé si calia incloure-hi els poetes i el presentador. El cert és que quan he arribat a l'interior de la llibreria era visible que hi havia un cert enrenou.

– Només quaranta persones? –he preguntat a Marrugat.

– N'hi ha més, però no puc fer-les evaporar. Entreu!

I ha tancat la porta-vidriera tan bon punt he passat. He vist de seguida Domènec Guansé, mossèn Muntanyola, Baixeras (a peu dret). A la sala de conferències no hi cap ningú més. Però una ànima caritativa (un ex-alumne meu de quan donava classes de català) em fa un signe amable, s'aixeca i em

cedeix el seient (molt ben situat per cert). Ningú no parla. Hi ha un silenci de mal averany. (Al final m'assabentaré que hi havia no tan sols un delegat governatiu, sinó quatre. Es devien creure que anàvem a declarar la guerra als Estats Units).

Josep M. Castellet (alt, tibat, amb una barbata mefistofèlica i els ulls guspirejants) dempeus, rere una tauleta pelada, ha presentat els dos poetes, Pere Quart i Francesc Vallverdú, que havien de llegir alguns dels seus versos.

– Jo pensava dir poques coses –ha dit Castellet– perquè tots coneixeu els poetes que teniu al davant, però com que ha estat limitat no solament l'auditori, sinó el nombre de poemes que es poden llegir, m'aprofitaré de l'amabilitat imperant i em permetré de ser una mica llarg.

I ha vingut a dir que Francesc Vallverdú, força més jove que Pere Quart (va néixer a Barcelona l'any 1935), però no pas dels més joves d'ara, és com l'anella de la cadena que assegura la continuïtat de la poesia catalana. Els seus llibres de poemes (*Com llances*, *Qui ulls ha*, *Cada paraula un vidre*) són un exponent del que ha estat anomenat «realisme social», mentre que el darrer llibre que ha publicat, fins ara, accentua el to satíric i marca el compromís que tots tenim contret amb la nostra societat. Vallverdú és advocat de professió i sociolingüista vocacional. En el domini de la prosa, és remarcable i ha tingut un ample ressò el seu llibre *L'escriptor català i el problema de la llengua*, publicat el 1968.

Vallverdú s'ha reduït (potser tenint en compte la limitació a la qual es veia sotmès) a llegir tres versos dels que requereixen més d'una lectura, perquè només amb una no hi ha manera de copsar-ne tot el sentit.

En la presentació de Pere Quart –pseudònim com tothom sap de l'escriptor i poeta sabadellenc Joan Oliver– el presentador s'ha referit als seus orígens familiars, de tradició industrial, i a la seva reacció, ja de molt jove, contra un ambient amb el qual no combregava i d'ací la seva amistat amb la joventut més inquieta de la ciutat natal i del que en fou un digne representant l'escriptor Francesc Trabal. Tots dos fundaren les edicions La Mirada i conrearen el teatre. L'obra que donà a conèixer el nom de Pere Quart, en el camp de la poesia, una poesia *sui generis*, humorística i satírica a la vegada, és la intitolada *Les decapitacions* (1934), seguida d'un epigramàtic *Bestiari*. Més tard (1947) aparegué *Saló de Tardor*, en què els poemes assoleixen una dimensió molt més profunda pel fet que reflecteixen la tragèdia de la nostra guerra (la guerra que ens van imposar) i la desfeta que se'n seguí. Una altra tragèdia, la de l'exili, trobà la seva expressió en els poemes que formen el llibre *Vacances pagades*. Com autor teatral Joan Oliver comença amb la paròdia *Allò que tal vegada s'esdevingué* (1936), seguida de *La fam*, *Ball robot*, *Tres comèdies*, etc. També com a narrador es revelà un escriptor de primera fila.

En la lectura dels seus poemes, Pere Quart també es mostrà sobri, malgrat els aplaudiments del públic que s'intensificaren en acabar la seva impagable *Tirallonga dels monosíl·labs*.

Al final, no solament la sala de conferències era plena de gom a gom, sinó tota la llibreria. Es veu que hi hagué un moment en què Marrugat ja no impedí –o no va poder impedir– l'entrada a ningú. Ja sortíem quan vaig sentir una veu que deia que la policia, en constatar que no passava res, o potser per vergonya (que ja es suposar), optaren per abandonar el local.

Acabat l'acte –abans del que era previst–, he pogut saludar Albert Manent i l'escriptor valencià Joan Fuster. Dubto que aquest darrer m'hagi reconegut, atès que només una vegada –presentats per Baixeras en aquest mateix lloc– havíem intercanviat uns mots. L'autor de *Nosaltres el valencians* –un llibre que ha fet època– va vestit com d'habitud, és a dir, més d'home del camp que de ciutadà. És alt i de bona còrpora, amb un cap petit, ocellívol, i d'ulls que semblen cansats potser de tant llegir, o per causa dels vidres gruixuts de les ulleres.

A poc a poc i formant colletes, la gent que sortia de la llibreria ha enfilat la Rambla camí de l'Imperial Tarraco. Inesperadament, he retrobat la dona, que anava amb la senyora Ferrer. Aquesta, que parla sempre amb molta gràcia, ironitzava pel que toca a la vigilància exercida sobre la bona gent inofensiva que havíem fet acte de presència a la lectura d'uns versos «que ni tan sols ho semblaven».

En el moment de començar l'acte, com que se sabia que les poesies de Jordi Sarsanedas que havien pogut superar la censura no podien ser llegides perquè estava malalt, es va improvisar una lectura per part de Lluís Pasqual, per tal de no desapropiar el permís. Però en haver-hi ja almenys quatre policies de paísà que portaven còpia del que s'anava a fer, Josep M. Castellet, que feia de presentador, va anunciar Lluís Pasqual com «el poeta Jordi Sarsanedas». Home de teatre com era, Pasqual va representar molt bé el paper.

Com que el permís per a aquest acte tenia una limitació no usual a quaranta persones –normalment la llibreria posava una vuitantena de cadires–, a l'entrada de la sala s'anaven comptant els assistents, i s'hi va fer córrer la porta corredissa tan bon punt van arribar als quaranta. Després, en presentar-se dos policies més, se'ls va haver de barrar el pas «perquè passarien del nombre permès», però que no patissin que «ja tenien quatre companys a dins.»

Un dels policies, el conegut com a Bozalongo, va restar fortament impressionat de la recitació que va fer Joan Oliver del seu poema *Tirallonga de monosíl·labs*, tant, que al cap de molts anys encara se'n meravellava: «Qué gran poeta! Oye, recitando un rato largo, y todo palabras de una sola sílaba!».

Tot i la limitació, entre els assistents s'hi va poder encabir bona part de la direcció nacional d'Òmnium Cultura, començant pel president Pau Riera, i els directius Joan B. Cendrós, Lluís Carulla... així com il·lustres noms de la literatura camptarragonina: Domènec Guansé, Mn. Ramon Muntanyola, Pere Anguera... i la també tarragonina Teresa Rovira, filla de Rovira Virgili, que anava acompanyada del seu home, Felip Calvet, que havia estat col·laborador del president Irla...

13 de desembre

XXII Festa Literària de la Nit de Santa Llúcia, a l'Hotel Imperial Tarraco:

- Actuació de l'Esbart de Vilabella, sota la direcció de Romà Comamala.
- Sopar de germanor de més de tres-centes persones.
- Concessió i lliurament dels premis:
 - = Sant Jordi: *Lenquesta del Canal Quatre*, d'Avel·lí Artís Gener. Jurat: Joan Fuster, Domènec Guansé, Josep M. Castellet, Joan Oliver i Josep Faulí.
 - = Carles Riba: *La fi del fil*, de Xavier Bru de Sala. Jurat: Presidenta d'honor, Clementina Arderiu; Francesc Vallverdú; Josep Pedreira; Albert Manent; Blai Bonet, i Jordi Sarsanedas.
 - = Víctor Català: *Les parets de l'insomni*, de Pep Albanell. Jurat: Aurora Bertrana, Leandre Amigó, Maria Aurèlia Capmany, Josep M. Espinàs i Oswald Cardona.
 - = Folch i Torres: *Anna*, de Maria Lluïsa Solà. Jurat: Martí Olaya, Josep M. Cormand, M. Eulàlia Valeri, Teresa Rovira i Maria Martorell.

Fi de festa amb l'actuació de Núria Feliu.

16 de desembre

Reunió a Montserrat per a parlar sobre la situació del llibre en català.

Mitjançant una carta, el prior de Montserrat ens va invitar a participar en una reunió al monestir per parlar de la situació del llibre en català. Hi vaig acudir i al voltant d'un dinar conventual –caldo i verdura–, que va accentuar l'atmosfera de conspiració que prenia tot el que es feia aquells dies, vàrem debatre els problemes que afectaven el sector. Entre la dotzena i mitja de participants, Massot i Muntaner, Aina Moll, Jordi Úbeda, Joan Triadú...

ANY 1973

20 de gener

Escenificació poètica del grup La Calada de Badalona «L'evangeli segons b. b», amb textos del llibre de Blai Bonet *L'Evangelí segons un de tants*, dins el III Cicle d'Art Poètica Actual.

[Blai BONET, del text de *l'Evangelí segons un de tants*, representat pel grup La Calada.]

La Declaració (fragment)

Jo, com tu, sóc aquell. Quan entro vestidíssim
de negre en el Palau de la Música Catalana,
qui diu «aquest que ara entra és en Blai Bonet Rigo»
ignora qui no és aquest pàl·lid de raça.

Un no sembla qui és, tot i que la pell verda
del rostre és el color que fa en mi el qui sóc ara,
el que tinc com a meu, que sempre ha de venir,
perquè un ble i un ai! fan el Blai que mai no s'acaba.

Visc fora de Barcelona, sempre rival del món
de tots els vacunats contra el cel i la llàgrima
que degota a la cara de la divinitat
que és entregar a les galtes als dos punys i enyorar-se.

No enyoro en va. M'enyoro, a mi, aquest home breu
de carnet i de bàscula però llarg d'esperança.
Enyoro aquest que sempre va i ve com un camí.
Sóc un català fondo, que enyora l'enyorança.

22 de febrer

Conferència de José Maria Castroviejo «Valle-Inclán en América y América en Valle-Inclán», amb presentació prèvia de Bernardino Graña.

27 de febrer

Inici del 1er Curs de Formació de l'Actor, a càrrec de Lluís Pasqual, amb sessions a la llibreria i a l'Institut Martí Franquès, organitzat per l'Associació d'Espectadors de Teatre, fins al 14 d'abril.

10 de març

Conferència d'Antoni Sabater Tomàs, al local de la Mútua de Tarragona, presentació del seu llibre *Peligrosidad social y delincuencia*, amb intervenció prèvia de Fernando Urzaiz Ubiergo.

14 de març

Convocatòria del Premi Josep Ixart, per a escolars, dotat per la Llibreria de la Rambla amb tres mil pessetes en llibres, sobre un treball relacionat amb Tarragona, dins els actes de «Tarragona, Ciutat Pubilla de la Sardana 1973», organitzats pel Casal Tarragoní.

17 de març

Inauguració d'una exposició de pintures de Domènec Corbella, fins al 30 de març.

24 de març

Entre la vida docent de la Universitat Laboral i la vida cultural de la ciutat de Tarragona no hi havia pràcticament més relació que la del personal que hi treballava. Molts dels càrrecs i professors estaven relacionats amb la crosta local. A més a més, com que la selecció dels estudiants es feia majoritàriament amb gent de fora, les possibilitats de contacte amb la vida cultural tarragonina era més aviat escassa.

Als primers anys setanta hi va haver una ruptura d'aquest statu quo immobilista amb l'arribada d'una fornada d'estudiants amb empena i inquietud per la cultura. La llàstima és que l'acció va tenir la justesa de temps que va permetre la brevetat de l'estada del grupet de joves que la dirigia, emparat amb el nom de Grup de Teatre Lluís Vives.

El 24 de març de 1973, s'inaugurava el teatre de la Universitat Laboral que, amb 1.826 butaques, era el de més capacitat de la ciutat i, malgrat l'allunyament, la disponibilitat d'aquest escenari va posar la mel als llavis a una Tarragona que havia vist feia poc com enderrocaven el teatre històric de la ciutat.

Per completar la bona notícia, el grup d'alumnes interns que ja havia emprès l'any anterior, amb voluntat de continuïtat, la celebració d'unes jornades d'estudis sobre el teatre, va organitzar una Setmana de Teatre que havia de durar del 24 al 31 de març.

En poder aprofitar la nova instal·lació, els organitzadors van aconseguir de planificar una programació molt ambiciosa, amb actuacions estel·lars del teatre del moment com ara la *Yerma* dirigida per Víctor Garcia i protagonitzada per Núria Espert, el *Sòcrates* d'Enrique Llovet protagonitzat per Adolfo Marsillach, el *Quejío* del grup

La Cuadra de Sevilla o la representació del muntatge *Mary d'ous* per la companyia dels Joglars.

La Setmana va començar amb un pregó d'Antonio Gala i les jornades van seguir amb representacions diàries, en un teatre sempre ple, que es completaven amb col·loquis que comptaven amb la participació de gent molt qualificada del món teatral com ara Gonzalo Pérez d'Olague, Yago Pericot, Francisco Nieva, Josep Monleon, Fabià Puigserver, etc.

El relleu promocional de l'alumnat va deixar sense continuïtat una iniciativa que per a la difusió a Tarragona havia comptat amb la col·laboració dels membres de l'Associació d'Espectadors de Teatre, i que va obtenir una bona repercussió ciutadana, engrandida pels entebancs de la burocràcia franquista, com ara que hagués estat vetada la presència de Núria Espert representant *Yerma* l'any anterior al Camp de Mart.

[BAIXERAS J. A. *Carnet tarragoní*: 155-156.]

Durant uns quants dies, Tarragona ha estat una ciutat important, precisament en un dels més desvalguts dels seus aspectes: el teatral. Molts dels qui m'escolten, suposo que hauran assistit a alguna, o a algunes de les representacions –o a totes–: almenys, si més no, hauran vist a les parets els cartells de propaganda o hauran rebut prospectes. Publicitat que va revelar-se com a eficaç en gran manera, perquè l'èxit de públic ha estat sorprenent i magnífic. Les obres programades, diríeu que han estat triades, i probablement ho han estat, entre aquelles que més curiositat desvetllaven als darrers temps. [...] molts amics del teatre riscaren de no poder aprofitar-se d'un programa tan excepcional i reeixit. Aquest inconvenient crec jo que ens posa en el veritable camí, i en una de les dues raons bàsiques del present comentari. La primera de les raons, és evidentment, de propagar, en el nostre modestíssim abast, la importància de l'organització, i de felicitar, alhora, els organitzadors. L'altra raó es desprèn clarament del mateix comentari: que d'una banda la setmana passarà, i a part de l'excel·lent record, i de les bones esperances que la festa pugui repetir-se, per a Tarragona, el problema de l'existència d'alguna vida teatral autèntica, a nivell professional, romandrà. Que, d'altra banda, el festival, tot i mereixent generosament aquest títol, se celebra en un àmbit excèntric del nucli urbà, i el nucli urbà manca d'instruments per a sumar-se i col·laborar a la felicitat iniciativa.

31 de març

Inauguració d'una exposició de pintures d'Aurora Valero, fins al 14 d'abril.

10 d'abril

Recitació poètica de Joaquin Benito de Lucas dins el III Cicle d'Art Poètica Actual.

28 d'abril

Inauguració d'una exposició de dibuixos de Loren Ros, fins l'11 de maig.

18 de maig

Conferència d'Antoni M. Güell, presentació del seu llibre *Capvespre de creences*.

El llibre, amb un pròleg de J. M. Díez-Alegría, era el resultat d'un treball d'investigació sociològica, des d'una perspectiva religiosa, que entre els anys 1967 i 1970 va estar realitzant l'autor, el vilafranquí Antoni M. Güell Fortuny, als barris marginals de Tarragona.

26 de maig

Exposició de treballs de plàstica d'alumnes de l'escola Pax, fins al 9 de juny.

3 de juny

Reunió del Secretariat de l'Assemblea de Catalunya a Tarragona.

De l'Assemblea de Catalunya, fundada a Barcelona el novembre de 1971, se'n va constituir una delegació tarragonina al cap d'un any, de manera que al juny de 1973 ja portava més de mig any funcionant a Tarragona, a partir de la reunió d'una cinquantena de persones atapeïdes a la sagristia de l'església de Sant Pau, en què es va nomenar un secretariat que integraven Enrique de Gràcia pel PSUC, Manuel Martin Bravo per Comissions Obreres, Ramon Marrugat pel MSC, Francesc Xammar pel moviment veïnal i Pedro Quintero per les Comissions Cíviques.

La composició no va canviar fins que, ben entrat l'any 1975, hi va haver la incorporació de noves representacions, però mentrestant, el secretariat, del qual Enrique de Gràcia en va ésser l'ànima, va tenir una activitat constant i va poder mantenir la periodicitat d'una reunió cada dilluns, habitualment a casa de Ramon Marrugat.

4 de juny

Conferència d'Oriol Pi de Cabanyes, presentació del seu llibre *Oferiu flors al rebels que fracassaren*, amb intervenció prèvia de Josep A. Baixeras.

20 d'octubre

Segrest governatiu del número 1.881 de la revista *Destino*, a causa d'un article intitu-
lat «Falta de libertad», de Felipe Bastos Mora.

28 d'octubre

Reunió d'urgència, a la tarda, del secretariat de l'Assemblea de Catalunya per la no-
tícia de la detenció massiva d'assistents a la sessió plenària convocada a l'església par-
roquial de Santa Maria Mitjancera de Barcelona.

Era un diumenge i prop de la una del migdia, arribava la primera notícia de l'aga-
fada, cosa que, donades les circumstàncies de clandestinitat, mostrava que el servei
d'informació intern havia funcionat amb molta celeritat. La notícia arribava con-
fusa perquè parlava de quatre detinguts de Tarragona, però el secretariat, com tenia
per costum, hi havia enviat dos dels seus cinc membres, que aquell dia eren Enrique
de Gracia, del PSUC, i Manuel Martín Bravo, de Comissions Obreres. Com que el
tema principal de la reunió consistia a organitzar la comunicació a les famílies i pre-
parar la solidaritat que calgués, es va haver d'investigar qui podien ésser els altres dos,
que varen resultar ésser Josep-Lluís Carod-Rovira i qui aleshores era la seva promesa,
Teresa Comes, els quals, militants del PSAN, hi havien acudit pel seu compte acom-
panyant el professor Jordi Carbonell.

A la reunió hi assistiren els membres del secretariat Francesc Xammar, Pedro
Quintero i Ramon Marrugat i, a més, Pedro A. Heras, J. A. Baixeras i Gabriel
Xammar. A més de contactar amb les famílies dels tarragonins es van fer gestions per
a detinguts d'altres poblacions dels quals ja se sabien els noms: el reusenc Josep M.
Escoda i Vila, i Martí Carnicer Vidal i Alfons Vidiella Ramon, tots dos del Vendrell
i relacionats amb el MSC.

La notícia, que l'endemà ja s'havia escampat, és la que es va batejar amb el nom
de «la caiguda dels 113», per ésser aquest el número dels detinguts, i és una de les
fites emblemàtiques de la lluita antifranquista. Des d'aquell dia, a Tarragona es van
organitzar tot un seguit d'actes de solidaritat amb els detinguts que, sumats als que es
feien a la resta de Catalunya, van aconseguir un ampli ressò internacional que no es
va deturar fins a la consecució de l'alliberament.

17 de novembre

Exposició d'Art Conceptual «Informació d'Art 1973», amb treballs dels artistes
Abad, Benito, Fingerhut, Julian, Mercader, Muntadas, Ribé, Rovira, Sales, Santos,
Selz i Torres, fins al 25 de novembre.

[Document informatiu de l'exposició.]

El grup té una constitució heterogènia que, en certa forma, el caracteritza i li dona una personalitat pròpia. En estar integrat per practicants de diferents branques i teòrics, s'enriqueix, posant i discutint, les qüestions que es plantegen en comú. [...] Per a nosaltres, l'art, l'obra, no és un fet aïllat, fet per a uns pocs escollits, sinó tot el contrari, quelcom eminentment social [...]

La nostra activitat suposa en certa forma una ruptura amb el sentit romàntic que es té de l'art, ruptura que per altra banda no és un fet nou, sinó quelcom que ja s'havia donat al llarg del nostre segle [...]

Nosaltres introduïm la informació de l'obra dins el mateix procés de realització, i es denuncia la valorització del subjecte intuïtiu i gestual com a element central de l'especulació cultural capitalista. Hom discuteix el llenguatge, iniciant així un treball de sensibilització de l'espectador, passiu fins ara, alienat per la seva contemplació artística i el volem portar vers una lectura crítica de l'obra, lligada a una realitat concreta dins el marc de les nostres coordenades socio-político-culturals.

Tarragona, novembre de 1973.

23 de novembre

A l'església dels Caputxins, concert d'homenatge a Pau Casals a càrrec del Cor-Orfeó del Vendrell i del violoncel·lista Lluís Claret.

La pensada de fer el concert venia de mesos abans, quan s'havia parlat de fer un acte que recollís la figura de Pau Casals com a símbol del catalanisme; però, a l'octubre, amb la notícia de la mort del músic el dia 22, es va precipitar a avançar-ne la data per al dia de Santa Cecília, patrona de la música, encara que per motius d'organització no es fes fins l'endemà.

Com de costum i ara sota l'emparedat de la delegació d'Òmnium Cultural, es va demanar la col·laboració d'altres entitats, sobretot de les Joventuts Musicals de Tarragona i de les corals Al·leluia i Boixerica, que van ocupar-se de repartir la propaganda; també, a falta de local apte per a les audicions, va ser important la complicitat dels pares caputxins que van cedir l'església.

L'èxit del concert va complaure els organitzadors per molts motius: en primer lloc, per l'abast exitós de la convocatòria: l'església era plena a vessar; en segon lloc per la gran interpretació, tant del Cor-Orfeó del Vendrell com del solista Lluís Claret, afillat de Pau Casals; i, finalment, per la càrrega emotiva que va anant pujant de to després d'un minut de silenci i la interpretació, fora de programa, del *Cant dels ocells*.

D'altra banda, les morts successives aquell mateix any 1973 dels «tres Paus», o sigui, Casals, Neruda i Picasso, hi afegien emotivitat, perquè, en l'imaginari d'aquell

món cultural alternatiu, formaven, de manera conjunta, part emblemàtica de l'ideari antifranquista.

La difusió de l'acte es va fer a partir del fitxer de la llibreria, que recollia el nom de les persones que volien estar informades dels actes que s'hi feien. Normalment s'afegia un nom a petició de l'interessat, després d'un acte que li havia passat desapercbut i que feia que s'acostés al taulell amb la pregunta de «com és que no en sabia res?».

La nòmina va arribar a ésser nombrosa, però cada cop que convenia, se'n feia una garbellada perquè la tramesa era molta feina i suposava un cost econòmic que sempre anava a càrrec de la llibreria. Encara que les adreces no es donaven a ningú, si les demanava algú de confiança i la causa s'ho valia, es preparaven els sobres des de la llibreria.

Tot s'enviava per correu i la tria dels destinataris es feia a mida i era diferent cada cop, perquè si bé hi havia qui ho rebia tot, n'hi havia d'interessats només per la literatura i n'hi havia de motivats pel tema artístic; de la mateixa manera que hi havia qui es decantava per qüestions de caràcter social i, en canvi, d'altres, només per allò que tenia un perfum més patriòtic. Finalment hi havia qui se sabia que no vindria mai però que per al qual, la rebuda de correspondència en català era com mantenir una llàntia encesa en el racó més ombrívol.

[Josep A. BAIXERAS SASTRE. «Com si diguéssim...» a *Mestral* núm. 1, setembre de 1978.]

Cada vegada que ens reuníem, arribava un moment en què algú resumia i conclouïa: «Hem de fer una llista». Fer una llista era una empresa fàcil: els noms sempre els mateixos! Tant si es tractava d'obrir una llibreria, com de protestar per una detenció, com de fundar una delegació d'Amics de la UNESCO, o d'amics de la UNO, o de qualsevol altra prestigiosa institució, com més remota millor. Era la llista de l'Òmnium Cultural, i gairebé la mateixa que el rol de socis de l'associació musical, i també dels subscriptors de *Serra d'Or*, o de *Ressò*, és clar. I la llista del sopar d'homenatge a l'escriptor «vernacle», i la llista dels viatgers de l'autòmnibus per a assistir als premis de Santa Llúcia... Suposo que ara encara podríem reconstruir-la tots: potser l'administració de *Mestral* la tenen...

Perquè, de vegades, es tractava de fer sortir una revista. Bilingüe, no cal dir-ho. I llavors algú proposava una novetat, i matisava: Dues llistes, per comptes d'una. La llista de sempre, la prototípica, la dels amics de la UNESCO, etc. etc., com a possibles accionistes de la societat editora. Després en confeccionàvem una altra, de més llarga, de possibles subscriptors. La segona, la llista de subscriptors possibles, resultava més bigarrada i barrejada, ni de bon tros tan selecta com l'altra, això no. Ens agradava de fer la llista dels subscriptors,

no tan encarcarada com l'altra... A la llista dels subscriptors treien el cap fins i tot algun d'aquells noiets misteriosos, forasters, que començaven a acudir a les nostres reunions, proveïts solament d'invisibles targes de presentació tàctica dels partits obrers espanyols.

Ara que em passo tantes hores a Madrid, de vegades em miro els homes que foren grans lluitadors del Centre geogràfic, o del Nord, o d'Andalusia. Dies sencers tinc davant, vicepresident, la faç esblanqueïda de Rubial; una cara que mai més, ja, no es col·larà, probablement, perquè Rubial, pàl·lid i saturn vicepresident, és la víctima de la sinistra cabronada de divuit anys de presó. Jo penso, quan me'ls miro, a ell, a d'altres herois com ell: si devien fer llistes, ells? I els admiro més, perquè em sembla que, en el sentit nostre, ells no les feien, no podien. Perquè si existeix un partit, no reconegut, però important, el partit de la dignitat cívica, aquest partit mai no va arribar a desaparèixer del tot, a casa nostra, i els noms de la llista eren els noms dels militants, sense carnet, sense ni ells mateixos saber-ho, d'aquell partit.

Avui, *Mestral* surt, i suposo que encara avui la famosa llista hi té alguna cosa a veure. Mai no va ser gaire llarga, certament. Sempre va ajudar-nos, tot amb tot, a seguir creient, a seguir esperant. Sempre va nodrir la fe en una col·lectivitat per fortuna supervivent. I és ben cert –i és per això que escric aquestes ratlles– que no rebran, els qui brindaven ingènuament, onerosament, una altra vegada llur nom repetit, no rebran cap altra recompensa. Tant de repetir-los el nom, i restaran, ells, com a col·laboradors d'una gran tasca col·lectiva, anònims!

24 de novembre

Suspensió de la conferència-col·loqui «L'Art Conceptual», dels artistes de l'exposició «Informació d'Art 1973» Fingerhut, Julián, Santos, Selz, Abad, Mercader i Sales, en solidaritat amb el músic Carles Santos, membre del grup que es troba empresonat.

El pianista Carles Santos, membre del grup d'artistes que exposaven obres en la mostra d'art conceptual, havia estat empresonat arran de la detenció a l'església de Maria Mitjancera de Barcelona, de 113 assistents a la reunió de l'Assemblea de Catalunya del diumenge 28 d'octubre anterior i, en el moment de començar l'acte, la resta del grup va llegir, dempeus, solemnement, un comunicat de solidaritat amb els detinguts i d'adhesió als punts programàtics de l'Assemblea de Catalunya i, van manifestar que en conseqüència, suspènen l'acte, alhora que pronunciaven el crit emblemàtic de «Llibertat, Amnistia, Estatut d'Autonomia». El nombrós públic assistent va aplaudir la decisió, no sense que un grupet minoritari abandonés la llibreria amb mostres de desacord.

1 de desembre

Recitació de poesia de Miquel Bauçà, presentat per Jaume Vidal Alcover, dins del IV Cicle d'Art Poètica Actual.

[Miquel BAUÇÀ, fragments d'un dels poemes programats que no van ser autoritzats per la censura.]

Dues cames eixancades
caguen merda al Poble Nou.
Funcionaris de postguerra
esclafen paneres d'ou.

Tant si vols com si no vols,
Montserrat Casamitjana,
avui et cantaré a tu,
pobra, puta i catalana.

1 de desembre

Inauguració d'una exposició de pintura d'Andreu Castillejos, fins al 14 de desembre.

3 de desembre

Conferència d'Elisa Lamas «La Navidad hoy», organitzada per l'associació «Amas de casa».

4 de desembre

Conferència de Guillem Jordi Graells, presentació de la nova edició de la novel·la *Servitud*, de Joan Puig i Ferrer; presentació de la nova col·lecció de novel·la «J. M.» per Maria Aurèlia Capmany, que n'és la directora, i intervenció prèvia de Jaume Vidal Alcover.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 142-144.]

Un dia (el dimarts 4), la Cinta i jo vam anar a la Llibreria de la Rambla on el professor Jaume Vidal i Alcover i l'escriptor Jordi Graells presentaven una edició de la novel·la *Servitud*, de Puig i Ferrer, que acaba de sortir. De Barcelona va venir també per a la circumstància la Maria Aurèlia Capmany. De Tarragona vaig veure Josep A. Baixeras i el seu germà, remarcable de-

corador, Gabriel Xammar i la seva esposa, Pere Lloret jr. i l'amic Martorell, que no falla mai en cap acte d'aquests. Cap a les darreres files de cadires de la sala de conferències vaig veure dos altres bons amics: Delclòs i Menéndez Cuspinera. I m'oblidava de la senyora Ferrer, somrient i sempre amb una bona dita a punt.

Vidal Alcover amb el seu aire vivaç –entre irònic i professoral– d'home que sap molt bé el que diu (perquè ho té ben estudiat) parlà de la indiscutible qualitat literària de tot el que va escriure l'autor de *Camins de França*. «Era un escriptor –va dir– que sempre va saber com fer-se interessant. I d'ací que cap obra seva cau de les mans.»

Per il·lustrar les seves afirmacions, el professor Vidal va servir-se d'un exemple familiar (vull dir tret de la pròpia família). «El meu pare era un home que contava les coses minuciosament, amb profusió de detalls. Tants, que els auditors s'avorrien. En canvi, la meua mare, que no tenia la cultura d'ell, explicava, amb menys paraules, les mateixes coses i tothom l'escoltava de grat.»

Parlà també del mite Puig i Ferrerter, però va recalcar que no hi ha mites gratuïts.

Guillem-Jordi Graells va fer un recompte de l'obra puigferreteriana i ponderà la significació de *Servitud*, en relació amb *La Vanguardia*, el diari barceloní on l'escriptor de la Selva del Camp va treballar vuit o nou anys.

Tant la intervenció de Jaume Vidal com la de Graells van semblar curtes. La gent esperava més. Tant l'un com l'altre van fer al·lusions discretíssimes al fet que l'escriptor fos fill de pare desconegut (per bé que cal aclarir que Puig sí que va saber qui era el seu pare; fou aquest qui mai no va voler reconèixer el fill). Uns antecedents que van tenir gran influència en la vida i en l'obra del remarcable escriptor.

Ningú no va parlar tampoc (ni tan sols en el col·loqui final en el qual va intervenir, entre altres, Maria A. Capmany) dels darrers anys que va passar en Puig a França, consagrat a editar els tretze volums que integren la seva novel·la riu *El pelegrí apassionat*, una obra que –impresa en català, a França–, li devia costar un grapat de milions de francs. D'on els va treure? Heus ací aquell secret que els francesos en diuen *de Polichinelle* per significar que tothom el coneix i que només és un misteri per als bonifacis. Un dels auditors que també va fer ús de la paraula en el col·loqui va ser Gabriel Xammar el qual posà en relleu la similitud del que explica en Puig a *Servitud* i el que diu Gaziell en la seva *Història de «La Vanguardia»* –per bé que Gaziell és molt més cru.

Jo vaig estar també a punt d'intervenir per comentar, a títol informatiu, el que diu Puig i Ferrerter en el volum 13, *Les profanacions*, d'*El pelegrí apassionat*,

on Catalunya, que ell anomena «Galidònia», i els catalans, en general, que ell anomena «galidons», queden bons per als gossos.

17 de desembre

Inauguració d'una exposició del I Concurs de Fotografia «Pujada a Prades», organitzada per l'Escuderia Scipio, fins al 22 de desembre.

28 de desembre

Repartiment del llibre-nadala que edita la Fundació Carulla-Font, *Domènech i Montaner*, en nom d'Òmnium Cultural.

ANY 1974

12 de gener

Inauguració d'una exposició de pintures de Paulo Rocha, fins al 25 de gener.

[Nota del Consolat del Brasil.]

«Obtuvo el Primer Premio y Medalla de Oro en la IV Bienal Internacional de Arte de Ibiza»

En la Llibreria de la Rambla/Sala d'Art ha tenido lugar la inauguración de la exposición de las obras del pintor brasileño Paulo da Rocha, ganador del Primer Premio y Medalla de Oro de la IV Bienal Internacional de Arte de Ibiza, en 1970, que expone por vez primera en Tarragona.

La referida exposición, que despertó gran interés entre los asistentes, ha sido organizada por el Consulado del Brasil en nuestra ciudad, en colaboración con el Consulado General brasileño en Barcelona. Es propósito de ambas entidades traer a Tarragona todas las manifestaciones culturales brasileñas que se presenten en España, con el fin de dar a conocer en nuestra región las diversas facetas de la cultura brasileña de la actualidad.

20 de gener

Col·laboració, dins del Cicle de Teatre per a Nois i Noies Cavall Fort, en la representació de *Les armes de bagatel·la* de Joaquim Carbó i Jaume Batiste al teatre Metropol.

La notícia que la propietat de la casa havia iniciat un expedient al Govern Civil per a l'enderroc de l'edifici va significar un canvi de rumb en la marxa de la llibreria, que just quan havia ja superat les dificultats econòmiques inicials, es va veure abocada a una etapa molt més difícil en el funcionament comercial, perquè proveïdors i bancs van tancar el crèdit en córrer la notícia que un determinat dia la llibreria hauria de tancar.

Lògicament, la llibreria s'hi va oposar, no sense un gran cost econòmic, perquè, tal com es va veure en els informes preceptius de l'expedient, els òrgans oficials de la ciutat van participar amb entusiasme en l'operació, que suposava treure's del davant el que ja era una nosa.

26 de gener

Inauguració d'una exposició de pintures de Gómez Cabot, fins al 8 de febrer.

[Antoni SEGARRA, al catàleg de l'exposició.]

Si bé és cert que l'avantguarda artística surt, històricament, per oposició a l'ordre estètic dominant, no és menys cert que aquest té les seves arrels en l'ordre polític, com a conseqüència d'una idea burgesa de la cultura, que en fa, de l'art, objecte de transaccions comercials per a les classes dominants. Per això podem afirmar que, davant de l'obra de Gómez Cabot, ens trobem de ple front a una crisi radical del que ha estat la cultura burgesa, [...].

A mesura, però, que l'artista va connectant amb la seva pròpia realitat, té necessitat de fer el compromís, que sempre hi ha estat, més concret, més realista. És aquí on s'hi veu millor el romanticisme de l'autor, que assumeix i fa seves, les contradiccions i les repressions que pateix –aquí i ara– l'home. Repressions que no s'han d'entendre exclusivament en un sentit primari del mot, i que engloben tota una forma de viure, en tots els nivells –infància, escoles, família, relacions sexuals, treball, història...–. I és això, precisament, el que l'autor qüestiona amb tota la força de qui té una resposta a donar i una postura ètica emmarcada en l'avantguarda històrica.

3 de febrer

Col·laboració, dins del Cicle de Teatre per a Nois i Noies Cavall Fort, en la representació d'*Un invent extraordinari* d'Euloxio Ruibal, al teatre Metropol.

[Del programa de mà de l'obra *Un invent extraordinari*.]

La representació que avui us oferim dins el XIV Cicle de Teatre de Cavall Fort, es basa en una obra escrita en llengua gallega per un jove autor, Euloxio R. Ruibal. Aquesta obra es diu *O roubo do aparello*, és a dir, «El robatori de la màquina», i va obtenir una menció honorífica en un concurs de teatre infantil, convocat per l'Agrupació Cultural «O Facho», de la Corunya.

Euloxio R. Ruibal va enviar un exemplar de la seva obra a l'Institut del Teatre de Barcelona, on va tenir ocasió de conèixer-la un jove escriptor català, Jordi Coca, el qual, amb molt d'entusiasme, en va fer una traducció fidel, que era el que creia que havia d'arribar al públic. Però el teatre, segons que ens diu el mateix Jordi Coca, és un món complicat, en el qual intervenen tants factors i tantes persones que difícilment arriba a l'escena allò que l'autor havia escrit. I així, l'obra que ara veureu representada, resulta força allunyada de l'original d'Euloxio R. Ruibal. Tothom, però, hi ha treballat amb entusiasme i convicció i així estem segurs que us arribarà un espectacle digne i que els esforços de tots plegats no hauran estat fets perquè sí.

11 de febrer

Iniciació de la col·lecta d'aportació a la subscripció popular promonument a Verdaguer.

[Josep PONT I GOL, arquebisbe i Ricard VILAR GUIX, alcalde: carta a Llibreria de la Rambla de 8 de febrer de 1974.]

Ens plau d'assabentar-vos d'haver iniciat la subscripció «Pro Monument a Verdaguer», la qual Comissió ens honorem a presidir, i adjuntem a la present projecte del mateix.

L'Arquebisbe i la Corporació Municipal, volen, conjuntament amb els ciutadans, retre el just homenatge al poeta de Catalunya, erigint el monument i amb el desig de què hi participin tots els estaments socials tarragonins.

Per aquest noble afany demanem el vostre ajut, puix seria per a nosaltres motiu de satisfacció comptar amb el recurs econòmic suficient perquè Verdaguer honori una de les més belles places de la ciutat, tot exaltant la seva obra, puix no oblidem, que ell, cantà la nostra Tarragona a l'immortal poema *L'Atlàntida*.

Si bé el projecte del monument el va redactar l'arquitecte municipal Josep Maria Monravà, l'encàrrec de l'escultura va ésser fet a Lluís M. Saumells, que era en aquell moment l'«artista oficial». Del tema de fons que hi havia al darrere convé de llegir l'assaig biogràfic sobre Lluís Maria Saumells d'Enric Baixeras, en el qual, en relació amb l'opció figurativa escollida es diu, amb cita d'Olivares inclosa:

[BAIXERAS E. *Saumells*: 133-134.]

El monument que va prevaler, en canvi, s'inspirà en els ocelletes de la lírica franciscana: tema no menys verdaguerià, però més mansuet que l'altre. Tenint en compte que es tractava de representar el poeta Verdaguer en la seva condició de símbol català, els que governaven elegiren la proposta que els semblà més ajustada, tota vegada que la dictadura només permetia aquesta mena de símbols, a comptagotes, i «sin que se note el empeño».

Està clar que l'aigüalment del catalanisme de Verdaguer no va passar del tot inadvertit i quan arran de la inauguració l'arquebisbe Pont i Gol va deixar anar el comentari que «ara, si li canviessin el nom, aquest mateix monument podria servir per a algú altre», la crosta oficial s'ho va prendre molt malament, sobretot perquè venia de qui mai va caure prou bé pels nous aires que aportava a l'Església i a la ciutat.

L'adveniment del nou arquebisbe de Tarragona va representar un canvi que la crosta oficial –inclosa part essencial de la cúria– va pair malament i l'hostilitat soterrada va enterbolir les relacions de manera de vegades esperpèntica.

Sens dubte que el nou bisbe, tot i ésser home d'ordre i moderat, trencava l'esquema del diarioespanyolisme imperant, encara que només fos pel fet de parlar català i mostrar-se obert al catalanisme, però d'això a veure'l temptat d'una taca revolucionària potser era fer-ne un gra massa.

El cas és que arran de la inauguració de l'exposició anual provincial de Reus, un dels membres del seguici del governador, en passar per un estand de l'Església, va creure veure-hi una intenció deliberada de bel·ligerància antifranquista, en adonar-se que de la decoració en formaven part tres colors: el vermell, el groc i el morat (o sigui, segons que van escampar amb molt d'enrenou i amb gestos d'escandalitzar-se: la bandera republicana!).

La tensió entre les dues institucions va pujar de to i se suposa que l'incident devia, amb el temps, acabar en no-res com tants conflictes diplomàtics.

12 de febrer

Organització en col·laboració amb Òmnium Cultural d'una Setmana Cultural Valenciana, fins al dia 16 de febrer, amb el suport del Casal Tarragoní, la Delegació Universitària, el Club de Joves, les Joventuts Musicals, l'Escola del Treball, la Reial Societat Arqueològica i, des de València, la llibreria Tres i Quatre, la distribuïdora Concret Llibres i la galeria d'art Temps. També, als efectes de cessió de locals, l'Ajuntament de Tarragona, l'Associació La Salle, el col·legi de les Teresines i el Museu Arqueològic.

Raimon

«He passejat per València, sol
 On hi ha gent que m'estima molt
 On hi ha gent que m'estima poc
 On hi ha gent que no m'estima gens...
 He caminat pel carrer la Pau
 March i Fuster m'han enlluernat
 Roig i Estellés se m'han barrejat
 Alfaro i Ventura m'han animat».

Avui, amb la distància, costa de recordar com es va arribar a congregar el que va ésser aquella esplèndida i intensa Setmana Cultural Valenciana, perquè, de fet, no hi va haver cap propòsit inicial que fos així, perquè el resultat indiscutible d'un esplet d'activitats de molt bon nivell cultural, que tenien el catalanisme com a fons i l'ad-

jectivació valenciana com a excusa, no és sinó la suma de moltes iniciatives, algunes d'elles, és veritat, fabricades a mida, però d'altres, en canvi, fruit d'un treball de temps.

En realitat, en la gestació hi confluïren dues línies de proposta d'activitats: la que venia de la mà de la relació a tres bandes entre Josep A. Baixeras, Joan Fuster i el periodista Vicent Ventura i la que la mateixa Llibreria de la Rambla estava preparant amb Eliseu Climent i la seva llibreria Tres i Quatre. Posades d'acord les dues línies, ara sí, amb tota la intenció, es va completar l'escenari a partir dels contactes amb el món artístic valencià que va canalitzar l'escultor Andreu Alfaro i dels que hi va haver amb el món universitari aconduïts per Pérez Casado, Vicent Soler i Ernest Lluch.

12 de febrer

Inauguració de l'exposició bibliogràfica «Edicions valencianes actuals», amb la col·laboració de llibreria Tres i Quatre i de Concret Llibres de València, fins al 16 de febrer, acte inicial de la Setmana Cultural Valenciana.

[Josep A. BAIXERAS, al programa d'activitats de la Setmana Cultural Valenciana.]

Tothom avui té feina, molta feina, i això fa mal humor i desperta el gest hostil. Fins i tot quan el treballador reposa: se sent sol, pensa que demà hi haurà de tornar, la boca s'endureix, preocupada. Solament els vailets, durant la sesta intranquil·la dels grans, juguen contents a la platja, ells que no es cansen. Uns als altres, els vailets es mostren les petxines més boniques que han trobat: ni saben què vol dir, ells, el gest adust, la soledat. Nosaltres tampoc no volguérem trobar-nos més sols, caminàrem un curt camí: –Germà, com estàs?– Mai no ens havia estret una abraçada més cordial: tenim amics, tenim germans, treballant com nosaltres a la vora, de cara al mateix mar. Ens mostrem les troballes... Ensenyeu un corn marí enorme: deixeu que ens l'acostem a l'orella, sentim la remor del mar...

Salut, València!

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972–1974*: 157.]

[...] he anat a la Llibreria de la Rambla a veure una exposició bibliogràfica (edicions valencianes actuals). El nombre d'exemplars exposats, entre llibres i fullets, és d'uns 150.

12 de febrer

Inauguració, amb la lectura d'un text de Joan Fuster per Andreu Alfaro, de l'Exposició col·lectiva d'escultura i pintura, al castell de Pilats, amb la participació dels artistes Andreu Alfaro, Armengol, Boix, Equip Realitat, Heras, Hernández Mompó, Eusebi Sempere i Teixidor, amb la col·laboració de la Galeria Temps de València, dins la Setmana Cultural Valenciana.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 157.]

[...] cap allà a les 8, m'he arribat al castell de Pilat on s'inaugurava una exposició col·lectiva d'escultura i de pintura (obres d'Alfaro, Armengol, Boix, Equip Realitat, Hernández Mompó, Sempere i Teixidor). Gairebé tot correspon a les concepcions que ara predominen: el «constructivisme» en l'escultura i l'«hiperrealisme» en la pintura. L'escultor Andreu Alfaro, que és un dels caps de brot de la primera d'aquestes tendències, ha llegit un article, molt combatiu, de Joan Fuster sobre la realitat artística valenciana. Se les heu contra la burgesia indígena que no ha sabut seguir l'exemple d'altres burgesies que van afavorir l'art i la cultura.

12 de febrer

Conferència i taula rodona sobre «Perspectiva valenciana actual», a càrrec de Lluís Blasco, Ricard Pérez Casado i Vicent Marquès, a l'Aula Magna de la Universitat, dins la Setmana Cultural Valenciana.

[Fèlix LLOVELL, a *Diario Español*, 13.02.1974.]

El primer acto que tenía que desarrollarse dentro de la Setmana de Cultura Valenciana, no se llevó a cabo tal como se había anunciado. El conferenciante Ernest Lluch no pudo desplazarse a Tarragona por motivos de salud.

Por ello la conferencia tuvo lugar a las cinco de la tarde en el Aula Magna de la Delegación Universitaria, a cargo de Ricardo Pérez Casado –economista–, Luís Blasco –profesor de Lógica–, y Vicente Marquès –sociólogo–.

Sobre el tema «Perspectiva valenciana actual», se habló de la transformación de la sociedad valenciana, que ha pasado de agrícola a industrial, del hecho de la cuarta planta siderúrgica y de la Ford; de la instauración del capital extranjero, y de las diferencias entre las burguesías del Principado y de la valenciana. Se matizó que actualmente se exporta más producción industrial que cítricos, y que es preciso romper los tópicos. El coloquio fue animadísimo al final de la conferencia.

Por otra parte, al anochecer se abrió la exposición bibliográfica en la Sala de Arte de la Llibreria de la Rambla, bajo el título de Edicions Valencianes Actuals, así como también la exposición colectiva de escultura y pintura en el Castillo de Pilatos.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 156-157.]

El primer acte de la Setmana Cultural Valenciana havia de ser una conferència del professor i economista Ernest Lluch (agregat a la Universitat de València) sobre el tema «Perspectiva valenciana actual». L'acte havia de tenir lloc a l'aula magna de la Universitat tarragonina i era anunciat per a la una del migdia d'avui. Tot era ple d'estudiants, no solament l'aula magna, sinó el vestíbul. Vaig saludar Maria Aurèlia Capmany, Vidal Alcover, Josep Sendra, Gabriel Xammar, el periodista Wenceslau Andreu... I Baixeras, pel qual vam saber que el conferenciant havia tingut dificultats i que en lloc seu en vindria un altre; un altre que a dos quarts de dues encara no havia comparegut i va caldre ajornar la conferència fins a les 5 de la tarda. L'auditori va sortir-hi guanyant –per estrany que sembli– ja que a l'hora dita, en comptes d'un conferenciant català n'hi hagué tres de valencians: un sociòleg, Marquès, un economista, Ricard Pérez, i un professor de lògica, Blasco. Cap dels tres no crec que tingui més de quaranta anys. El sociòleg és el més jove. Ros i d'ulls maliciosos, arbora una gran melena i sembla un noi de casa bona i bancari de professió. Pel que toca al professor, no té res de professoral, sinó més aviat de tecnòcrata, o sigui d'aquella família que, segons diuen, és la destinada a dirigir el món. Un resum molt succint del que ha dit (o del que jo crec que han dit) podria ser:

El País Valencià ha passat en poc temps de ser predominantment agrícola a un grau considerable de desenvolupament industrial. Els petits propietaris que podien viure, no fa gaire, amb una sola hectàrea de terra plantada de tarongers, ara passen dificultats. La indústria és de transformació, compta amb mà d'obra barata i es basa en els mercats internacionals. El resultat és la descapitalització de les terres de conreu i la minva demogràfica dels pobles. Pel que toca a la consciència, diguem-ne valencianista, del país, tot començà (després de la nostra guerra) a la Universitat. Alguns professors catalans, Reglà sobretot, així com Joan Fuster i Raimon van fer obra positiva. La llavor sembrada per ells ha germinat i ara es parla molt més en català que no pas quinze o vint anys enrere. Fins i tot en els poblets, hom demana conferències i es celebren concursos, aplecs, etc. Com serà la realitat del futur? Del cert ningú en sap res i depèn de moltes circumstàncies, però, de moment, l'esperança no solament és permesa, sinó vigent.

Acabades les dissertacions, s'obrí un col·loqui amb diverses intervencions. Entre elles, potser la més significativa fa referència a la poca atenció dels governs –tant els d'abans com els d'ara– al problema principal del País Valencià: el de la taronja. Com a suprema expressió de la ignorància que imperava a Madrid sobre la qüestió, s'esmenta el cas d'un ministre de la Monarquia, el vescomte d'Eza, que va dir als valencians que es queixaven: «Si les taronges ja no van bé, sembreu [sic] una altra cosa».

En altres intervencions s'insistí sobre el fet que la classe ascendent al País Valencià és una neoburguesia sorgida de la industrialització. I el mateix es pot dir de la classe obrera qualificada. Els uns i els altres semblen interessats per una certa «regionalització». Un altre aspecte que cal tenir en compte és que tret dels estudiants influïts pels professors catalans, i per Fuster i Raimon, encara hi ha prevenció contra Catalunya. Incloure València entre els Països Catalans és un motiu d'irritació per a molts.

[Francesc ROIG, a *Als*, núm. 21, març-abril 1974, p. 5.]

El fet valencià actual

El dimarts, dia 12, degut a la impossibilitat d'assistir a l'acte el coordinador inicial Ernest Lluch, s'ajornà la «taula rodona» per a les cinc de la tarda, hora en la qual l'economista Ricard Pérez Casado, el professor de lògica Lluís Blasco i el sociòleg Vicenç Marquès, varen donar entrada a allò que pròpiament hem denominat «Setmana Cultural Valenciana». Tot al llarg del col·loqui es van airejar punts bàsics i àdhuc concomitants amb el tema.

La transformació de la societat actual valenciana en els darrers anys ha sigut patent degut a l'augment de la indústria, per a pal·liar la pèrdua de guanys del sector agrícola. Avui dia, dir València, ja no és dir «taronges i una mica d'arròs» sinó que a partir de l'any 60 el País Valencià ha tingut un desenvolupament industrial comparable al de la nostra província. La quarta planta siderúrgica, la IBM i la instal·lació de la Ford, a més de l'autopista, han contribuït fortament a aquest canvi radical dins l'economia del país. Però València ha tingut l'encert d'encarar sempre els seus productes vers un mercat internacional que l'hi ha obert de bat a bat les portes del capitalisme europeu. Avui dia es realitza un 50% més de producció industrial que no pas agrícola. El problema essencial doncs, dins aquest darrer aspecte, és que en l'actualitat encara subsisteix molta gent que no s'ha fet la idea de què «la taronja» és ja un mite.

13 de febrer

Concert d'orgue «Antologia de música valenciana» de l'organista valencià Josep Climent, a la capella del col·legi de les Teresines, dins la Setmana Cultural Valenciana.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 157-158.]

Ahir al vespre vaig anar, amb la Cinta, al col·legi de les Teresines (una de les construccions més boniques, de rajola vista amb reminiscències gaudinianes, de la Rambla Nova) on tenia lloc un concert d'orgue (inscrit en el cicle de la Setmana Cultural Valenciana) a càrrec de Josep Climent el qual interpretà obres de Cabanilles, Sebastià Rodríguez, Anglès i Torres. El conjunt –d'acord amb el títol que li donava el programa– era una antologia de música valenciana.

Com que a la mateixa hora retransmetien per televisió un partit de futbol entre les seleccions d'Espanya i Iugoslàvia, vaig creure que no hi hauria gaire gent. Els homes, sobretot joves, no hi abundaven. Però n'hi hagué prou amb l'assistència femenina per omplir la nau de la capella on hi ha l'orgue.

Vaig seure al costat de Baixeras (a l'altre hi tenia la dona). La gent escoltava en silenci. La música no em privava de mirar la volta i altres detalls de la capella. Del lloc on sèiem no vèiem l'organista ni l'orgue. Baixeras me'n va fer adonar. Era una manca visual que podia donar lloc a pensar que allò que escoltàvem sortia d'un disc.

En un moment de pausa, vaig preguntar al meu amic si feia temps que l'havien construïda aquella capella.

– Devien fer-la a principis de segle, com tot el col·legi, que es pot considerar modernista.

– Sí, però aquella arcada de dibuix ogival que sembla sostenir la volta fa pensar en una altra època, en un pastitx...

Però ja l'orgue tornava a ressonar.

Una teoria de petites creus orna les parets laterals del temple. A banda i banda de l'altar es veu el relleu d'una figura estilitzada treballada en una fusta de color de mel. Una de les dues porta una ploma d'oca a la mà. Santa Teresa de Jesús, doncs, que era escriptora. Però, i l'altra figura? Sé que hi ha una altra santa Teresina, de nacionalitat francesa.

Quan acabà el concert, tothom aplaudí generosament. Havia valgut la pena. Vam sortir a les 9.

14 de febrer

Representació al teatre Metropol de les obres teatrals *La cua*, de Vicent Balaguer Bisquet, i de *La farsa de Misser Pere Pathélin*, a càrrec del Grup Llebeig de Dènia, dins la Setmana Cultural Valenciana.

[Vicent BALAGUER BISQUERT, fragment inicial de l'obra teatral *La cua*.]

GOS 1 (*Tractant de dissimular, li dóna una colzada a l'altre*). – Xist, que ens estan mirant!

Gos 2 – Qui? Qui ens està mirant?

Gos 1 – I qui va a ser? Els homes.

Gos 2 – Els homes? I què? Potser ells no fan coses pitjors, molt pitjors?

Gos 1 – Ben cert que sí, però ja saps com són ells. Nosaltres ens olorem la cua i ells, els molt marrans es posen a pensar el pitjor.

[*La farsa de Misser Pere Pathélin*, fragment inicial.]

PATHÉLIN. – Mare de Déu, Senyor! Per molt que treballe, que em calfe el cervell, i escric sense aturar-me, no li trac ni un quinzet al meu ofici! I això que no he fet altra cosa en tota la meua vida que no fos anar ficat en plets i judicis!

GUILLERMINA. – No m'ho contes! Mai no hi ha hagut plet al qual tu no clavasses els nassos, ni querelles per resoldre a les quals no fosses cridat! Qui havia de pensar que ara et dirien «l'advocat de mira'm i no em toques». Perquè, mirar-te, tots, però tocar a la porta d'aquesta casa, per a contractar-te, això, no...

[Francesc ROIG, a *Als*, núm. 21, març-abril 1974, p. 6.]

Teatre

El dijous, a les 22.20, al teatre Metropol va tenir lloc la representació teatral a càrrec del grup «Llebeig» de Dènia, grup que petjava per primera vegada la nostra ciutat i que ens oferí dues «peces», la primera de les quals porta per títol *La cua*, original de Vicent Balaguer Bisquet. La segona part portà a escena *La farsa de Misser Pere Pathélin* traduïda del francès i d'autor anònim. Aquesta obra obtingué el primer premi al «Concurs de Teatre Valencià» de 1972.

Així, doncs, fent una mena de *collage* de les dues peces, es veu clarament que el comú denominador va ésser la forta crítica social, vista des d'un perspectivisme bastant objectiu que reflexava l'estat actual de molts estaments

socials. *La cua*, parodia divertidament, sota el fabulisme de dos gossos que «s'oloren les cues» l'estat morbós i sensual de l'home d'avui, que viu immers en front del plaer insípid.

La farsa de Misser Pere Pathélin, amanida amb uns quants *sketchs* d'actualitat, ve a fer un repàs de l'estat actual d'una societat, la descomposició dels pilars bàsics de la qual, es manifesta pel passivisme i la *dolce vita* dels seus representants. En fi, una vetllada teatral per a conèixer millor els valors artístics que la nostra veïna i aimada València guarda dins el seu si.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 157.]

[...] al Metropol, un cinema-teatre subterrani de la Rambla, vam anar a veure dues peces teatrals: *La Cua*, de Vicent Balaguer, i *La farsa de misser Pere Pathélin* (obra francesa del segle XV) en versió catalana de Rodolf Sirera, editada per l'Estel de València, representada pel grup Llebeig, de Dènia.

La sala mig plena.

Saludem la senyora Ferrer (la vídua [*sic*] del conegut arquitecte del qual porta el cognom) bona amiga nostra de fa anys i amb qui dóna goig de parlar. Seu al davant mateix del lloc que ocupem la Cinta i jo. Veig Xammar, amb la muller, els germans Baixeras, Núria Delcòs, Ramon Marrugat, Josep Sendra... De segur que un cop d'ull al local em permetria de reconèixer molts més amics. Mentre esperem que alcin el teló, la senyora Ferrer ens explica que té un nét de 13 anys, estudiant, molt espavilat; tant, que li conta unes històries tan verdes que ella no sap si riure o renyar-lo. En el dubte, resta seriosa, però aquesta actitud fa creure al nét que ella no l'ha entès, i aleshores torna a començar amb l'afegitó de detalls més crus... I encara riem quan s'alça el teló. *La Cua* és un diàleg entre dos personatges disfressats de gos i gossa, amb sengles cues, contra els convencionalismes imposats pels homes, hipòcrites i morbosos, a les relacions amoroses diguem-ne naturals. Els actors, valencians, parlen massa de pressa i no crec que el públic –almenys una bona part– «agafi» tots els acudits. Això no obstant, al final, esclaten els aplaudiments: i jo li dic a la senyora Ferrer que al seu nét de segur que no se n'hi escaparia cap. «Al contrari, ell n'entendria més dels que es diuen.»

La farsa de misser Pere Pathélin és d'un altre gènere i comporta una moral que ara sembla ingènua, però que encara és vàlida. Per resumir-la diríem que explica el que li va passar a un advocat, mort de gana, que pren la defensa d'un pastoret acusat de robar unes ovelles. I se li acut de fer passar el seu defensat per beneït i bo i recomanant-li que a totes les preguntes que li faci el jutge només respongui «Bee!». La cosa dóna resultat, però quan el picaplets reclama els seus honoraris al pastor, aquest respon: «Bee!».

Crec que la versió catalana (jo l'he llegida en francès medieval) no solament és ben traduïda, sinó «modernitzada» amb musiquetes i cançons, o sigui adaptada al teatre que actualment està de moda. El públic s'hi ha divertit; i encara més els actors (cinc xicots i una noia), valencians, simpatiquíssims i ben dotats per a la improvisació. El lèxic no pot ser més popular amb algun «Fotre!» i un «Me cague'n la punyeta», de més a més.

[Fèlix LLOVELL, A *Diario Español*, 19.02.1974.]

Éxito del Grup Llebeig, de Dènia

Dentro de los actos de la «Setmana Cultural Valenciana», se presentó el grupo de teatro «Llebeig» de Dènia que ofrecieron *La cua* pieza corta de Vicent Balaguer Bisquert y *La farsa de Mísser Pere Pathélin*.

Charlamos con el autor de *La cua*, que a su vez dirige el grupo.

– Bueno, –nos aclara–, la dirección es colectiva, pero soy el más viejo y por eso me señalan como el director administrativo.

– ¿Desde cuándo hacen teatro?

– Hacemos teatro amateur desde 1969, y empezamos con obras castellanas de Muñiz, Ionesco, etcétera, y teatro infantil. Esta trayectoria cambió al ganar el concurso valenciano «Fallers de teatre», con la farsa que hoy presentamos aquí. Antes no hacíamos teatro catalán porque faltaba una tradición literaria valenciana de teatro; sólo había traducciones. Con el cambio partíamos de cero.

– ¿Y cómo os ha ido en esta nueva faceta?

– Muy bien. Ésta es la 27 representación; la hemos ofrecido 8 veces en València y en bastantes pueblos de Alicante. Pero hoy es nuestra primera salida del País Valenciano. Por otra parte estudiamos la posibilidad de alguna salida al extranjero.

– ¿Preparáis alguna otra pieza?

– Sí, la *Comèdia de la guerra*, de Goldoni, adaptada por Rodolf Sirera.

– ¿Estáis satisfechos de vuestra labor?

– Plenamente. En los pueblos nos reciben estupendamente. Hemos quedado sorprendidos de ello. Hasta ahora la tradición existente era muy chabacana, con bilingüismo, de valor escaso. Ahora parece ser que empieza a despertar el teatro y así destacan algunos grupos, como el que dirige Sirera, «El Rogle». Con todo, falta un ambiente, gente que se preocupe por el teatro e insistir mucho en el público.

– Hábleme de las obras que hoy presentan.

– Son de entretenimiento, pero con una cierta intencionalidad. Abordan el tema de la picaresca.

15 de febrer

Recitació de poesia per Vicent Andrés Estellés, amb una presentació de Jaume Vidal Alcover i la participació d'Ovidi Montllor, dins la Setmana Cultural Valenciana i el IV Cicle d'Art Poètica Actual.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 160-161.]

Continua la Setmana Cultural Valenciana.

Ahir, a les 8 del vespre, vam assistir a la lectura que dels seus versos va fer, a la Llibreria de la Rambla, el poeta Vicent Andrés i Estellés al qual va presentar el professor, i també notable poeta, Jaume Vidal i Alcover. (La presentació no durà més que vint minuts, però va semblar curta a tothom, admirable, tant pel ben dir com per la tendresa i la ironia.) Fill de Burjassot, on va néixer l'any... (el presentador no ho va dir), l'Estellés ha fet també de periodista. Comença a calbejar, és prim i no gaire alt. Ha publicat diversos reculls de poemes; recordem *Ciutat a cau d'orella* (aquesta ciutat és Tarragona, on el poeta va passar la lluna de mel), *La nit*, *Donzell amarg*, *L'amant de tota la vida*, *Llibre de meravelles*, *Lletres de canvi*... De tots parlà elogiosament Vidal i Alcover, però sobretot del darrer, una col·lecció de sonets arriscats, inimitables.

«Estellés –va dir el presentador– és un tímid, però no pas orgullós, com solen ser els tímids... No és un poeta “formalista”, d'acord amb la moda del retoricisme que té per mestres a Josep V. Foix i Joan Brossa. No és tampoc un realista-social ni un surrealista d'aquells que van fer revolucions domèstiques... És poeta a la seva, de moda, profund, bròfec a vegades, com diuen a València, però no xaró, com diuen a Barcelona; i sempre és autèntic. No “refistola” mai i té un accent propi...»

I el bon professor Vidal i Alcover aprofità la ganga per a esbossar un panorama de la literatura valenciana contemporània que fou una lliçó magistral. Va parlar encara (per via de contrast amb l'essencialitat del poeta de Burjassot) d'un escriptor empordanès que emplena la literatura catalana dels darrers cinquanta anys (però l'emplena de milers de pàgines inútils), i de Camilo José Cela, un híbrid que, a desgrat del seu tremendisme és, en el fons, un «señorito» d'aquells que a les petites ciutats practiquen la conya cruel. (Cità una narració de C. J. C. en què descriu una cursa de braus amb toreros cecs que cauen, etc. I la gent riu).

El poeta Estellés llegí molt bé (és a dir, a poc a poc i vocalitzant tal com cal) diverses poesies (no gaires, les justes) començant per una Ègloga mallorquina –a tall d'homenatge al presentador. Es tracta d'una conversa entre Odisseu, Galatea i Hipòlit als quals fa parlar com si fossin d'aquests

temps, però amb el seu pòsit de cultura clàssica. Llegí també poemes d'amor (el seu fort) i una mena d'èlegia a ell mateix, evocadora de la pròpia mort i del lloc on vol ser enterrat (al poble natal, és clar) que va ser la composició que a mi m'arribà més dins.

El públic (amb majoria de joves, deixebles gairebé tots, ben segur, del professor Vidal) que emplenava de gom a gom la sala de conferències, aplaudí a cor que vols.

[Francesc RORIG, a *Als*, núm. 21, març-abril 1974, p. 6.]

Recital poètic

El divendres, a les 20 hores, en el reduït local de la Llibreria de la Rambla –i tot i així de públic no en sobrava– va endolcir l'ambient la paraula concisa i senzilla de Vicenç Andrés Estellés, presentat pel nostre amic i també poeta, Jaume Vidal Alcover. Estellés, doncs, poc conegut fins ara, –i no per manca de qualitat– és un dels millors exponents de la poètica actual valenciana, que inicia una ruptura de procediments i àdhuc d'intencions vers un sentit més patent i decisiu de la seva obra.

En *Ciutat a cau d'orella* (1953) bull una estranya violència moral, gesta-da en el sexe i en el dol; és un dels llibres cabdals del poeta. *Donzell amarg* (1958), *Lletres de canvi* (1970) i tantes altres com les darreres edicions a l'any 1971 de *Primera audició*, *L'inventari clement*, *Llibre de meravelles* i *La clau que obre tots els panys*, han ajudat a retreure de mica en mica la gran fúria frustrada, la vida de desig i de dolor, que fa funcionar l'obra d'Estellés. Mai la mort no ha estat àcidament cantada com en les poesies de *Lletres de canvi*.

Parlant amb ell, he tingut l'ocasió d'assabentar-me d'uns versos que avui, havent visitat la Necròpolis, li han sorgit de la seva ment i que sens dubte resten encara inèdits fins a la publicació d'aquestes pàgines.

Has davallat avui, mortal a la necròpolis;
però no ho facis més...!

Aquest pot ésser el clar exponent de la seva línia poètica, la de la temença reservada a la mort, però que malgrat la irregularitat cronològica de les seves publicacions, continua encara predestinat a mantenir sota la seva ploma, el magisteri de la poètica valenciana.

15 de febrer

Recital de cançons i poesia, a càrrec d'Ovidi Montllor i Toti Soler, al teatre Metropol, dins la Setmana Cultural Valenciana.

[Ovidi MONTLLOR, cançó del recital.]

Serà un dia que durarà anys

Serà blava i tranquil·la la mar.
Serà verda i espessa la vall.
Serà gran i dolça la muntanya.
Serà un dia que durarà anys.

Gent de mar, de rius i de muntanyes,
tindran mar i prats i rius i boscos.
Tindran tot. I es parlarà de vida.
Les ciutats seran rius plens de gent.

Floriran flors i cants i alegries.
Floriran crits i cors i paraules.
En el dia que durarà anys,
braços lliures i boques i mans.»

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972–1974*: 161.]

Més tard, després de sopar, vam anar a sentir cantar un altre valencià destacat, Ovidi Montllor, acompanyat pel guitarrista Toti Soler. També en aquesta audició (al cinema Metropol) predominava la jovenalla que es deleix per les cançons estripades que ara s'estilen. La dona i jo vam ser sensibles, però de bon tros, a les *Corrandes de l'exili*, de Pere Quart. I és que, com ell, hem conegut l'expatriació forçosa, i com ell hauríem pogut dir: «No morirem d'enyorança / ans d'enyorança viurem».

[Fèlix LLOVELL, a *Aks*, núm. 21, març-abril 1974, p. 7.]

La Cançó

L'acte més popular i de més aflluència de públic a la «Setmana» va ser el recital de Cançó ofert el divendres a la nit al teatre Metropol, –que es va omplir totalment–, a càrrec del cantautor d'Alcoi, Ovidi Montllor, acompanyat a la guitarra pel gran músic Toti Soler, qui oferí per la seva part tres peces musicals d'una gran qualitat, que posaren de relleu la categoria del jove guitarrista.

La Cançó era l'acte més esperat, no sols pels escassíssims recitals que solen haver-hi a la nostra ciutat, sinó també a la vegada pel seu significat dins del context cultural dels darrers anys, en els que no podem oblidar que aquesta manera de manifestació ha estat, i fins i tot, potser continua sent, el fenomen sociocultural més important dels països catalano-valencians. Ha estat, per altra part, sens dubte, el que més ens ha agermanat amb la regió veïna, dins d'aquest context cultural del qual parlem.

Em ve a la memòria ara, deu anys després que Raimon l'hagué cantat, els mots de la seva cançó *La mare*, que diu: «... he vingut ací, perquè crec que puc dir-vos en la nostra estimada llengua, paraules i fets que encara ens agermanen... I crec que he fet bé... I sé que tornaré al carrer blanc, però ara ací crec que puc dir-vos, a tots vosaltres: germans».

Els organitzadors del recital de Cançó volien portar en Raimon, però no va ésser possible ja que aquest cantant era fora d'Espanya.

En la primera part l'Ovidi va cantar les peces més clàssiques i pel nostre gust, les millors del seu repertori. A la segona, va presentar algunes cançons noves que ha gravat en el seu últim LP, i que no considerem en general massa encertades, en la faceta musical.

Amb les seves grans traces d'actor i intèrpret, l'Ovidi conquerí un notable èxit.

La recitació de *Les corrandes de l'exili* de Pere Quart no solament van emocionar el matrimoni Bladé, sinó que, els que estaven a la vora, van poder sentir com Vicent Andrés Estellés feia el comentari de: «les millors quartetes que s'han escrit mai en llengua catalana».

16 de febrer

Conferència de Vicent Ventura «Els agris: una anàlisi sectorial» dins de la Setmana Cultural Valenciana.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 161-162.]

Amb una conferència de l'escriptor Vicent Ventura sobre *Els agris, una anàlisi sectorial*, a la Llibreria de la Rambla, es va cloure, ahir al vespre, la Setmana Cultural Valenciana. Però el conferenciant no parlà únicament de la taronja i de la crisi que travessa per sobreproducció i saturació dels mercats, sinó de la situació econòmica valenciana, en general, amb tots els problemes que afecten també el procés d'industrialització que segons la propaganda oficial ja no pot anar millor. Quan el cert és que la indústria (calçat, rajoles, draps, paper, joguines) passa també per una greu depressió. La gent s'adona que només pot

confiar en ella mateixa i això ha fet prendre consciència a una bona part de la població de la unitat del País Valencià.

Vicent Ventura creu en la utilitat de l'autopista del Mediterrani, però no pas pel que diu el triomfalisme madrileny, sinó perquè contribuirà a la coneixença diguem interregional i estendrà l'àrea cultural que ara es veia reduïda per les dificultats de comunicació. Tot el que signifiqui apropament entre els Països Catalans és bo.

Hi hagué un col·loqui sobre la situació cultural i de la llengua comuna, ja que és la mateixa al Principat, a València i a les Illes (sense oblidar la Catalunya del Nord i la Franja de Ponent). I fou corroborat el que van dir el passat dimecres, a l'aula magna de la Universitat tarragonina, els ponents Marquès, Pérez i Blasco, és a dir, que en l'aspecte cultural cal ser optimista.

[Francesc ROIG, a *Als*, núm. 21, març-abril 1974, p. 7.]

Els agris: una anàlisi sectorial

El dissabte, a les 20 h, a la sala d'art de la Llibreria de la Rambla, i com a cloenda d'aquesta «Setmana Cultural Valenciana», va tenir lloc una petita conferència a càrrec de Vicent Ventura sobre un tema tan crucial en aquelles terres com és: «Els agris: una anàlisi sectorial».

Més aviat podríem dir que aquest és el punt clau d'on han sorgit els altres problemes que ara envolten l'economia valenciana. Els agris, doncs, comencen a produir-se dins d'aquest segle, pels volts dels anys 1915-1920. Avui dia, encara que costi dir-ho, el mercat resta sobresaturat. El problema és irresoluble si no sorgeix una reducció considerable de conreus o bé el mercat de l'Est obre les portes als cítrics valencians. Fins avui dia podem dir que aquest producte ha condicionat la societat valenciana, la qual s'ha vist immersa dins aquesta producció sense voler. Aquest condicionament ha estat fruit de que al País Valencià li han mancat persones dirigents, és a dir, que la burgesia té un caire clarament diferenciat de la del Principat. Ara bé, no solament són les taronges les que resten en crisi, sinó també la indústria. La característica bàsica és que parteix de l'artesanat i per tant s'autofinança ella mateixa. Per aquest motiu actualment la indústria del calçat va perdent valors, perquè el Brasil i àdhuc l'Índia, on adoben les pells els mateixos nadius, fan que el mercat d'exportació és redueixi. Per a salvar això s'hauria d'arribar al nivell tecnològic europeu.

Aquestes foren, en resum, les idees principals de l'acte que donava terme a aquesta setmana, en la qual el procés de comunicació i d'acostament entre les dues regions ha constituït un èxit rotund.

16 de febrer

Al restaurant Làuria, sopar de cloenda de la Setmana Cultural Valenciana.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 162.]

Molts dels assistents a la conferència de Vicent Ventura –i, entre ells la meua esposa i jo –acabat l’acte, vam anar a l’Hotel Làuria on va tenir lloc un sopar de germanor. Tret d’una intervenció de Josep-Anton Baixeras per donar les gràcies a tots els qui han contribuït a l’èxit dels actes celebrats en el curs de la setmana i d’anunciar el projecte de complementar-la amb una Setmana Catalana a València, no hi hagué discursos. Ara, de parlaments i fins de cançons entre els comensals a l’hora del xampany i de la sobretaula, n’hi hagué molts. Així que la cosa acabà bé.

[Olga XIRINACS, a *Als*, núm. 21, març-abril 1974, p. 5.]

València a prop

La nostra ciutat ha acollit per uns quants dies l’exponent cultural del País Valencià. Literatura, pintura, escultura, música, poesia, realitat i evolució sociològica i econòmica. El nostre públic, especialment l’element jove, ha sigut el receptor d’aquestes demostracions.

Hi ha, creiem, entre altres, dos factors a considerar.

Un, les entitats que han fet possible aquesta presentació entre nosaltres del moment actual valencià. Quan els esforços es coordinen sense reticències ni escatimant medis [sic], el resultat es tradueix en actes de valors i qualitats ben positives, dels quals la nostra ciutat no està gens sobrada, i que ens sotreuen del mediocre nivell dins el qual anem malvivint, culturalment parlant. Demanem una continuïtat d’accions encaminades a elevar i mantenir aquesta tònica tot just encetada.

L’altre, «el país que ja anem fent», segons ens cita Raimon, el qual creiem que ha encertat la justa visió del nostre fer actual, i alhora ens dóna una pauta a seguir, que pot ser-nos útil si sabem posar-la a la pràctica. «D’un temps, d’un país que és el nostre, canto les esperances i ploro la poca fe».

Esperances i promeses hem vist exposades dins la «Setmana cultural valenciana». Però hi ha la por esterelitzadora de «la poca fe». De part de qui? A la inauguració de l’exposició de pintures i escultures, Andreu Alfaro ens deia que de part dels que havien de promoure i apoar aquesta cultura, o sigui, que el medi no és apte per la florida cultura de promeses exposades. I, afegim, potser també de part de les mateixes persones que intenten salvar i fer créixer

els valors culturals; doncs ja és sapigut que la bona llavor, si no troba la terra adequada, poca cosa pot donar.

Però, com que ens trobem davant d'aquests fets, que són positius, procurarem augmentar la nostra fe i apoiar [sic] tota iniciativa que tendeixi a eixamplar l'horitzó cultural de la nostra ciutat.

[Fèlix LLOVELL, a *Als*, núm. 21, març-abril 1974, p. 3.]

València, les raons i les circumstàncies

L'èxit obtingut per aquest esdeveniment (començant per la munió d'entitats i corporacions, entre elles l'Associació la Salle, que donaren suport i col·laboració a la iniciativa d'Òmnium Cultural) en tots els actes celebrats a Tarragona (exposicions, conferències, representacions teatrals, etc.) porta a reflexionar sobre la significació d'una efemèride que els cronistes oficials ja deuen haver enregistrat, amb lletra destacada en els annals de la ciutat. Aqueixa significació és comparable a la del succés assolit no fa gaire, a Barcelona, amb la representació, al gran teatre del Liceu, de l'òpera *Vinatea*, obra de dos valencians il·lustres, el poeta Xavier Casp, autor del llibret escrit en català (o en valencià si voleu), i Matilde Salvador, autora de la música. Afegim encara que el tema de l'òpera dóna un escreix de mordent al conjunt d'uns actes certament insòlits. Les circumstàncies havien produït una solució de continuïtat en les relacions entre els diversos països catalans. La presència a Barcelona dels autors de *Vinatea* i la vinguda a Tarragona, amb motiu de la Setmana Cultural Valenciana, de rellevants personalitats (sociòlegs, economistes, artistes, poetes, etc.), del país germà, són exemples feaents d'un recobriment esperançador.

Ara que tant es parla de «peculiaritats regionals» i de la necessitat de revitalitzar les regions mitjançant l'atribució de serveis que una centralització potser excessiva (i filla, com sap tothom, del jacobinisme francès) s'havia fet seus, és d'esperar que el rebrot del valencianisme arribarà a ser esponsorós i pròdig en bons fruits. Qualsevol recel en aquest sentit fóra desorbitat. Equivaldria a ignorar, o a no voler reconèixer les característiques (històriques, socials, econòmiques) que han donat al País Valencià la seva manera de ser inconfusible. El fet mateix del bilingüisme (derivat del fet que foren catalans i aragonesos els qui formaren la legió principal que acompanyà Jaume I a la conquesta del país) és una realitat que ningú no pot ignorar. I és sobre la realitat que cal assentar qualsevol bastida, fins i tot d'ordre espiritual, com ho és, per exemple, la germanor, que és el sentiment posat en relleu per les belles jornades constitutives de la Setmana Cultural Valenciana a Tarragona.

2 de març

Conferència a càrrec de Joan Arumí Delgar, Josep Bagunyà Golobart i Jaume Nualart Maimó, presentació del seu llibre *La Federació de Joves Cristians de Catalunya*.

9 de març

Inauguració de l'exposició de la Fundació Artur Martorell «La renovació pedagògica», fins al 22 de març.

11 de març

Conferència de Maria Aurèlia Capmany, presentació dels llibres *El paratge de l'aranya*, de Xesc Barceló i *Romanç*, de Llorenç Capellà.

15 de març

Conferència de Marta Mata «Història de la pedagogia i els nous corrents pedagògics», dins de les Jornades sobre la Renovació Pedagògica, en col·laboració amb la Fundació Artur Martorell.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 166-168.]

Conferència de Marta Mata, pedagoga barcelonina, ahir al vespre, a la Llibreria de la Rambla, sobre «Història de la pedagogia i dels nous corrents pedagògics».

L'acte venia a complementar l'exposició dedicada a «La renovació pedagògica a Catalunya» oberta ja fa uns dies a la mateixa sala de conferències de la llibreria. Textos i fotografies mostren el procés d'aquesta renovació a partir de principis de segle (Escola Moderna, Escola Horaciana, Escola del Bosc, Blanquerna) fins a l'obra de la Generalitat (1931-1939). Col·laboraren a la tasca renovadora, entre altres, Artur Martorell, Alexandre Galí, Joan Bardina, Rosa Sensat, Manuel Ainaud de Lasarte, etc.

Davant un auditori nombrós (sobretot gent jove amb majoria femenina) la conferència explicà que l'afany alfabetitzador començà amb la Revolució Francesa. Abans només aprenien a llegir i a escriure els destinats a estudiar una carrera. No hi havia escoles públiques. Aquestes escoles, a l'Estat espanyol, van començar el 1865 amb la Llei Moyano. El seu desenvolupament fou lent. Amb tot, a principis d'aquest segle hi havia, a cada poble d'un cert nombre d'habitants, una escola generalment sòrdida i sense cap atractiu. Els

mestres depenien dels Ajuntaments i cobraven –si els cobraven– sous de misèria. D'ací la dita popular: «Passa més gana que un mestre d'escola.» Una llei del comte de Romanones incorporà els mestres a l'Estat.

Marta Mata recalca que a Catalunya la inquietud cultural tenia una tradició més antiga i es traduí en la fundació de les escoles ja esmentades amb les aportacions de la Mancomunitat i de l'Ajuntament de Barcelona, i, posteriorment de la Generalitat.

El torb de la guerra del 36-39 ho esventà tot. Acabà amb una anècdota viscuda: no fa gaires dies, una nena de 8 anys, en arribar a casa, venint de l'escola, va dir a la seva mare com si es tractés d'un fet insòlit, d'una descoberta: «Avui, a classe, he vist riure la senyoreta.»

Com d'habitud, hi hagué col·loqui. L'inicià un xicot, estudiant de magisteri, valencià (de Castelló) amb la següent pregunta: «¿Com és que quan es tracta d'aspirar a una plaça de mestre a Catalunya, tots els que s'hi presenten són castellans?»

Resposta de Marta Mata: «El fenomen obeeix, en bona part, a que els joves catalans no senten encara, per raons diverses, gaire inclinació a estudiar magisteri. La fama del mestre mort de gana persisteix. De manera que es pot dir que el nombre de mestres que dona cada regió d'Espanya, està en una relació proporcional a la renda per càpita. O sigui que com més pobra és una regió, més mestres dona. Aquesta carrera ofereix una oportunitat, una de les poques oportunitats, als fills de les classes mitjanes encara amb pocs recursos perquè els puguin pagar una carrera universitària. A Catalunya els joves també tenen més sortides. I d'altra banda –tot s'ha de dir– els mestres de primària no guanyen gaire. El dia que estiguin retribuïts com cal, el nombre de mestres de minyons catalans augmentarà.»

El públic, satisfet, ha aplaudit amb ganes. Els organitzadors sabien que el tema interessaria ja que veig que hi ha anunciada una altra conferència sobre «L'escola en la societat nostrada», que anirà a càrrec de Josep Maria Masjoan.

21 de març

Conferència de Josep Maria Masjoan «L'escola en la societat espanyola», dins de les Jornades sobre la Renovació Pedagògica, en col·laboració amb la Fundació Artur Martorell.

23 de març

Inauguració de l'exposició de Claudi Meyer «Il·lustracions de poemes de Salvador Espriu: visió de *La Pell de Brau*», fins al 5 d'abril.

[Jep GOUZY, al catàleg de l'exposició.]

Claudi Meyer, un pintor francès que comprèn Catalunya.

De l'interès d'un pintor francès envers les coses catalanes i envers el català com a llengua, ha nascut l'exposició que us presentem.

C. Meyer és un home d'una regió nòrdica de França, cèlebre pels seus vins: la Champagne. Claudi Meyer treballà molt dins l'ambient català, a Cotlliure per exemple. Ja en 1971 havia presentat una exposició: «Sobreimpressions», poemes objectes amb com a base textos d'un poeta català del Rosselló, Jep Gouzy. El mateix any, a Prada. «Paraules i crisi» ens donava en 55 quadres una visió de la poesia catalana d'ara. Enguany, sempre a la Universitat Catalana d'Estiu de Prada, era «Visió de *La pell de brau*» que tant agradà a Ramon Marrugat que prengué contacte amb el pintor per a presentar l'exposició a Tarragona.

«Visió de *La pell de brau*» és la revelació de la impressió d'un text dins l'esperit d'un pintor. Revelació cap a nosaltres, senzilla, sens orgull ni vanitat d'escola pictural. Meyer és un pintor sempre en evolució i que jamai s'atura d'una manera definitiva i artificial sobre una expressió precisa. Tots els poemes de *La pell de brau* són evocats amb dibuixos, guaixos, plomes, aiguades fregades, totes les expressions d'una tècnica que pot ésser al mateix temps brutal i dolça.

Claudi Meyer, un pintor francès que comprèn Catalunya.

23 de març

Recitació de poesia de Jep Gouzy i presentació del seu llibre *Angola (o: i si tu fossis el negre?)*, amb intervenció prèvia de Ramon Marrugat dins el IV Cicle d'Art Poètica Actual.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 171-172.]

Ja vora les 8 vaig sortir del Casino per anar a la Llibreria de la Rambla per tal d'assistir a una lectura de poemes del poeta Jep Gouzy. L'acte encara no havia començat. Vaig saludar una colla d'amics: Baixeras, Xammar, Martorell, el matrimoni Xirinachs, la Capmany, Vidal Alcover, Núria Delclòs, Pere Lloret jr., Pere Anguera...

Jep Gouzy (35 anys?) és prim, alt, bru, de cabell negre, de rostre angulós i nas prominent. És fill de Pau (Bearn, país vinculat, per la història, amb Catalunya) i professa allí mateix. També és professor de la Universitat Catalana d'Estiu (Prada). Va presentar-lo Ramon Marrugat.

Abans de llegir, Gouzy va parlar d'una exposició que teníem a la vista (quadres del pintor francès Meyer, inspirats en poemes de *La pell de brau* de Salvador Espriu, poemes que es poden llegir al costat de les pintures).

Gouzy parla un català amb accent francès i amb dificultats, de vegades, per trobar el mot precís. La seva bona voluntat és molt d'agrair. Diu que ell es considera un franc tirador, és a dir, un isolat en tant que poeta, però ideològicament engatjat. Llegeix fragments d'un llarg poema, *Angola*, en què el personatge que parla en primera persona és un negre que reacciona contra l'opressió portuguesa.

Se'n seguí un llarg col·loqui. Hi hagué preguntes i respostes sobre la situació lingüística a la Catalunya del Nord, sobre els gitanos (de Montpeller i altres llocs d'Occitània) que parlen català com d'un argot que els és propi, sobre alguns poetes rossellonesos (Gomila, Guiter, Pons) i el moviment dels felibres, o sigui dels poetes provençals que en el segle passat, acabdillats per la gran figura de Frederic Mistral, van intentar de fer reviure la llengua d'oc, en constant relació amb els renaixentistes catalans, sobretot amb Víctor Balaguer. Encara avui hi ha felibres, fins i tot catalans, però Jep Gouzy no hi simpatitza gaire –de segur perquè els creu de dreta– i diu que és un moviment «agonitzant». És possible.

En acabar-se el col·loqui, Gouzy dedicà alguns exemplars de les *plaquettes* de versos que ha publicat i jo, al meu torn, li faig *cadeau* de l'episodi de la història *Felibres i catalans*.

La presència de la Maria Aurèlia Capmany en la recitació poètica, puntualment anotada en el seu dietari per Artur Bladé, començava a ésser un fet habitual de la vida cultural tarragonina, de més valor si tenim en compte l'afirmació de Pere Anguera [Vidal Alcover: *Humanisme*: 192]: «la Maria Aurèlia, que desprenia un aire cosmopolita militant, era una barcelonina fins al moll de l'os, difícil de convèncer perquè s'instal·lés en una altra ciutat». S'ha de parar compte, tanmateix, que si bé l'estada a Tarragona la feia ara de la mà de Jaume Vidal Alcover, no era un fet aïllat per a la vida d'una escriptora que, ja en una de les primeres obres, havia fet dir al personatge: «Un moment... he recordat les pedres de Tarragona. Pedres daurades, or fos, pedres més vives i poderoses que les altres. Aviat seré a Tarragona. I veuré el mar.» Una ciutat que té un notable protagonisme en la narració:

[M. Aurèlia CAPMANY: *L'altra ciutat*, p. 28-29.]

«La noia allargava el braç de cara al mar, d'esquena a la muralla.

- Aquests carreus, immensos, pertanyen a la muralla ibera; sobre ella construïren els romans.
- Quants anys diu que fa?
- Més de dos mil anys.
- Dos mil anys! —digué la noia, i s'acostà amb uncíó a la pedra i l'observà com si volgués descobrir algun secret, i amb els dits flonjos, bruns, d'angles poc polides, acaricià la superfície venerable. Una sargantana va esquitllar-se per un forat, i ella retirà la mà, espantada.
- “Dos mil anys –pensà Rosa–. Vint anys!”
- Senyoreta! El mar! Que bonic és el mar!»

22 d'abril

Publicació del primer número del *Recull de Llibres*, butlletí bibliogràfic editat conjuntament per diverses llibreries de Catalunya.

El *Recull de Llibres*, que no era res més que informació bibliogràfica especialment dedicada a les novetats del Dia del Llibre, constituïa el primer resultat visible de la col·laboració entre llibreries que poc a poc havia anat agafant consistència. Els contactes ja tenien ara regularitat i, una vegada al mes, normalment un divendres, un grup de llibreters de diferents poblacions de Catalunya, en plegar a les vuit del vespre, es desplaçava en cotxe al domicili d'una de les llibreries, lloc on de manera rotativa tenia acollida la reunió. La trobada, a banda de la informació compartida, servia per a intercanvi i distribució de llibres segrestats, perquè no hem d'oblidar que ens trobàvem encara en el franquisme.

Amb el temps, l'embalum dels temes a tractar havia crescut prou perquè a les reunions mensuals se n'hi afegís una altra de trimestral un diumenge al matí, també de manera rotativa en cadascuna de les poblacions de les llibreries.

[Ramon MARRUGAT I CUYÀS, dins de *Pax 40 anys*: 129-130.]

Amb la fundació de l'escola Pax, Tarragona s'incorpora i participa plenament, a la renovació pedagògica que, als anys seixanta, s'estenia per tot Catalunya.

Però convindria destacar que la contribució de l'escola Pax a situar la nostra ciutat al mapa de les noves inquietuds que sorgien al nostre país, no es van limitar a la funció estrictament escolar, perquè les instal·lacions van servir d'aixopluc de diverses activitats. Recordem-ne ara l'escoltisme, les escoles d'estiu i algunes representacions teatrals que, de manera més o menys amagada, hi van trobar lloc.

Situar Tarragona al mapa pot ara fer riure, però en aquest petit país nostre, on mirar cap al nord ha estat una constant, quan no un acte de fe, de vegades és una cosa més que una metàfora. Veiem-ho:

No feia gaire que l'autopista arribava a Tarragona, quan un diumenge, el pati de l'escola va ser lloc de trobada d'un grup de llibreters d'aquells que aleshores anomenaven alternatius, i que eren objecte sovint d'amenaques que s'acabaven convertint en bombes, de les quals mai no es van detenir els responsables, tot i ésser coneguts.

Vet aquí, doncs, que llibreters de Tarragona, Sabadell, Terrassa, Sant Boi, Badalona, Reus, Mataró, Berga, Granollers, el Prat, Mollet, Vilanova, etc., tot plegat vora la trentena, es van reunir per tal d'intercanviar experiències i donar-se suport mutu, però en començar la reunió en faltaven uns quants que sabíem que estaven en camí, i això ens feia estar als altres una mica intranquils, molt més quan en ser l'hora de dinar no havien arribat. Finalment, prop de les tres de la tarda compareixien i ens van explicar la seva odissea.

Resulta que una furgoneta va sortir de Mataró, cap a Granollers i Mollet a recollir d'altres companys, i autopista avall cap a Tarragona, quilòmetres i més quilòmetres, fins que en un moment donat, es van trobar travessant un riu prou cabalós, tant, que un llibreter de Mataró, que per sort tenia una germana casada a Tarragona, va dir:

—Guaita! Jo sempre hagués dit que Tarragona era abans de l'Ebre!

I així, amb unes hores de retard, feien acte de presència a l'escola Pax, essent-ne prova fefaent, que situar Tarragona al mapa no era cap metàfora.

23 d'abril

Signatura de llibres d'Artur Bladé i Desumvila i col·loqui amb els lectors.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 173-176.]

[...] em telefona Ramon Marrugat per dir-me que, de cara a la propera Diada del Llibre, ha preparat una circular (que enviarà demà mateix als socis de l'Òmnium i a d'altres clients de la llibreria) on figura la llista de llibres que he publicat, precedida d'una nota biogràfica que jo hauria d'anar a revisar avui mateix, si és possible. Li dic que no hi ha res més fàcil i que ara mateix hi vaig.

Revisada la nota, Marrugat em demana d'anar a signar exemplars el dia 23 a les 7 de la tarda. Diu que destinarà bona part de l'aparador a exposar els llibres i que en té un bon estoc. «Confio vendre'n molts», afegeix.

[...]

Dia de Sant Jordi. Diada del Llibre.

Un cop a la Rambla faig un tomb de llibreries. En totes (Rambla, Adserà, Guàrdias) hi ha grups de gent que miren els llibres exposats en sengles parades. Pel que es veu, n'hi ha que en tenen prou en mirar-los, i no sempre de prop; d'una mica lluny, per si de cas. D'altres, en canvi, gosen fullejar-los. I

n'hi ha que en compren. Jo faig com aquests darrers. I ja camí de casa, compro al florista Civit el doble símbol. Sé que faré contenta la Cinta que és una enamorada de les flors –i de les roses en primer lloc. (A Benissanet tenim rosers de tres o quatre menes).

A les 7 de la tarda vaig a signar exemplars a la Llibreria de la Rambla, que és plena de gent, sobretot de gent jove. Veig que a l'aparador central, a l'esquerra de la porta d'entrada, hi ha tota una col·lecció de llibres meus, l'un al costat de l'altre, i un rètol adient. Entro i vaig de dret al fons (en la mesura que això és possible perquè trobo coneguts que m'aturen) i acabo per seure en un sofà plaçat al vestíbul de la sala de conferències, avui utilitzada com a magatzem. Vull dir que hi ha piles de volums a terra i sobre les cadires. Marrugat em posa al davant una tauleta i una trentena de llibres per signar. Són exemplars ja adquirits i amb paperets, amb el nom dels compradors, enganxats amb un clip. A uns els conec i a d'altres no. Mentre escric dedicatòries (més o menys convencionals perquè no pot ser altrament) s'apropen amics amb un llibre o dos, a la mà. Un d'ells Pere Valls, (que treballa a la Mútua que regenta Recasens Jordà) ha comprat una col·lecció completa (tret del *Pujols* que li vaig dedicar fa temps).

Compareix la meva dona que, contenta de veure tot aquell moviment que no esperava, somriu obertament i parla amb un i l'altre.

Fins a dos quarts de 9 no he parat de signar llibres. Ja no entra més gent i la llibreria s'ha anat buidant. I quan vaig a sortir, amb la Cinta, per anar a sopar, trobem Baixeras, Xammar i Nadal (amb les mullers respectives) que ens diuen que hem d'anar amb ells a La Puda, el conegut restaurant del Serrallo. Ens distribuïm en dos cotxes. En segueixen dos o tres més. M'assabento que és Baixeras, bon *gourmet*, que ha fet el menú: truita amb un peix molt petit (que en diuen «carmel») i graellada. Sopem, en un reservat, prop d'una vintena. Conec una professora de català, que va amb el seu marit, i una noia, Lolita, que venia a les meves classes a la Casa de Cultura. Hi ha també l'Olga (Xirinacs) i el seu home. Ja una mica tard (a mig sopar) arriben el matrimoni Marrugat amb un amic. S'entaulen. I la sobretaula –amb xampany, cafè i copa, sense comptar el «puro» dels qui fumen– dura fins a les 12 i escaig. I en arribar el moment que jo creia de comiat, el matrimoni Malé ens invita a continuar la vetllada (o la matinada) al seu pis del carrer Colom. Entre converses i algun *txin-txin* (o *trinc-trinc*) la tertúlia s'allarga fins a les dues.

Baixeras, amb el seu cotxe, ens deixa a la plaça de Prim. Fa tan bon temps que es podria anar en mànigues de camisa. (Deu ser l'efecte del sopar... i la resta).

4 de maig

Inauguració de l'exposició «Granollers, fulla baixa», il·lustracions del poemari de Francesc Parcerisas del mateix nom, dels artistes Arranz Bravo i Bartolozzi, fins al 17 de maig.

[Josep A. BAIXERAS, al catàleg de l'exposició.]

Abans, vèieu caure la poma de l'arbre, o us enfonsàveu dins l'aigua de la banyera, i tocàveu, en fer-ho, les parets, el terra i el sostre rígids de l'Univers.

Però ens havem nodrit molt abundantament, havem crescut i havem proliferat. Avui, estirem els braços endavant, i les mans toquegen dur i tou: ens palpem els uns als altres, el vidre o la llosa, i ja no sabem més què és paret o què és molla.

L'espectador que professa aquest simple comentari, sotmès a una semblant ignorància, no sap si és advertit pels artistes o avisa ell mateix els artistes dels perills terribles de l'ambigüitat.

En el transcurs de l'exposició d'Arranz Bravo i Bartolozzi, han tingut lloc a la mateixa sala sengles recitacions poètiques de J. V. Foix i del grup Tarotdequinze. En ambdós casos semblava que l'atmosfera obtinguda de la conjunció de la poesia recitada i de la pintura penjada hagués estat preparada expressament.

Els dos artistes iniciaven una relació que va ésser molt fructífera per a Tarragona i, especialment, per a als veïns amb inquietuds literàries i artístiques dels pobles de la part baixa del Gaià, on van fixar la residència. Arranz Bravo hi romangué fins al 1980 i Bartolozzi, que va arribar a ésser elegit alcalde de Vespella, fins a la seva mort l'any 2009.

11 de maig

Recitació poètica de J. V. Foix, dins el IV Cicle d'Art Poètica Actual.

J. V. Foix, de la recitació poètica:

Sol, i de dol, i amb vetusta gonella,
Em veig sovint per fosques solituds,
En prats ignots i munts de llicorella
I gorgs pregons que s'aturen, astuts.

I dic: On só? Per quina terra vella,
 –Per quin cel mort–, o pasturatges muts,
 Deleges foll? Vers quina meravella
 D'astre ignorat m'adreç passos retuts?

Sol, sóc etern. M'és present el paisatge
 De fa mil anys, l'estrany no m'és estrany:
 Jo m'hi sent nat; i en desert sense estany

O en tuc de neu, jo retrob el paratge
 On ja vaguí, i, de Déu, el parany
 Per heure'm tot. O del diable engany.

[BAIXERAS J. A. *Carnet tarragoní*: 169-170.]

Avui Tarragona és visitada per un gran poeta, probablement un dels primers poetes vivents: Josep Vicenç Foix i Mas, l'introductor, durant els anys vint, amb uns quants altres escriptors i pintors de mèrit, a la nostra pàtria, dels corrents surrealistes. Sempre ha estat considerat com un autor de lectura difícil: potser per això el seu nom no és tant popular com Foix es mereix; no gensmenys, un cop realitzat l'esforç necessari, mai, en llegir-lo, no restem decebuts. I d'altres vegades, també resulta fàcilment assequible, sense detriment, cal dir, de la qualitat poètica. A Foix pertanyen una sèrie de nades en to mig popular mig irònic, que llegiria ací quan el temps m'ho deixés fer. I tampoc la prosa seva resulta massa distant, si sabem paladejar-la. Per si algú s'ha esverat en sentir a parlar de dificultats de lectura, deixeu-me posar-vos com a exemple, un paràgraf magistral de la prosa d'aquest grandíssim poeta: ell vol en aquest fragment, intorduir-nos en la poesia, en la seva poesia: «¿Què et diré, ara que visc d'evocar el flaire dels fonolls en un crepuscle de focs boscars i camps esmargenats? Voldria respondre't just si encara em fossis tota present. Em moc enmig d'aparences, i la teva hi senyoreja múltiple. Però potser, tu, que ets moltes, m'entendràs aviat si et dic que, als meus anys, m'és difícil de definir el poeta –el món n'és ple, però no escriuen– i d'aclarir-te què és un versificador, també n'hi ha molts, els quals es mouen pels erms tot llegint preceptives escrites no sempre amb prou enginy, o copiant, barroers, allò que han dit, en els segles, els poetes... ». Ell i Joan Miró, principalment, oferiren a una joventut extasiada la clau d'unes sortides inesperades cap a paratges nous, fragosos virginalment. El Foix que els tarragonins coneixeran avui és l'ancià membre de l'Institut d'Estudis Catalans, Secció Filològica, mentre que el gosat avantguardista que fornía metàfores ardides a Salvador Dalí o

a Buñuel, tots insolentment joves, recercava una síntesi que avui ens ha de semblar utòpica, però entranyable, entre pàtria i art. Quina representació tarragonina acollirà Foix avui? Sens dubte la millor, la representació que ell pot més bé cartenir: els noiets estudiants de la flamant Delegació Universitària. Tanmateix, si pensem que també Miró és el nostre hoste de vegades, dins la més gran indiferència, si pensem que la ciutat té uns mèrits autèntics, ens dol de pensar que a ningú no se li acudeixi de convocar els dos innovadors i aplegar-los i honorar-los, quan encara tenim temps, quan encara no són, ells, uns paràgrafs freds d'Enciclopèdia, quan encara poden explicar als estudiants que a llur abast resta de continuar per les noves rutes que ells amb intuïció genial van començar a obrir.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 181-182.]

Vaig anar ahir al vespre a la Llibreria de la Rambla per tal d'escoltar una lectura de poemes de J. V. Foix per ell mateix. A les parets de la sala de conferències hi ha una exposició de pintures d'un tal Arranz Bravo Bartolozzi [sic] del qual la invitació-convocatòria no en diu res. Només uns mots de J. A. Baixeras, sobre l'ambigüitat de l'art actual, ens tramet un avís sobre la manera de fer –o almenys la intenció– de l'expositor. Ja advertits així, sembla lògic considerar que els seus quadres (dibuixos acolorits) pertanyen a l'escola surrealista ja que el que hom hi veu (cares a mitges, formes viscerals, dones mutilades) sembla la representació d'un malson. Però la forma, el dibuix, no hi ha dubte que són d'un home que coneix l'ofici i sap el que es fa.

Durant la lectura de poemes, jo he tingut com qui diu al davant la figura d'un cos (com si es tractés d'un Prometeu femení), una visió que contrastava amb el rostre serè, clàssic, fins i tot juvenívol, (a desgrat dels seus 80 anys) del poeta-lector.

La sala era plena. Jaume Vidal Alcover ha dit unes paraules justes de presentació. Hi havia alguns alumnes seus. Pere Anguera no hi mancava. Ni els qui assisteixen a tots els actes que es celebren a la Llibreria de la Rambla.

La lectura ha estat escoltada amb una atenció que gairebé m'ha sorprès. (Ni una estosesgada). La gent parava l'orella. I jo també. Tot i que J. V. Foix llegeix i vocalitza bé, tal com cal, jo he trobat que, pel meu gust, encara anava una mica massa de pressa. Ha escollit versos de diverses èpoques, bé que seguint, fins a un cert punt, un ordre cronològic. O sigui que ha començat per composicions de la juvenesa. Alguns poemes els ha comentat. I ha posat en relleu que, de vegades, els que semblen més trascendentals, són de circumstàncies. Així, per exemple, un, en què parla de la mort, de la pròpia mort, li fou suscitat pel fet que, un dia, trobant-se al Port de la Selva (on estiuja cada

any i és molt conegut) topà amb un matrimoni que mostrà molta sorpresa en veure'l perquè el creien mort –d'acord amb una brama que havia corregut pel país. Foix, aleshores, *pince-sans-rire*, preguntà:

– I vostès, com van reaccionar quan els van dir que jo m'havia anat a l'altre barri? Què van pensar?

I la dona va respondre:

– Oh, miri, vam pensar: pobre senyor, ja no el veurem més al cafè de la Marina!

Foix, ironies a part, és, certament, un gran poeta; amb un domini de l'idioma, i de l'ofici, que li fa ennoblir qualsevol mot. Per a ell cap mot no és vulgar. I ell també, tan net, tan pulcre, fa una impressió semblant. Expert en subtileses, ha contat que, en certa ocasió –amb motiu d'una lectura com la d'avui– fou plaçat entre el capellà i l'alcalde del poble. I, després d'una petita pausa, ha afegit, com de passada: «Però ací, a Tarragona, sortosament, no ha estat així.»

Un aplaudiment unànime, del tot espontani, ha estat el cordial homenatge final de l'auditori. (Abans havia aplaudit de la mateixa manera la coneguda nadala «A cal fuster hi ha novetat»).

Vaig anar a buscar Foix al matí amb cotxe i a la nit el vaig tornar a Barcelona. L'home té més de vuitanta anys, però mostra gran vitalitat i una memòria sorprenent. Se'l nota amarat de cultura francesa. És aquesta una reflexió que ja m'he fet abans pensant en gent de la seva època. En general, es pot dir això dels noucentistes. En les generacions posteriors és, en canvi, la cultura castellana la que sembla notar-s'hi més. J. V. Foix, però, ni en parla. En tot el dia ni una sola referència –i això que no ha parat de parlar– a fets de la cultura castellana. De la literatura francesa tota una pila. El seu parlar és fluent, clar, poc a veure amb el text de la seva poesia. Als oients els ha tingut completament atrets. O potser fascinats. I això que costa molt de seguir la seva sintaxi poètica, deliberadament hermètica, tot i que ell anava explicant-ne les motivacions, el significat; tot plegat, això sí, amb la pronúncia ben entenedora.

13 de maig

Reunió d'un grup promotor d'un grup de poesia.

S'ha reunit un grup de poetes tarragonins amb la voluntat de trobar-se mensualment. L'Olga Xirinacs m'ha passat una nota resum d'una primera reunió tinguda a casa seva. Malgrat la diversitat dels components –Francesc Roig, Emili-Carles Molina, Gabriel Mas i algun altre, a més de la promotora– esperen arribar a prou coherència per a una actuació conjunta. És molt positiva la iniciativa, i semblant a la que fa dos o tres anys havíem intentat de promoure amb l'Emili Tost, sense resultat.

És aquesta la primera notícia del grup que després, amb el nom d'*Espiadimonis*, ha resistit el pas dels anys.

14 de maig

Reunió d'un grup promotor d'una nova revista: *Falca*.

Convocada per Josep Anton Baixeras ha tingut lloc una reunió per a activar la constitució d'una societat per a l'edició d'una revista. Ara ja hi havia molta feina avançada, però inexplicablement fa uns mesos s'havia encallat. Es tracta ara de reprendre la marxa. El nom proposat per a la revista és *Falca*.

17 de maig

Recitació poètica i presentació de la revista *Tarotdequinze*, a càrrec dels membres del grup del mateix nom Vicenç Altaió, Jaume Creus, Josep M. Figueres, Josep M. Fulquet, Arnau Giner i Josep Surroca, dins del IV Cicle d'Art Poètica Actual.

[VICENÇ ALTAIÓ, poesia llegida en la recitació.]

Ordeno a aquells qui pateixen turment
de fam, set i odi
per ésser malèfics
que s'encrespin
i cadascú, prop del turíbul,
es maquilli amb carbonissa
fins a creure's bruixot
i cadascú, prop de la gent,
reclòs ipso,
prengui un foli aeri de vint-i-cinc cèntims
un llapis de nacre i nafta
i escrigui, prop dels astres, amb dolor,
moldegi el mot i el so per a fer-los més lliures
puix que guixar és anihilar
crear és investigar
poemar és alenar.
Manteniu, un cop finit, les boques obertes, els ulls rodons
i els braços oberts..
I aleshores veureu coses admirables.

Per a la difusió d'aquest acte, vàrem iniciar una col·laboració, amb l'oportunitat de l'origen vallenc de Josep M. Figueres, que és un dels promotors del grup, amb la

Galeria Ars de Valls, que regenta l'escriptor Gabriel Guasch, en la qual Tarotdequinze va fer una recitació l'endemà. En principi, la col·laboració era triple, perquè també estava prevista una actuació al Centre de Lectura de Reus que es va haver de suspendre per raons d'agenda.

L'ambient de la recitació va ésser l'adequat i, en la conversa posterior que amb tota una colla va seguir a casa el Jaume Vidal i Alcover, es va notar que hi havia una mica de rivalitat amb el grup de Llibres del Mall. Potser perquè semblaven tenir uns objectius similars. Rebutjaven el realisme i propugnaven l'engatjament però d'una manera més crítica, i proposaven de practicar la poesia per la poesia. Era encoratjador de veure una promoció de poetes joves amb un mínim de qualitat. Vaig tenir interès que contactessin amb els del grup de poesia que s'està fent a Tarragona.

18 de maig

Inauguració d'una exposició de pintures de Gonzalo Lindín, fins al 31 de maig.

19 de maig

Reunió preparatòria de l'assemblea de la Cooperativa Obrera Tarraconense convocada per al diumenge 22; amb el president Josep Sendra, Enric Baixeras, Josep A. Baixeras, Ramon Marrugat.

Una entitat que havia sobreviscut a la repressió franquista va ésser la Cooperativa Obrera Tarraconense, i ho havia pogut fer, això sí, apropiada per aquell organisme falangista que es deia «Educación y Descanso». El president de l'entitat Josep Sendra havia començat tot de gestions i maniobres, feia ja cinc o sis anys, per tal d'obtenir la separació de l'organisme sindical franquista.

Es tractava, ara, d'una reunió preparatòria de les actuacions a fer per tal de culminar l'operació i, al mateix temps, d'assegurar que la perspectiva que s'obria a l'entitat assegurés un espai d'utilitat a la cultura tarragonina i calia anar amb molt de compte, perquè la gestió de la junta presidida per Josep Sendra l'havia sanejat i l'edifici era en la pràctica, l'únic utilitzable a Tarragona per a propòsits culturals en mans privades. A banda de les associacions que ja acollia, com el Cor l'Àncora, el Casal Tarragoní i les colles de sardanistes i esbarts de ballet popular, s'hi preveia deixar una oficina a l'Òmnium Cultural i a d'altres entitats, com per exemple Joventuts Musicals.

Pel diumenge dia 22 s'havia convocat una assemblea que podia ser clau del futur perquè convenia convèncer alguns socis que no distingien entre les associacions allotjades i els arrendataris que s'havien acceptat per raons econòmiques, com ara un majorista de fruita i una companyia elèctrica.

En la nova etapa que s'obria, tal com després es va confirmar, el patrimoni podia convertir-se en una temptació i sort n'hi va haver que un grup de socis hi perseverés, perquè es va obrir una batalla llarga i dura amb interessos immobiliaris al darrere.

20 de maig

Reunió de promoció del diari *Avui*, a càrrec de Josep Espar Ticó i Josep Maria Puig Salellas.

[Text de la convocatòria.]

Us creiem interessat, com nosaltres mateixos individualment ens hi sentim, en un possible, avui, diari informatiu català. Persones amb el mateix interès i que tenen molt avançades gestions per al mateix fi ens han demanat de preparar-los unencontre. Portaveu del grup ha volgut ésser-ho el nostre amic Sr. Josep Maria Puig Salellas, Notari que fou amb residència a Tarragona. Us preguem, doncs, d'acudir el propinent vint de Maig, a un quart d'onze (10 h 15) de la nit, a la «Llibreria de la Rambla», per tal de parlar-vos de la situació actual del projecte.

Ens permetem de recomanar-vos l'assistència i us saludem ben atentament.

[signatures] Josep Ferrer i Bosch, Josep Sendra i Navarro, Gabriel Xammar i Sala, Eric Vendrell i Duran, Josep A. Baixeras, Pere Lloret i Carbó, Pere Lloret i Rossinyol, Joan Josep Marca, Enric Olivé i Martínez, Josep Recasens i Jordà.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 184.]

És un fet evident que la Llibreria de la Rambla ha esdevingut el principal fogar de la nostra cultura a Tarragona. La darrera manifestació d'aquesta activitat va tenir lloc ahir, havent sopat, en què s'hi congregà un auditori nombrosos per a escoltar el notari i gran patriota Puig Salellas (que d'un temps ençà exerceix la seva professió a Tarragona) i el promotor cultural barceloní Espar i Ticó els quals van informar sobre el projecte de publicar un diari escrit íntegrament en la nostra llengua. És una empresa agosarada per raons òbvies. Per tal de fer-la factible (si no sorgeixen obstacles dels que solen anomenar-se «de força major») caldria reunir un capital de 50 milions de pessetes i aconseguir, d'entrada, uns 30.000 subscriptors. Pel que van dir els ponents, s'hi arribarà aviat. A Tarragona d'acord amb el seu projecte, li correspondria bestreure un milió i tenir 400 subscriptors que pagarien 1.000 pessetes per rebre el diari tot un any. També s'ha pensat d'emetre accions de 10.000 pessetes. ¿És que

no hi hauria a Tarragona un centenar de persones disposades a prendre una acció? (En el ben entès que si el diari, per la causa que fos, no arribava a sortir, les 10.000 pessetes serien retornades).

L'ambient era d'entusiasme, sense que s'hagi manifestat cap opositor. Voldria poder enregistrar els noms de tots els assistents, però encara que els recordés tots (cosa gairebé impossible) la llista resultaria massa llarga. Cal pensar que hi eren la major d'aquells que, en l'aspecte patriòtic, pinten alguna cosa a Tarragona.

Reunió per a recaptar diners per a la creació d'un diari en català, que acabaria amb la fundació del diari *Avui*. Dels integrants del grup promotor, va venir Josep Espar Ticó que va exposar la idea als possibles socis tarragonins aplegats a la llibreria. La convocatòria, encapçalada per Josep Maria Puig Salellas, va ésser un èxit de participació, amb un compromís de subscripció entre els presents de set-centes mil pessetes, que en la primera etapa va ésser recollida en participacions de deu mil. El compromís posterior, per a la segona etapa, que també vam centralitzar a la llibreria, seria de participacions més modestes de mil pessetes cadascuna.

24 de maig

Conferència de presentació dels seus llibres, *Visca la Revolució!* de Jaume Vidal i Alcover, i *Memòries i confessions d'un adolescent de casa bona*, de Josep Maria Llompart.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 184-186.]

A la bústia vam trobar una invitació per assistir aquest vespre (a la Llibreria de la Rambla, ja no ho caldria dir) a la presentació que farà l'escriptor i poeta mallorquí Josep M. Llompart de la novel·la *Visca la Revolució!* del seu conterrani Jaume Vidal i Alcover, mentre que aquest, tot seguit, presentarà el llibre de poemes *Memòries i confessions d'un adolescent de casa bona* del primer presentador.

L'acte prometia i hauria estat un error de la meua part si me l'hagués deixat perdre. Entre el públic, a més de l'habitual, m'ha semblat veure-hi una cara no tarragonina però no pas inconeguda. No acabava d'identificar-la per culpa d'unes ulleres fosques i d'un bigotot desfigurador. N'he fet abstracció i aleshores he reconegut el meu vell amic Sifré, de Montblanc, bon escriptor guardonat, no fa gaire, amb el premi Joan Santamaria de narració. M'ha plagut saludar-lo, és clar.

Contràriament al que jo creia haver llegit a la invitació, ha començat a parlar Jaume Vidal. I ho ha fet amb aquests mots dignes d'ell i de la seva tònica irònica: «Aquest serà un acte d'elogis mutus.»

Es referia a la seva amistat amb Llompart i a determinades afinitats. «Només us diré que tots dos volíem ser notaris.» La vocació literària se'ls emportà. Tot seguit fa l'elogi de l'obra poètica del seu amic que el situen en un primer rengle dels poetes catalans contemporanis mentre destaca també com a crític literari lúcid i agut.

Josep M. Llompart, al seu torn, evoca la múltiple personalitat de Jaume Vidal i Alcover, un vocacional no solament de la literatura, sinó de la filologia i àdhuc de la ciència del dret ja que és advocat. Sense oblidar, parlant de lleis, de la llei hereditària ja que és nebot del gran poeta de les Illes Joan Alcover. Pel que toca a la vocació professoral de Jaume Vidal, en aquesta sala trobaríem testimonis (els seus alumnes) de major excepció. «D'altra banda –afegí– és l'amic amb el qual em sento més d'acord.» Recordà llur entrada a «la jungla de les lletres» juntament amb Blai Bonet, Llorenç Moyà, Marià Villangómez i tota la promoció del 1950.

Recalcà també que el Vidal jove era un especialista de l'escàndol, *enfant terrible* del grup, a qui des de la publicació del seu primer llibre *L'hora verda*, «la mala premsa l'havia d'acompanyar com una ombra».

Posà en relleu l'obra poètica de Vidal i la categoria de les seves novel·les *Sophie o els mals de la discreció* i aquesta d'ara, *Visca la Revolució!*, així com de les narracions (*Les quatre llunes*) i obres teatrals: *Manicomi d'estiu*, *La fira de la mort*, *Edip* i d'altres.

Per acabar el seu parlament, i a petició d'uns auditors, Llompart llegí algun dels seus *Poemes de Mondragó*, de *La terra d'Argensa* i d'aquestes *Memòries i confessions* que acaben de veure la llum.

L'acte es perllonga amb un col·loqui en el qual intervenen Maria Aurèlia Capmany, Pere Anguera i jo mateix.

– Per què –ha preguntat l'escriptora (referint-se jo crec, a *Visca la Revolució!*) –, per què totes les obres d'anticipació són pessimistes?

– Les modernes –respon Vidal–; les ja clàssiques són optimistes.

Acabat l'acte he adquirit *Visca la Revolució!* i *Memòries i confessions d'un adolescent de casa bona*, que he fet signar pels autors respectius. D'altres han fet el mateix.

De la presentació mútua de llibres entre Jaume Vidal Alcover i Josep Maria Llompart s'hauria de destacar la bona sintonia personal que establien entre els dos, més enllà de les coincidències generacionals. Llompart, que havia d'esdevenir l'home clau de l'Obra Cultural Balear va recitar molt dignament la poesia del seu llibre i una de les coses que li vaig sentir dir és que *L'anell al dit* de Josep A. Baixeras és la millor obra per a entendre l'estilisme actual català.

25 de maig

Recitació de poesia del grup Llibres del Mall: Ramon Pinyol i Balasch, Xavier Bru de Sala, Maria-Mercè Marçal, Miquel de Palol, Antoni Tàpies-Barba, i Antoni Munné, amb presentació a càrrec de Jaume Vidal Alcover, dins del IV Cicle d'Art Poètica Actual.

[Miquel de PALOL, de la recitació.]

Nosaltres consagrem el plaer enllà del pensament,
però enteneu que això no implica divergència;
el pensament ens és en línia recta amb el plaer
i volem domar el cercle de l'inconegut;
Que la fortuna vetlli pels seus fills amb esguard
de cantata i sincronitzi els seus amors
per a l'autenticitat del cànon perpetu.

[Ramon PINYOL I BALASCH, de la recitació.]

Un cop de mall empleni tot celler.
No fem cap mal. I com ho esventrariem
tot! Quines mans m'atansen a la gola
el glaç més mort? Rebolca pedreries,
trena de cor els vímetes i les canyes,
i l'ull més clar, fixa'l als nusos, doncs.
Obriu, desfeu les bagues. Carreegen
les ombres gent ben fosca i els bastons
que aferren l'eix. I el carro a la negada!
Aigües, oreigs, serviu-me la paraula,
baixeu-me d'onsevulla aquestes eines,
troncs escarits, pelats colzes negríssims.
La blanca pell s'escuri les entranyes!
Un cop de mall empleni tot celler!
I del gran vi trenquem forma a gaudir!

La presència del grup dels Llibres del Mall va cloure de manera brillant unes jornades poètiques que juntament amb el concurs de Foix, Llompart, i el grup Tarotdequinze van assolir un alt nivell de qualitat. Sense oblidar el marc de les il·lustracions d'Arranz Bravo i Bartolozzi sobre textos de Francesc Parcerisas que penjaven de les parets.

Talment com vam poder veure amb els de Tarotdequinze, al grup del Mall, que traspua corrents estètics semblants, se li nota molta preparació i afany d'aprofundiment i recerca a partir dels clàssics catalans. Pel que vam poder veure, el motor del grup era Ramon Pinyol, qui tenia, en la companya Maria Mercè Marçal, un ajut de qualitat.

Tanmateix, l'aparença que volien donar d'atendre solament criteris estètics, no defugia el compromís, perquè, tal com deien els versos que va recitar Pinyol del poema *Ni l'esquiú ni el bruixot*: «Tampoc no puc fugir de la cordada. | I em sento estret als nusos de la pàtria.».

26 de maig

Saló d'Actes de la Casa de la Ciutat. Festa Literària de lliurament dels premis commemoratius Tarragona ciutat Pubilla de la Sardana.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 187.]

«Festa literària» (així ho deia al programa) ahir, a les 8 del vespre, al saló de sessions de l'ajuntament. Es tractava de fer públic el veredictes del certamen literàrio-musical convocat per coronar les passades Festes de la Sardana. Heus ací els guardonats: Gabriel Mora Arana (Premi Mossèn Cinto), Francesc Castells Pla (Premi Pere Martell), Regina Melendres (Premi Joan A. Guàrdias), Ramon Sal Casas (Premi Josep Yxart), J. Sánchez Real (Premi Emili Morera), Antoni Planas Marca (Premi –de música– Fra Francesc Iglésias), Tomàs Gil Membrado (Premi de música –sardana– Josep M. Pla Mateu).

Va parlar, sobre «Folklore i cultura», Maria A. Capmany.

A mi, com a president que era del jurat qualificador, em va pertocar de dir-hi la meua. Després d'una breu referència als premis i als guanyadors, vaig aprofitar l'oportunitat per fer l'elogi d'Antoni Rovira i Virgili i enaltir la nostra llengua. Vam anar a sopar al Làuria. Érem colla.

Acte de clausura del pubillatge de la sardana que ha organitzat el Casal Tarragoní, al qual, la Llibreria de la Rambla va col·laborar en la dotació dels premis.

Al saló d'actes de la Casa de la Ciutat es van repartir els premis als guanyadors. Hi va haver dues intervencions notables, les de l'Artur Bladé i Maria Aurèlia Capmany. Aquesta va fer una xerrada sobre el folklore i la cultura. Bladé va parlar com a president del jurat, i no es va mossegar la llengua en reclamar els drets del català. També va fer notar la seva disconformitat en l'absència del nom de Rovira i Virgili entre els escriptors tarragonins que donaven nom als premis. La nota còmica la va

donar el representant municipal que, en parlar d'un tema del qual no en tenia ni idea, es va enredar de tal manera que va quedar tallat i no sabia com acabar.

1 de juny

Inauguració d'una exposició d'arpillerses, escultures i *gouaches*, de Jo Luis Álvarez i Enric Morer, fins al 14 de juny.

7 de juny

Inici de recollida de signatures per a un manifest Pro-amnistia, promogut per Justícia i Pau.

8 de juny

Reunió conjunta d'Òmnium Cultural i de les Joventuts Musicals.

La reunió ha tingut com a resultat positiu l'atorgament d'una beca a Núria Francino, per part de l'Òmnium Cultural, per a l'assistència a un curset per a monitors de pedagogia musical, que portarà a terme l'escola que s'ha creat a Terrassa per Joventuts Musicals sota la direcció del P. Ireneu Segarra, de l'Escolania de Montserrat.

11 de juny

Conferència de Josep Corredor Matheos sobre «El mercat artístic».

12 de juny

Conferència de Josep Miró i Ardèvol, Ernest Sena i Frederic Miralles, presentació del seu llibre *La Catalunya pobra*.

15 de juny

Inauguració d'una exposició de pintures de José Noriega, fins al 28 de juny.

27 de juny

Canvis en el consell d'administració de la llibreria per la dimissió dels consellers Albert Heras i Ramon Dolç, que ja residien fora de Tarragona. Nomenament de Francesc Inglada com a nou conseller.

14 d'agost

Acord de col·laboració entre el Cafè de la Geganta i la Llibreria de la Rambla.

[HERAS *Opos. franquismo*: 83]

Las fuerzas de oposición en Tarragona se esforzaban por actuar lo más a las claras posible. Un lugar de encuentro, reunión y diversión de la gente de izquierdas fue La Geganta. Fueron frecuentes los altercados y los actos intimidatorios contra los parroquianos por parte de la ultraderecha.

Des que es va posar a funcionar el Cafè de la Geganta, la pressió governativa que patia la llibreria segons quins dies es va alleugerir força, perquè l'atenció dels policies es va repartir i era comprensible que es trobessin més bé asseguts al cafè que no pas drets a la llibreria fent veure que miraven els llibres. Xesc Barceló n'era el cap visible, però també hi treballava el seu soci Quel Doblas i, per a l'obertura, van comptar amb l'ajut i complicitat d'Antoni Pujol i Glòria Malé.

Potser va ésser la coincidència de parroquians que va fer que de bon començament hi hagués bona sintonia, però ja feia més d'un any que havien obert quan, amb el Xesc Barceló, vàrem preparar les bases per una col·laboració entre el cafè i la llibreria, començant per una recitació amb el títol de «Poesia de la Plana de Vic» del grup que formaven Sarrate, Subirachs, etc. com la que ja havien fet fa uns mesos a Barcelona, sobre la qual m'havia escrit Sarrate per oferir-me de fer-la a Tarragona. Subirachs ja estava compromès d'anar a actuar a La Geganta i Xesc Barceló n'estava molt il·lusionat, així com de la presència esperada de la Maria del Mar Bonet, que aprofitaria que havia de venir a Tarragona a actuar al Camp de Mart contractada pel Josep A. Codina.

Encara que hi va haver més declaració d'intencions que no altra cosa, es va establir l'acord pel qual la llibreria facilitava un estoc de llibres de poesia per a una exposició permanent al cafè.

El nom de La Geganta li venia d'un gran ninot que van posar a l'entrada que era obra del soci Quel Doblas, que ja hi tenia molta experiència en haver treballat per als Comediants, preludi d'una dedicació a l'espectacle que aquells anys setanta tindria moments a recordar, com quan, com a component del grup La Claca, va haver de fer les figures per a l'espectacle al Liceu de *Mori el Merma* de Miró i també que col·laborés amb muntatges del Living Theatre novaiorquès.

Aquell 14 d'agost va ser un dia molt mogut a Tarragona perquè hi va haver la manifestació a la Rambla de les treballadores de la fàbrica Seidensticker, matí i tarda, i les conseqüents intervencions dels grisos amb casc.

El fet de trobar-nos en plena calda d'agost no privava el bellugueig inquiet i, aquell mateix dia, uns nois de la Pobla de Mafumet van deixar a la llibreria un feix

de propaganda per a un festival de jazz que tenien preparat amb l'actuació del trio de Tete Montoliu. La llibreria hi va col·laborar amb la venda d'entrades.

11 de setembre

Reunió de Convergència Socialista de Catalunya.

21 de setembre

Inauguració de l'exposició «Ceràmica de Montserrat».

27 de setembre

La Llibreria de la Rambla, centre de difusió de les participacions per a la fundació d'un diari en català.

Després de l'èxit de la crida que es va fer al mes de maig al local de la llibreria, amb el compromís entre els assistents de l'adquisició de participacions de 10.000 pessetes en el projecte del que acabaria essent el diari *Avui*, amb un total de prop de les 700.000, havia arribat la segona etapa, ara amb les participacions més populars de 1.000 pessetes. Premsa Catalana, S. A., que era el nom de l'entitat constituïda, va trametre quatre-cents títols a la llibreria per a la seva distribució, que eren els «que pertoqueu a Tarragona, segons el full de distribució per poblacions de Catalunya».

El repartiment es va fer de dues maneres: hi havia qui acudia a fer la subscripció directament a la llibreria, però la majoria de les participacions van ésser repartides, en talonaris de deu cadascun, a voluntaris que n'assumien la responsabilitat de recollir els imports i fer-ne la corresponent liquidació.

10 de novembre

Denegació de permís per a un recital del «cantaor» Manuel Gerena.

18 de novembre

Inauguració d'una exposició de pintures d'Emili Alba, fins al 29 de novembre.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*: 199.]

A mitja tarda, vaig a veure l'exposició d'obres pictòriques d'Emili Alba a la Llibreria de la Rambla. (Ens vam conèixer i vam lligar una bona amistat el dia de l'excursió a Peníscola i Morella). No podia imaginar que fos un artista tan remarcable. La seva exposició m'ha fet pensar en l'advertència que, segons és

fama, hi havia a l'entrada de l'Acadèmia de la Grècia clàssica: «Que no entri qui no sàpiga geometria.» Els crítics diuen que Emili Alba és un «abstraccionista màgic» i coses estranyes per l'estil. A mi em sembla (i ja m'excuso d'un parer que ningú em demana i que no sóc capaç de basar en res) un «geòmetra líric». Ramon Marrugat em fa remarcar que ningú no pot mirar una obra qualsevol d'aquest admirable artista sense un sentiment d'admiració. Tothom veu, o intueix, que és una obra construïda, estructurada, que li ha costat hores i hores de treball i que cal ser un tècnic, tenir una gran cultura i un finíssim sentit estètic per engegar-la, portar-la endavant i arribar fins gairebé els límits de la perfecció. No sé per què obres com les anomenades *La lluna*, o *Venus*, fan pensar en la perfecció natural d'una posta de sol aturada en el seu apogeu.

22 de novembre

Conferència-diàleg sobre «Problemàtica de l'Art Actual», a càrrec d'Alfonso Parra i Emili Alba.

30 de novembre

Exposició d'il·lustracions de Joan Cruspinera «En homenatge a Miguel Hernández», fins a l'11 de desembre.

[Claude COUFFON, al catàleg de l'exposició.]

Un pintor va a la recerca d'un poeta i en descobreix dos: Lorca i Miguel Hernández. Són prestigiosos, la qual cosa no espanta el pintor. Perquè ells diuen amb paraules resplendents el que ell –Joan Cruspinera– exposa en línies no menys resplendents: la magnificència i els sortilegis de les terres d'Espanya, però també els seus tabús, les seves prohibicions i, massa sovint, la sang i la mort.

Sota els dits màgics de Cruspinera, els símbols poètics es metamorfosen en projectes penetrants com fulles esquinçant la serenor.

Els qui hagin vist el ganivet-flor de Federico, el sexe empresonat de les filles de Bernarda o els dits de Miguel esgarrapant les terres d'Oriola, ja no oblidaran mai més la terrible i fascinant imatgeria de Joan Cruspinera.

ANY 1975

18 de gener

Conferència d'Emilio Ereza Muñoz «L'alba de les civilitzacions», acte de la comunitat Bahà'í.

18 de gener

Inauguració d'una exposició de dibuixos i obra gràfica de Pilar Dolz, fins al 24 de gener.

[Tomàs RIBERA, al catàleg de l'exposició.]

Un comença a somniar que es troba al bell mig d'un prat florit, o que sent els cant dels pardalets. I el mal és que aquests somnis esdevenen gairebé sempre irreverents. Practicar el somnis, utilitzar la imaginació en una societat tan quadriculada, tan quadriculadora de cervells ja mig assecats, és una manera de donar-li un cop de peu al cul dels quadriculadors, quan un agafa un paper i la llapissera, els pinzells o la màquina d'escriure, i intenta produir allò que en diuen «art» partint d'uns somnis imaginats. I l'art, què és sinó una forma d'explicar el món, de mostrar aspectes un tant foscos de la realitat? L'art, com la ciència, té sentit en la mesura que ens és útil. Però, a més a més, l'art necessita, ara i avui, entre nosaltres, fer-se comprensible a la immensa majoria. Aquests no semblen els temps més adequats per a postures aristocràtiques.

I mira tu per on, ens sembla que els gravats i els dibuixos de Pili Dolz ens expliquen les dificultats amb què es troben els somniadors, i ens ho expliquen recorrent a uns elements tan immediats, tan habituals entre nosaltres, com són les reixes, les finestres, els pardalets i les flors. D'ahí precisament aquest ambient tan inquietant que es desprèn de la seva obra. Ambient que un es veu obligat a respirar per la minuciositat de l'execució, per aquest laboriosíssim ratllar el paper, amb la paciència de l'artesà i els coneixements del científic, creant un parany insalvable en el qual tots ens sentim presos.

Per això nosaltres, modestament gosem cridar: LA IMAGINACIÓ AL CARRER, i abans que tinguem ja el cervell absolutament eixut.

25 de gener

Conferència de Josep M. Huertas Claveria, presentació del seu llibre *Salvador Seguí: el Noi del Sucre*. Han prohibit fer col·loqui.

[BAIXERAS J. A. *Carnet tarragoní*: 178-179.]

El desastre dit del Barranco del Lobo originà, l'any 1909, un decret mobilitant els reservistes per a la continuació de la guerra del Marroc. A partir de juliol d'aquell any, els fets coneguts amb el nom de Setmana Tràgica convertiren Barcelona i el seu *hinterland* industrial en un vast fogar d'agitació revolucionària. Un any més tard el congrés reunit sota els auspicis de Solidaritat Obrera debatia els mitjans per a aconseguir la jornada de vuit hores, evitar el treball dels menors de catorze anys, la creació d'escoles dins els sindicats i la possible associació de tots els obrers d'un mateix ofici. Tot això és història, i deu sonar, ben segur, com a remot i poc clar als nois que han atès novellament l'ús de raó. En veritat, esgarrifa de pensar que la defensa d'un programa com l'esmentat promogués per a la nostra terra trenta anys de violència despietada i fratricida, pròdrom del cataclisme de mil nou-cents trenta-sis. En tots aquells fets que al·ludia en començar, la figura de Salvador Seguí, dit «El Noi del Sucre», com a rectora moltes vegades, com a inspiradora, d'altres vegades, com a testimoni, sobretot, a la fi, en el sentit més autèntic i etimològic del mot, atorga al drama històric una dimensió tràgicament humanística. L'acusació implacable contra una part dels industrials catalans, d'especular amb la demanda extraordinària dels països agarbonats en guerra, enviant-los articles de qualitat ínfima en detriment dels mercats de l'avenir i, doncs, dels jornals dels obrers llurs, ajuda a explicar l'odi vesànic que el capítol sindicalista va suscitar en certs reductes, i les veritables causes del seu assassinat. Perquè, cuitem a recordar-ho, el 10 de març de 1923, a la cantonada dels carrers de la Cadena i Sant Rafael, en ple Districte Cinquè de la nostra capital, Salvador Seguí i el seu acompanyant, Francesc Comas, foren assassinats a trets pels pistolers a sou del Sindicat Lliure. Queixant-se, com ell s'havia queixat, de la condició que li era imposada, com als altres sindicalistes, de ciutadà de tercera, apartat de la justícia, degué comprendre, a l'hora de morir, que ni tan solament un residu de drets de ciutadania podia impedir que el traguessin del mig com a un gos aquells als quals feia nosa. Mentre escolteu aquest «Full de Calendari», Josep Maria Huertas Claveria en un cèntric local de la nostra ciutat presenta el seu llibre, publicat per l'editorial Laia, *Salvador Seguí, el Noi del Sucre*, i obre un col·loqui apte per a transportar l'atenció dels homes d'avui als fets esdevinguts fa cinquanta anys: la passió i la parcialitat són atenuades al pas del temps, i paradoxalment, tindran una visió més exacta i més equilibrada de les lluites del nostre poble als inicis de la instauració de la societat industrial, els nois que obren els ulls ara davant aquests temes, que no la tingueren els contemporanis, ni els qui els succeïren.

L'any 1966 Huertas va ésser un dels impulsors del Grup Democràtic de Periodistes, que es va distingir en la defensa de la llibertat de premsa els darrers temps de la dictadura. En relació amb el seu intens treball d'informació sobre el moviment veïnal va prometre tornar a la llibreria amb l'excusa d'alguns dels llibres sobre el tema en què va participar, perquè tenia interès a conèixer els grups que s'organitzaven a Torreforta i a Bonavista. Malauradament, tot se'n va anar en orris en ésser condemnat en consell de guerra arran d'un article que va escriure sobre les concessions dels estancs a famílies franquistes.

8 de febrer

Conferència de Jordi Carbonell «500 anys del llibre català».

[Text de l'encapçalament del primer llibre imprès en català, reproduït en la invitació de la conferència.]

Les obres o trobes dauall scrites les quals tracten de lahors de la sacratissima verge Maria foren fetes e ordenades per los trobadors de 19 e en cascuna de les dites obres scrits responents a una sentència o seria del més prop insertal libel o cartell ordenat per lo uenerable mossèn Bernat Fenollar preuere e domer de la Seu de la insigne Ciutat de València de manament e ordinatio del Spectable senyor frare Luis Despuig Mestred e Muntesa e Visrey en tot lo Regne de València. Lo qual senyor com a deuot de la uerge Maria posa en la dita Ciutat de València una Ioya a tots los trobadors a onze dies del mes de Febrer Any de la natiuitat de nostre senyor Mil.CCCC·Lxxiiii ço és hun troç de drap de uellut negre apte o bastant per hun gipó qui mils loharà la uerge Maria en qualsevol lenngua la qual Ioya per adir en aquella fonch lo dit dia posada en la casa de la confraria de sant Iordi de la dita Ciutat e Iutgada a ·xxv· del mes de Mars del dit any. Lo tenor o seria del dit Cartell és lo mes prop següent.

[Jordi CARBONELL: guió per a la censura.]

El primer llibre imprès en català és publicat el 1474 a València: *Trobes en llavor de la Verge Maria*, en temps de Joan II. En aquest moment València és una ciutat més important que Barcelona, demogràficament i econòmicament: és natural que s'hi publiqués el primer llibre. L'evolució del llibre és paral·lela a la de la llengua en què és escrit: el primer llibre apareix en un moment de plenitud de la literatura catalana, i dins el mateix segle apareixen obres importants (*Tirant lo Blanc*, de Martorell; *Crestia*, d'Eiximenis; *Psalteri*, de Roís de Corella; *Vita Christi*, d'Isabel de Villena).

Durant els segles *xvi* i *xvii* la situació canvia: la monarquia ja no es troba radicada al país i la noblesa segueix el camí de la monarquia. Les guerres socials –Germanies– contribueixen a allunyar la noblesa de les classes populars, també en el terreny lingüístic i el llibre català se'n ressent: queda limitat a les publicacions oficials de les institucions autòctones, els llibres religiosos, les gramàtiques i diccionaris llatino-catalans i fulls solts. Simultàniament es produeix un procés de dialectalització,

El gran tall vertical, però, es produeix amb la desaparició de les institucions amb el triomf de Felip V, al començament del segle *xviii*; els decrets de Nova Planta introdueixen el castellà com a llengua oficial. Al Rosselló, després del Tractat dels Pirineus (1659) hi és introduït el francès. La legislació inicial és complementada al llarg dels segles *xviii* i *xix*, amb poques excepcions. Els llibres en català tendeixen a comprimir-se.

Tanmateix, amb el segle *xx*, com un procés que continua la situació del *xviii* amb més possibilitats de desenvolupament popular a causa de l'explosió de l'ensenyament, es produeix el fenomen de la Renaixença, que retorna el llibre català a un període d'esplendor. La normalització lingüística de 1913 significa un moment decisiu. El caos ortogràfic desapareix i els llibres publicats en català adquireixen un aspecte normal: des de les obres de creació (novel·la, poesia, assaig, teatre) fins a les científiques (matemàtiques, ciències biològiques, etc.). La commemoració dels 500 anys del llibre català és el testimoni de cinc segles de vitalitat d'una llengua i d'una cultura.

8 de febrer

Inauguració de l'exposició de pintures de Gironès «Torretes», fins al 28 de febrer.

13 de febrer

Promoció i venda d'entrades per al recital de cançons de Pi de la Serra al Teatre Metropol.

1 de març

Inauguració de l'exposició col·lectiva de 22 artistes «Plàstica Catalana Contemporània» dins de la Setmana Cultural de l'Associació del Personal de la Caixa, fins al 15 de març.

Relació dels autors de les obres exposades:

Miró / Tàpies / Clavé / Ponç / Mompó / Subirachs / Sempere / Viladecans / Hernández Pijuan / Argimon / Artigau / Guinovart / Ràfols Casamada / Maria

Girona / Heras / Equip Realitat / Boix / Armengol / Francesc Todó / Romà Vallès / Jordi Pericot / Navarro.

4 de març

Conferència de Jaume Vidal i Alcover «Literatura Catalana 1», dins la Setmana Cultural de l'Associació del Personal de la Caixa.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1975-1976*: 32-34.]

Organitzada per l'Associació del Personal de la Caixa Pensions ha tingut lloc –de l'1 al 8 dels corrents– una anomenada «Setmana Cultural Tarragonina», consistent en una exposició de «Plàstica Catalana Contemporània», una conferència de Vidal Alcover a la Llibreria de la Rambla [...]

Igualment divertida –i així mateix didàctica– va ser la conferència de Jaume Vidal, a la Llibreria de la Rambla, sobre «Els joves en el món català d'avui». Aquest eixerit mallorquí deixarà un solc a Tarragona. Com a professor de literatura haurà influït en la manera de pensar de nombrosos estudiants. En l'esmentada conferència assumí el risc, calculat, d'escandalitzar (almenys pels dintres) alguna de les senyores d'un cert ringo-rango que l'escoltaven, ja que parlà també de la família com d'una institució burgesa condemnada a desaparèixer, amb la qual cosa, va dir, «tots hi sortirem guanyant». És així com les gasten els professors d'aquesta època. De tota manera, jo, escoltant-lo, em preguntava (també pels dintres) si avui dia, de veritat de veritat, s'escandalitza de res, algú.

5 de març

Conferència de Jaume Vidal i Alcover «Literatura Catalana 2», dins la Setmana Cultural de l'Associació del Personal de la Caixa.

[BAIXERAS J. A. *Carnet tarragoní*: 180-181.]

Per raons en cap manera fàcils d'esbrinar, els catalans són amics de l'estalvi. A diferència, tanmateix, dels veïns francesos, segons la llegenda afeccionats a guardar sempre qualche grapatet d'unces en un vell mitjó sota el llit, els catalans, d'una colla d'anys ençà, porten llurs estalvis a la llibreta. No recordo si dins aquest full de calendari m'he referit ja alguna vegada a les caixes d'estalvis: suposo que sí, i no tant perquè amb més de deu anys hi ha temps per a una pila de coses, perquè és un tema difícil i important. Els catalans temen l'esdevenidor, volen protegir-se'n, i alforren. Temor del demà que serva tot l'ambi-

gu aspecte del Janus bifront, perquè denota a l'ensems conviccions tan contradictòries entre si, com que l'avenir és una amenaça i que la moneda podrà preservar-nos-en. Quan la moneda, per comptes de restar el bé immutable que mereixerien els obrers, menestrals, i professionals catalans, que viuen de llur propi esforç fent-se un tip de treballar, es desintegra i minva sense parar, fins a perdre aproximadament cada any una cinquena part del seu valor. Si tot això vol dir alguna cosa, vol dir que les caixes d'estalvi no protegeixen l'individu contra la depreciació dels fruits del seu treball. Caldrà cercar llur finalitat en un context més general, potser com un factor de fre i d'estabilitat dins l'enfollida societat de consum, i sobretot, com un reforç d'altres institucions i una presència subsidiària, però important, en sectors desatesos per l'administració i ignorats, o gairebé, del concurs popular. La cultura, des de fa anys, és la ventafocs dels diversos sectors de l'activitat humana. I efectivament, els estatuts i reglaments de les caixes preveuen tot un espectre vast d'ajuts al món de la cultura. La qual cosa projecta la responsabilitat de llurs administradors fins a un nivell molt elevat, per tal com han de suplir amb obres decisivament benèfiques per a la col·lectivitat, la manca d'ajut a l'individu contra el procés de degradació que anihila la moneda. Per tot això, quan llegim que la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, ha organitzat una «Setmana Cultural a Tarragona», ens tranquil·litzem una mica en constatar el seny dels organitzadors, i la fidelitat de la més gran de les institucions de crèdit, al poble que la nodreix. Aquests interessos, almenys, no representats en moneda, roman-dran íntegrament en benefici del poble que prestà el capital. I mitjançant un conjunt ben equilibrat, música, literatura, art plàstic, economia i espectacle, per a menuts i per a grans, la nostra cultura, compromesa en un combat llarg i difícil, retroba finalment un valuós suport. I ens obliga a reconsiderar que res no és tan absolut com al primer esguard semblaria, i el vell costum d'alforrar no correspon a cap vel·leïtat suïcida dels catalans, com alguns havien arribat a malfiar-se, ans només una forma peculiar i no desdenyable, del nostre vell anhel de perdurar com a poble.

5 de març

Promoció i venda d'entrades per a la representació de l'obra *La lliçó* d'Eugène Ionesco, pel Grup de Teatre A-71 a l'auditori de Ràdio Tarragona.

El que es coneixia com a teatre independent era, bàsicament, el que promovi-en grups d'actors que demanaven una posada al dia d'una art escènica de la qual en rebutjaven tant les formes del teatre dominant com els textos que representava. Aquesta separació portava a un allunyament dels circuits de teatre professional que els feia dependre molt de l'esforç i espontaneïtat d'associacions que assumien la feina

de promoció. De vegades això comportava riscos que les grans dosis de voluntarisme que hi havia al darrere no aconseguien de resoldre. A Tarragona, Antoni Pujol Niubó es va donar d'alta com a empresari i com a tal va funcionar durant un temps al servei de les entitats locals que li demanaven de col·laborar i la representació d'aquesta obra de Ionesco és una de les que, entre altres, va assumir.

15 de març

Inauguració d'una exposició de *patchwork*, de Georgina Regàs, fins al 31 de març.

[Enric BAIXERAS SASTRE, al catàleg de l'exposició.]

Devorem sense parar, substituint-los incansablement, productes nous, fets a màquina, seriatos, més i més abaratits.

Això, però, no ens acontenta: el consumir per consumir no ens omple. De vegades més ens estimariem saber com es fa per «allargar els moments de cada dia»...

Fixeu-vos en la Georgina Regàs i els seus *patchworks*. Uns treballs singulars. La revalorització d'una artesanía molt antiga. Se li alaba el rigor en la idea, i en l'execució. L'audàcia. El sentit de la forma i del color.

Ben mirat, unes obres perdurables.

25 de març

Conferència de Maria Antònia Pelauzy «Revalorització de les arts tradicionals populars».

[Fèlix LLOVELL, a *Mundo Diario*, 02.04.1975.]

Y en la Sala d'Art de la Llibreria de la Rambla pudimos admirar la exposición de *patchworks* de Georgina Regàs, unos trabajos singulares que suponen una revalorización de una artesanía muy antigua. Y en esta misma sala escuchamos a M. Antònia Pelauzy del establecimiento «Popular» de la calle Montcada de Barcelona, en una conferencia sobre el tema «Revalorització de les arts tradicionals populars», tras la cual se estableció un vivo diálogo.

3 d'abril

Denegació de permís per a un recital del cantaor Manuel F. Gerena.

Àngel CASAS: «Gerena cantó, pero...» a *Mundo Diario*, 29 d'abril.

[...] supimos el martes que Gerena había roto autorizadamente los catorce meses de silencio obligado a que había estado sometido, para cantar ante dos mil personas, apretadas, emocionadas y ansiosas, el pasado domingo en Sant Boi. [...] Sin embargo ese ocasional retorno de Gerena ante un público obrero del Baix Llobregat no ha sido más que una excepción. Hace poco, y con el aval de Oriol Regàs, Gerena pretendió cantar en Barcelona, en el Palacio de Deporte y la denegación fue fulminante.

Hablé con la mujer de Manuel Gerena [...] y me contaba que a su marido ya no le prohíben... porque ha dejado de solicitar permisos. Me temo que este es un mal bastante generalizado entre el sector de la profesión cantora que más palos ha venido recibiendo [...] conservando montones de «noes» en multitud de papeles oficiales, existe un replegamiento, una convicción que no vale la pena intentarlo. Veremos como las noticias de las suspensiones serán cada vez menores. Y sin embargo también lo serán las noticias de actuaciones. Será una vuelta a la «anormalidad». Ni se prohíbe ni se canta. Sencillamente los escarmientos del poder han logrado su efecto. Y el no vale la pena se asoma a la actitud de los posibles organizadores [...].

L'article d'Àngel Casas incidia en una situació que ja es donava a Tarragona: sovint ja no es demanava permís per a un espectacle perquè es pensava que no se n'obtidria; i encara, a més a més, quan es pretenia organitzar coses ja permeses en altres poblacions, ens trobàvem que, en l'arbitrarietat de la concessió de permisos, la proximitat física de la ciutat amb el poder governatiu la col·locava en la banda alta de la dificultat.

En aquest cas, l'Antoni Pujol, signant de la petició del permís per a l'actuació de Gerena, va obtenir la resposta «no se considera procedente acceder a su petición» a la que havia fet d'organitzar a Tarragona un recital de Gerena, que era ja un segon intent un cop vist que ja se l'havia permès de cantar en una altra població.

5 d'abril

Inauguració de l'exposició «Art actual», col·lectiva de divuit artistes locals, fins al 18 d'abril, en recaptació de fons per a l'Assemblea de Catalunya.

Relació dels artistes participants:

Alfonso Parra, Gonzalo Lindin, Josep Icart, José Noriega, Magda Folch, Joan Curieses, Francesc Bertomeu, Joan Casals, Pérez Vázquez, M. Dolors Escardó, Ramon Ferran, Jordi Secall, Aurora Valero, Emili Alba, Anna Donato, Dolors Caminal, Lluís Riera, Gironès.

10 d'abril

Reunió de promoció del diari *Avui*.

Si bé les activitats paral·leles de la llibreria no perdien intensitat, el litigi en defensa del contracte d'arrendament començava ja a perjudicar els recursos econòmics en córrer la veu entre els proveïdors i bancs que la llibreria tancava portes. Les gestions per a una sortida acceptable havien resultat infructuoses davant la intransigència d'una propietat que comptava amb la complicitat sense miraments de l'administració. La posició que va prendre la Llibreria de no fer soroll costaria d'entendre avui, però sempre acabava essent prioritària l'actitud de defensar la imatge que «aquí no passa res», necessària per al funcionament comercial, i així poder donar allargues, perquè tot l'entorn de confiança creia que el servei que s'estava fent s'ho valia. Això sí, la defensa va ésser dura i constant i, successivament, s'anaren presentant tots els recursos pertinents de reposició, administratiu i contenciós administratiu que calien davant les decisions en contra que arribaven.

18 d'abril

Promoció i venda d'entrades per al recital de l'Ovidi Montllor al Teatre Metropol.

19 d'abril

Conferència de Carme Delgado de Molina «Josepa Massanés, poetessa tarragonina» i presentació del llibre *Les cinc branques (Poesia femenina catalana)*, celebració de l'Any Internacional de la Dona.

Josepa MASSANÉS, poesia llegida en la presentació del llibre *Les cinc branques. Poesia femenina catalana*.

La roja barretina catalana (fragment)

Ja tornen ja, los fills de la victòria;
 ja tornen ja, los ínclits vencedors,
 per qui són los combats festes de glòria
 i los camps de batalla llits de flors.
 Ja tornen ja, amb les roges barretines
 del color de la sang que en llurs pits bull,
 precioses capellines
 que conquistà en les platges llevantines
 de llurs passats lo bel·licós orgull.

21 d'abril

Segrest governatiu de l'obra *Dona de pres*, de Teresa Pàmies.

Sovintejaven les denúncies que portaven al segrest de llibres, conseqüència de l'aplicació de la llei Fraga de premsa i d'impremta de l'any 66. Aquest mes d'abril, a més del segrest de *Dona de pres* a Teresa Pàmies també li segrestaren *Quan érem refugiats*. No sé si es pot valorar quantitativament l'increment de vendes que en resultava, però les llibreries que s'hi comprometien tenien una feina afegida a la que ja hi havia d'importar llibres no permesos editats a fora.

24 d'abril

Promoció i venda d'entrades per al recital de José Antonio Labordeta al Teatre Metropol.

29 d'abril

Conferència de Guillem Cabrer, presentació de la seva obra de teatre *Aina Sacoma*.

29 d'abril

Entrevista-reunió col·lectiva per a la revista *Canigó* (núm. 399, 31 de maig de 1975), a càrrec de Josep-Lluís Carod-Rovira, sobre el tema «Camp de Tarragona, ¿on vas?».

Participants de la reunió:

Margarida Aritzeta, de Valls; Josep Assens, de Reus; Josep A. Baixeras, de Tarragona; Jesús Figueres Jover, d'Alcover; Isidre Fonts, de Reus; Xavier Icart, de Tarragona; Ramon Marrugat, de Tarragona; Josep Maria Martí, de Reus; Nicolau Moncunill, de Valls; Rafael Nadal, de Tarragona.

3 de maig

Inauguració d'una exposició de dibuixos i pintures de Daniel Codorniu, fins al 17 de maig.

[PABLOS, al catàleg de l'exposició.]

Codorniu està entre el surrealisme i el dadà. Els mons de Picabia, de Tanguy, del nostre millor Dalí, sens dubte són els seus mons. I potser que calgui emparentar-lo també amb les darreres conseqüències del sentir metafísic de Giorgio de Chirico, doncs les seves imatges són en aquestes soledats còsmiques, i són sers-símols d'un món pseudomaquinista, com automitzat, on l'humanisme desapareix per tal que les criatures responguin a la matemàtica

unificada, uniformitzant, d'un temps del qual hem d'oblidar-nos, si no volem que la més permanent i ancestral essència de l'home desaparegui.

Codorniu serveix aquestes formes amb un cromatisme viu, demostrat amb els seus traços a ploma, on es qualifica com a un gran dibuixant i un expert en coneixements anatòmics, supera el realisme inexpressiu amb la seva imaginació distorsionadora a què sotmet la seva obra.

9 de maig

Reunió de l'Associació de Mestres Rosa Sensat, amb el tema principal de parlar de l'organització de la III Escola d'Estiu.

Hi va haver, des de l'inici, una estreta relació entre l'Escola d'Estiu i la Llibreria de la Rambla: l'any 1973 —a imitació de la que ja funcionava a Barcelona—, es va organitzar la primera a Tarragona, de caràcter totalment clandestí, a les instal·lacions de l'Escola Pax, a partir de la reunió que havien tingut a la llibreria un grup de joves mestres i estudiants de magisteri que s'havien autoconvocat.

En l'ambient ja hi havia un moviment de renovació amarat per les inquietuds d'una nova generació d'educands, els quals postulaven, entre altres objectius: l'escola activa; la coeducació; l'ensenyament del català i en català; la formació musical; la pràctica de les manualitats com a element formatiu...

La col·laboració de la llibreria, molt forta els primers anys, consistia bàsicament en el muntatge d'una exposició de material pedagògic adequat a les noves tècniques que es propugnaven.

16 de maig

Conferència de Jaume Carbonell, presentació de la revista *Cuadernos de Pedagogía*.

17 de maig

Inauguració d'una exposició de pintura d'Aurora Valero, fins al 30 de maig.

Francesc GONZÁLEZ CIRER, al catàleg de l'exposició d'Aurora Valero.

L'obra actual d'Aurora Valero és entranyable conseqüència de la seva pintura anterior. Entranyable, com ho ha de ser tot pas en el fer d'un artista, l'obra del qual neix sempre entre el misteri i la lògica, entre la imaginació i l'habilitat artesana.

Aquella obsessió d'ahir per a obrir espais purs mitjançant composicions àmpliament mentalitzades, amb formes, més que no objectes, en relleu, que es destaquen sobre fons units de color; aquell delerós interès per uns ritmes nets,

concèntrics, o en joc de punts i de rectes, es mostra ara desenrotllat i notablement enriquit per unes estructures lineals abarroades, per un color amb més nervi, i per una matèria amb més gran densitat i sensibilitat.

Neixen així, en aquestes superfícies, uns moviments orgànics més vius, fins i tot bruscos, sense desencaixaments de composició; unes harmonies i dissonàncies de color més extremes, unes desigualtats de matèria que la mirada segueix amb plaer. Recordem-nos-en: eren, abans, superfícies polides extremadament, colors plans, generalment d'un sol to, composicions que es tancaven sobre si mateixes o que insinuaven amb prou feines exactes repeticions més enllà del marc.

Era, en fi, una poesia que es batia per la puresa i primacia del ritme.

Mirem-nos-ho ara: encara fugint d'una bidimensionalitat que no li abeilleix, que la crema inclús, les línies mestres d'aquestes obres d'Aurora Valero, en angle pronunciat o en arcs de barroca oposició, creen amplis moviments que se sobreixen generosament més enllà del suport pintat, en perfecta suggerència de continuació. I la pressió del color i de la matèria omplen d'esplèndides ressonàncies aquestes pintures.

Es tracta, en aquest moment, d'una poesia, entre lira i epos, enriquida per imatges i metàfores, dins la total abstracció, més properes del nostre viure.

La veu d'abans, quasi única, d'uns ritmes creadors d'espai, ha esdevingut la paraula plural d'ara, parant compte en l'estudi i el tracte de múltiples elements del quadre, elevat ací a la categoria de mural.

Aquesta exposició ens diu com Aurora Valero segueix cercant, amatent, viscudes essencialitats —ment i cor— del seu Art.

22 de maig

Segrest governatiu del llibre *El manifiesto comunista*, de Karl Marx.

27 de maig

Projecció d'un audiovisual de Premsa Catalana, per a la promoció del futur diari *Avui*.

5 de juny

Conferència de Biel Mesquida, presentació del seu llibre *L'adolescent de sal*.

6 de juny

Reunió de llibreters de Catalunya.

7 de juny

Exposició «Treballs escolars realitzats en les classes de llengua catalana del curs 1974-1975», fins al 13 de juny, dins la campanya «Català a l'escola», organitzat per l'Òmnium Cultural, amb la col·laboració del Col·legi de Llicenciats.

[BAIXERAS J. A. *Carnet tarragoní*: 189-190.]

L'acabament del curs, tant dins el món escolar com en altres aspectes de l'actualitat, i el proclamat desig, en tantes boques il·lustres, de promoure evolutions, renovacions i revisions, atorguen a aquests dies solsticials una claror solemne, com si l'avinentesa de tenir el sol al mateix zenit ornés les nostres coronetes amb nimbes profètics de canvi. La fi del curs comporta també sempre exigències de balanç, de verificació de pèrdues i guanys: com és ara, l'exposició de treballs realitzats pels alumnes de les classes de català, oberta a la Llibreria de la Rambla: visitada per un públic assidu, que es divideix a l'hora del comentari: quantes hores d'escolaritat! –exclamen uns, mentre que uns altres es planyen: i quanta feina a fer, encara!–. Sempre la realitat es presenta com un Janus bifront, és clar, i dóna ocasió a manifestar el tarannà de cadascú. L'un compara les classes de català d'avui amb la situació de fa quinze anys, per exemple, i l'altre, protesta i es rebel·la de veure tot el que manca, encara, per a escolaritzar. Deixeu-me explicar la historieta de l'optimista i el pessimista, i que perdonin els que ja la sabien: Dos amics, un pessimista i un optimista, es bevien plegats una ampolla de xampany. Acabat d'un parell de copes, el pessimista va esguardar consirosament el contingut de l'ampolla: – Ja solament ens en queda mitja! –va exclamar. L'altre, l'optimista, enlairant-la per tal de veure-la contraclaror, va respondre tot feliç: – Encara ens en queda mitja! I també m'ha vingut al cap una altra anècdota de moralitat semblant, que dedico als preocupats davant un avenir no massa clar: Uns pares tenien dos fills jovenets, de temperament molt extremats, encara que en sentits recíprocament oposats, la qual cosa intranquil·litzava els vells. Per tal d'escarmentar-los alhora i guarir-los així definitivament, van planejar els pares que els Reis d'Orient portarien a un fill, el trist i deprimat, un present valuós, mentre que a l'altre, colpit d'una alegria tothora massa eufòrica, no rebria res, o rebria menys que no-res. A la nit de Reis, doncs, el pare va fer que al balcó d'un infant hi aparegués un magnífic rellotge d'or, i en canvi, al balcó de l'altre infant, solament una mica de fem. L'endemà al matí, els pares anaren a trobar els dos nois, i van preguntar-los cautelosament, com se'ls havien portat els Reis. L'infant afavorit amb el rellotge, amb un somris amarg, va mostrar-los-el despectivament: – Un regal ben galdós! Sens dubte Ses Majestats m'han volgut fer memòria que joves i vells, tots caminem cap a la Mort! L'altre germà, mentrestant, cor-

ria cap als pares entusiasmats: – Pares, pares! Quina meravella! Els Reis aquest any em portaven un cavall! Ara, que... se m'ha escapat.

7 de juny

Exposició «Mostra de material didàctic per a l'ensenyament de llengua catalana», fins al 13 de juny. Dins la campanya «Català a l'escola», promoguda per l'Òmnium Cultural, amb la col·laboració del Col·legi de Llicenciats.

L'organització dels actes de la campanya «Català a l'escola» és un bon exemple per a visualitzar la nova realitat cultural que s'anava obrint a Tarragona, en començar a tenir presència nous elements a considerar, com eren en aquest cas la legalització de la delegació d'Òmnium Cultural, la implicació aperturista d'alguns col·legis professionals i l'acció de l'aparell universitari. I, ja en l'escenari, la decidida aposta per la renovació democràtica de les noves generacions era notable, per exemple, entre els alumnes de magisteri.

14 de juny

Conferència i recitació de poesia d'Ismael A. Lludrigues i presentació del seu llibre *Fangtasmagories* a càrrec de Jaume Vidal i Alcover.

14 de juny

Exposició de ceràmica de Martí Royo «Fangtasmagories», fins al 27 de juny.

[Maria Aurèlia CAPMANY, a *El Noticero Universal*, 24.06.1975, p. 31.]

Barro y palabras

En la Llibreria de la Rambla, en Tarragona, hay una rara y magnífica exposición de lo que podríamos llamar cerámica inútil, cerámica inútil tratada con un sistema que se aproxima al *collage*, y para que el *collage* sea más amplio, sugerida, provocada y bautizada por un poeta. El libro, el libro de poemas, está comentado por los personajes de cerámica, por las clásicas jarras que han abandonado su forma genérica para convertirse en seres acurrucados, abrazados, dolorosos, felices.

Ismael A. Lludrigues, el poeta, y Martí Royo, el ceramista, han titulado esta feliz experiencia *Fangtasmagories*. Jaume Vidal Alcover, que presenta el libro y por lo tanto la exposición, titula la labor de estos jóvenes «Les mans arriscades». Porque lo cierto es que Royo ha creado, en primer lugar, una ánfora, una perfectamente ancestral ánfora y luego, en el momento de su fragilidad de arcilla la ha violentado, la ha empujado para que adquiriera unas

formas paradójicamente humanas. El resultado es angustioso y bello a la vez, y alegre. Porque ciertamente es mucho atrevimiento transformar lo perfecto. Pero resulta, a esa conclusión llegas al recorrer la sala, que lo perfecto era genérico, y el resultado de esta atrevida manipulación conduce a la expresividad de gestos concretos.

La técnica del *collage* es siempre irónica. No se puede manipular una obra hecha sin destruirla, ya que incorporarla a una nueva realidad es destruirla. Pero en cierta medida es un intento de no destruir nada, de asimilarlo todo, de no dejar ningún hilo perdido fuera de la trama. Otra característica del *collage* es la complicidad con el espectador. Parece como si el autor guiñara el ojo, mientras mezcla y utiliza objetos solemniales para su arte deliberadamente de «pacotilla». Hay en el *collage* una deliberada destrucción de la obra de arte. Al ponerse de acuerdo, para hacer una obra en común, el poeta y el ceramista lo hacen con la deliberada intención de destruir los compartimentos estancos de una artesanía popular y de un arte aristocrático. Porque no se trata sólo de una coincidencia y mucho menos de poner unos títulos más o menos literaturizados a una obra hecha, sino de lograr una impregnación mutua de inspiraciones ajenas. Dirías que el escritor ha querido salir de los límites de la palabra para ir a buscar la maravilla del tacto, y que el ceramista quiere convencerle con lo más literario de las fuentes del expresionismo.

Domina, pues, en al campo creativo de Ismael A. Lludrigues una alegría de feria, una incorporación de lo más alegremente popular. Por ejemplo en la *fangtasmagoria*, titulada «L'emboirat» el poeta explica:

Sobre mullat pensaria,
 si un doll d'aigua habités en mi
 si m'omplissis el forat de la testa;
 pluja que no plous!
 Indecisa pluja.

Cuando evoca el día primero del año, recoge la *sornegueria* popular e insinúa:

«Ninou»
 Els anys passen
 i no és en va que passen.
 Qui no s'ho cregui
 que visqui.

Y quizás el más profundo acierto de esta simbiosis creativa sea el título que han dado sus resultados: *fangtasmagories*. El fantasma es la expresión del miedo ancestral y es, a la vez, algo risible, de comparsaría de Fiesta Mayor. El *collage* que logra la palabra compuesta *fang fantasma* la hace gravitar más todavía hacia el mundo del *nonsense* tan caro al espíritu popular:

«El fangtasma de la por»
Ja, ja, ja, e i o u
tu ru rut. Embut!
Això no és vida!
Car la vida es dispersa.
El fangtasma de la vida!
no sap viure.
I per això diuen que plora,
s'avorreix i mor i mor i mor...
Ja, ja, ja, e i o u
tururut. Embut!
A les dotze en punt,
ha parlat
la por del fangtasma!

Pero es importante subrayar otro elemento que arranca de esta fiesta del poema-artesanía y es su teatralidad. En la exposición las *fangtasmagories* crean un mundo en transformación, pero también de diálogo, los personajes hablan, se contradicen, se mueven sobre ellos mismos en una danza, y los personajes del poema crean un nudo dramático con los coros a derecha e izquierda y sus móviles personajes.

Sin duda se trata de un ensayo, de una prueba tanto para ellos, que lo han hecho, como para nosotros que la contemplamos, pero precisamente en la medida que hay riesgo hay la alegría de la creación, la belleza inquietante de lo insólito.

3 de juliol

Telegrama de solidaritat de Llibreria de la Rambla a Distributions de Enlace, amb motiu del greu atemptat que ha sofert.

[Text del telegrama]

Expressem nostra solidaritat davant bàrbar atemptat ultra.

11 de juliol

Carta oberta de vuit llibreries de Catalunya contra els atemptats a llibreries.

Al Presidente del Gremio de Libreros de Barcelona

Los libreros abajo firmantes de distintas comarcas catalanas, ante los reiterados ataques y amenazas que desde hace tiempo se vienen realizando a di-

versas entitats ligades con el comerç del llibre y que han culminado últimamente con el atentado a «Distribuciones de Enlace S. L.» nos dirigimos a este gremio como representante legal para que se haga constar nuestra más enérgica repulsa contra estos actos que además de perjudicar nuestro libre comercio atenta contra el libro como vehículo de cultura propagador de las corrientes del pensamiento mundial contemporáneo, y para que se exija de la administración la garantía de que el normal desenvolvimiento de la actividad librera no será perurbado por actos y amenazas de violencia física, teniendo en cuenta que los perpetrados hasta hoy han quedado impunes.

Le saludan atentamente

Llibreria Al Vent, de Badalona; Llibreria Cap Gros, de Mataró; Llibreria de la Rambla, de Tarragona; Llibreria Turó del Pollo, de Santa Coloma de Gramenet; Llibreria Arc, de Sabadell; Llibreria La Gralla, de Granollers; Llibreria El Cau Ple de Lletres, de Terrassa; Llibreria La Plana, de Sant Boi de Llobregat.

11 de juliol

Promoció i venda d'entrades per al recital de cançó de Raimon al Club Natació Tarraco.

En el tàcit repartiment de funcions dels adscrits a l'Assemblea de Catalunya, a l'Antoni Pujol li havia tocat donar-se d'alta com a empresari d'espectacles per tal de col·laborar en els que diferents partits i sindicats organitzaven en el doble afany de mobilitzar i recaptar fons.

Amb aquesta cobertura legal, s'havien autoritzat ja els recitals que havien fet Pi de la Serra, Ovidi Montllor i Labordeta els dies 13 de febrer i 18 i 24 d'abril, respectivament; així com la representació de l'obra de teatre *La lliçó* de Ionesco pel grup A-71 del dia 5 de març.

La suspensió del concert de Gerena va ésser el primer indici de l'operació d'enderroc del muntatge, que es va cloure definitivament quan, arran del recital de Raimon, i després d'haver-lo autoritzat, van detenir dos militants de Comissions Obreres que venien entrades a la Rambla i el comissari Alfaro fes l'admonició pertinent a l'Antoni Pujol, el qual va haver de suspendre l'activitat d'empresari de l'espectacle.

12 de juliol

Inauguració d'una exposició de tapissos de Carles Delclaux, fins al 24 de juliol.

16 de juliol

Conferència de Josep M. Recasens i Comes, i presentació del seu llibre *Ciutat de Tarragona*, vol. II, a càrrec de Rafael Ballester.

20 setembre

Inauguració d'una exposició de ceràmiques d'Antonio de Oteiza i Valentina Sagarra, fins al 3 d'octubre.

[Enric BAIXERAS SASTRE, al catàleg de l'exposició.]

L'art de la ceràmica –hom diu– és una experiència directa i contínua. L'artista vol comunicar aquesta seva experiència. Fabrica amb les mans objectes d'argila, els cou i els mostra. (Abans li ha calgut especialitzar-se: l'ofici és inexcusable). En aquest fer l'artista expressa el sentit personal de la bellesa o, si voleu, la seva personalitat.

El públic a qui agrada de rebre aquesta comunicació no és pas nombrós, com no ho és tampoc el de cap art on s'experimenti la síntesi de pensament, matèria i forma. Però si l'auditori és escàs, és molt gran, en canvi, la riquesa i la complexitat de la ceràmica en aquesta via expressiva, oberta per la tècnica i per la sensibilitat modernes. En la forma, la qualitat i el color de la terracota s'hi enclouen infinites possibilitats.

Heus-ne aquí, plegades, dues de ben diverses:

Valentina de Sagarra: una obra disciplinada, rigorosa; la vella cultura dels homes pausadament assimilada.

Antonio de Oteiza: la passió expressiva, desbordant. Indòmit, rebutjant tots els límits, ha sublimat el fang amb la «idea».

27 de setembre

Reunió de l'Assemblea de Catalunya.

Tot i que era una reunió convocada d'urgència, hi van acudir, en estricta clandestinitat, més de quaranta persones commogudes davant la notícia de l'aplicació aquell matí de cinc penes de mort, les darreres del franquisme, de les quals era especialment sentida la de Jon Paredes *Txiki*, per les circumstàncies que hi concorrien. De la reunió en va sortir un comunicat dirigit a l'opinió pública de Tarragona que fou distribuït de manera força àmplia.

30 setembre

Segrest del llibre *Les terceres vies a Europa*.

L'obra *Les terceres vies a Europa*, publicada per l'Editorial Nova Terra, era una recopilació de les conferències impartides per sis rellevants figures de l'oposició, mitjançant les quals cadascun d'ells exposava l'ideari dels respectius partits que, tot i que encara en la clandestinitat, havien de constituir el gruix de les opcions polítiques catalanes: Anton Cañellas, Josep Solé Barberá, Josep Pallach, Joan Reventós, Ramon Trias Fargas i Jordi Pujol.

Com solia passar, el segrest no va fer sinó augmentar-ne la popularitat i, durant més d'un any, amb el nom de «Terceres vies», es van organitzar cicles de conferències en molts punts de Catalunya, que servien de difusió d'uns idearis que molt poc temps després es propagarien arran de les primeres eleccions democràtiques.

4 d'octubre

Inauguració d'una exposició de pintures i dibuixos del pintor Ocaña, fins al 17 d'octubre.

[Xesc BARCELÓ, al catàleg de l'exposició.]

Rambla avall pugues, les botes per
barret. Ocaña, tu entre els teus
i allò que és teu, l'home, Ocaña.
I l'aire, els plàtans, ocells,
cines ombrívols, llum i fosca, l'amic,
l'enemic, parets per pintar,
cotxes, els bars, gent que passa
i passa i passa i, potser s'atura
—dos petons— i altre cop amunt o
cap avall. I Rambla amunt baixes,
Ocaña, boix i tendre, l'abric,
les pells, el fulard llarguíssim
que a tots agombola, i es desperta
aquell cant andalús que crida i
espanta i plora, tu, Ocaña, amb una
flor a cada ull, bell com l'albada.
Després, quan tot s'apaga i penges
el barret ran de les teulades o
d'un amor que s'ha adormit, s'encén
la màgia al pinzell i comences

pintura. L'aire és autèntic, i tu,
Ocaña, més lliure.

Ocaña, que encara no havia agafat la fama que tindria després, va comparèixer a la llibreria l'agost anterior a demanar de poder exposar. Va venir de la mà de Francesc Barceló que l'havia acollit a La Geganta, i l'exposició de Tarragona va significar l'entrada a Catalunya d'un Ocaña que s'havia de convertir en un personatge popularíssim.

17 d'octubre

Reunió d'associacions i entitats que s'adhereixen al manifest per al Congrés de Cultura Catalana, al qual hi van afegir dos punts.

[Text de l'adhesió.]

Les Associacions i Entitats de la comarca del Tarragonès sota-signants, unes s'adhereixen i les altres es ratifiquen en la seva adhesió a la crida feta pel Col·legi d'Advocats de Barcelona, per a la realització d'un Congrés de Cultura Catalana, i manifesten la seva voluntat que això sigui motiu de recollir un ampli recolzament popular a la nostra comarca, que alhora que garanteixi el seu funcionament representatiu i democràtic, li faciliti de treballar per a una cultura entesa en la seva concepció més àmplia i dinàmica, i amb aquest sentit, acorden:

(6) La creació i nomenament de la Comissió Difusora del Congrés de Cultura Catalana a la Comarca del Tarragonès, encarregada, tant de la relació i coordinació amb els Organismes que tindran cura del Congrés a nivell general, com de la configuració i funcionament del Congrés al Tarragonès. Aquesta Comissió tindrà facultats per a incorporar-se persones socialment representatives dins el camp de la cultura i per a auto-reglamentar-se.

(7) Invitar a tots els Organismes, Entitats i Associacions de la nostra comarca, com també a aquells que vulguin fer-ho a títol personal, que facin arribar a l'esmentada Comissió Difusora, la seva adhesió al Congrés de Cultura Catalana.

Tarragona, octubre de 1975.

17 d'octubre

Adhesió de la Llibreria de la Rambla al Congrés de Cultura Catalana.

3 de novembre

Inauguració de l'exposició «Cent cares del *Cavall Fort*», fins al 14 de novembre.

5 de novembre

Conferència de Jaume Barrachina sobre «L'art medieval a Catalunya», dins del cicle «L'art català des del gòtic a l'època contemporània», organitzat per l'Associació de Personal de la Caixa.

6 de novembre

Conferència de Mercè Pérez Trias «Renaixement i Barroc a Catalunya», dins del cicle «L'art català des del gòtic a l'època contemporània», organitzat per l'Associació de Personal de la Caixa.

12 de novembre

Conferència de Bonaventura Bassegoda «La Renaixença», dins del cicle «L'art català des del gòtic a l'època contemporània», organitzat per l'Associació de Personal de la Caixa.

13 de novembre

Conferència de Mercè Coll «Modernisme i Noucentisme», dins del cicle «L'art català des del gòtic a l'època contemporània», organitzat per l'Associació de Personal de la Caixa.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1975-1976*: 76-77.]

Ahir vaig anar a la Llibreria de la Rambla per assistir a una xerrada sobre «Modernisme i Noucentisme» a càrrec d'una estudiosa barcelonina de la qual no he retingut el nom (ni trobo la invitació que em van enviar). Anava preparada i va mostrar, amb diapositives, les obres rellevants de Gaudí, Domènech i Muntaner («Castell dels Tres Dragons»), Puig i Cadafalch, Jujol, Martinell i, entre els escultors Josep Llimona, Enric Clarassó, Miquel Blay... També hi ha una pila de pintors modernistes (Rusiñol, Alexandre de Riquer, Joan Brull, Junyent), d'escriptors (el propi Rusiñol, Maragall, Maseras), de ceramistes, d'orfebres, d'artesans del moble i del disseny. Hi ha intel·lectuals que, com Josep Pijoan, Francesc Pujols i d'altres, cavalquen entre el modernisme i el noucentisme, però l'empremta d'aquest darrer malgrat la influència durant

un temps –curt– del seu fundador Eugeni d'Ors, no arribà, ni de bon tros, a tenir la importància del modernisme que a Catalunya marca tota una època, del 1884 en què apareix *L'Avenç*, fins a la fi de la revista *Juventut* i l'aparició del *Glossari* (1906). O potser cal arribar a *La ben plantada* (1911). Sense oblidar que el modernisme forma part de la gran onada artística (Art Nouveau, Modern Style) europea i també hispano-americana que, en literatura, dóna la figura gegant de Rubén Darío. I que perdurà en alguns aspectes.

Va ser una conferència que bé es pot qualificar de professoral, sense pedanteria, i amb l'humor d'alguna anècdota divertida. De Pompeu Fabra, per exemple, modernista seriós.

Vaig poder saludar una colla d'amics: Marrugat, l'Alba, Ferrer, Casadevall, Núria Delclòs... E. Baixeras. El seu germà l'escriptor, no hi era, o no el vaig saber veure.

15 de novembre

Inauguració d'una exposició d'escultures de Cinto Casanovas, fins al 30 de novembre.

20 de novembre

Prohibició de la conferència de Pelai Pagès i de la presentació del seu llibre *Andreu Nin: su evolució política*.

Aquella mateixa nit havia mort Franco, però podem veure com la prohibició i la censura el van acompanyar fins al darrer moment i encara van trigar massa a desaparèixer.

La nit anterior, la del 19 al 20 de novembre, hi va haver la reunió mensual de llibreries a la Llibreria Al Vent de Badalona i, en acabar, com que un dels llibreters havia portat uns quants paquets per repartir de l'obra segrestada *Les terceres vies a Europa*, quan ja de matinada anàvem sortint, sempre de dos en dos com a mesura precautòria, i tothom carregat amb el seu paquet, vaig poder veure en engegar el cotxe, com una parella de guàrdia civils paraven els dos llibreters següents en el moment que sortien de l'establiment. Vaig desaparèixer com era preceptiu i unes hores més tard, havent dormit molt poc, em vaig desvetllar amb la notícia de la mort esperada.

Dies més tard vaig poder saber què havia passat amb els dos llibreters, que eren de les llibreries La Plana de Sant Boi i Xarxa del Prat de Llobregat:

— ¿Qué hacen Vds.? ¿Qué son estas cajas?

— Nada, que somos libreros y nosotros mismos nos hacemos el transporte— va dir un d'ells ensenyant que estaven davant d'una llibreria i mostrant el document d'identitat que els havien demanat.

- Y estos libros, a ver —va dir un dels guàrdies obrint la caixa i començant a llegir— *Terceras vías...* ¿Qué es eso?
- Ya ve, un manual ferroviario.
- Ah, pues bien, buenas noches.

ANY 1976

23 de gener

Reunió de l'Assemblea de Catalunya, preparació de la manifestació de Valls del diumenge 25 de febrer.

24 de gener

Exposició de «Poesia visual», de diversos autors, fins al 6 de febrer.

24 de gener

Conferència de Josep M. Figueres «La poesia visual».

27 de gener

Col·loqui amb Konstantin Simonov, i presentació dels seus llibres *No se nace soldado* i *La batalla de Moscú*, a càrrec de Josep Maria Güell Socies.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1975-1976*: 95-97.]

Aquest vespre, a les vuit, he anat a la Llibreria de la Rambla on hi havia un col·loqui amb l'escriptor soviètic Konstantin Simonov el qual signava també dos llibres seus, *La batalla de Moscou* i un altre, d'Edicions Destino.

L'escriptor anava acompanyat d'una filla seva, ja una mica gran, que li feia d'interpret. (Ha dit que havia après castellà en previsió d'aquesta *tournee* que ara porten a terme).

Abans del col·loqui, he llegit un interview (exposat a la llibreria) que va fer-li un periodista d'*El Correo Catalán*. Aquest text mostra que l'escriptor soviètic només respon les preguntes que li semblen oportunes. Altrament, les escamoteja. Ell de política no en sap res –diu–, ell és un escriptor. En parlar-li el periodista de Soljenitsin (no recordo ara com s'escriu), Simonov el titlla de reaccionari. I punt.

La sala de conferències (que ho és també d'exposicions de la llibreria, on encara hi ha els quadres de «poesia visual» d'una exposició inaugurada fa uns dies) s'omple del tot. Hi ha gent dempeus fins i tot al vestíbul.

Simonov és un home prim i alt, de cara petita i amb un rictus entre desconfiat i resignat, com qui pensa «estem al ball i hem de ballar». Representa uns 65 anys, té el cabell tot blanc i fuma en pipa. Això acaba de fer-lo semblar un intel·lectual... francès. Parla a mitja veu, sense declamar i ja d'entrada adverteix: «De política, res de res».

La traducció del que diu, quan respon a una pregunta, no sabem com deu ser, ja que de vegades sembla que les respostes corresponen a les preguntes i d'altres no.

Els preguntaires només han estat quatre: Baixeras (que ha obert l'acte i ha presentat breument l'escriptor soviètic), Gabriel Xammar, una noia estudiant que no sé com es diu i un servidor.

L'escriptor tarragoní ha fet dues o tres preguntes més aviat de caire professional (tiratge de les edicions, com s'ho fan els escriptors per donar-se a conèixer, etc.).

La pregunta de Xammar té relació amb l'actuació a Catalunya, durant la guerra, del que fou cònsol general de la URSS a Barcelona, Antonov Obsejenko, i del que va esdevenir després (hom sap que fou afusellat).

És una d'aquelles preguntes «tabús» i el soviètic respon *carrément* que no en sap res.

La noia estudiant s'interessa per l'afer «Soljenitzin», i la resposta és que no cal fer-ne cas «perquè és un de tants que treballen a sou del capitalisme i dels Estats Units».

Per la meua part, he parlat de l'estada a Barcelona, durant la «nostra» guerra de l'escriptor rus Ylia Erenburg, gran propagandista del comunisme i, això no obstant, «va caure en desgràcia» i, un cop retornat a la Unió Soviètica, va fer la mateixa fi que Antonov Obsejenko. Simonov contesta, per banda, fent l'elogi d'Erenburg en tant que escriptor. En canvi, no sap si «va caure en desgràcia» ni si li va passar alguna cosa quan retornà a Moscou. Només sap que els seus llibres es troben en totes les llibreries russes.

– ¿No serà –insisteixo– que fou «castigat» per haver estat molt amic d'Obsejenko?

– No ho sé –diu Simonov.

Li pregunto encara per què qualifica Soljenitsin de reaccionari i com és possible que després de seixanta anys de dictadura del proletariat, encara hi hagi reaccionaris al seu país.

Respon que l'autor d'*Arxipèlag Gulag* és reaccionari perquè enyora el temps del tsarisme. I que de reaccionaris, o sigui de gent que voldrien tornar al passat sempre n'hi ha hagut i n'hi haurà.

C'est tout. I tot ha estat correcte i més aviat fred. Crec que molts auditors han sortit decebuts perquè es devien imaginar una altra cosa.

El dimarts hi va haver a la llibreria un col·loqui amb l'escriptor soviètic Konstantin Simonov. L'escriptor anava acompanyat d'una traductora i de sa filla. El col·loqui va ser una mica lent perquè s'havia d'anar traduint, però així i tot no va perdre mai l'interès. Els temes que es van plantejar van ser diversos: Solženitsyn, la primera edició

de novel·la catalana a la URSS, els plantejaments editorials, les revistes de literatura... Per a poder aconseguir el permís vaig haver d'anar a veure el delegat d'Informació i el secretari del governador i assegurar totalment la innocència de l'acte. A la nit, al Làuria vam sopar plegats unes trenta persones en un acte de cordialitat catalano-soviètica. Els parlaments, almenys, així ho deien.

3 de febrer

Reunió de la Comissió Permanent del Congrés de Cultura Catalana.

Hi va haver una reunió de la Permanent del Congrés de Cultura Catalana de Tarragona. Entre els temes tractats es va plantejar l'oposició al projecte governamental expressat en el discurs programàtic de l'Àrias de crear un règim especial per a la província de Barcelona. Aquesta oposició es fonamentava en la seguretat que, no essent cap concessió de privilegis per als barcelonins, seria una potenciació de les fronteres administratives. Es va formar una comissió encarregada de lliurar un escrit d'oposició i denúncia, integrada per Josep A. Baixeras, Antoni Pujol, Jesús Figueres i Ramon Marrugat.

10 de febrer

Conferència de Teresa Pàmies, presentació del seu llibre *Quan érem capitans (Memòries d'aquella guerra)*.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1975-1976*: 99.]

He anat aquest vespre a la Llibreria de la Rambla per assistir a una conferència-col·loqui de Teresa Pàmies. Quan he entrat al local l'escriptora balaguerina parlava amb la senyora Delclòs i la seva filla (que ara regenta la farmàcia que li deixà el pare). Duia al cap una mena de mantellina de punt, l'escriptora. És petita i vivaç, un argent-viu deien abans –i ara potser encara es diu–, perquè és una expressió gràfica difícil de superar. Parla amb fonètica lleidatana, vocalitza bé i es fa escoltar. La saleta de conferències i el propi vestíbul han acabat per omplir-se totalment. La Pàmies explica que era una nena quan acompanyà el seu pare a l'exili i les dificultats que ha tingut per aprendre a escriure el català normatiu. Parla dels llibres que ha publicat fins ara. N'explica la gènesi i la motivació: deixar un testimoniatge. Haver obtingut el premi Josep Pla amb *Testament a Praga* li fou una sorpresa encoratjadora. Parla del seu pare, de la seva evolució política i de com ella en fou influïda. Diu que una obra llegida de jove, *La mare*, de Gorki, va impressionar-la molt i també ha influït en la concepció que té de la vida i la política. Es refereix a les crítiques que li han estat fetes (de totes bandes) i les agraeix perquè de tot es pot

treure una lliçó. (D'altra banda, de fet, li han fet vendre llibres). Parla del seu marxisme, que ella no voldria que fos sectari. D'ací que hi hagi coses que no li semblen bé del comunisme. Es fa simpàtica justament perquè no dogmatitza, perquè s'expressa molt simplement i té l'art de trobar el mot just.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1975-1976*: 101.]

[...] Marrugat em crida i em dona l'obra de Teresa Pàmies *Quan érem capitans*, que vaig adquirir la nit que va donar la conferència.

– M'agradaria que em signés el llibre, encara que no em deu conèixer – vaig dir a Marrugat.

– Sí que us coneix, sí.

I avui, Marrugat, en donar-me *Quan érem capitans*, em mostra la dedicatòria en la qual Teresa Pàmies lamenta no haver-me vist en el moment de signar el llibre.

10 de febrer

Inauguració de l'exposició «El Tercer Món», preparada per l'associació Agermanament, fins al 20 de febrer.

13 de febrer

Conferència de Pelai Pagès, presentació del seu llibre *Andreu Nin, su evolución política*.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1975-1976*: 100-101.]

Ahir, al vespre, novament a la Llibreria de la Rambla en què hi havia una altra conferència-col·loqui, aquest cop a càrrec de Pelai Pagès amb motiu de la publicació del seu llibre *Andreu Nin, su evolución política*. M'empipava una mica aquest títol en castellà i abans d'entrar a la saleta vaig fullejar el llibre. Aleshores vaig veure que es tractava d'una tesi universitària. L'autor, en efecte, pel seu rostre, pel seu vestit i per una certa tímidesa encara sembla un estudiant (dels que van a classe).

Saludo Gabriel Xammar el qual, de bones a primeres em pregunta si conec el segon cognom d'Andreu Nin.

– No, però vaig a mirar-ho.

Torno a fullejar el llibre de Pagès i trobo el cognom recercat: Pérez.

El conferenciant esbossa la vida del vendrellenc i detalla, en efecte, com evolucionà políticament. No es pot dir que fos conseqüent.

Potser per no molestar algun possible comunista que es podria trobar entre els auditors, Pelai Pagès no s'entreté gaire en les circumstàncies que van determinar la mort d'Andreu Nin a mans, segons és creença general, dels comunistes.

Pelai Pagès és, pel que es veu més discret, o menys agosarat que de segur ho fóra, en el cas de què parlem, el seu homònim més conegut com Víctor Alba, «ninista» aferrissat i autor també d'un llibre sobre la vida, les idees i la desaparició de l'autor d'*Els moviments d'emancipació nacional* i altres obres remarcables en defensa de la causa obrera.

A l'hora del col·loqui, un dels oients preguntà en castellà, què hi ha del cert en la versió segons la qual el POUM (i Andreu Nin) foren agents de Franco.

Pelai Pagès diu que ell no en creu absolutament res.

– I acabada la guerra (insisteix l'altre), no hi hagué elements del POUM que van fer costat al franquisme?

– És possible, de la mateixa manera que, de grat o per la força de les coses, hi hagué comunistes, socialistes i republicans que es van acomodar amb els vencedors.

Xammar i jo també li fem preguntes. I entre elles, aquesta: ¿Hi ha una reviviscència del trotskisme a Catalunya?

Pagès respon que, en qüestió d'idees, tot el que va tenir vida i una raó de ser, perdura, o reviu, poc o molt.

Un altre auditor pregunta què era el que pensava en substància, Andreu Nin sobre el problema català.

– El que ja postulava en el seu llibre sobre els moviments nacionalistes: l'autodeterminació.

A dos quarts de deu, el col·loqui continua. I la meva dona, que ja en té prou, em toca i em mira. Sortim discretament. D'altres han sortit abans.

Es veu que a Tarragona no hi ha gaires trotskistes, perquè el públic era escàs. Segons que ha dit Pelai Pagès, Andreu Nin no era tampoc un trotskista convençut com ha estat dit, potser perquè la passió no li feia perdre el coneixement (al revés de l'opinió que en va formular l'altre dia Simonov, que el va deixar bo per als gossos. I és que tots els sectaris creuen que no ho són).

Amb Pelai Pagès, havíem acordat per telèfon, la celebració de presentació del seu llibre sobre l'Andreu Nin el dia 13 de febrer. Això si ens ho autoritzaven. Pel novembre passat ja ho havíem demanat i ens ho havien prohibit. És clar, però, que tampoc s'hagués celebrat finalment, perquè el dia escollit, era el 20-N, o sigui, el dia de la mort de Franco.

21 de febrer

Presentació, a càrrec d'Ismael A. Lludrigues, del Quadern Tarot-9, *El Llum de la Terra*, de Jaume Vidal i Alcover.

21 de febrer

Inauguració d'una exposició d'il·lustracions del Grup Tarot de l'obra *El Llum de la Terra*, de Jaume Vidal i Alcover, fins al 5 de març.

23 de febrer

Conferència de Romà Comamala, presentació del seu llibre *Iniciació a Catalunya*.

[De la coberta d'*Iniciació a Catalunya* de Romà COMAMALA.]

En un moment de què es parla més que mai de la revaloració del català com a llengua culta i de comunicació social i que la cultura catalana i el fet de l'existència de Catalunya són considerats amb respecte i amb interès –fins i tot pels qui no fa gaire s'esforçaven per esborrar-ne la memòria–, el llibre de Romà Comamala té una actualitat que no cal remarcar. És d'esperar que trobi l'acollida que mereix i que pugui assolir moltes edicions, que permetin d'anar-lo completant i millorant.

6 de març

Inauguració d'una exposició de pintures de Dolors Caminal, fins al 18 de març.

18 de març

Manifest d'un grup de set llibreries dirigit al món de la venda i distribució del llibre, per a participar en una reunió al Col·legi d'Advocats de Barcelona per tal d'estudiar la col·laboració del sector amb el Congrés de Cultura Catalana.

Llibreries signants:

Llibreria de la Rambla, Tarragona

Llibreria Francesa, Barcelona

Llibreria Millà, Barcelona

Llibreria Ballester, Barcelona

Llibreria Platon, Barcelona

Distribuïdora Arc de Berà, Barcelona

Distribuïdora Latinoamericana, Barcelona

18 de març

Taula rodona sobre l'obra pictòrica de Dolors Caminal.

27 de març

Barcelona, Col·legi d'Advocats de Catalunya. Assistència a la reunió de llibreries convocants del sector del llibre per al Congrés de Cultura Catalana.

10 d'abril

Inauguració d'una exposició del Fons d'Art del diari *Avui*, fins al 30 d'abril.

20 d'abril

Reunió de l'Assemblea de Catalunya.

En el marc de la nova situació política es produïen sovint fets que no eren sinó indicis de la descomposició del règim i, a Tarragona, en vàrem poder contemplar un de força curiós el dia 25 de març quan, en el ple municipal, a petició dels regidors Rossell Saurina, Roch i Sabat, es va prendre l'acord per unanimitat de subscriure els 4 punts programàtics de l'Assemblea de Catalunya. Com que la notícia havia originat una gran sorpresa i expectació no solament a Tarragona, i es temia que la mesura presa s'encomanés a altres poblacions, pocs dies després, el dia 30, el Governador Civil va suspendre l'acord i va forçar el consistori a tirar-lo enrere, cosa que va fer mitjançant un nou acord plenari del dia 12 d'abril.

Per tractar del tema, amb caràcter obert i ja plenament a la llum del dia, com es començava a fer tot, es va convocar a la llibreria el secretariat permanent de l'Assemblea de Catalunya de Tarragona per tractar de la situació creada a nivell local i es va prendre l'acord de recórrer la suspensió. Van encarregar-se del recurs els lletrats Josep A. Baixeras i Rafael Nadal, el qual va ésser presentat amb les signatures de Francesc Martínez, Gabriel Xammar i Ramon Marrugat.

23 d'abril

Sessió de putxinel·lis a la Rambla, davant de la llibreria, pel Grup Bada-Badoc, contribució a la Diada de Sant Jordi.

23 d'abril

Obsequi del primer número del diari *Avui* als primers dos-cents compradors de la Diada de Sant Jordi.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1975-1976*: 111-112.]

Dia de Sant Jordi

Tal com era anunciat de ja fa dies, en aquesta diada tan assenyalada ha sortit el primer número del diari *Avui* del qual dec ser un dels primers subscriptors a Tarragona. Tinc també una acció de l'empresa fundadora, Premsa Catalana, S. A.

Jo em creia que trobaria el diari a la bústia de casa, però no ha estat així. Una mica decebut, vora migdia, he pujat a la Rambla tot esperant que veuria l'*Avui* a les parades que les llibreries han instal·lat amb motiu de la Festa del Llibre. No l'he vist enlloc.

Dos amics, en Bofarull i l'Isidre Mas, també subscriptors, em diuen que ells tampoc l'han rebut. Què haurà passat? De sobte, veiem Josep Virgili que arborava el diari. L'havia comprat de bon matí en un quiosc de la Rambla Vella.

Topem amb el seyor Xirinachs (el pare de l'Olga) que també ha sortit a la recerca del diari. Un altre conegut ens diu que a la Llibreria de la Rambla n'han vist alguns exemplars. Ell ha comprat un llibre i li han regalat el diari català. Hi anem. Marrugat ens diu que no li'n queda cap, però que a ell li van assegurar que tots els subscriptors el rebrien.

– El cert és que no ha estat així.

– No us preocupeu que jo en demanaré més a Barcelona i us guardaré el vostre.

No gaire convençuts, hem sortit de la llibreria, la qual, com totes les altres de Tarragona, ostenta banderes catalanes als aparadors. Trobem molts viants amb un llibre a la mà i una rosa a l'altra. Bé caldrà imitar-los, si volem complir amb el ritual. Però ens mancarà el diari.

[Artur BLADÉ I DESUMVILA, *Viure a Tarragona IV*, p. 113.]

Ja tinc el número 1 de l'*Avui*, així com el 2, el 3 i el d'aquest diumenge que m'ha facilitat l'amic Marrugat. Diu que si el vull, els números successius me'ls farà portar a casa cada matí. Però no em pot dir l'hora ja que això depèn de l'itinerari que seguirà el noi encarregat de repartir els exemplars als subscriptors.

— En aquest cas —objecto— m'estimo més passar jo a recollir-lo (a la llibreria) a l'hora que em vingui bé.

24 d'abril

Conferència de presentació del diari *Avui*, a càrrec de Joan Amorós i Pla.

26 d'abril

Conferència de Jaume Vidal i Alcover, de presentació del llibre *La dotzena del frare*, del Grup Espiadimonis, amb recitació de poemes per part dels components Gabriel Mas, Emili-Carles Molina, Francesc Roig i Olga Xirinacs, dins el VI Cicle d'Art Poètica Actual.

28 d'abril

Conferència-col·loqui «La meva obra» amb l'escriptor Eufemià Fort i Cogul.

[BLADÉ *Viure Tarragona 1975–1976*: 123–124.]

Col·loqui, ahir al vespre, a la Llibreria de la Rambla, d'homenatge, en certa manera, a l'escriptor de la Selva del Camp, Eufemià Fort i Cogul, que presidia. No se n'ha volgut dir conferència, però és el que va ser. Amb l'anunci de l'acte, Marrugat havia adjuntat una llista bibliogràfica completa de l'escriptor, una llista amb més de vuitanta títols. El darrer publicat és *Eduard Toda, tal com l'he conegut*, un volum de 372 pàgines. Eufemià Fort (al qual em va presentar, ja fa un cert temps, l'escriptor reusenc i bon amic Josep Iglésies) va néixer l'any 1908, o sigui que té un any menys que jo. Lector i treballador infatigable, ho ha pagat amb una minva visual tan considerable que ara es veu obligat a llegir i escriure amb ajuda d'una lupa. Historiador i erudit en diverses disciplines ha escrit molt sobre Santes Creus i la Selva del Camp, sobretot del gran cenobi. D'ací que alguns dels títols dels seus llibres s'hi refereixen. Altres obres seves són *El beat Claret i l'arquebisbe de Tarragona*, *Margarida de Prades*, *El llibre de Valldossera* i una biografia de Prat de la Riba. És l'autor també de nombrosos «Episodis de la història» de la coneguda col·lecció de l'Editorial Dalmau. Entre els assistents a l'acte d'ahir recordo J. A. Baixeras, Virgili i Sanromà, Gabriel Xammar, Vidal Alcover, Carné... Era convingut que l'homenatjat parlaria de la seva obra, almenys la més representativa, però com que Baixeras inicià el col·loqui amb una pregunta relacionada amb la divisió comarcal –un tema que Eufemià Fort dominava– ja gairebé és podria dir que, tret d'algun incís, no es va parlar de res més. Jo en vaig treure el profit d'assabentar-me que el primer estudiós que va intentar d'establir l'esmentada divisió fou l'escriptor i eclesiàstic del segle XVII Onofre Manescal. De tota manera cal fer constar que Josep Iglésies en el seu llibre *Pere Gil i la seva Geografia de Catalunya* diu que aquest geògraf contemporani de Manescal també dividia Catalunya en comarques, divisió que potser copià d'una obra inèdita d'un altre erudit de la mateix època: Francesc Calça.

El nombre de comarques indicat per Gil era de 27, mentre que en la divisió de la Generalitat de l'any 1932 és de 38. «Ja és sabut –diu Eufemià Fort– que les comarques, com moltes altres coses, poden canviar o sofrir modificacions en el transcurs dels temps. En un principi, era la situació geogràfica que feia delimitar una comarca «natural». Però l'acció de l'home, obrint nous camins i altres vies de comunicació ha modificat l'àmbit primitiu.» L'Eufemià parla també de vegueries i diòcesis, de llegendes i de sants. A propòsit de llegendes esmenta un autor que va dir que tota llegenda reflectia un fet real; i encara que baldament fos imaginari, responia a un desig col·lectiu...

I així fins a tres quarts de deu en què s'acabà la garola. Alguns dels auditors que han aguantat fins al final (vol dir que d'altres havien anat desfilant) han fet signar a l'historiador (mereixedor d'una més ampla audiència) exemplars de les seves obres que Marrugat tenia a la llibreria.

4 de maig

Conferència de Jordi Moners, presentació del seu llibre *Síntesi d'història dels Països Catalans*.

8 de maig

Inauguració de l'exposició de «Monotipus, Poesia Visual», de Federico Hilario, fins al 21 de maig.

[Enric BAIXERAS, al catàleg de l'exposició.]

Pels seus estudis, preparació i treball continuat, i servint una vocació molt clara, Frederic Hilario domina amplament moltes de les tècniques de les arts plàstiques. Aquest domini li permet, sens dubte, materialitzar les idees i construir «objectes artístics» o sigui «objectes expressius».

Hi ha avui, però, qui té l'anhel de defugir la creació manual d'«objectes» que fàcilment cauen a la mecànica del comerç artístic, amb tots els perills que això comporta, entre ells el de mantenir a la societat les formes d'una distinció classista no volguda.

No sé si és això o bé alguna altra cosa el que mou a Frederic Hilario quan elabora els seus monotipus. El fet és que ell es limita a seleccionar i estampar una sèrie d'elements gràfics, ja utilitzats, que formen part de l'actual cultura audiovisual. Els treu del seu context i ens els ofereix a mig ordenar, per tal que ens els fem nostres a poc a poc, percebent-los, penetrant-los i deixant-nos estimular per ells, completant-se així, dins nosaltres, l'operació creadora.

Aquesta dinàmica s'assembla molt a la poesia. És poesia concreta, feta amb elements de llenguatge visual; carent d'un concepte global que, tal vegada, s'originarà en el joc lliure de les imatges-paraules, a mida de les possibilitats de cadascú.

Jo diria que amb aquest fer ret homenatge a Joan Brossa, qui diu que l'home ha de sobreviure a les rondalles.

11 de maig

Aqueix dia, hi va haver, a la Rambla de Tarragona, una massiva manifestació de milers de pagesos convocada per la Unió de Pagesos, un grup dels quals havien concertat una trobada prèvia a la llibreria.

12 de maig

Afiliació de Llibreria de la Rambla al Gremi de Llibreters de Barcelona.

17 de maig

Conferència de Manuel Cruells, i presentació del seu llibre *La Revolta del 1936 a Barcelona*, a càrrec de Joaquim Icart i Leonila.

La conferència de Manuel Cruells era deguda a la presentació del seu darrer llibre *La revolta de 1936 a Barcelona*. Manuel Cruells ja havia estat feia anys una altra vegada a la llibreria, precisament un catorze d'abril, presentant un llibre sobre Francesc Macià. Aquells eren altres temps, però va ser motiu que poséssim un cartell ben gros a l'aparador anunciant la conferència, on el que més s'hi veia era justament la data i el nom de Francesc Macià. Avui, i això ja és alguna cosa més, a cadascun dels batents de la porta d'entrada hi havia un pòster de Companys i de Macià. Entre els acompanyants de Cruells –a part dels Icart, que li són molt amics– hi havia l'escriptora Concepció G. Maluquer.

18 de maig

Conferència i taula rodona, presentació del llibre de Jordi Morant *Història dels castells. Tarragona i les comarques castelleres*.

El llibre de Jordi Morant tot i ésser bàsicament de recerca local tarragonina, estava anunciat com el primer intent d'història general del fet casteller i, a banda dels tarragonins pertanyents a la Colla de Xiquets de Tarragona o relacionat amb el Patronat Municipal de Castells –Mn. Tomàs, Enric Olivé, Joan Virgili, Antoni Duran...–, en el col·loqui hi va participar prou gent de fora com per a esdevenir pro-

bablement el primer fòrum casteller d'un cert embalum. Així, naturalment, n'hi havia que venien de Valls –Francesc Pinyes, Guillem Bartolí...–, però també d'Altafulla –Isidre Virgili–, del Vendrell –Pere Ferrando, Emili Miró...–, de Vilafranca –Oriol Rossell, Josep M. Santacana, Jaume Casanova...–, de Barcelona –Pere Català Roca–, de Torredembarra –Lluís Solsona–...

Naturalment, la controvèrsia que acompanya tan sovint el món dels castells també va ésser present en l'acte per algunes afirmacions del llibre, i molt especialment per la de l'autor sobre l'origen dels castells, que sostenia que s'havia de buscar a la ciutat de Tarragona, asseveració que va animar molt la taula rodona, sobretot entre els assistents vallencs, molt gelosos de la prerrogativa de bressol casteller. En acabar hi va haver un toc de vermut que va asserenar tothom, cosa que convenia, perquè, tal com va sentenciar Santacana, «hem de tenir en compte que els castellers som del morro fort i tenim la pell molt prima».

29 de maig

Reunió de l'associació Justícia i Pau.

11 de juny

Conferència-col·loqui, a càrrec d'Eduardo Martín Toval i Jesús Salvador, presentació del seu llibre *Los enlaces sindicales*.

12 de juny

Inauguració d'una exposició de pintures de Josepa Filella, fins al 25 de juny.

26 de juny

Inauguració de l'exposició de pintures «Numància XII», d'Armand Cardona Torrandell, fins al 16 de juliol.

[Pere SALABERT SOLER, al catàleg de l'exposició.]

La reproducció –a voltes amb pretensions de literalitat– de coses i objectes que el nostre coneixement del món ens fa acceptar com formant part d'una realitat, és una actitud que troba en Cardona Torrandell un adversari i un defensor alhora. I aquesta afirmació, tot i semblar paradoxal, no reflecteix sinó el reconeixement per part de l'artista que tota creació, per a ésser-ho, ha de trobar el seu origen en una realitat viscuda. Ara, la seva, de realitat, és precisament la realitat manipulada, obsessivament multiplicada. Car Armand

Cardona pren en consideració i malda per eternitzar allò que més el revolta: l'odi, la guerra, la injustícia de cada mort violenta i inesperada. De tal forma que aquesta conducta seva, si ens hi fixem, té un caire a cops molt clar d'acció desesperada.

Una dibuixística al·lucinant, que compartimenta en cèl·lules infinites el llenç blanc del quadre, accelera tot al llarg de la seva obra el procés reproductor del mal. I això –intuïm– com un acte ritual i màgic d'alliberament que consisteix precisament en mirar-lo, aquest mal, invocant-lo, per a desfer-nos-en definitivament.

Cardona, en conseqüència, ens presenta ara novament una Numància –la *Numància XII*– emmetzinada, homeopàtica, com un rètol clarament al·lusiú sota el que descobrim sèries formals ja conegudes (*Testes* des de 1958, *Massacres* des de 1967, *Mirades* des de 1969, *Testes curulles* des de 1974, etcètera), suggeridores de l'amargor i el defici de viure de cada personatge a través d'una dinàmica que distorsiona els cossos, bada les boques o glaça l'èsguard sobre cada víctima innocent. A aquestes composicions, ja clàssiques en la seva dilatada producció, s'hi afegeixen ara (1976) els nous cicles d'*injusticiats*, de *víctimes*, d'*empresonats*. Així, la reproducció conceptual, generalitzada, d'una situació anòmala parcel·lada en uns fets inquietants per si mateixos –com un còmic esfereïdor– ens tramet amb igual eficàcia tant a la Numància d'ahir com a l'actual.

Ara, Cardona Torrandell valora encara, i més enllà d'aquesta protesta, la presència ambigua de l'*ull-sexe*, del *cap-matriu*, de la *sina-astre*. I com si fos un cercle tancat, veiem aquest camp il·limitat en què tot sovint es perd el procés significatiu de l'obra (un cop posat a punt el joc indeturable –de desplaçament de significants– de la metàfora), reduït, dominat, per la imposició de la temàtica, forta i molt propera (o actualitzada), que ens proposa una lectura directa i més racional del quadre. Una lectura, tanmateix, que es veurà de retop difuminada per aquella porció d'estranyament o de misteri que la cadena metafòrica subjacent introdueix en tota l'obra just per a mantenir el grau apropiat d'ambigüitat, com índex de riquesa.

8 de setembre

Reunió de la plana major del PSC (Congrés), en preparació del míting que, amb el tema de «Guanyem la llibertat», havia de tenir lloc aquell vespre a l'auditori del Camp de Mart.

Va ésser el primer míting de forces no franquistes autoritzat a Tarragona des de la Guerra Civil. Totes les forces democràtiques de la ciutat ho van celebrar perquè obria un camí que es pensava que serviria per a tots.

Es trobaren a la llibreria els oradors que hi havien de participar: Josep Andreu Abelló, Fontxo Blanch, Josep Bru, M. Aurèlia Capmany, Joan Colomines, Jaume Custodi, Carles Martí, Josep Munné, Joan Reventós.

També, d'altres noms que havien de prendre protagonisme a partir d'aleshores, com Raimon Obiols, Isidre Molas, Pasqual Maragall, Narcís Serra, Pep Jai...

30 d'octubre

Inauguració de l'exposició «Jujol», dins del Cicle Jujol/Rubió/Martinell, organitzat pel Col·legi d'Arquitectes, fins al 9 novembre.

Els temps anaven canviant, però encara que el clima de llibertat omplenava racons que semblaven d'ombra perenne, moltes coses s'hi resistien, com ara que la policia va haver de venir a segrestar el llibre *Vida i mort de Lluís Companys*, obra del montblanquí Josep M. Poblet.

5 de novembre

Conferència a càrrec d'Oriol Bohigas «L'arquitecte Jujol», dins del Cicle Jujol/Rubió/Martinell, organitzat pel Col·legi d'Arquitectes.

[Oriol BOHIGAS, al catàleg del cicle.]

Jujol és, sense dubte, el deixeble de Gaudí més dotat i més creatiu i, com a tal, un dels casos més insòlits en la continuació de l'esperit i el llenguatge del Modernisme. Si bé sembla que en la col·laboració amb Gaudí corresponia a Jujol aquells aspectes de major espontaneïtat artística –els menys estructurats en els límits de l'arquitectura o en els límits operatius de la construcció– l'obra posterior, ja després de la dependència del mestre, marca, en canvi, una tendència cap a la racionalització i fins i tot la geometrització simple de la plàstica gaudiniana. El fet interessant d'aquesta obra està precisament en l'indicat esforç d'estructuració que alhora podria interpretar-se com a símptoma d'amanerament i com una línia cap a una transformació del llenguatge. Per un cantó, doncs, la simplificació codificable i fàcilment transmesa i transmissible, i, per altre, la nova línia d'una relativa puresa geomètrica que el lligaria amb els moviments que anticipaven la nova avantguarda. En el fons, es tracta segurament d'una continuïtat en la línia de l'avantguarda i la investigació: primerament en l'anticipació –discutible d'intencions més que de resultats– dels *ismes* pictòrics quan treballava amb Gaudí en el tractament pictòric i escultòric de les seves obres; després, formalitzador d'un llenguatge racionalitzat, buscant un mètode projectual que codifiqués i racionalitzés els processos expressius de la plàstica del mestre. Segurament aquesta actitud

d'avantguarda explica la increïble supervivència creativa de Jujol, passant per damunt dels anys, els moviments i els aconteixements [sic] culturals, abstret en l'abstracció pura de l'avantguardisme químicament pur.

9 de novembre

Conferència de Jaume Colomer Pons i Jordi Borja, presentació del seu llibre *Els grups polítics a Catalunya*.

10 de novembre

Inauguració de l'exposició «Rubió», dins del Cicle Jujol/Rubió/Martinell, organitzat pel Col·legi d'Arquitectes, fins al 18 de novembre.

12 de novembre

Conferència d'Ignasi Solà-Morales «L'arquitecte Rubió», dins del Cicle Jujol/Rubió/Martinell, organitzat pel Col·legi d'Arquitectes.

[Ignasi de SOLÀ-MORALES, al catàleg del cicle.]

Joan Rubió i Bellver, nascut a Reus el 1871, pertany a l'última generació d'arquitectes del modernisme, la de Puig i Cadafalch, Jujol, Muncunill, Granell o Jeroni Martorell, aquella que tingué els seus anys de més brillant producció a principis del nostre segle.

Col·laborador de Gaudí en acabar la carrera a Barcelona el 1892 treballà amb ell en els projectes d'aquests anys i amb ell sabem que, entre altres feines, participà, a la seva vila natal, en el projecte per un nou temple a la Misericòrdia, que no es realitzà.

L'obra de Rubió és important pel que tingué d'intent de perllongar l'experiència del seu mestre. De les seves fantàstiques intuïcions i descobertes, en Rubió en volgué fer un cos de doctrina, raonable i clar, que pogués donar a Catalunya l'orgull d'una arquitectura pròpia i original.

També el seu treball fou un esforç en aquesta direcció. La saviesa amb què emprà els oficis de la construcció artesana de l'època –la ceràmica, el ferro forjat, les estructures de maons– són la font d'inspiració d'una arquitectura que volia ultrapassar la inspiració en qualsevol estil del passat, la romàntica fascinació pel gòtic sentida a l'època, per arribar a una arquitectura monumental que fos també reflex de la saviesa de les ments artesanes que hi col·laboraren.

Rubió construí sobretot vistosos xalets per a la burgesia de l'època, orgullosa de bastir amb pedra la riquesa acumulada en anys d'expansió econòmica, i també esglésies, majors o menors, de les que en féu el tema central de la seva reflexió i de les seves investigacions.

Home del seu temps participà en les seves empreses col·lectives. Patrocinat per la Lliga Regionalista fou elegit regidor de Barcelona en les eleccions de 1905. També fou president del Cercle Artístic de Sant Lluç i col·laborador de Prat de la Riba, primer a la Diputació de Barcelona i després a la Mancomunitat.

Les seves obres que encara avui ens queden, no pas totes, doncs l'especulació i la falta de sensibilitat n'han fetes desaparèixer moltes, formen un conjunt que va més enllà dels límits de la seva figura individual per presentar-se com una valuosa mostra d'un corrent cultural i estètic d'amplíssima volada a tot el país.

Joan Rubió es sentí sempre fill del seu camp tarragoní. De les arrels alhora romanes i àrabs d'aquestes terres en volgué sempre conservar la claredat i amor a les coses concretes però també l'entusiasme, l'arrauxament i la fantasia. La seva arquitectura n'és, sens dubte, el millor testimoni.

19 de novembre

Inauguració de l'exposició «Cèsar Martinell», dins del Cicle Jujol/Rubió/Martinell, organitzat pel Col·legi d'Arquitectes, fins al 29 de novembre.

19 de novembre

Conferència de Raquel R. Lacuesta, «L'arquitecte Martinell», dins del Cicle Jujol/Rubió/Martinell, organitzat pel Col·legi d'Arquitectes.

[Raquel-Ruth LACUESTA, al catàleg del cicle.]

Cèsar Martinell, nascut a Valls el 24 de desembre de 1888, fou una de les figures més representatives del Noucentisme català: la seva obra arquitectònica i la seva producció com a publicista són testimoni del seu arrelament a la cultura noucentista.

Martinell obté el títol d'arquitecte el 1916, quan el Modernisme ha entrat en crisi, obrint-se pas a nivell d'avantguarda catalana un nou moviment cultural, del que el principal iniciador i definidor va ésser Eugeni d'Ors, i que va trobar suport polític en les actituds i institucions que simbolitzen i encarnen Prat de la Riba i la Mancomunitat.

Valorar l'arquitectura d'En Martinell com a plenament arrelada en aquest moviment, el Noucentisme, no vol dir pressuposar la identificació estilística del llenguatge arquitectònic de Martinell amb un llenguatge noucentista, si és que el Noucentisme tingué un llenguatge propi i únic.

És evident la forta herència modernista que a nivell formal té l'arquitectura d'En Martinell. Però, és encara més evident que el conjunt de la seva obra d'avantguerra parteix d'una actitud cultural, ideològica, política, noucentistes.

L'arquitectura agrària de Martinell, que constitueix la seva producció més interessant, és fruit de la política de redempció agrària de la Mancomunitat de Catalunya. No és la resposta genial d'un creador a l'encàrrec d'un promotor. El quasi mig centenar de cellers bastits per Martinell és el resultat de l'entrega il·lusionada, obediència i alhora creativa d'un professional a una empresa comuna amb la que combrega des dels seus pressupostos polítics i socials.

Martinell posa a l'abast de la redempció agrícola i industrial d'unes comarques abandonades per l'administració central, tota la seva capacitat creativa i professional.

I, àdhuc, afegeix un altre complement –plenament noucentista– a aquesta tasca redemptora: els cellers com a objectes artístics han de servir, al mateix temps, per a la redempció cultural, la sensibilització plàstica dels catalans que viuen del camp.

Estilísticament, els cellers participen del llenguatge modernista. Els grans mestres, Gaudí, Domènech i Montaner, són encara molt a prop. A l'escola on estudia Martinell, al taller on realitza el primer aprenentatge teòric. Els aspectes formals són, sense cap dubte, fonamentals a l'arquitectura. Però, defineixen totalment aquesta?

Cèsar Martinell s'ofenia quan algú el titllava de modernista. I realment no va ser-ho, malgrat el llenguatge arquitectònic de la primera part de la seva producció constructiva.

La mateixa intencionalitat del Martinell arquitecte, la veiem en la base de la seva actuació com a publicista. La creació professional al servei del renaiement d'un poble. Des de molt jove, Martinell, comença a investigar en el camp de la història de l'art. Primer, sobre els artistes nascuts a la seva comarca; més tard, dedicat a tot allò relacionat amb el passat de Catalunya.

Va trobar un ambient propici per a realitzar-se com a historiador: l'impuls que a la investigació científica donà el Noucentisme, concretat en la creació de l'Institut d'Estudis Catalans.

A la tasca investigadora, hi afegí la de divulgador, component essencial de l'esperit noucentista: fer arribar al poble el fruit de la investigació.

L'època medieval, l'art barroc i la figura del seu mestre, Gaudí, foren els temes als que dedicà fonamentalment la seva activitat historiogràfica.

26 de novembre

Taula rodona d'Ignasi Solà-Morales, Raquel R. Lacuesta, Antoni González Moreno, Cèsar Martinell Taxonera i Josep M. Jujol Gibert, cloenda del Cicle Jujol/Rubió/Martinell, organitzat pel Col·legi d'Arquitectes.

Els nous temps que corrien, conjuntament amb les noves promocions que hi accedien, possibilitaren la democratització dels col·legis professionals i una nova manera d'acarar la imatge a la societat. N'és una bona mostra, en el cas del Col·legi d'Arquitectes, el cicle d'exposicions sobre l'obra dels arquitectes camptarragonins Jujol, Rubió i Martinell, totes elles resoltes amb una imaginativa i esplèndida realització material i un excel·lent nivell en les intervencions crítiques dels conferenciantes.

30 de novembre

[BLADÉ *Viure Tarragona 1975-1976*: 152.]

En una altra carta [Josep M. Poblet] em parla del seu llibre *Vida i mort de Lluís Companys*, que li publicà en Fornas. I afegeix «Es ven com bresques i ja va per la 3a edició –d'amagatotis és clar. Digues a la Llibreria de la Rambla que en poden anar demanant, perquè tothom el ven per sota mà. Ja deus haver vist la campanya que s'ha armat amb la publicació d'aquest llibre des de les pàgines de *La Vanguardia*. L'esperava i t'ho havia anunciat. Com que he d'anar a Reus, et portaré un exemplar que ja tinc reservat».

4 de desembre

Venda del llibre *El caminant i el mur*, de Salvador Espriu, i del póster *Atemptats* de Cesc, en campanya promoguda pel Gremi de Llibreters, per a recaptar fons destinats a la campanya contra els atemptats a les llibreries.

4 de desembre

Guardiola de recaptació de fons de suport per ajudar la Llibreria Tres i Quatre de València, víctima de successius atemptats.

Del 10 al 12 de desembre

Madrid, Librería Antonio Machado. Assistència a una reunió de llibreries finançada per la Fundació Friedrich Ebert dels sindicats alemanys.

Llibreries participants:

Antonio Machado, Madrid
Antonio Machado, Sevilla
Cinc d'Oros, Barcelona
Comunidades, Valladolid
El Parnasillo, Pamplona
Fontanal, València
Fuentetaja, Madrid
Garbell, Castelló de la Plana
Musidora, Gijón
Nou d'Octubre, Tavernes Blanques
Pórtico, Saragossa
Prometeo, Màlaga
Rambla, Tarragona
Robafaves, Mataró
Veles i Vents, València
Villalar, Valladolid
Viphel, Tenerife

ANY 1977

18 de gener

Inici d'una subscripció d'aportacions per a la campanya promonument a Macià.

20 de gener

Inauguració d'una exposició de dibuixos sobre les colònies infantils, fins al 28 de gener.

22 de gener

Reunió i constitució de l'APIC del CT (Assemblea Permanent d'Intel·lectuals de Catalunya del Camp de Tarragona).

Els reunits, autodenominats «intel·lectuals, professionals, artistes i altres treballadors de la cultura catalana de les comarques del Camp de Tarragona» van elegir un Secretariat Permanent per tal que vetllés pel compliment dels acords presos, entre els quals hi havia la redacció d'un projecte de manifest mitjançant el qual s'adherien i es comprometien a participar en les tasques de l'APIC (Assemblea Permanent d'Intel·lectuals de Catalunya) i de l'Assemblea de Catalunya.

A més a més, amb el propòsit de contribuir a la recuperació de la memòria, van elaborar unes propostes d'homenatge a diferents intel·lectuals i figures públiques del Camp de Tarragona, dels quals es van ciclostilar unes breus biografies de divulgació, amb noms com Rafael Battestini i Galup, Antoni Rovira i Virgili, Manuel González Alba, Josep Maria Prous i Vila, Bonaventura Gassol i Rovira i Jaume Aguader i Miró.

La reunió va acordar l'adhesió a diferents convocatòries en curs i, especialment, va adherir-se a la «Lluita per l'oficialitat del català», en els termes aprovats en el transcurs de la darrera Escola d'Estiu de les Comarques Tarragonines.

Finalment, es va convocar una assemblea plenària a la Universitat el dia 29 de gener.

27 de gener

Conferència - col·loqui - taula rodona d'Aleix Ripol-Millet, Josep M. Mitjans Figueras, i Teresa Bargalló Bargo sobre «L'educació del temps lliure».

El tema de fons de les intervencions, així com del debat, era el de tractar dels grups d'esplai i les colònies d'estiu i dels joves voluntaris que feien de monitors d'un moviment creixent en aquell moment, el qual s'havia hagut de posar sota l'aixopluc de l'Església, com a recurs davant la normativa legal que forçava a actuar sota l'èmpara o pertinença a la franquista OJE.

8 de febrer

Reunió del Bloc Feminista de Tarragona.

[DUCH/FERRÉ *Dones Tarragona*: 210]

El Moviment de Dones era sobretot un moviment plural i de base, on hi tenien cabuda dones connectades amb partits polítics, dones involucrades amb la lluita per les millores laborals, dones que formaven part de la revitalització de la cultura tarragonina, com Rosa Mas, de la Llibreria de la Rambla, que cedia el seu comerç perquè el Moviment de Dones, després refundat com a Bloc Feminista, s'hi reunís.

No hi ha una data exacta de la fundació del Bloc Feminista de Tarragona, però devia ésser a l'entorn de l'any 1974 quan, d'una manera informal, un grup de dones van començar a reunir-se a la llibreria per tractar sobre el paper de la dona en el marc dels grups que conformaven l'Assemblea de Catalunya. La procedència ideològica era plural, encara que hi predominaven les d'ideologia comunista i socialista, amb la presència d'independents. No voldria deixar-me ningú, però el nucli inicial el formaven la Teresa Gatell, la Lurdes Latorre, l'Esther Forgas, la Rosa Mas, la Fina Rabassó, la Sol Roca, la Rosa Queral...; de seguida, la Maite Blay, la Berta Ramos, la Teresa Batet, la Lluïsa Garcia, la Teresa Pahissa... Al cap de dos o tres anys hi van començar a entrar dones procedents de grups organitzats que portaven mètodes i disciplina diferents.

Les primeres reunions de caràcter esporàdic van deixar pas a un ritme de reunió regular, normalment de nit a casa de la Rosa Mas o, segons l'hora, a la Llibreria de la Rambla.

Les protagonistes recorden que la temàtica a tractar l'omplia alguna informació puntual d'algun fet, sobretot local, que les forçava a intervenir, dels que tenien alguna cosa a veure amb les qüestions que de manera incipient es començaven a plantejar des d'un punt de vista teòric: la discriminació laboral, el paternalisme, la violència domèstica, l'educació sexual, la publicitat alienant...

10 de febrer

Conferència de Lluís Casas sobre «Grafologia», organitzada per l'associació Amas de casa.

17 de febrer

Reunió-trobada dels moviments de dones, organitzada pel Bloc Feminista de Tarragona.

25 de febrer

Conferència sobre jardineria, organitzada per l'associació Amas de casa.

5 de març

Reunió del Bloc Feminista de Tarragona.

En la reunió, es van acordar els aspectes organitzatius dels actes públics del Dia de la Dona Treballadora, consistents en una conferència a l'Aula Magna de la Delegació Universitària, que amb el títol de «Mujer y trabajo» aniria a càrrec de Francesca Guinovart Barberà, i en la presentació d'un llibre d'Anna Mercader.

8 de març

Presentació del llibre *El feminisme, avui* d'Anna Mercader, a càrrec de Berta Ramos.

12 de març

Inauguració d'una exposició de pintures d'Alfonso Parra, fins al 25 de març.

16 de març

Conferència de Daniel Recasens i Jaume Corbera sobre «La unitat de l'idioma i la diversitat dialectal», dins de la campanya per l'oficialitat del català, promoguda pel Congrés de Cultura Catalana.

[Text del «Manifest per a l'ús oficial del català als Països Catalans», redactat pel Congrés de Cultura Catalana.]

Nosaltres homes i dones que vivim i treballem als Països Catalans, conscients de pertànyer tots a una mateixa comunitat, amb una llengua i cultura pròpies

PROCLAMEM

Que la llengua catalana es troba sotmesa a discriminacions i limitacions de diferents tipus que impedeixen el seu ús normal en tota mena de manifestacions (culturals, polítiques, administratives, socials, religioses, d'esplai, etc.) pròpies de qualsevol societat.

Que aquesta situació anòmala i injusta, que atempta contra la nostra supervivència i realització com a poble, no pot trobar cap justificació en un Estat que es digui respectuós dels Drets Humans.

Per tant, EXIGIM, al govern de l'Estat Espanyol que sigui restablert l'ús oficial del català a cada un dels Països Catalans, concretat sobretot en:

- * Ensenyament generalitzat de la llengua.
 - * Ensenyament en català i amb continguts catalans a tots els nivells educatius.
 - * Oficialitat en les institucions i organismes.
 - * Ple ús de la nostra llengua en els mitjans de comunicació (premsa, ràdio, TV, cinema, etc.) sense restriccions.
- com a part fonamental del procés de restauració dels nostres drets nacionals.

18 de març

Instal·lació per part de Joventuts Musicals, fins al dia 30 de març, d'uns plafons commemoratius de Beethoven.

20 de març

Conferència d'Alfonso Parra sobre «La insuficiència del realismo sobre la realidad de hoy».

Alfonso Parra «[...] pintor, poeta, bon lector, teòric i polèmic ideòleg era, a més, un professor d'institut implicat en la renovació ideològica» –segons correcta cita d'Assumpta Rosés [BAIXERAS/ROSÉS *Grup Tarragona*: 17]–, va ser un notable participant en les activitats culturals tarragonines de la dècada dels anys setanta. És de remarcar, però, la labor docent desenvolupada a l'Institut Martí i Franquès, per a la qual, segons que recorda Enric Baixeras [*Ibidem*: 12], «incitava els alumnes a perdre el temor al material didàctic. Els feia trencar els *dacs* abans de començar a utilitzar-los. Els exposava els exercicis de dibuix a les parets del pati de l'institut, a la vista de tothom, perquè aprenguessin a no tenir vergonya i traguessin pit. Fomentava el treball en comunitat. Col·laborà amb altres entitats educatives i es prodigà a donar conferències a tota mena de públics sobre l'ensenyament artístic i sobre els artistes en qui creia.»

La seva actitud, a més de trencar motlles encarcerats de la docència, va contribuir a la dignificació del professorat en combatre alguna pràctica no gaire exemplar, com la que hi havia que els alumnes estiguessin forçats a utilitzar només unes làmines que tenien un requadre especial, de la venda de les quals se'n beneficiava el professor titular. L'Alfonso Parra va aconseguir de trencar la pràctica pel senzill procediment de demanar als alumnes que treballessin només sobre làmines totalment en blanc i, si algun en portava de les emmarcades, les feia dibuixar per l'altra cara.

26 de març

Exposició retrospectiva «El president Francesc Macià», fins al 15 d'abril.

30 de març

Conferència de Joaquim Torres «La reivindicació popular en pro de la llengua catalana», dins de la campanya per l'oficialitat del català, promoguda pel Congrés de Cultura Catalana.

16 d'abril

Inauguració de l'exposició «L'Estatut de Catalunya», fins al 29 d'abril.

21 d'abril

Roda de premsa de Josep-Carles Clemente Balaguer, i presentació del cartell «Montejurra-77».

20 d'abril

Reunió del secretariat local de l'Assemblea de Catalunya.

A la reunió, que era oberta i va tenir molta participació, es va acordar la distribució de feina per a organitzar un «Ball de l'Estatut» per al dia 30, a la sala d'actes de la Cooperativa Obrera Tarraconense, que, organitzat per l'Assemblea de Catalunya, havia de tenir, a banda del color festiu, una funció propagandística.

29 d'abril

Conferència-col·loqui de Pelai Pagès Blanch «L'obra d'Andreu Nin».

30 d'abril

Inauguració de l'exposició «Pintures 1975-1976» de Juan Antonio Aguirre, fins al 13 de maig.

6 de maig

Reunió per a la promoció de la revista *Mestral*.

12 de maig

Presentació i recitació del llibre col·lectiu de poesia *Epsilon*, a càrrec de Xavier Amorós Solà, Xavier Romeu i Jaume Vidal i Alcover.

14 de maig

Inauguració de l'exposició «Acrílics sobre paper» de Gonzalo Lindín, fins al 28 de maig.

16 de maig

Conferència de Jaume Guillamet Llovera, presentació del seu llibre *Por quién votar en Cataluña*.

2 de juny

Conferència de Joaquim Ferrer Roca, presentació del seu llibre *La lluita pels ajuntaments democràtics*, amb intervenció d'Agustí Rossell Saurina.

25 de juny

Inauguració de l'exposició «El pla Cerdà», fins al 8 de juliol, en col·laboració amb el Col·legi d'Enginyers.

2 de juliol

Conferència-col·loqui a càrrec de Lleó Benelbas, Xavier Garcia i Joan Tudela de presentació del seu llibre *Unió de Pagesos*.

15 d'agost

Inauguració de l'exposició de pintura de Salvadó, fins al 31 d'agost.

26 de setembre

Inauguració de l'exposició «El llibre religiós català editat a partir de 1939», dins l'àmbit «El fet religiós» del Congrés de Cultura Catalana.

26 de setembre

Conferència-col·loqui de Josep Massot i Muntaner «El llibre religiós català editat a partir de 1939», dins l'àmbit «El fet religiós» del Congrés de Cultura Catalana.

Presentació del llibre *Bibliografia catalana religiosa (1939–1976)*, de Ricard Cabré Roigé, dins l'àmbit «El fet religiós» del Congrés de Cultura Catalana.

La crida que havia fet el Col·legi d'Advocats a primers de 1975 per a un Congrés de Cultura Catalana va tenir un gran ressò i en la distribució que es va fer de les àrees temàtiques, a Tarragona li havia correspost l'àmbit «El fet religiós», hem de creure que per la condició de seu primada de l'arquebisbat. La comissió tarragonina, de la qual en formaven part, entre altres, Josep M. Recasens i Vives i Josep A. Baixeras, s'hi va aplicar amb interès per a dotar els treballs d'un rerefons científic i marginar la temptació d'una recerca de caràcter apologetic.

Amb l'exposició i la presentació del llibre, que eren resultats pràctics de la feina feta, es va començar la cloenda a l'àmbit «El fet religiós», que va tenir l'acte final el dia 2 d'octubre a l'església de Sant Salvador, lloc emblemàtic on havien tingut lloc les dues reunions més massives de la clandestina Assemblea de Catalunya.

22 d'octubre

Inauguració d'una exposició de cartells «Artistes per l'amnistia», del grup de promoció d'Amnistia Internacional, i del Grup d'Objectors de Consciència de Tarragona, fins al 4 de novembre.

25 d'octubre

Conferència-col·loqui a càrrec de Manuel Casanoves Casals «Què és i què pretén Amnesty International», amb la col·laboració del Grup d'Objectors de Consciència de Tarragona.

26 d'octubre

Conferència-col·loqui d'Àngel Colom i Colom «Diàleg sobre els drets humans», amb la col·laboració del Grup d'Objectors de Consciència de Tarragona.

12 de novembre

Inauguració d'una exposició de pintures de J. M. Julià-Planells, fins al 25 de novembre.

26 de novembre

Inauguració de l'exposició «El Aaiun 1939-1973, formació d'una ciutat espanyola al Sahara Occidental», fins al 9 de desembre, amb el patrocini del Col·legi d'Arquitectes.

13 de desembre

Taula rodona «El Aaiun 1939-1973, formació d'una ciutat espanyola al Sahara Occidental», a càrrec de Juan Luis Dalda, Carles Martí i Lluís Pau C.

16 de desembre

Recitació de poesia d'Olga Xirinacs i presentació del seu llibre *Botons de tiges grises* a càrrec de Ventura Gassol.

ANY 1978

23 de gener

Reunió d'onze partits polítics amb el senador Josep A. Baixeras per redactar un document per a un «Acord bàsic en qüestions de gran transcendència en el present moment socio-polític».

Partits que havien enviat representació a la reunió:

Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)

Estat Català (EC)

Federació Catalana del Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE)

Moviment Comunista (MC)

Organització Revolucionària de Treballadors (ORT)

Organización de Izquierda Comunista de Cataluña (OICC)

Partit Carlí de Catalunya (PC)

Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans (PSAN)

Partit Socialista de Catalunya (PSC) [Congrés]

Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC)

Partit del Treball d'Espanya (PTE)

27 de gener

Conferència-col·loqui d'Enric Olivé i Serret i de Josep Maria Alomà, presentació del llibre *Visions de guerra i de reraguarda*.

2 de febrer

Reunió dels onze partits polítics que han aprovat el document redactat el dia 23 de gener.

7 de febrer

Reunió dels representants de diverses organitzacions polítiques per redactar un document conjunt per a la rebuda el dia 9 de febrer, del Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya, Josep Tarradellas i Joan.

[Text del document]

Els partits polítics sota-signants, de base popular al Tarragonès, saluden la vostra vinguda a Tarragona en el present moment socio-polític i amb aquest motiu, fan constar la necessitat d'oposar-se a qualsevol maniobra dilatòria pel que fa al traspàs dels serveis a la Generalitat, i de prevenir-ne, en tot moment,

les conseqüències tant dels específics intents antidemocràtics, com dels altres intents, d'anàloga significació, de perpetuar en règim de Corporació, les actuals Diputacions Provincials, destinades a extingir-se.

També, en el començament dels treballs de la Comissió Mixta Generalitat-diputacions, volen fer-vos arribar la inquietud de les classes populars de Tarragona, davant temptatives d'obstrucció provinents d'elements lligats a la situació política anterior, i d'assenyalar-vos les greus responsabilitats que els elements obstruccionistes contrauen amb llur conducta antidemocràtica, i manifesten la convicció que, tots els mitjans han de ser utilitzats per tal d'aconseguir una Generalitat, autèntic instrument de govern autònom per al poble de Catalunya.

Per tal d'emprendre camins operatius conseqüents, us sotmeten les següents conclusions:

I – El poble de Catalunya ha de ser present en totes les vicissituds de les negociacions empreses per les Comissions Mixtes. Comptant, del quinze de juny ençà, amb representants elegits democràticament, seran instruments de participació en les negociacions:

a) Els parlamentaris del Principat de Catalunya, en la negociació encarregada a la comissió mixta Govern-Generalitat.

b) Els parlamentaris de cada una de les quatre demarcacions electorals, en la negociació encarregada a la Comissió Mixta Generalitat-Diputacions.

Responsabilitat d'aquests Parlamentaris, tant com dels representants de la Generalitat en les diferents comissions, serà de tenir constantment informat el poble de Catalunya dels obstacles que puguin oposar-s'hi i, en general, de qualsevol element sobrevingut d'obstrucció o de dilació.

II – Pel que fa a les comarques tarragonines, destinades a participar en el procés autonòmic amb condicionaments específics, de gran incidència col·lectiva fins i tot en les formes quotidianes de vida familiar, i molt singularment en les condicions de vida de les classes treballadores, cal urgir els nous òrgans a l'actuació immediata en una sèrie de camps, singularment:

La planificació territorial, en els processos d'implantació industrial.

Les zones de fricció indústria-agricultura, i més generalment, la problemàtica concreta de la pagesia.

La contaminació del medi-ambient.

Com a via per a solucions de vicis de base, i en general, com a ineludible i immediat futur:

La potenciació de les Comarques mitjançant la institucionalització dels òrgans representatius i gerencials comarcals: És una idea comuna a les nostres formacions polítiques, que el gran valor de la conquesta progressiva d'unes autèntiques institucions autonòmiques, ha de consistir en la simultània es-

tructuració autènticament democràtica de la nostra societat, obrint l'accés als òrgans de gestió catalans dels representants de les classes treballadores en tota llur unitat, que constitueixen el poble de Catalunya.

I és per aquest objectiu comú vist pels assistents com una via de treball i de lluita unitària, que reivindicuem unànimement per a Catalunya les seves institucions essencials:

Parlament
Tribunal de Cassació
Consell Executiu
Presidència

A Tarragona, febrer de 1978.

Convergència Democràtica de Catalunya (CDC)
Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)
Estat Català (EC)
Federació Catalana del Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE)
Moviment Comunista (MC)
Moviment d'Unificació Marxista (MUM)
Organització Revolucionària de Treballadors (ORT)
Organización de Izquierda Comunista de Cataluña (OICC)
Partit Carlí de Catalunya (PC)
Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans (PSAN)
Partit Socialista de Catalunya (PSC) [Congrés]
Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC)
Partit del Treball d'Espanya (PTE)

La trobada de les organitzacions polítiques va ser prou moguda, perquè hi havia dues postures de fons diferenciades. La primera, que era la que sustentava el gruix de la reunió, la mantenien els partits que havien participat activament en l'Assemblea de Catalunya, que defensava fer un document com ara el que finalment es va elaborar; a banda, hi havia la que mantenien alguns partits els quals en el seu historial recent no tenien la pràctica de la unitat. En l'elaboració del text va tenir un pes determinant Josep A. Baixeras, i es va arribar al consens que fos Ramon Marrugat qui en fes la lectura pública i qui l'havia de lliurar al president.

15 de febrer

Conferència de Xavier Garcia i Santiago Vilanova, de presentació de la revista *Userda*.

25 de febrer

Conferència de presentació de la revista *Guix*.

20 de març

Conferència de Josep Maria Poblet, presentació del llibre d'Artur Bladé i Desumvila *La vida d'un català excepcional: Antoni Terré de Móra d'Ebre*.

30 de març

Reunió preparatòria d'un míting al Camp de Mart dels partits que formen la candidatura al Senat d'Entesa dels Catalans.

6 d'abril

Conferència-col·loqui d'Ignasi Riera amb el tema de «Literatura Catalana Contemporània», dins del Cicle Polític i Cultural del PSUC.

14 d'abril

Conferència de Jesús Izcaray «Mis novelas y yo a la vuelta del exilio: una estética social», dins del Cicle Polític i Cultural del PSUC.

17 d'abril

Conferència-col·loqui de Josep A. Baixeras, Agustí Altisent i Joan-Ferran Cabestany, presentació de l'obra *Història de Catalunya*, de l'Editorial Salvat.

21 d'abril

Conferència-coloqui de Pau Rodríguez «Una política progressiva en front la degradació del medi», dins del Cicle Polític i Cultural del PSUC.

21 d'abril

Reunió de promoció de la revista *Mestral*.

25 d'abril

Conferència-col·loqui dels equips de redacció de *Treball* i *Nous Horitzons*, «La premsa comunista avui: *Treball*, *Nous Horitzons* i *Mundo Obrero*», dins del Cicle Polític i Cultural del PSUC.

12 de maig

Conferència-col·loqui de Manuel A. Gimisó-Folch «Cosmobiología. Conocimiento y desarrollo de la personalidad humana».

14 de maig

Assistència al Congrés de Professionals Llibreters dels Països Catalans, a Calella.

15 de maig

Assistència al Congrés de Professionals Llibreters dels Països Catalans, a Calella.
La Llibreria de la Rambla presenta la ponència «L'organització dels llibreters».

[Resum de la ponència en les conclusions del Congrés.]

Les funcions del gremi han de ser les que no puguin dividir els llibreters; per evitar les contradiccions dins del gremi cal delimitar el camp d'actuació gremial.

Una organització de llibreters possible seria del tipus de col·legi professional de les professions liberals, però és una manera d'entendre la vida que està periclitat; també és objecte de discussió la creació d'un carnet professional contra l'intrusisme. Les llibreries poden tenir molts tipus de funcionament: S. A., patró, familiars, cooperatives, etc. Això condiona les diferents alternatives que es podien discutir per a una organització de llibreters: patronal, de treballadors, professional, empresarial. De fet la discussió està entre les dues darreres alternatives perquè hi ha una opinió molt generalitzada que el gremi no pot assumir papers de patronal ni de central sindical.

Quant a l'organització territorial, creu que un gremi unitari dels Països Catalans no és possible, en tot cas una federació de gremis. El gremi de Catalunya hauria de tenir delegacions autònomes a nivell de comarca.

Finalitza la ponència plantejant la pregunta de si els grans magatzems tenen lloc dins el gremi.

16 de maig

Conferència de Víctor Mora sobre la seva novel·la *París, flash-back*, amb presentació d'Ignasi Riera.

20 de maig

Conferència-col·loqui de Montserrat Roig «La meva obra literària».

20 de maig

Inauguració d'una exposició de setanta retrats, obra de Pere Masdeu i Rovira, «Gent del meu país», fins al 30 de maig.

[Alexandre CIRICI PELLICER, al catàleg de l'exposició.]

Fa molt de temps que coneixem Pere Masdeu i que admirem l'apassionament, d'home de la Catalunya Nova, amb què es lliura a les seves obsessions constants: Catalunya i la fotografia.

Respecte a Catalunya, any darrera any hem anat rebent els testimoniatges influents de les seves nades, que il·luminaven d'esperança la llarga nit. Eren la claror d'aquell foc que abrandava qualsevol bri de conversa amb ell, en la qual tot seguit apareixia el tema del país, cosa que infonia a la seva veu un to vibrant d'emotivitat.

Respecte a la fotografia, any darrera any hem anat seguint la seva recerca estètica, al doble nivell de la composició sàvia i del tret humà i entendrit.

Tot de cop, els dos components van convergir en una realització, quan Pere Masdeu decidí d'emprendre la seva obra cinematogràfica amateur, amb tota una sèrie dedicada als grans catalans. Els films sobre Josep Carner, Pompeu Fabra, Joan Miró, Pau Casals, Raimon, objectivaven la seva visió dels homes i de les coses en funció i al servei de Catalunya.

Ara, amb la mateixa voluntat estètica, el mateix punt de referència col·lectiu i la mateixa intenció de servei, ens presenta una sèrie de setanta retrats de gent catalana. Hi ha científics, historiadors, cantants, poetes, ceramistes, lingüistes, polítics, narradors, compositors i directors musicals, arquitectes, crítics, dibuixants, autors i actors de teatre, instrumentistes, pintors, homes del món de l'esport i la ciutadania, del cinema, de la medicina, del periodisme, de l'arqueologia, tots evidentment amb el denominador comú de la mateixa fidelitat inflexible al país.

És inevitable recordar, davant aquest conjunt, la famosa sèrie de dibuixos dels catalans de principis de segle que va realitzar Ramon Casas i que han es-

tat tantes vegades reproduïts. Ara és un altre temps, i és bo que la tasca hagi estat feta a la manera dels nostre moment, a través de la fotografia, però la finalitat és la mateixa, la de donar uns rostres humans concrets a la vida col·lectiva.

La llista de noms no és pas un quadre d'honor. No té la pretensió de reunir una selecció basada en la importància, ni per matèries, ni tampoc qualitativa. És un document viu, fet un xic a l'atzar tal com es fan les relacions humanes i que per aquest sol fet d'atzar conté també una part d'objectivitat, de veritat històrica. Són la gent que l'autor ha conegut, que ha trobat i que han estat al seu abast. Ningú no pot considerar-se exclòs per no ésser-hi ni ningú no pot envanir-se de figurar-hi.

Els qui ens hi trobem n'estem contents perquè ens tenim per amics de Pere Masdeu i sabem que ell vol ésser sincerament amic dels qui compartim amb ell la devoció radical i obstinada a la nostra comunitat nacional.

15 de juny

Conferència d'Enric Puig i Jofra, de l'Escola d'Esplai de Barcelona, presentació de la revista *Rodamón*.

16 de juny

Conferència-col·loqui de Josep Maria Huertas i Claveria, presentació del seu llibre *La presó: quatre morts, vuit mesos i vint dies*.

22 de juny

Conferència de Josep Maria Alomà Sanabras, presentació de «La CNT entre els Treballadors de l'Administració Pública».

Amb l'impuls de Josep Maria Alomà, vella glòria de l'anarcosindicalisme tarraconí, la CNT feia el primer acte públic des de la guerra. Una aurèola de prestigi envoltava Alomà, a qui se li atribuïa d'haver privat que els més exaltats cremessin els tresors d'art de la catedral arran de l'esclat de la guerra, i de convèncer-los de guardar les peces més valuoses al Banc d'Espanya; i, en la mateixa línia, d'haver protegit i salvat la vida del gran arqueòleg i historiador de l'art mossèn Pere Batlle.

3 de juliol

Participació a la VI Escola d'Estiu, fins al 14 de juliol.

11 de juliol

Reunió urgent de partits polítics i sindicats per tractar sobre l'accident dels Alfacs.

26 de juliol

Inauguració de l'exposició de Loren Ros «18 treballs pictòrics sobre les terres aragoneses», fins al 9 d'agost.

[José Antonio LABORDETA, al catàleg de l'exposició.]

Hay tanto amor en estas tierras, tanto calor y tanta furia, que es imposible, ante sus rotos horizontes, quedarse desoído.

Y Maribel Lorén lo escucha todo y se lo cuenta a usted en un apasionante y brutal lenguaje. Pintando los silencios más duros de las hoscas arcillas, de los quebrados tramos del camino, del roto e inexistente horizonte.

«Aquí –como diría un gran paisano– somos así de tristes. Lo sentimos. Quien quiera ser feliz, que se compre un jardín en el olvido.

15 de setembre

Aparició de la revista *Mestral*.

Aquest dia va aparèixer el primer número de la nova revista *Mestral*, que naixia amb l'objectiu d'esdevenir un «Setmanari d'informació de les Comarques Meridionals de Catalunya», o més explícitament, l'òrgan de referència de la informació de caràcter generalista en català del Camp de Tarragona. Josep Francesc Valls n'era el director i l'Anton Borrell el president del Consell d'Administració. La gestació d'aquest nou setmanari, que va tenir dos anys de vida, arribava després de molts d'altres intents infructuosos que van restar pel camí i venia acomboiat per tres grups de suport situats a Tarragona, Reus i Valls. La contribució de la llibreria en aquest procés hi va ésser determinant en dos aspectes: a) aconseguir aplegar un grup de tarragonins a l'entorn del projecte, i b) assegurar que les tensions que hi havia entre reusencs i tarragonins no el fessin inviable.

25 de setembre

Inauguració de l'exposició antològica de la trajectòria de Josep Virgili Sanromà, guardonat amb la distinció del «Tarragoní Fidel 1978», en col·laboració amb Òmnium Cultural, fins al 30 de setembre.

[Josep SABATÉ GUILLEMAT. «Exposició sobre la premsa de Tarragona» a *Mestral* núm. 4, 6 d'octubre de 1978: p. 11.]

La passada setmana, l'Òmnium Cultural va lliurar el premi «Tarragoní Fidel» a Josep Virgili i Sanromà. El lliurament d'aquest premi, instituït aquest any, comporta dos aspectes veritablement importants per a la ciutat. En primer lloc, l'inici de la recuperació, per a la memòria col·lectiva de la ciutat, de nombrosos personatges, marginats i oblidats, en els darrers anys, que s'han dedicat, de tot cor, a servir Tarragona.

Però, per altra banda, hi ha també una qüestió important: és el testimoni d'agraïment a la tasca portada a terme per Josep Virgili. En els darrers dies, a la sala de la Llibreria de la Rambla, s'ha exposat un recull antològic de la seva recopilació històrica sobre Tarragona: dades, fotografies, articles, reportatges... És la història de la ciutat i, a la vegada, la història de la premsa tarragonina des del ja llunyà 1885 fins avui, fins als nostres dies.

Josep Virgili i Sanromà és, veritablement, una institució tarragonina.

25 de setembre

Conferència de Josep Maria Recasens i Comes «L'aportació històrica de Josep Virgili».

Josep Virgili i Sanromà va ésser el primer guardonat amb el premi «Tarragoní fidel» que va instituir l'Òmnium Cultural de Tarragona. Després, ja amb la participació de l'ajuntament democràtic de la ciutat, a la distinció s'hi va afegir el nom d'«El Balcó» i l'acte de concessió adquiriria més rellevància formal al saló de plens municipal.

En aquesta ocasió, l'acte a la llibreria va anar precedit d'unes paraules d'Olga Xirinacs, que en aquell moment era la presidenta de l'Òmnium Cultural a Tarragona i, per completar l'esdeveniment, uns dies després hi va haver un acte d'homenatge amb un concert a càrrec de la coral Al·leluia, precedit d'un parlament d'Enric Olivé i Serret.

10 de novembre

Exposició de Mariona Sanahuja «Tapissos aplicats», fins al 24 de novembre.

[Maria Antònia PELAUZY, al catàleg de l'exposició.]

Entre l'enyor i la memòria

La teva obra, Mariona, em porta un estrany equilibri entre el sentiment de l'enyor i una trèmola sensació de memòria recuperada. Les teves arquitectu-

res tèxtils són el paisatge que jo triaria per retrobar el nostre passat ciutadà, la nostra història comuna, el sentit amorós per les coses pròximes i fetes amb amor. Amb els retalls de roba, triats, estudiats, analitzats, iuxtaposats, saps fer tapís de la metàfora «el tiempo se ha puesto amarillo sobre tu fotografia».

[Jaume VIDAL ALCOVER, a *Mestral*, 1 de desembre de 1978, p. 26.]

Collages de teles

La gent en diu, simplement, tapissos, però diuen els tècnics que la tapisseria suposa una feina de teixit, i allò és una composició feta amb retalls de roba cosits un amb l'altre. La mostra que n'exposa Mariona Sanahuja a la Llibreria de la Rambla és molt interessant, i la prova d'aquest interès és –donen per una vegada la raó a l'èxit i als consumidors– quasi totes les obres que presenta. Fa un parell d'anys que Lluís Arola va fer una exposició del mateix gènere a Barcelona. Jo abans de venir a Tarragona no coneixia aquest art singular i tan atractiu. I ara veig que s'estén i són ja força els qui el practiquen. A la nova revista del Ministeri de Cultura hi ha notícia d'un artista que, amb aquest sistema, fa còpies de quadros famosos: Picassos, especialment. Els de Mariona Sanahuja són notables per l'encertada elecció dels temes –els motius arquitectònics, algun paisatge, racons urbans– i per la manera de tractar-los, que fa prova d'una molt aguda sensibilitat, feta d'atenció, de cura, de paciència i d'allò que el crític mai podrà capir, que és l'essència de l'art.

21 de novembre

Conferència de Josep Maria Poblet de presentació de la seva obra *La catalanitat de Marcel·lí Domingo*, amb participació d'Enric Olivé i Serret.

22 de novembre

Col·loqui «Imatge de Tarragona en els seus arbres i edificis», amb participació de Ramon Aloguín, Lina Elena, Antoni Pujol i Mercè Vergés, dins del Cicle de Col·loquis sobre Tarragona.

28 de novembre

Conferència d'Isidre Molas, presentació de l'obra de Josep Coll i Josep Pané *Josep Rovira, una vida al servei de Catalunya i el socialisme*, amb participació dels autors.

7 de desembre

Conferència «Deu anys de la nostra cultura» a càrrec de Vicent Andrés Estellés, Josep A. Baixeras, Maria Aurèlia Capmany i Josep Maria Llompart, com a acte commemoratiu del X Aniversari de la Llibreria de la Rambla, a la Sala d'Actes de la Caixa de Tarragona.

[Carta circular distribuïda en la commemoració dels 10 anys (fragment).]

El desembre de 1968, inauguràvem la llibreria. A l'abril de 1969, obríem la Sala d'Art; és a dir:

LA LLIBRERIA DE LA RAMBLA FA DEU ANYS

Aquests deu anys, tan significatius per al nostre país, han suposat un esforç considerable per a tots els que, des de dins i des de fora, han participat en la gran tasca col·lectiva que ha estat la llibreria. N'és prova el gruix que avui, amb la perspectiva del temps, assoleixen les activitats que s'hi han realitzat.

Tot plegat, però, no ha estat possible, sense superar les grans dificultats que, de tota mena, s'han presentat al llarg dels deu anys. Tan grans, que sovint la llibreria ha vist condicionada la supervivència.

I és per això mateix que n'estem satisfets. Del que s'ha fet, i de com s'ha fet. Ara, en la perspectiva d'una nova etapa, ens aturem un moment i creiem que val la pena de celebrar-ho.

La carta amagava la gran incertesa sobre el futur que tenia la llibreria en aquell moment. El *mobbing* l'havia deixat a punt d'enfonsar-se: el desnonament seguia implacablement el seu camí i no s'hi veia aturador. Com a conseqüència de la desconfiança d'alguns proveïdors, la marxa comercial no anava tan bé i la llibreria tenia greus problemes de subsistència que, poc o molt, incidien en l'activitat cultural que l'havia acompanyat sempre. Amb una gran despesa, es va fer front als problemes preparant un local alternatiu que va rebre el nom de Llibreria Anxaneta.

En aquest context, la celebració s'havia de veure no solament com un pas endavant dirigit a l'exterior, sinó que també era un acte intern de reafirmació per a arregar força.

[Josep SABATER GUILLEMAT, a *Mestral* núm. 12, 1 de desembre de 1978, p. 19.]

Llibreria de la Rambla de Tarragona. Deu anys de lluita cultural

Deu anys: ja fa deu anys, la Llibreria de la Rambla ha estat el centre, ha estat el motor cultural de la ciutat. D'ella han sortit moltes iniciatives, molts projectes: uns, complets; d'altres, no. Però això és igual. El que cal, el que

ha importat de l'existència de la Llibreria ha estat el seu afany per donar a Tarragona, a la nostra Tarragona, una dimensió cultural de la que, fins ara, n'havia estat mancada.

Han estat deu anys de lluites, de penes i d'alegries. I s'ha arribat fins aquí, fins avui, en què es vol commemorar aquella fita del mes de desembre, d'aquell desembre congelat de 1968...

Cicle cultural

I, efectivament, per tal de celebrar-ho, la Llibreria de la Rambla ha organitzat una sèrie d'actes que començaran el proper dia 7, i que s'aniran succeint fins al mes d'abril en què es posarà cloenda a aquesta commemoració. De moment s'ha presentat ja l'esborrany dels principals actes organitzats. Veritablement no es tracta de portar a terme actes sense cap lligam ni intenció: es tracta, sí, una vegada més, de fer cultura a Tarragona. Es tracta que tots els tarragonins hi participin, petits i grans, en aquesta tasca cultural de la Llibreria...

Per començar aquest cicle cultural, el proper dia 7, al saló de la Caixa d'Estalvis, se celebrarà un acte en què hi participaran Josep Anton Baixeras, Vicent Andrés Estellés, Maria Aurèlia Capmany i Josep Maria Llompart. En aquest acte es farà un repàs a la cultura catalana d'aquests deu darrers anys. Després, en una festa popular, amb l'actuació de les havaneres de l'Escala, es posarà punt i final a aquesta primera diada commemorativa.

I fins a l'abril, es desenvoluparan nombroses activitats com poden ser exposicions retrospectives, edició de la memòria de la Llibreria, concurs de dibuix infantil, convocatòria d'un premi d'assaig, edició d'un recull de poemes d'en Ramon Comas, col·loquis, conferències, recitacions poètiques, etcètera. Als voltants de la festa de Sant Jordi, es posarà cloenda a aquest cicle cultural, commemoratiu de l'aniversari de la Llibreria de la Rambla.

Cal dir, també, que hi ha alguna cosa més: hi ha l'afany de donar una nova empenta a les activitats culturals de la Llibreria. La responsabilitat de deu anys de tasca portada a terme sense defallir, obliga a cercar nous horitzons. Un d'ells podria ser, per exemple, iniciar una sèrie de publicacions, és a dir, crear una línia editorial amb obra d'autors tarragonins. La primera experiència profitosa podria ser la convocatòria de l'esmentat premi d'assaig.

Per a la commemoració del X Aniversari de la Llibreria es van programar un seguit d'actes, anunciats sota l'emparedat d'un cartell que va dissenyar Guigui, tot un personatge que podria simbolitzar aquella Tarragona amb voluntat cosmopolita que, malgrat tot, a l'hora d'encarar els nous temps democràtics encara maldava per deixar enrere el provincianisme secular.

Pere Anguera [*Guigui*: 63] s'hi va referir: «el meu Guigui és només un esbós imprecís. Ombra noctàmbula de fums i alcohols, de conversa allargassada, a estones a ritme de contrapicat, d'altres esmorteïda. però més que cap altra cosa Guigui és la constatació d'un obra pionera i sòlida, d'un precursor en la recerca de la bellesa formal en el disseny, eficaç com a reclam publicitari, nascuda de l'acerat bon cop d'ull estètic i de la capacitat de captar la insuperable grapa de la simplicitat.»

El cas és que, com passa tan sovint amb el que tenim al davant, que ha d'ésser algú de fora que te'n ponderi la vàlua, va haver d'ésser el vilafranquí Santacana *Tiburón*, qui ens el va recomanar. Santacana era un home de gran sensibilitat artística que, entre altres coses, era membre de la colla dels Rabassons, un grup d'afecionats als castells, i que a Tarragona dirigia l'empresa de publicitat Punt.

Més endavant, quan el desnonament ja tenia data i la llibreria va haver de cercar una alternativa, amb un cost que la va acabar d'arruïnar, el nou establiment, amb el nom de Llibreria Anxaneta, va comptar també amb la participació de Guigui que en va dissenyar el logo.

La correcció de l'onomàstica oficial era una preocupació social que arribava als nous estaments democràtics que van haver d'iniciar mesures adients, com l'adaptació a les recomanacions de l'Institut d'Estudis Catalans dels noms de les poblacions, completada a nivell local amb la recuperació dels noms tradicionals dels carrers.

D'altra banda, els establiments comercials tendien a la catalanització dels rètols i eren batejats amb noms en català molts dels de nova creació. Per a tota aquesta operació va ésser imprescindible la consulta als coneixedors de la normativa del català, que fins aleshores era una disciplina absent de les escoles.

El nom de la nova *Llibreria Anxaneta*, doncs, amb la *a* inicial, estava justificat perquè aquesta era la grafia que assenyalava el diccionari de Pompeu Fabra, adoptat com a normatiu.

7 de desembre

Sopar de germanor commemoratiu del X Aniversari de la Llibreria de la Rambla, al restaurant Les Palmeres.

Per als actes del X Aniversari, que van tenir l'emotivitat del record dels maldecaps passats i la incertesa de futur que planava sobre la llibreria en aquell moment, el consell directiu va comptar amb el suport, entre altres, de Glòria Malé, Maria Antònia Recasens i Rosa Maria Rossell, les quals van contribuir a la mobilització dels centenars de persones que hi van participar.

7 de desembre

Presentació, a càrrec d'Ignasi Riera, del llibre publicat per la Llibreria de la Rambla *Oda Nova a Tarragona i altres poemes*, de Ramon Comas i Maduell, al restaurant Les Palmeres, dintre dels actes commemoratius del X Aniversari de la Llibreria de la Rambla.

[SAMPER Ramon Comas: 51.]

El comiat de Ramon Comas vindrà acompanyat de la publicació de dos llibres. A Tarragona, la seva ciutat, la Llibreria de la Rambla (amb Ramon Marrugat al capdavant) editarà el desembre d'aquest mateix any un recull de poesies el nucli de la qual serà la composició «Fragments per a una “Oda Nova a Tarragona”». D'aquesta manera, *Oda Nova a Tarragona i altres poemes* serà el testimoni dels poemes relacionats amb la ciutat catalana que havia vist néixer el poeta. El llibre vindrà acompanyat per dibuixos d'Enric Baixeras i un pròleg d'Ignasi Riera. Precisament aquest darrer serà l'encarregat de donar els darrers retocs a l'edició de la poesia completa, ja preparada per Ramon Comas en vida.

7 de desembre

Recital d'havaneres d'Els Pescadors de l'Escala, al restaurant Les Palmeres, dintre dels actes commemoratius del X Aniversari de la Llibreria de la Rambla.

[Ignasi RIERA, a *Treball*, 14.12.1978.]

La Rambla de Tarragona, deu anys més tard. Llibreters per la lluita cultural

Grans dosis d'emotivitat van emmarcar l'acte de celebració del desè aniversari de la Llibreria La Rambla de Tarragona, nascuda el 1969 mitjançant un projecte col·lectiu per la lluita cultural. Com va glossar Maria Aurèlia Capmany, al 69, malgrat l'estat d'excepció, ja ens vàiem les orelles i eren molts els qui començaven a prendre part en la lluita col·lectiva de resistència cultural. Tots els racons eren aptes per tornar a començar. Fins i tot les botigues. I, encara més, les rebotigues.

Commemorar els deu anys d'una llibreria pot semblar un cert afany de «celebracionisme», crònic al país. Tanmateix, com va saber explicar el senador i escriptor Josep Anton Baixeras, a La Rambla havien anat a demanar asil tot tipus de grups, polítics, sindicals, artístics o associatius. Una llibreria havia

estat l'aixopluc per a molts. I, a més, havia estat llibreria: és a dir, havia venut llibres, mercaderia maleïda, censurada, portadora del virus de la llibertat.

No era per casualitat que, juntament amb Maria Aurèlia Capmany i el senador Baixeras, presidissin l'acte dos notables homes de lletres: el valencià Vicent Andrés Estellés, premi d'honor de les lletres catalanes, i Josep M. Llompart, illenc, poeta, estudiós i prologador de tot allò que era prologable a Mallorca. Així, la unitat cultural dels Països Catalans apareixia més nítida, a la mil·lenària ciutat mediterrània de Tarragona. I si en Llompart insistia en aquesta unitat cultural, sentida pel poble de les Illes —«És avui com era abans / perquè això ja ve d'enrere, / que només hi ha una senyera / als Països Catalans», com exclamava un reblador improvisat—, en Vicent Andrés i Estellés denunciava l'estat de violència creat al País Valencià, amb els darrers, i tan calents encara, atemptats contra Manuel Sanchis Guarner i Joan Fuster, comesos amb la impunitat dels anys ferotges.

A la segona part de la festa, i enmig d'un sopar amb la presència d'Els Pescadors de l'Escala, que canten havaneres, va tenir lloc, també, la presentació del primer llibre editat per la Rambla: l'*Oda Nova a Tarragona i altres poemes*, del poeta tarragoní Ramon Comas i Maduell. Aquell que demanava, per solucionar els problemes de Tarragona, «bé et caldran seny pretèrit / i honestos regidors», arrodonia el sentit de l'efemèride: arrelava a Tarragona una commemoració profundament pancatalana.

14 de desembre

Convocatòria d'un Concurs de dibuix infantil instituït per la Llibreria de la Rambla en commemoració del X Aniversari.

15 de desembre

Conferència-col·loqui «El folklorista Aureli Capmany», de presentació de la reedició del llibre *Calendari de llegendes, costums i festes tradicionals catalanes*, al local de la Cooperativa Obrera Tarraconense, amb participació de Maria Aurèlia Capmany, Benvingut Moya, Josep A. Baixeras i Josep-Lluís Carod-Rovira.

ANY 1979

19 de gener

Conferència-col·loqui de Joan Clos i Matheu sobre «Models sanitaris, ¿què volem per Tarragona?», dins del Cicle de col·loquis sobre Tarragona.

19 de gener

Inauguració d'una exposició de pintura organitzada per la Creu Roja i el grup de Joves Amics dels Leprosos dins la XXVI Jornada Mundial de Leprosos, amb la participació dels artistes D'Albert, Fidel Bofill, J. M. Cristóbal, Domingo, Ramon Ferran, Florit, Hurtuna, Jansana, Lleó, Morató Aragonès, A. Pitxot, Quimet Sabaté, Sanjuan, Sarquella, fins al 26 de gener.

19 de gener

Reunió de promoció a Tarragona de la revista *Mestral*, convocada per Josep-Lluís Carod-Rovira, Macià Mallol, Ramon Marrugat, Antoni Pujol, Josep M. Serrano i Sergi Xirinacs.

27 de gener

Conferència a la Caixa de Tarragona de Francesc Candel «Marginació sobre marginació», dins la XXVI Jornada Mundial de Leprosos, en col·laboració amb la Creu Roja i els Joves Amics dels Leprosos.

27 de gener

Inauguració de l'exposició del Grup Un Nus «Homenatge a Catalunya. Homes», fins al 9 de febrer.

9 de febrer

Conferència de Francesc Miralles «L'art contemporani i el seu compromís social», cloenda de l'exposició del Grup Un Nus, amb la participació de Xavier Fort i Bofill, Ventura Gassol i Jordi Maragall.

[Francesc MIRALLES, 30.10.2008, testimoni oral.]

«En acabar la presentació de l'exposició del Grup El Nus, Ventura Gassol, que anava en cadira de rodes, amb una humilitat que em va impressionar, em

va confessar: – No he entès res del que vostè ha dit, però no he vist mai ningú parlar d'art amb tant d'entusiasme.»

[Josep M. BUQUERAS BACH, a *Mestral*, núm. 24, 23.02.1979, p. 19.]

La Llibreria de la Rambla i el seu Xè. aniversari

Dintre dels actes que la Llibreria de la Rambla té organitzats per commemorar el seu Xè aniversari, es va celebrar dies enrera l'exposició del grup vallenc «Un Nus», de la qual *Mestral* ja es va fer ressò. Doncs bé, per cloure-la es va celebrar un acte el passat dia 9 de febrer que va constituir una fita a ressaltar de La Rambla.

En primer lloc el crític d'art Francesc Miralles ens va parlar de «L'art contemporani i el seu compromís social». Ens digué, que no sempre els artistes han treballat al seu gust, sinó en funció de la societat a la qual pertanyen. És a dir, que el principi que diu «qui paga, mana» ha estat a l'ordre de qual-sevol temps passat.

Seguint la lliçó magistral de Francesc Miralles, va prendre la paraula en Xavier Fort i Bofill, secretari general de l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus, ens va fer notar el perquè estàvem tots plegats en aquest acte cultural, en el qual ens acompanyaven l'exconseller de Cultura de la Generalitat Ventura Gassol i Jordi Maragall.

Per últim, Jordi Maragall, Director General de Cultura de la Generalitat, es va congratular de tot el que per Catalunya s'està fent i ens va animar a seguir en les tasques que tenen per objectiu fer país.

El grup d'artistes vallenc Un Nus, molt actiu als anys setanta, amb la voluntat de traspasar els límits locals per a la difusió de la creació pròpia, es va relacionar amb el món artístic català del moment i, alhora, va fer una meritòria tasca de divulgació dels corrents contemporanis a la ciutat de Valls. Els components eren Joan Cunillera, Pere Queralt, Teresa Sanromà, Joan Serafini i Jaume Solé.

Com havia fet a la mateixa sala el fotògraf Pere Masdeu, l'exposició era una galeria de retrats de catalans de nomenada: Carles Cardó, Pau Casals, Pau Claris, Lluís Companys, Pompeu Fabra, Antoni Gaudí, Francesc Macià, Joan Maragall, Puig Antich, Rosa Sensat, Vidal i Barraquer...

13 de febrer

Inauguració de l'exposició dels treballs seleccionats per al Concurs de dibuix infantil, fins al 24 de febrer.

16 de febrer

Conferència de Josep Roca, presentació del llibre de Manuel Cruells *La societat catalana durant la guerra civil*.

24 de febrer

Inauguració d'una exposició de joies, escultures i dibuixos de Ramon Puig Cuyàs, fins al 9 de març.

[Francesc NEL·LO VENTOSA, al catàleg de l'exposició.]

El fet que avui redacti la presentació de la mostra de Ramon Puig no presuposa que cregui en la necessitat d'ella; pot semblar un contrasentit i ho és. Són vàlides les dades biogràfiques però tot comentari crític de la seva obra, pel que té de directa, insisteixo que el crec innecessari i inútil, però ell, el més notable ex-alumne i amic ho ha volgut i dec complaure'l.

Solament voldria remarcar dos aspectes de la seva actual exposició. Opino que, per millor entendre'l, l'espectador s'ha de despendre de tot partit pres i no caure en cap encasellament d'entre el que aparentment poden semblar tres tècniques diferenciades. En Puig pot manifestar-se pel seu bagatge professional amb qualsevol procediment plàstic, no té cap limitació; per això la seva llibertat creadora no pot ser mai coartada per cap limitació de llenguatge o de tècnica i, sense traves, ésser sincer i conceptualment tan homogeni. Els seus dibuixos poden ser pel seu preciosisme, per la seva màgia, el sorprenent dels elements que els protagonitzen, joiells per a enriquir, i tensionar una paret. Les escultures de petit format solament tenen de petit el tamany, car per la seva concepció podrien ser maquetes a escala monumental d'epicentres urbanístics i el que a l'ús podrien qualificar-se com a joies, per sobre de tot petits espais omplerts de suggeriments, d'àmbits idíl·lics, minúsculs miracles d'equilibri de formes, matèries i textures.

Però jo crec que per sobre de tot el ja dit, l'obra d'en Puig respon a una necessitat patològica de plasmar, patentitzar la seva immensa capacitat d'amor, tot el seu bagatge professional està al servei de la gran penyora amorosa que és la mostra que avui ens ofrena i que, per poc que analitzem els símbols que plasma o incorpora, entendrem les seves preferències i a quins nivells és capaç d'exaltar els còdols recuperats per ell a la platja, amb quina naturalitat pot suspendre a l'espai, per lleis líriques, sense alar-lo, el vell gussí, com patentitzar una humil façana d'habitable humà o insuflar tanta transcendència a tants minúsculs elements. Això solament és possible cercant-los amb delit, comunicant-se amb ells, entendre'ls, emplaçar-los a l'espai més adient, sense

mai trair-ne la integritat; tot això, ja complex en si, podria fàcilment caure en l'error del caos o convertir-se en un abarrocat mostrari; lluny d'això, ell, intuïtiu, sensorial, amorós, aconsegueix amalgamar elements, textures i matèries, donant-les-hi coherència i personalitat pròpia. La seva llibretat creadora solament està coartada per les limitacions de la matèria.

Ell no és pas un caçador de bel·leses, n'és un amanyagador, i amorosament domades, ens en fa ofrena.

I penso que ¿on millor que a Tarragona podria arribar el seu oreig salabrós, marí, per a manifestar-se i per a nosaltres comprendre'l?

27 de febrer

Recital d'Ovidi Montllor en la presentació del seu llibre *Poemes i Cançons*, a càrrec de Maria Aurèlia Capmany, dins el V Cicle d'Art Poètica Actual.

3 de març

Concert-recital «Música i poemes d'autors catalans!», a càrrec de Jaume Jornet, acompanyat amb guitarres per Lídia Caballé i Berta Vidal, dins del V Cicle d'Art Poètica Actual.

4 de març

Conferència de Daniel Font i Cardona, presentació i promoció de la revista *L'Hora*.

23 de març

Exposició de pintura de Manuel Quintana, fins al 14 d'abril.

Manuel Quintana, que era professor d'institut, va fer una triple exposició amb afany ben diferents. Mentre que a la Galeria Gavós hi situava la més tradicional, amb un particular homenatge de Rembrandt; a la Delegació Universitària l'exposició prenia un aire tot provocador amb els quadres a dins de l'embalatge. El terme mig es trobava a la sala de la Llibreria, amb una part de l'obra correctament penjada en un dels costats i, al centre de la sala, una pila de fustes de tota mena.

20 d'abril

Presentació del llibre de Vicent Andrés Estellés *Document de Morella*, a càrrec de l'autor i de Pere Anguera i Jaume Vidal i Alcover. Dins d'un Homenatge a Vicent Andrés Estellés, muntat pel món universitari, i formant part del V Cicle d'Art Poètica Actual.

[Josep BARGALLÓ, a *Mestral* núm. 32, 27.04.1979: p. 19.]

Homenatge a Vicent Andrés Estellés

Vicent Andrés Estellés, poeta valencià nat a Burjassot, el 1924, és un dels escriptors, un dels pocs, que aconsegueix fer dels seus llibres autèntics *best-sellers*, la qual cosa ja significa molt si es tracta de poesia i de llibres en la nostra llengua. A més de ser reconegut per la seva poesia, immensa en quantitat i qualitat, la figura de Vicent Andrés Estellés és valorada arreu del Paísos Catalans per la seva tasca, per la seva lluita al País Valencià. L'Estellés, juntament amb Joan Fuster i Sanchis Guarner, forma part de la troica de lluitadors pel redreçament del País Valencià dintre la unitat dels Paísos Catalans. I qualsevol que sàpiga quina és la situació a les terres valencianes sabrà el que això vol dir: «Tothom sap els atemptats fets a Joan Fuster i a Manuel Sanchis; jo mateix sé que un dia d'aquests, en baixar d'un tren o sortir de casa em poden fer una cosa d'aquestes. Malgrat tot, nosaltres hem de continuar lluitant», ens comentava el Vicent. Precisament en un dels seus poemes més coneguts diu «seré un exiliat a la meva pàtria».

La poesia de l'Andrés Estellés, espargida en uns vint-i-cinc llibres, ha estat prou comentada com per tornar-ho a fer en aquestes pàgines. Amb tot, podem tornar a remarcar les seves dues constants generals l'amor i la mort. L'amor entès com a sexe i la mort com a possibilitat diària. A més d'això, la lluita i el nacionalisme (entès com a catalanisme) plana per cada mot, per cada pàgina.

Els actes de l'homenatge:

En aquest marc d'apreciacions s'organitzà el programa d'actes. El dia 19, dijous, a la tarda i a l'aula magna de la Universitat de Tarragona, hi hagué una taula rodona sobre la poesia de l'Estellés, amb la presència dels escriptors i professors Xavier Romeu, Oriol Pi de Cabanyes, Guillem-Jordi Graells i Jaume Vidal i Alcover, a més d'un recital de poemes del propi autor. L'endemà, divendres, Vicent Andrés Estellés estigué a Reus («és el primer cop que hi vinc i em fa molta il·lusió ser on va néixer Gabriel Ferrater i prop d'on era Puig i Ferrater» ens digué), al matí en una memorable lectura de poemes a la sala d'actes de l'Institut Salvador Vilaseca. Dèiem memorable perquè l'acte ho fou. El director de l'Institut digué en acabar: «Serà l'únic acte que, segurament, recordaran els nostres alumnes d'aquí a uns anys». El dia 20, a la tarda, a la Llibreria de la Rambla tarragonina, Pere Anguera i J. Vidal Alcover van presentar el *Document de Morella*, editat per l'editorial Epsilon del nostre Camp, en la seva col·lecció Foc Nou. *Document de Morella* forma part del monumental llibre *Mural del País Valencià* per ara encara inèdit. A més, el divendres es féu una exposició dels textos enviats per més d'un cente-

nar d'escriptors dels Països Catalans en honor de l'Estellés i que després seran recollits en un volum.

Tot això, molt sintetitzat, fou l'Homenatge de Tarragona a Vicent Andrés Estellés, el gran poeta del País Valencià. I no fou un homenatge casual. Recordem, per acabar, que el primer llibre de l'Estellés, *Ciutat a cau d'orella*, publicat el 1953, era dedicat a Tarragona i fruit d'una estada seva a la nostra ciutat l'any 1952, justament en viatge de noces. «Tarragona, tot el Camp i, també, la Conca, marcaren l'inici de la meua poesia i sempre estaran amb mi».

21 d'abril

Recitació poètica d'Olga Xirinacs i presentació del seu llibre *Llençol de noces* a càrrec de Xavier Fort i Bufill, dins el V Cicle d'Art Poètica Actual.

26 d'abril

Conferència de Pedro Antonio Heras sobre la seva tesi de llicenciatura «La Revolució de 1868 a Tarragona», amb introducció de Maria Antònia Ferrer Bosch.

27 d'abril

Excursió a Barcelona d'un grup d'alumnes de l'escola Saavedra, premi del guanyador del Concurs de dibuix.

Com a part del premi del Concurs de Dibuix del X Aniversari de la Llibreria de la Rambla, hi havia una excursió a Barcelona dels condeixebles del mateix curs del guanyador que, en aquest cas, va recaure en un grup d'alumnes de l'escola Saavedra, els quals, conjuntament amb llur mestre Josep Vives i Ciurana, van gaudir d'un viatge amb visita comentada al Parc Güell i altres punts d'interès artístic de la ciutat.

3 de maig

Conferència-col·loqui d'Álvaro Altès i Mercè Vergès, presentació del llibret *El arbre al que negamos la vida*, dins del Cicle de col·loquis sobre Tarragona.

3 de maig

Inauguració de l'exposició de fotografies de Pilar Aymerich sobre textos de Montserrat Roig «Només 49 Personatges», organitzat per l'Obra Cultural de La Caixa, fins al 13 de maig.

Una exposició com aquesta de la Pilar Aymerich i la Montserrat Roig, al marge de la seva qualitat artística i literària, contribuïa a satisfer l'afany col·lectiu de recupe-

ració de la memòria que es vivia els anys dits de la transició, en la mateixa línia que ja ho havien fet algunes d'anteriors, com ara les de Pere Masdeu i del grup el Nus, en posar en evidència noms senyers de la marginada cultura catalana.

15 de maig

Inauguració de l'exposició «II Saló d'Art Fotogràfic dels Països Catalans», convocat per l'Agrupació Fotogràfica de Tarragona, fins al 30 de maig.

22 de maig

Conferència-col·loqui de Xavier Garcia, Jaume Reixac i Santiago Vilanova, presentació dels seu llibre *El combat ecologista a Catalunya*.

23 de maig

Reunió per a la promoció de la revista *L'Hora*.

26 de maig

Repartiment de premis del «II Saló d'Art Fotogràfic dels Països Catalans», organitzat per l'Agrupació Fotogràfica de Tarragona.

31 de maig

Conferència-col·loqui de Maria Aurèlia Capmany i Avel·lí Artís-Gener «Tísner», presentació de llur llibre *Dona, doneta, donota*.

2 de juny

Inauguració d'una exposició de pintura de Juan Garcia, fins al 15 de juny.

2 de juny

Recital de música de la Nova cançó xilena.

[Pablo NERUDA, al catàleg de Juan Garcia, i recitat el mateix dia, amb la Nova cançó xilena.]

Cómo nacen las banderas

Están así hasta hoy nuestras banderas.

El pueblo las bordó con su ternura,

cosió los trapos con su sufrimiento.
Clavó la estrella con su mano ardiente.
Y cortó, de camisa o firmamento,
azul para la estrella de la patria.
El rojo, gota a gota, iba naciendo.

6 de juny

Presentació de la revista *Quaderns d'Història Contemporània 1. La qüestió nacional al Camp de Tarragona*, de la Delegació Unversitària, a càrrec de Jaume Vidal Alcover, amb la intervenció de Maria Antònia Ferrer Bosch, Enric Olivé Serret, Pere Anguera i Mercè Jordà.

16 de juny

Assistència a la primera jornada del II Congrés de Professionals Llibreters de Catalunya, celebrat a l'Espluga de Francolí.

17 de juny

Assistència a la segona jornada del II Congrés de Professionals Llibreters de Catalunya, celebrat a l'Espluga de Francolí.

Lectura de la ponència *Estructura comercial de les llibreries i necessitats prioritàries* que presenta la Llibreria de la Rambla.

Al llarg de la darrera dècada, entre la part segurament més dinàmica de les llibreries catalanes, havia anat quallant la idea de veure el món del llibre com una peça important, que tenia molt a dir a redós dels vents democràtics que estaven canviant el país. Va venir un moment que la nova concepció va prendre cos de tal manera, que la necessitat d'organitzar-se va portar a la convocatòria de fins a tres congressos de professionals llibreters que, en un clima d'entusiasme i voluntarisme, es van desenvolupar entre els anys 1978 i 1980, a Calella, l'Espluga de Francolí i Cervera.

El nou corrent, sense acabar de trencar amb l'antiga concepció gremial, tot i que es pretenia ser-ne alternativa, incorporava també altres col·lectius procedents de sectors de la indústria llibrera com ara l'edició i la distribució. I, fins i tot, volia incloure la creació: escriptors i il·lustradors.

Del segon congrés n'havia sortit una comissió gestora encarregada de tramitar la legalització d'una Associació Catalana de Professionals de la Difusió del Llibre. Un fragment de l'informe que aquesta comissió va passar al tercer congrés és prou il·lustratiu del conflicte entre la realitat i l'idealisme dels congressistes: «L'elaboració dels estatuts va suposar per a nosaltres una feina considerable donat que el redactat

que vam elaborar definitivament no s'ajustava a cap possibilitat legal i el vam haver de modificar.»

2 de juliol

Inauguració de l'exposició «Retruspectiva de futugrafies dera Val d'Aran», fins al 16 de juliol, patrocinada pel «Museu Etnològic dera Val d'Aran».

2 de juliol

Conferència «Les primeres fotografies de la Vall d'Aran amb ulls d'ara» a càrrec de Ramon Puntos.

19 de juliol

Inauguració d'una exposició de pintures de Ricard Vaccaro, fins al 2 d'agost.

[Joan TRIADÚ, al catàleg de l'exposició.]

El món sofert de Ricard Vaccaro

L'evolució de la pintura de Ricard Vaccaro d'uns anys ençà correspon al lliscar cap a la llibertat del temps que hem viscut. El pintor ens posa aquesta realitat al davant encara que no s'hagi proposat de fer-ho; però no ho ha fet amb la freda objectivitat d'algú que es mira el món des del seu art o des de la seva lògica, sinó amb una posició moral concreta i sobretot amb uns elements de judici que equivalen als seus mitjans d'expressió, tan treballats i tan soferts.

És un art que respira treball, efectivament, i que ofereix l'espectacle d'una matèria ben tractada, respectada diríem, com si fos una persona, i tal com haurien d'ésser tractades totes les persones. És una matèria soferta però no sotmesa.

Didàcticament –perquè Vaccaro no es pot estar d'ensenyar, de comunicar una impressió profunda–, la línia de motius que s'exterioritzava en el clamor de les boques obertes i en la geometria que dividia els espais desolats i enfrontats, deriva cap a l'actual desplegament d'imatges més vastes, en les quals es combinen cada vegada amb més amplitud els colors, les línies i els espais, així com els volums, les juntures i els travats, amb un fons o un record d'aquells rostres insistents i amb una força menys supeditada a cap circumstància.

Així, l'obra de Ricard Vaccaro segueix un procés, diria jo (profà en aquesta matèria com en tot d'altres) d'alliberament. Passa, aquesta pintura, de les significacions immediates, figuratives i d'una simbologia determinada, a les

formes més lliures de la no-figurativitat. Llavors és quan la pintura, sempre, s'endinsa en la seva pròpia expressió, per comptes de reduir-se, encara que fos noblement, a expressió d'altres llenguatges. Ella mateixa s'afanya a ésser forma, perquè ella ja és objecte i evidència de la seva incorporació al nostre esguard. Com es pogué dir un dia, fa molts anys de la pintura de Joan Miró, l'art esdevé evident.

Hi ha finalment, alguna cosa a dir, a poc a poc, de com mantenen llur identitat les coses que Vaccaro adjunta a les superfícies i que certifiquen de quina fixesa es val en la mirada per a apropar-se-les sense destruir-ne la intimitat. El pintor es projecta, franciscanament, damunt d'allò que és pobre i és abandonat, i en transfigura la pobresa dotant d'una llum justa l'opacitat que la degradava.

4 de setembre

Acte públic de l'ORT (Organització Revolucionària de Treballadors), amb presentació d'un «Avantprojecte d'Estatut d'Autonomia per a Catalunya», a càrrec de Miguel Dueñas, Jordi Sans i Aleu, Antonio Pérez Cabello i Mario Grande.

5 de setembre

Constitució de la cooperativa de llibreters «Bestiari», formada per les llibreries Llibreria de la Rambla, de Tarragona; Llibreria Robafaves, de Mataró; Llibreria Xarxa, del Prat del Llobregat; Llibreria la Gralla, de Granollers; Llibreria Al Vent, de Badalona; Llibreria la Tronada, de Reus; Llibreria la Plana, de Sant Boi de Llobregat.

Signants de la constitució de Bestiari:

Ramon Marrugat Cuyàs, de la Llibreria de la Rambla, de Tarragona.

Pep Duran Oller, de la Llibreria Robafaves, de Mataró.

Salvador Balcells Vila, de la Llibreria Xarxa, del Prat de Llobregat.

Maria Assumpció Margenat Escobairó, de la Llibreria La Llibertat, de Barcelona.

Antònia Jordana Artigas, de la Llibreria la Gralla, de Granollers.

Carles Fornovi Vives, de la Llibreria Al Vent, de Badalona.

Enric Agudé Bruix, de la Llibreria La Tronada, de Reus.

Jaume Mestres Buscà, de la Llibreria La Plana, de Sant Boi de Llobregat.

15 de setembre

Inauguració de l'exposició «La dedicació de Carme Estela i Folch (Tarragonina Fidel 1979) a la ciutat de Tarragona», en col·laboració amb Òmnium Cultural, fins al 22 de setembre.

21 de novembre

Recitació de poesia per Rosa Fabregat i presentació del seu llibre *El cabdell de les bruixes*, en col·laboració amb el Bloc Feminista de Tarragona.

30 de novembre

Publicació del *Manifest dels cinc anys*, en commemoració del 5è aniversari del grup de poesia l'Espiadimonis.

[Olga XIRINACS, *Al Manifest dels cinc anys* (fragment).]

Hem vist poemes a la paret enguixada. Hem sentit la veu dels que treballen sota el fum de les fàbriques. La pell dels poetes deixa de ser Valéry-Espriuana, ignora Foix, combrega Estellés, oblida l'underground i tracta de confegir una síntesi de la parida de carrer i la por de la sensibilitat descoberta. M'atreveria a dir que no és sincera. I que, com a tal, no serveix al poble al qual, en principi, ha d'anar adreçada.

El paràgraf transcrit, obra d'Olga Xirinacs, reflecteix prou bé, tant les influències rebudes –i les rebutjades–, com els dubtes pel camí a seguir. Potser la permanència d'un grup de poesia com l'Espiadimonis al llarg dels anys caldria atribuir-la més a la renúncia a un programa comú que no pas a la coherència teòrica interna. Si en la trajectòria, sempre amb el lideratge d'Olga Xirinacs, els components del grup han anat canviant, la comuna curiositat pel que passava a fora ha permès de mantenir el contacte; això, i la promoció de la poesia, activitat que, amb alts i baixos, no han deurat mai.

La individualitat de les propostes del grup restava palesa en aquest *Manifest dels cinc anys* que, a banda d'un text d'Olga Xirinacs, en recollia quatre més d'altres poetes: Carles Roca, Sara Pujol, Vicent Soriano i Francesc Roig.

7 de desembre

Conferència i presentació, a càrrec d'Ignasi Riera i Jaume Vidal i Alcover, del llibre *Inaudits testimonis*, de Ramon Comas, en commemoració de l'XI Aniversari de la Llibreria de la Rambla.

7 de desembre

Sopar de germanor commemoratiu de l'XI Aniversari de la Llibreria de la Rambla, a la cafeteria Arimany, i veredicte del Premi Rovira i Virgili, concedit per l'Òmnium Cultural.

[Fontxo BLANC I CANYELLES, «Resposta a l'amic Josep-Lluís», a *Avui*, 20.09.80.]

[...] Un bon coneixedor i divulgador de l'obra de Rovira i Virgili –de la qual cosa ningú en dubta– hauria d'haver emprat com argument d'autoritat, molt més escaient que el del doctor Martí i Julià, aquell que en Bladé i Desumvila esmentà al darrer sopar d'O. C. i de la Llibreria de la Rambla en ser proclamat guanyador del premi en honor de l'il·lustre polític i intel·lectual tarragoní. Citant de memòria, i en termes equivalents, Bladé deia que Rovira digué que per a menar-nos al cim de la llibertat nacional hi havia distints camins: el del nacionalisme, el de l'autonomisme i el del federalisme regionalista.

7 de desembre

Recitació de poesia i cançó per Celdoni Fonoll, a la cafeteria Arimany.

ANY 1980

23 de gener

Col·loqui i recitació de poesia «Literatura soviètica», amb Rasul Gamzatov, Mikhail Alekseiev i Pavel Gruixko, i presentació de Josep Maria Güell Socies.

Tot just començat l'acte, un grup de joves brètols va deixar anar un gas lacrimogen que va obligar els escriptors i el públic que omplia la sala a abandonar-la plorant i a refugiar-se al carrer, on el fred i la boira d'aquell dia d'hivern semblaven elements més acollidors. Els agressors –una dotzena–, en actitud provocadora, identificats com a membres dels Guerrillers de Cristo Rey, romanien al vestíbul tot vantant-se del fet i exhibint de pas les porres, pals, ganivets i punys metàl·lics que fins aleshores tenien amagats.

Ja quan els havíem vist arribar vàrem trucar a la comissaria de policia situada a la cantonada mateix per a advertir-los del que es pressentia que podia passar. Com que no en feien cas i no venia ningú, després de tres trucades més, vaig demanar pel comissari, amb l'argument que un dels russos tenia un alt càrrec i que, en un moment que es parlava de la imminència del restabliment de les relacions diplomàtiques s'havia produït l'agressió, i que, per tant, estàvem davant d'un incident internacional. Oli en un llum: al cap de pocs minuts van comparèixer el mateix comissari amb un escamot de grisos i tot de policies de paisà que van separar els altres i, poc a poc, a mesura que anava minvant el gas, el públic va tornar a entrar i es va reprendre l'acte.

Els vàndals van restar al davant de la llibreria fins que va acabar l'acte i quan van veure que sortia la gent, van formar en filera mirant la llibreria braç enlaire i van cantar el «Cara al sol», amb el seu cap, un metge molt més gran, que els contemplava, resguardat, a distància.

29 de gener

Conferència de presentació del llibre *L'Onze de Setembre*, a càrrec de l'autor dels textos, Jaume Vidal Alcover, i del dels dibuixos, Joan Aliu.

12 de febrer

Inauguració a Barcelona d'un nou local de la Cooperativa de Llibreters Bestiari.

18 de febrer

Assemblea del Gremi de Llibreters de les Comarques Meridionals de Catalunya.

19 de febrer

Conferència de Manuel Vázquez Montalbán i signatura del seu llibre *Mares del Sur*.

22 de febrer

Inauguració d'una exposició de J. M. Pezuela, fins al 7 de març.

26 de febrer

Roda de premsa d'Esquerra Republicana de Catalunya.

27 de febrer

Assemblea de l'Agrupació Local del Partit Socialista de Catalunya.

3 de març

Assemblea del Gremi de Llibreters de les Comarques Meridionals de Catalunya.

7 de març

Recitació de poesia de J. M. Pezuela i presentació del seu llibre *De los mitos de la tribu*.

8 de març

Taula rodona «Dia de la Dona Treballadora», organitzada pel Bloc Feminista de Tarragona.

La celebració del Dia de la Dona Treballadora es va fer amb un acte conjunt del Bloc Feminista, l'Associació Catalana de la Dona i el Grup de Dones de Comissions Obreres.

21 de març

Col·loqui «La biblioteca d'autor», amb Màrius Lleget.

29 d'abril

Conferència de presentació, a càrrec de Josep M. Recasens i Comes, de la revista *Taula de Canvi*.

22 de maig

Inauguració de l'exposició «Libre de Text», a la Biblioteca de la Caixa, organitzada amb el Gremi de Llibreters, fins al 31 de maig.

23 de maig

Roda de premsa a Barcelona, presentació del projecte «Bestiari per als lectors».

27 de maig

Conferència-col·loqui de la Secretaria de la Dona de Comissions Obreres sobre la campanya de la Generalitat «Els mètodes anticonceptius».

29 de maig

Conferència i recital de presentació del llibre *Cançonero groc*, de Celdoni Fonoll, amb intervenció prèvia de Sara Pujol.

14 de juny

Inauguració d'una exposició de pintures de J. Albert Fabà, fins al 23 de juny.

[J. Francesc MASSIP, al catàleg de l'exposició.]

Un pintor de les Terres de l'Ebre

Artista visceral, d'arrel genuïnament popular, autodidacte, d'ofici pintor de parets (com el vell Gimeno), Albert Fabà és, sobretot, un artista profundament compromès (contra la moda actual de «passar» dels compromisos).

Dedicat al seu quefer laboral per a guanyar-se les garrofes, només a hores lliures pot abocar-se a la creació, compartint-ho amb una intensa activitat sociopolítica.

Avui, vencent alguns escrúpols ideològics (en evitar de dirigir-se a un mercat de consum), A. Fabà s'ha decidit a exposar la seua darrera producció pictòrica, d'importància notòria tant pel seu valor artístic com per la seua transcendència a nivell de denúncia social.

Albert Fabà amb la seua dèria matèrica, de recerca i d'experimentació dels materials –genuïna herència del seu ofici–, que en altres temps l'apropà a l'informalisme naixent, ens ofereix avui unes noves i meditades experiències on cada vegada se'l veu més autèntic, més pròxim a la seua arrel de pintor de parets i més lluny de l'artista tradicional de cavallet i marc.

Una primera constant, doncs, del seu fer artístic, serà la preocupació, reflexiva i impetuosa, per la matèria, per la textura, és a dir, una tenaç investigació matèrica.

Quant als continguts, el podríem batejar com a excel·lent periodista artístic, és a dir, excel·lent narrador plàstic dels fets d'actualitat, de la realitat quotidiana d'una època, d'un ambient i d'un lloc.

Començà amb la representació primària de la terra, de la nostra terra agrícola i cansada, del paisatge profund, aterrossat, retorçudament visceral que defineix aquesta antiga i aspra terra ilercavona. Tot dins d'una línia expressionista molt pròpia.

Continuà, eixamplant el cercle de captació, amb la denúncia a la situació política nacional de la dictadura, prop de les experiències d'un Equip Crònica, amb un realisme social tendent a l'hiperrealisme.

Finalment, en la mostra d'avui, temàticament parlant, estira el cercle a un nivell ja internacional però a la vegada molt lligat al seu punt d'origen. Es tracta d'un crit de repulsa al fet nuclear, alarmant per a tots els habitants del món, però especialment angoixant per a les nostres terres rodejades de centrals atòmiques que ens fan viure amb l'ai al cor.

La sèrie de paisatges siderals, tan suggestius d'aquest perill al que ens aboca l'enfollida carrera atòmica, i la sèrie d'explosions nuclears, tan a prop de la nostra vida, són bells exponents d'aquesta preocupació col·lectiva que Fabà tan hàbilment sap resumir en art.

Una segona constant, doncs, de la seua producció, és aquesta visualització plàstica de les preocupacions col·lectives en la quotidianitat, de la història present, de la realitat immediata.

Quant a assoliments plàstics ha evolucionat des del realisme expressionista inicial, passant per la pintura social, a continuació l'hiperrealisme dels relleus, i actualment amb unes experiències de textura on es pot retrobar la seua pròpia essència mural. La pintura d'Albert Fabà és una pintura que s'hauria de veure com un tot d'entorn, sobre les parets, sobre les façanes arquitectòniques, en les portes i en els sostres; en una paraula, l'ideal seria portar la seua plàstica creativa a la realitat mateixa del seu ofici com a «pintor de brocha gorda». Clar que per a això faria falta un canvi de mentalitat col·lectiva que sapigués apreciar aquest valor d'un art decoratiu, funcional i útil, a la vegada que suggestiu per a la contemplació i el fruïment.

La tercera constant, finalment, que assenyalaríem, seria, doncs, aquesta vocació muralista i popular que ha excel·lit sempre l'obra de Fabà.

Donem una ullada a l'exposició i podrem acabar percebent un element rotund en Albert Fabà: l'honradesa artística. En la seua obra tot és evident.

Res no amaga, ni procediments, ni significats, ni fallences. La seua transparència és terminant.

19 de juny

Presentació, a càrrec de l'autor Jaume Vidal Alcover, de l'obra *Síntesi d'història de la literatura catalana*.

20 de juny

Participació al III Congrés de Professionals de la Difusió del Llibre, a Cervera, convocat per l'Associació Catalana de Professionals de la Difusió del llibre, fins al 22 de juny.

23 de juny

Exposició commemorativa del Casal Tarragoní, fins al 28 de juny.

30 de juny

Inauguració d'una exposició de treballs del Taller de l'Abat, fins al 12 de juliol.

8 de juliol

Assemblea del Gremi de Llibreters de les Comarques Meridionals de Catalunya.

14 de juliol

Inauguració d'una exposició fotogràfica de Roberto Aguilar, organitzada per l'Agrupació fotogràfica de Tarragona, dins les III Jornades Internacionals de Dansa de Tarragona, fins al 24 de juliol.

20 de setembre

Venda d'entrades per a un concert de Georges Moustaki a Vilaplana.

Una col·laboració amb la promoció d'activitats culturals en pobles de la comarca, consistia en el repartiment de propaganda i, sovint, amb la venda d'entrades. Si els organitzadors eren d'allò més bigarrat, l'entusiasme juvenil i el voluntarisme n'eren sempre una constant. En aquest cas, un autoanomenat *Col·lectiu Llibertari de Vilaplana*, va aconseguir muntar un espectacle amb concurrència multitudinària en un auditori improvisat a «l'hort de Cal Savall» situat a les afores del poble, amb la participació de

Georges Moustaki. No va ésser l'única activitat exitosa dels joves organitzadors, els quals en d'altres ocasions van portar altres artistes com Paco Ibáñez i els xilens exiliats del grup *Quilapayun*.

7 de novembre

Assemblea del Bloc Feminista de Tarragona.

8 de novembre

Inauguració d'una exposició de material de les joventuts del PSUC, fins al 17 de novembre.

14 de novembre

Reunió del Front d'Alliberament Gai de Catalunya.

Les trobades que ja anys enrere havien tingut a la llibreria els components de l'anomenat *Grup Lila-Rosa* de Tarragona, que tenia com a portantveu principal Josep Maria Salvadó i Urpí, els van portar a fer un nou pas endavant en aquest acte, en acordar integrar-se al *Front d'Alliberament Gai de Catalunya* que estava impulsant Jordi Petit, que hi era present.

La reunió, anunciada mitjançant fulls volants, de caràcter públic i oberta, pressuposava una determinació de coratge increïble dels promotors en el context tarragoní del moment, malgrat els nous aires que la transició democràtica oferia al país.

15 de novembre

Taula rodona sobre el català a l'escola, amb Marta Mata i Felip Lorda.

18 de novembre

Inauguració d'una exposició d'escultures dels artistes Marco Gascón i Josepmaria, fins a l'1 de desembre.

21 de novembre

Conferència d'Andreu Mayayo, presentació del llibre *Crisis, juventud y eurocomunismo*, de Josep M. Riera.

28 de novembre

Recitació de poesia «Poemes encara», a càrrec de Núria Candela, amb acompanyament de guitarra de Josep M. Pladevall, dins el Pla d'Acció Cultural de l'Associació del Personal de la Caixa.

La col·laboració amb l'Associació del Personal de la Caixa i, en especial, amb Joan Martí i Fèlix Adserias, que n'eren els motors a Tarragona, va tenir uns anys de durada, fins que, segurament, el pes creixent de l'obra de la Fundació La Caixa va absorbir o, si més no, tapar, una feina que tenia força criteri i una aportació econòmica assegurada.

4 de desembre

Presentació del llibre *Música de Catalunya*, a càrrec dels autors Oriol Martorell i Pilarín Bayés.

5 de desembre

Conferència i recitació de poesia, a càrrec de Montserrat Abelló, Mari Chordà i Rosa Fabregat, presentació de l'obra editorial de La Sal Edicions de les Dones.

6 de desembre

Presentació, a càrrec de Ramon Pinyol, de l'obra editorial de Llibres del Mall.

12 de desembre

Adhesió de la Llibreria de la Rambla a la campanya «Volem la Ràdio i la Televisió catalanes... ara!».

III. BIBLIOGRAFIA

La llibreria de la Rambla el 23 d'abril de 1977.

Foto: Chinchilla. Fons Llibreria de la Rambla. Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona.

- AADD: *Lluís Arola Sanromà 1925-1979*. Tarragona: Museu d'Art Modern, 2002.
- [ARITZETA *Llibreries Tgna*] ARITZETA, Margarida: «Les llibreries de Tarragona» a *Serra d'Or*, núm. 477, setembre de 1999, p. 28.
- [ARTÍS *Sempronio Luz de libros*] ARTÍS, Avel·lí, *Sempronio*: «Luz de libros» a *Tele/eX-pres*, 17 de desembre de 1968, p. 21.
- [BAIXERAS E. *Lluís Arola*] BAIXERAS SASTRE, Enric. «Apunts per a la biografia d'un artista rebel», dins AADD. *Lluís Arola Sanromà 1925-1979*. Tarragona: Museu d'Art Modern, 2002, p. 23-50.
- [BAIXERAS E. *Saumells*] BAIXERAS SASTRE,, Enric: *Lluís Maria Saumells 1915-1999*. Tarragona: Museu d'Art Modern, 2007.
- [BAIXERAS J. A. *Carnet tarragoní*] BAIXERAS SASTRE, Josep Antoni: *Carnet tarragoní 1963-1975*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1983.
- [BAIXERAS J. A. *Fulls calendari*] BAIXERAS SASTRE, Josep Antoni: *Fulls de calendari*. Reus: Fundació Recasens, 2003.
- [BAIXERAS/ROSÉS *Grup Tarragona*] BAIXERAS, Enric; ROSÉS, Assumpta: *El Grup de Tarragona 1970-1972*. Tarragona: Catalunya Caixa, 2011.
- [BLADÉ *Viure Tarragona 1967-1969*] BLADÉ I DESUMVILA, Artur: *Viure a Tarragona (Fulls d'un dietari, 1967-1969)*. Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses, 1984.
- [BLADÉ *Viure Tarragona 1970-1971*] BLADÉ I DESUMVILA, Artur. *Viure a Tarragona (Fulls d'un dietari, 1970-1971)*. Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses, 1986.
- [BLADÉ *Viure Tarragona 1972-1974*] BLADÉ I DESUMVILA, Artur. *Viure a Tarragona (Fulls d'un dietari, 1972-1974)*. Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses, 1989.
- [BLADÉ *Viure Tarragona 1975-1976*] BLADÉ I DESUMVILA, Artur: *Viure a Tarragona (Fulls d'un dietari, 1975-1976)*. Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses, 1991.
- [DUCH/FERRÉ *Dones Tarragona*] DUCH PLANA, Montserrat; FERRÉ BALDRICH, Meritxell: *De súbdites a ciutadanes. Dones a Tarragona, 1939-1982*. Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2009.
- [FERRER *Història Tarragona*] FERRER BOSCH, Maria Antònia: *Història de Tarragona. Una ciutat mediterrània*. Tarragona: Arola Editors, 2006.
- [FIGUERES *Moviment cultural*] FIGUERES, Josep M.: «El moviment cultural no ha d'acabar a Barcelona. La Llibreria de la Rambla, de Tarragona, un exemple d'inquietud i de dinamisme» a *Mundo Diario*, 30 de juliol de 1974.

- [GIRALT-MIRACLE *Tarragona*] GIRALT-MIRACLE, Daniel: «Tarragona» a *Destino*, 26 d'octubre de 1970.
- [Guigui] AADD: *Vidal de Blas Guigui grafista*. Tarragona, 2009.
- [HERAS *Opos. franquismo*] HERAS CABALLERO, Pedro A.: *La oposición al franquismo en las comarcas de Tarragona (1939-1977)*. Tarragona: Edicions el Mèdol, 1991.
- Història de la Delegació d'Òmnium Cultural del Tarragonès*. Tarragona: Òmnium Cultural, 1996
- [*Homenatge Vidal*] AADD: *Homenatge a Jaume Vidal Alcover*. Barcelona: Columna, 1992.
- La Llibreria de la Rambla (1968-1980)*. Tarragona: Quaderns de l'Arxiu, Ajuntament de Tarragona, 2008.
- MALGRAT ESCARP, Lurdes: «Josep A. Baixeras: la narrativa del refinament», dins Josep A. BAIXERAS SASTRE: *Obra Completa 1 Narrativa breu*. Valls: Cossetània Edicions, 2011, p. 25-26.
- MANENT SEGIMON, Albert: «Pròleg», dins Artur BLADÉ I DESUMVILA: *Viure a Tarragona (Fulls d'un dietari 1975-1976)*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1991, p. 7.
- [MARRUGAT *Balcó*] MARRUGAT CUYÀS, Ramon: *Intervenció en l'acte de lliurament a la Llibreria de la Rambla del Premi El Balcó – Tarragoní de l'Any 2008*. Mecanoscrit, 21 de setembre de 2008.
- MARRUGAT CUYÀS, Ramon: *Dietari personal*. Recull d'anotacions manuscrites. Anys 1968-1980.
- MARRUGAT CUYÀS, Ramon: «Viure a Tarragona, el dietari tarragoní d'Artur Bladé i Desumvila», dins AADD: *Artur Bladé i Desumvila: escriptor de l'Ebre català, cronista de l'exili*. Tarragona, Arola Editors, 2008, p. 102-103.
- [PALAU *introd. Fulls Calendari*] PALAU, Montserrat: «Fulls de Calendari: una veu possible en època de canvis», introducció a Josep A. BAIXERAS: *Fulls de Calendari*. Reus: Fundació d'Estudis Socials i Nacionals Josep Recasens i Mercadé, 2003, p. 13.
- [*Pax 40 anys*] AADD: *Pax 40 anys 1963-2004*. Tarragona: Arola Editors, 2004.
- PIQUÉ PADRÓ, Jordi; VIRGILI BERTRAN, M. Elena. *Tarragona 1950-2000. Itinerari visual*. Valls: Cossetània Edicions, 2003.
- [RECASENS GEC *Tarragona*] RECASENS I COMES, Josep Maria: «Tarragona», entrada de la *Gran Enciclopèdia Catalana*.
- ROSSELLÓ, Josep Maria: *7 articles i un gat del «Tapís de Tarragona» de Joan Miró i Josep Royo*. Tarragona: Bibliòfils de Tarragona, 2009.

- [ROVIRA *Club de Joves*] ROVIRA I GÓMEZ, Salvador J.: *El Club de Joves (1965-1976). El ressorgiment de la cultura catalana i catalanista a Tarragona*. Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2010.
- [SALCEDO *L'art segle XX*] SALCEDO MILIANI, Antonio: *L'art del segle XX a les comarques de Tarragona*. Tarragona: Arola Editors, 2001.
- [SAMPER *Ramon Comas*] SAMPER PRUNERA, Emili (2003). *Ramon Comas i Maduell: vida i obra d'un poeta*. Tarragona: Edicions El Mèdol / Ajuntament de Tarragona.
- TODA I BONET, Agnès: «Panoràmica. Resistència cultural antifranquista de Tarragona». Dins AADD *La postguerra literària a Tarragona*. Tarragona: Arola Editors, 2007, p. 197-244.
- [VALLS *Guía secreta*] VALLS, Josep-Francesc: *Guía secreta de Tarragona*. Madrid: Sedmay Ediciones, 1980.
- [VALLS *Melic cultural*] VALLS, Josep-Francesc: «La Llibreria de la Rambla fa deu anys: Melic cultural de Tarragona» a *Mestral*, núm. 13, 8 de desembre de 1978, p. 23.
- [XIRINACS «El 99»] XIRINACS, Olga, «El 99» a *Mestral*, núm. 13, 8 de desembre de 1978, p. 24.

IV. ÍNDEX ONOMÀSTIC

Parada de llibres amb motiu de la diada de sant Jordi, 26 d'abril de 1973.

Foto: Chinchilla. Fons Llibreria de la Rambla. Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona.

Per tal de facilitar la consulta, s'ha aplegat la següent onomàstica per ordre alfabètic.

a) En cursiva: entitats, associacions, mitjans de comunicació i pseudònims i renoms.

b) En rodona: la resta de noms personals.

A continuació de cada nom, s'hi especifica la part del text on es pot trobar, començant pel Pròleg, i seguint per la Introducció, amb expressió numerada dels apartats; a continuació s'hi ha anotat les dates segons que consten en la Cronologia d'activitats.

Finalment, entre claudàtors, les pàgines corresponents.

Abad, Francesc: 1/8/1970; 5/9/1970; 8/2/1972; 17/11/1973; 24/11/1973. [p. 77, 80, 131, 165, 168]

Abelló, Montserrat: Introducció 3.2; 5/12/1980. [p. 25, 296]

Abelló i Virgili, Josep-Enric: 28/11/1970. [p. 101]

Acció Catalana Republicana: Pròleg; 8/10/1970. [p. 8, 84]

Acosta, José Luís: 17/6/1970; 5/9/1970; 19/11/1970. [p. 73, 81, 100]

Adserias, Fèlix: 28/11/1980. [p. 294]

Agell, Roser: 8/2/1972. [p. 131]

Agermanament: Introducció 4.1; 13/2/1976. [p. 29, 239]

Agrupació Dramàtica del Club de Joves: 14/3/1971. [p. 117]

Agrupació Fotogràfica de Tarragona: 15/5/1979; 26/5/1979; 14/7/1980. [p. 284, 294]

Agrupació Excursionista Ginesta: Introducció 2.1. [p. 18]

Agrupament Escolta Mare de Déu del Claustre: 28/4/1970. [p. 70]

Agrupament Escolta Robert d'Aguiló: 20/4/1970; 28/4/1970; 28/8/1970; 22/9/1970; 29/11/1970; 12/12/1970. [p. 68, 70, 78]

Aguadé, Carme: 20/8/1971. [p. 124, 125]

Aguadé, Jordi: 19/5/1971. [p. 120]

Aguadé i Bruix, Enric: 5/9/1979. [p. 287]

Aguader i Miró, Jaume: 22/1/1977. [p. 255]

Aguilar, Roberto: 14/7/1980. [p. 294]

Aguilar, Sergi: Introducció 3.3; 5/9/1970. [p. 26, 79, 80]

Aguirre, Juan Antonio: 30/4/1977. [p. 259]

Agulló, A: 8/2/1972. [p. 131]

Agustí, Antoni: 13/12/1972. [p. 156]

Aigé Pascual, Antoni: 7/12/1972. [p. 154]

- Ainaud de Lasarte, Manuel: 15/3/1974. [p. 191]
- Ajuntament de Tarragona*: Introducció 5.2; 12/2/1974; 20/4/1976. [p. 23, 36, 41, 44, 47, 88, 175, 208]
- Ajuntament de Vila-seca i Salou: 3/9/1970. [p. 81]
- Alasà, Antoni, *Maximo Burxa*: 14/12/1968. [p. 46]
- Alavedra, Joan: 8/10/1970; 5/11/1970. [p. 84, 92]
- Alba, Emili: 18/3/1970; 24/10/1970; 12/3/1971; 18/11/1974; 22/11/1974; 5/4/1975; 13/11/1975. [p. 65, 66, 89, 113, 211, 220, 234]
- Alba, Víctor: 13/2/1976. [p. 212, 240]
- Albanell, Pep: 13/12/1972. [p. 160]
- Albert-Pujolar i Soler, A d': 19/1/1979. [p. 278]
- Albertí i Gubern, Santiago: 16/10/1970. [p. 84]
- Albó, Núria: 20/2/1971. [p. 111]
- Alcañiz, Ismael, *Lludrigues*: 14/6/1975; 21/2/1976. [p. 226, 227]
- Alcañiz, Muntsa: 19/6/1972. [p. 144]
- Alcover, Joan: 24/5/1974. [p. 206]
- Alegret i Tondo, Josep Maria: 12/12/1970. [p. 106]
- Alekseiev, Mikhail: 23/1/1980. [p. 290]
- Aleixandre, Vicente; 7/11/1970. [p. 95]
- Aleman, Arnau: 24/11/1971. [p. 128]
- Alfaro, Andreu: Introducció 3.3, 5.1; 12/2/1974; 16/2/1974. [p. 26, 34, 175–177, 189]
- Alfaro (comissari de policia): 11/7/1975. [p. 229]
- Aliu, Joan: 29/1/1980. [p. 290]
- Aloguín i Pallach, Ramon: 22/11/1978. [p. 272]
- Alomà Sanabras, Josep: 27/1/1978; 22/6/1978. [p. 263, 269]
- Alós, Concha: 24/10/1970. [p. 89]
- Altaió, Vicenç: 17/5/1974. [p. 202]
- Altés, Àlvar: 3/5/1979. [p. 283]
- Altisent, Agustí: 17/4/1978. [p. 266]
- Alvarés, *de Gandesa*: 13/12/1972. [p. 157]
- Álvarez, Jo Luis: 1/6/1974. [p. 209]
- Amics de la UNESCO*: Introducció 4.1; 23/11/1973. [p. 29, 167]
- Amigó, Leandre: 13/12/1972. [p. 160]

- Amigó i Anglès, Ramon: 14/11/1969; 28/8/1970. [p. 57, 79]
- Amnesty International*: Introducció 4.1; 22/10/1977; 25/10/1977; 26/10/1977. [p. 29, 261]
- Amorós, Rosa: 10/5/1969; 30/4/1971. [p. 56, 120]
- Amorós i Pla, Joan: 24/4/1976. [p. 243]
- Amorós Solà, Xavier: Introducció 2.3; 14/12/1968; 14/11/1969; 28/8/1970; 22/9/1970; 6/2/1971; 14/3/1971; 12/5/1977. [p. 110, 115, 259]
- Andreu, Wenceslau: 12/2/1974. [p. 178]
- Andreu i Abelló, Antoni: 14/11/1969. [p. 57, 116]
- Andreu i Abelló, Carles: 14/3/1971. [p. 116]
- Andreu i Abelló, Josep: 14/11/1969; 14/3/1971, 8/9/1976. [p. 57, 116, 249]
- Anglès i Pàmies, Higiní: 17/6/1970; 13/2/1974. [p. 73, 180]
- Anguera i Nolla, Pere: 11/3/1972; 19/6/1972; 13/12/1972, 23/3/1974; 11/5/1974; 24/5/1974; 7/12/1978; 20/4/1979; 6/6/1979. [p. 138, 145, 160, 193, 194, 200, 206, 275, 281, 282, 285]
- Antheil, Georges: 7/11/1970. [p. 96]
- Aplec de Paret Delgada*: 22/9/1970. [p. 82]
- Aragó, Ignasi: 28/8/1970. [p. 79]
- Aragonès, Joan: 27/1/1970. [p. 63]
- Aramon i Serra, Ramon: Introducció 5.1; 26/6/1972. [p. 34, 145]
- Arbeloa, Víctor M.: 6/2/1969. [p. 51]
- Arderiu, Clementina: 13/12/1972. [p. 160]
- Areán, Carlos: 1/4/1972. [p. 139, 141]
- Arévalo, Elisa: 19/6/1972. [p. 144]
- Argenté, Joan: 20/2/1971. [p. 110, 111, 112]
- Argimon, Daniel: 1/3/1975. [p. 216]
- Arias Navarro, Carlos: 3/2/1976. [p. 238]
- Arimany, Miquel: 14/3/1971. [p. 115]
- Aritzeta, Margarida: Introducció 4.1; 29/4/1975. [p. 27, 222]
- Armengol, Rafael: Introducció 3.3; 12/2/1974; 1/3/1975. [p. 26, 177, 217]
- Arnal, Montserrat: 19/6/1972; 29/11/1972. [p. 144, 152]
- Arnal i Verderol, Antoni: 28/4/1970. [p. 70]
- Arola i Ferrer, Lluís: 19/6/1972. [p. 144]
- Arola i Ferrer, Raimon: 19/6/1972. [p. 144]

- Arola i Sanromà, Lluís *Sito*: 19/1/1969; 15/3/1969; 28/4/1970; 24/10/1970; 7/7/1971; 19/6/1972; 10/11/1978. [p. 50, 52, 70, 89, 124, 144, 272]
- Arranz Bravo, Eduard: Introducció 3.3; 29/7/1970; 8/2/1972; 4/5/1974; 11/5/1974; 25/5/1974. [p. 26, 76, 131, 198, 200, 207]
- Arriba y Castro, Cardenal Benjamín de: 22/9/1970. [p. 82]
- Arrufat, Mn. Eduard: 28/4/1970. [p. 70]
- Artaud, Antonin: 29/9/1972. [p. 149]
- Artigas Riambau, Josep L.: 1/7/1970. [p. 74]
- Artigau, Francesc: Introducció 3.3; 29/7/1970; 5/9/1970; 10/12/1970; 8/2/1972; 1/3/1975. [p. 26, 76, 81, 104, 131, 216]
- Artís, Avel·lí, *Sempronio*: 14/12/1968; 26/5/1970. [p. 45, 46, 72]
- Artís-Gener, Avel·lí, *Tísner*: 13/12/1972; 31/5/1979. [p. 160, 284]
- Arumí Delgar, Joan: 2/3/1974. [p. 191]
- Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus: 9/2/1979. [p. 279]
- Assemblea d'Artistes Plàstics de Tarragona*: 18/3/1970; 24/3/1970. [p. 67]
- Assemblea de Catalunya*: Pròleg; Introducció 4.1, 5.1; 18/3/1970; 13/3/1971; 3/6/1973; 28/10/1973; 24/11/1973; 5/4/1975; 11/7/1975; 27/9/1975; 23/1/1976; 20/4/1976; 8/2/1977; 20/4/1977; 26/7/1977. [p. 10, 27, 28, 35, 67, 114, 164, 165, 168, 220, 229, 230, 236, 242, 255, 256, 259, 261, 265]
- Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*: 14/11/1969. [p. 57]
- Assemblea Permanent d'Intel·lectuals de Catalunya*: 12/12/1970; 22/1/1977. [p. 106, 255]
- Assemblea Permanent d'Intel·lectuals de Catalunya (Camp de Tarragona)*: 22/1/1977. [p. 255]
- Assens, Josep: 25/5/1970; 28/8/1970; 31/8/1970; 14/3/1971; 29/4/1975. [p. 72, 79, 116, 222]
- Associació «Amas de casa»*: 3/12/1974; 10/2/1977; 25/2/1977. [p. 291]
- Associació Catalana de la Dona*: 8/3/1980. [p. 291]
- Associació Catalana de Professionals de la Difusió del Llibre*: Introducció 4.4. 17/6/1979; 20/6/1980. [p. 32, 267, 285, 294]
- Associació de Personal de la Caixa*: 1/3/1975; 4/3/1975; 5/3/1975; 5/11/1975; 6/11/1975; 12/11/1975; 13/11/1975; 28/11/1980. [p. 216–218, 233, 296]
- Associació de Pessebristes de Tarragona*: Introducció 4.1; 15/12/1969. [p. 59]
- Associació de Professionals Llibreters*: v. *Associació Catalana de Professionals de la Difusió del Llibre*.

- Associació d'Espectadors de Teatre de Tarragona*: Introducció 4.1, 5.1; 15/11/1969; 21/10/1970; 25/11/1970; 13/3/1971; 19/6/1972; 3/7/1972; 29/11/1972; 27/2/1973; 24/3/1973. [p. 27, 28, 35, 58, 87, 101, 114, 144, 145, 152, 161, 163]
- Associació d'Exalumnes de La Salle*: Introducció 4.1; 16/9/1970; 12/2/1974; 16/2/1974. [p. 30, 82, 175, 190]
- Ateneo Tarraconense de la Clase Obrera*: Introducció 2.1. [p. 18]
- Ateneu de Tarragona*: Introducció 2.1. [p. 18]
- Aula de Teatre de la Institució Montserrat*: 12/1/1969. [p. 50]
- Avui*: Pròleg; Introducció 4.3; 20/5/1974; 27/9/1974; 10/4/1975; 27/5/1975; 10/4/1976; 23/4/1976; 24/4/1976. [p. 7, 11, 32, 204, 205, 211, 221, 224, 242, 243]
- Aymerich i Puig, Pilar: 3/5/1979. [p. 283]
- Bada-Badoc, Grup*: 23/4/1976. [p. 242]
- Badell, Joan de la Creu: 4/3/1972. [p. 135]
- Badia i Margarit, Josep-Ramon: 2/7/1972. [p. 147]
- Bagunyà Golobart, Josep: 2/3/1974. [p. 191]
- Bahà'i, Comunitat*: 5/12/1970; 18/1/1975. [p. 103, 213]
- Baixauli i Morales, Eduardo: 6/5/1970; 17/6/1970; 5/9/1970. [p. 71, 73, 83]
- Baixeras i Sastre, Enric: Introducció 2.2; 19/1/1969; 22/3/1969; 10/5/1969; 25/4/1970; 6/5/1970; 18/3/1970; 28/8/1970; 20/10/1970; 24/10/1970; 29/10/1970; 14/11/1970; 28/11/1970; 8/12/1970; 9/12/1970; 12/12/1970; 9/1/1971; 6/2/1971; 14/3/1971; 16/10/1971; 19/6/1972; 4/12/1973; 11/2/1974; 14/2/1974; 19/5/1974; 15/3/1975; 20/9/1975; 13/11/1975; 4/5/1976; 20/3/1977; 7/12/1978. [p. 19, 20, 54, 56, 57, 66, 67, 69, 71, 78, 86, 89, 90, 98, 99, 101, 103, 105, 108, 110, 116, 120, 127, 144, 169, 174, 182, 203, 219, 230, 234, 242, 245, 258, 265, 276]
- Baixeras i Sastre, Josep A.: Pròleg; Introducció 2.2; (I – 3.2); (I – 4.2); 14/12/1968; 19/2/1969; 14/11/1969; 15/11/1969; 29/4/1970; 28/8/1970; 14/10/1970; 20/10/1970; 24/10/1970; 29/10/1970; 5/11/1970; 7/11/1970; 13/11/1970; 14/11/1970; 8/12/1970; 9/12/1970; 12/12/1970; 27/1/1971; 6/2/1971; 10/2/1971; 20/2/1971; 13/3/1971; 14/3/1971; 24/4/1971; 21/6/1971; 13/10/1971; 1/12/1971; 12/2/1972; 6/3/1972; 11/3/1972; 7/6/1972; 14/6/1972; 26/6/1972; 3/7/1972; 13/12/1972; 4/6/1973; 28/10/1973; 23/11/1973; 4/12/1973; 12/2/1974; 13/2/1974; 14/2/1974; 16/2/1974; 21/3/1974; 23/4/1974; 4/5/1974; 11/5/1974; 14/5/1974; 19/5/1974; 20/5/1974; 24/5/1974; 25/1/1975; 5/3/1975; 29/4/1975; 7/6/1975; 27/1/1976; 3/2/1976; 20/4/1976; 28/4/1976; 26/9/1977; 23/1/1978; 7/2/1978; 17/4/1978; 7/12/1978; 15/12/1978. [p. 7, 11, 19, 25, 31, 41–45, 47, 48, 50, 51, 57, 58, 71, 78, 84, 86, 89, 90, 92, 96, 99, 103–106,

109, 110, 112–114, 116, 122, 126, 127, 129, 133, 136, 137, 142, 143, 146, 147, 154, 156, 157, 159, 163–165, 167, 169, 176, 178, 180, 182, 189, 193, 197–200, 202–204, 206, 213, 217, 222, 225, 237, 238, 242, 244, 261, 263, 266, 273, 274, 276, 277]

Balaguer, Víctor: 23/3/1974. [p. 194]

Balaguer Bisquert, Vicent: 14/2/1974. [p. 131, 182, 183]

Balanyà Crespo, Josep Maria: 6/7/1970. [p. 75]

Balcells i Vila, Salvador: 5/9/1979. [p. 287]

Ballester: 8/2/1972. [p. 131]

Ballester, Rafael: 16/7/1975. [p. 230]

Ballester i Canals, Joan: 14/12/1968; 27/1/1971; 14/3/1971. [p. 46, 109, 116]

Barba i Fàbregas, Teresa: 12/12/1970. [p. 104]

Barceló, Xesc: 11/3/1974; 14/8/1974; 4/10/1975. [p. 191, 210, 231, 232]

Bardina, Joan: 15/3/1974. [p. 191]

Bargalló Valls, Josep: 20/4/1979. [p. 282]

Bargalló Bargo, Teresa: 27/1/1977. [p. 255]

Barrachina, Jaume: 15/11/1975. [p. 233]

Barrera i Costa, Heribert: 14/3/1971. [p. 116]

Barrera i Maresma, Martí: 14/3/1971. [p. 116]

Bartolí i Balanyà, Guillem: 18/5/1976. [p. 247]

Bartolozzi, Rafael: Introducció 3.3; 8/2/1972; 4/5/1974; 11/5/1974; 25/5/1974. [p. 26, 131, 198, 200, 207]

Bartra, Agustí: 3/11/1970. [p. 91]

Bas, Gabriel: 19/2/1969; 20/10/1970; 24/10/1970. [p. 51, 86, 89]

Bas, Salvador del: 1/4/1972. [p. 139, 140]

Bassegoda, Bonaventura: 12/11/1975. [p. 233]

Bassó, Frederic: 5/3/1969. [p. 52]

Bastos Mora, Felipe: 20/10/1973. [p. 165]

Batet i Pons, Teresa: 8/2/1977. [p. 256]

Batiste, Jaume: 12/1/1969; 20/1/1974. [p. 50, 172]

Batiste, Jordi: Introducció 5.1. [p. 34]

Batlle Hugué, Mossèn Pere: 22/6/1978. [p. 269]

Batllori, Miquel; 14/11/1969. [p. 57]

Battestini i Galup, Rafael: 22/1/1977. [p. 255]

- Bauçà, Miquel: 1/12/1973. [p. 169]
- Bayés, Pilarín: 4/12/1980. [p. 296]
- Bayó Roca, Josep: 5/12/1970. [p. 103]
- Beckett, Samuel: 14/3/1971. [p. 117]
- Beethoven, Ludwig van: 18/3/1977. [p. 258]
- Bella i Ventosa, Josepa: 28/4/1970. [p. 70]
- Benach, Joan Anton: 20/2/1971. [p. 111]
- Benelbas, Lleó: 2/7/1977. [p. 260]
- Benito, Jordi: 17/11/1973. [p. 165]
- Benito de Lucas, Joaquín: 10/4/1973. [p. 164]
- Beotas, Teresa: 23/10/1970. [p. 88]
- Bergós, Antoni: 14/11/1969. [p. 57, 58]
- Bertomeu, Francesc: 5/4/1975. [p. 220]
- Bertrana, Aurora: Introducció 3.2; 25/3/1972; 13/12/1972. [p. 25, 139, 160]
- Bestiari, Cooperativa de Llibreters*: 5/9/1979; 12/2/1980; 23/5/1980. [p. 32, 237, 290, 292]
- Bladé i Desumvila, Artur: Introducció 1, 3.2; 21/11/1968; 14/12/1968; 19/2/1969; 23/4/1969; 14/11/1969; 28/2/1970; 13/6/1970; 31/8/1970; 15/10/1970; 24/10/1970; 7/11/1970; 14/11/1970; 28/11/1970; 14/3/1971; 24/4/1971; 3/4/1972; 2/7/1972; 3/7/1972; 10/7/1972; 7/12/1972; 13/12/1972; 4/12/1973; 12/2/1974; 13/2/1974; 14/2/1974; 15/2/1974; 16/2/1974; 15/3/1974; 23/3/1974; 23/4/1974; 11/5/1974; 20/5/1974; 24/5/1974; 26/5/1974; 18/11/1974; 4/3/1975; 13/11/1975; 27/1/1976; 10/2/1976; 13/2/1976; 23/4/1974; 28/4/1976; 30/11/1976; 20/3/1978; 7/12/1979. [p. 16, 25, 42, 44, 46, 51, 56, 57, 64, 73, 79, 84, 88, 97, 98, 101, 103, 115, 116, 120, 141, 147, 148, 153, 155, 157, 169, 176–178, 180, 182, 184, 186, 187, 189, 191, 193, 194, 196, 200, 204–206, 208, 211, 233, 236, 238, 239, 243, 244, 253, 289]
- Blanch i Canyelles, Fontxo: 8/9/1976; 7/12/1979. [p. 149, 289]
- Blasco, Lluís: 12/2/1974; 16/2/1974. [p. 177, 178, 179, 188]
- Blay, Maite: 8/2/1977. [p. 256]
- Blay, Miquel: 13/11/1975. [p. 233]
- Bloc Feminista de Tarragona*: Introducció 4.1, 4.1, 5.1; 8/2/1977; 17/2/1977; 5/3/1977; 21/11/1979; 8/3/1980; 7/11/1980. [p. 288, 291, 295]
- Boadella, Albert: 19/6/1972. [p. 144]
- Bofarull *Bufa*: 23/4/1976. [p. 243]

- Bofill, Fidel: 19/1/1979. [p. 278]
- Bohigues, Oriol: Introducció 3.3; 13/12/1970; 2/12/1972; 5/11/1976. [p. 26, 106, 152, 249]
- Bohigues i Balaguer, Pere: 26/6/1972. [p. 145]
- Boix, Manuel: Introducció 3.3; 12/2/1974. [p. 26,177]
- Boix, Esther: 24/10/1970; 8/2/1972; 1/3/1975. [p. 89, 131, 217]
- Boix-Selva, Josep Maria: 26/6/1972. [p. 145]
- Bonel Martínez, Vicente: 29/11/1972. [p. 152]
- Bonet, Blai: 7/11/1970; 13/12/1972; 20/1/1973; 24/5/1974. [p. 95, 160, 161, 206]
- Bonet, Maria del Mar: 14/8/1974. [p. 210]
- Bonnefoy, Yves: 7/11/1970. [p. 94]
- Borges, Jorge Luis: 17/10/1970. [p. 85]
- Borja, Jordi: 9/11/1976. [p. 250]
- Borràs, Maria Lluïsa: 8/12/1970; 9/12/1970; 12/12/1970; 20/8/1971. [p. 103–106, 124]
- Borrell i Marcó, Anton: 15/9/1978. [p. 270]
- Bosch de Ferrer, Josepa: 8/12/1970; 7/12/1972; 13/12/1973; 4/12/1973; 14/2/1974. [p.153, 159, 170, 182]
- Bozalongo, Antonio: 13/12/1972. [p. 159]
- Bradbury, Ray: 17/10/1970. [p. 85]
- Braña i Pedrol, Edmon: Introducció 2.2. [p. 19]
- Bréton, André: 7/11/1970. [p. 94]
- Bricall, Josep M.: Introducció 4.2, 5.1; 3/7/1970. [p. 30, 34, 75]
- Brossa, Joan: 12/12/1970; 13/12/1970; 11/3/1972; 15/2/1974. [p. 104–106, 137, 184, 246]
- Brotat, Joan: 8/2/1972. [p. 131]
- Bru Mons, Josep: 8/9/1976. [p. 249]
- Bru de Sala, Xavier: 13/12/1972; 25/5/1974. [p. 160, 207]
- Brull i Vinyoles, Joan: 13/11/1975. [p. 233]
- Bucci, Mario: 7/11/1970. [p. 94]
- Buñuel, Luis: 11/5/1974. [p. 200]
- Buqueras Bach, Josep Maria: 9/2/1979. [p. 299]
- Caballé, Lúdia: 3/3/1979. [p. 281]
- Caballero Bonald, José Manuel: 7/11/1970. [p. 95]

- Cabanilles, Joan B.: 13/2/1974. [p. 180]
- Cabestany, Joan-Ferran: 17/4/1978. [p. 266]
- Cabral de Melo, Joao: 7/11/1970. [p. 94]
- Cabré Roigé, Ricard: 26/9/1977. [p. 260]
- Cabrer, Guillem: 29/4/1975. [p. 222]
- Cadena i Catalan, Josep Maria: 20/4/1970. [p. 68]
- Cahner, Max: 26/6/1972. [p. 145]
- Cailloux, Roger: 17/10/1970. [p. 86]
- Caixa d'Estalvis Provincial de Tarragona*: 6/5/1970; 5/9/1970; 5/10/1970. [p. 71, 81, 83, 273]
- Calada, Grup La (Badalona)*: 20/1/1973. [p. 161]
- Calça, Francesc: 28/4/1976. [p. 244]
- Calders, Pere: 13/6/1970. [p. 73]
- Calleja i Xifré, Carles: 28/8/1970. [p. 78]
- Calonge, Gaspar: 6/5/1970. [p. 72]
- Calvet, Agustí, *Gaziel*: 4/12/1973. [p. 170]
- Calvet Costa, Felip: 13/12/1972. [p. 160]
- Calvo Arnaiz, José Antonio: 6/5/1970; 17/6/1970; 5/9/1970; 5/10/1970; 19/11/1970. [p. 71, 73, 81, 83, 100]
- Cambra de la Propietat Urbana*: Introducció 5.2. [p. 36]
- Caminal, Dolors: 1/6/1970; 16/10/1971; 5/4/1975; 6/3/1976. [p. 72, 127, 128, 220, 241, 242]
- Camino, Jaime: 13/12/1970. [p. 106]
- Candel, Francisco: 27/1/1978. [p. 278]
- Canet, Àngel: 29/11/1972. [p. 152]
- Candela i Vilana, Núria: 28/11/1980. [p. 295]
- Canigó: 27/4/1975. [p. 222]
- Canyellas i Balcells, Anton: 30/9/1975. [p. 231]
- Capdevila i Massana, Manuel: 27/2/1971; 12/3/1971. [p. 113]
- Capdevila i Font, Manuel: 5/10/1970. [p. 83]
- Capellà, Llorenç: 11/3/1974. [p. 191]
- Capmany, Aureli: 15/12/1978. [p. 277]
- Capmany i Farnés, Maria Aurèlia: Introducció 3.2, 5.1; 14/12/1968; 26/3/1969; 8/10/1970; 14/3/1971; 6/7/1971; 7/7/1971; 13/12/1972; 4/12/1973; 12/2/1974;

- 11/3/1974; 23/3/1974; 24/5/1974; 26/5/1974; 14/6/1975; 8/9/1976; 7/12/1978; 15/12/1978; 27/2/1979; 31/5/1979. [p. 25, 34, 45, 55, 84, 117, 123, 124, 160, 169, 170, 178, 191, 193, 194, 200, 208, 226, 249, 273, 274, 276, 277, 281, 284]
- Caraltó, Vicenç: 5/9/1970; 24/10/1970. [p. 89]
- Carbó, sra. de Lloret i Rossinyol, Pere: Pròleg. [p. 7]
- Carbó i Masllorens, Joaquim: 20/1/1974. [p. 172]
- Carbonell i de Ballester, Jordi: 28/10/1973; 8/2/1975. [p. 165, 215]
- Carbonell i Sebarroja, Jaume: 16/5/1975. [p. 225]
- Carcolé, Carles: 24/10/1970. [p. 89]
- Cardó, Carles: 9/2/1979. [p. 279]
- Cardona, Osvald: 14/3/1971; 13/12/1972. [p. 116, 160]
- Cardona Torrandell, Armand: 8/2/1972; 26/6/1976. [p. 131, 247, 248]
- Carné i Franco, Josep: 28/4/1976. [p. 244]
- Carner, Josep: 20/5/1978. [p. 268]
- Carnicer Vidal, Martí: 28/10/1973. [p. 165]
- Carod-Rovira, Josep-Lluís: Introducció 4.2; 22/9/1970; 28/10/1973; 29/4/1975; 15/12/1978; 19/1/1979; 7/12/1979. [p. 30, 82, 165, 222, 277, 278, 289]
- Carreté, Maria: 19/6/1972. [p. 144]
- Carreté, Ramon: 11/3/1972; 25/11/1972. [p. 139, 152]
- Cartes: 8/2/1972. [p. 131]
- Carulla i Canals, Lluís: 14/3/1971; 3/4/1972; 13/12/1972. [p. 115, 141, 155, 160]
- Casadevall i Albaigès, Josep: 13/11/1975. [p. 234]
- Casal Tarragoní*: Introducció 2.1, 4.1; 19/4/1969; 12/12/1970; 14/3/1973; 12/2/1974; 19/5/1974; 26/5/1974; 23/6/1980. [p. 18, 28, 30, 55, 105, 162, 175, 203, 208, 294]
- Casals, Joan: 22/12/1969; 25/11/1972; 5/4/1975. [p. 60, 152, 220]
- Casals, Pau: 8/10/1970; 5/11/1970; 23/11/1973; 20/5/1978; 9/2/1979. [p. 84, 92, 166, 268, 279]
- Casamitjana, Montserrat: 1/12/1973. [p. 168]
- Casanova i Cortès *Crossa*, Jaume: 20/2/1971; 18/5/1976. [p. 110, 247]
- Casanovas, Cinto: 15/11/1975. [p. 234]
- Casanovas, Jaume: 14/3/1971. [p. 116]
- Casanoves i Casals, Manuel: 25/10/1977. [p. 261]
- Casas, Àngel: 3/4/1975. [p. 220]
- Casas, Lluís: 10/2/1977. [p. 256]

- Casas, Ramon: 20/5/1978. [p. 268]
- Cases, Antoni: 19/1/1970. [p. 62]
- Casp, Xavier: 16/2/1974. [p. 190]
- Cassou, Jean: 7/11/1970. [p. 95]
- Castejon, Joan: 8/2/1972. [p.131]
- Castellet, Josep Maria: 7/12/1972; 13/12/1972. [p. 154–156, 158, 160]
- Castells Pla, Francesc: 26/5/1974. [p. 208]
- Castillejos, Andreu: 7/10/1972; 1/12/1973. [p. 150, 169]
- Castroviejo, José Maria: 22/2/1973. [p. 161]
- Català, Victor: 13/12/1972. [p. 160]
- Català Roca, Francesc: 7/11/1970. [p. 96]
- Català i Roca, Pere: 18/5/1976. [p. 247]
- Càtedra de Literatura i Cultura Catalanes*: 13/12/1972. [p. 155]
- Cavall Fort*: Introducció 2-1, 4.3; 12/1/1969, 19/1/1969, 2/2/1969; 9/2/1969, 29/10/1970; 3/2/1974; 3/11/1975. [p. 17, 32, 50, 51, 90, 172, 173, 233]
- Cazuela, Agrupació dramàtica la* (Alcoi): 7/7/1971. [p. 124]
- Cebrián, Josep: 22/12/1969. [p. 60]
- Cela, Camilo José: 7/11/1970; 15/2/1974. [p. 95, 184]
- Cendrós i Carbonell, Joan B.: 3/4/1972; 13/12/1972. [p. 141, 160]
- Centre de Lectura de Reus*: 14/11/1969; 17/5/1974. [p. 57, 58, 203]
- Centre Social de Torreforta*: Introducció 2.1, 3.1, 4.1; 27/4/1970; 30/9/1970; 14/10/1970; 12/12/1970. [p. 18, 25, 29, 69, 83, 84, 105]
- Cercle Artístic Sant Lluç*: 12/11/1976. [p. 251]
- Cerdà, Ildefons: 25/6/1977. [p. 260]
- Cesc*: v. Vila i Rufas, Francesc
- Chillida, Eduardo: 11/3/1972. [p. 139]
- Chirico, Giorgio de: 3/5/1975. [p. 222]
- Chordà, Mari: 5/12/1980. [p. 296]
- Cianetti, Franco: 7/11/1970. [p. 94]
- CICF Centre d'Influència Catòlica Femenina*: 20/2/1971. [p. 111]
- Cid i Grau, Juanjo: 12/12/1970. [p. 106]
- Cirici-Pellicer, Alexandre: Introducció 3.3; 5/2/1970; 28/2/1970; 8/10/1970; 5/11/1970; 7/11/1970; 12/12/1970; 13/12/1970; 11/3/1972; 20/5/1978. [p. 26, 63, 84, 92, 94, 104, 106, 139, 268]

- Cirlot, Juan Eduardo: 7/11/1970. [p. 94, 95]
Civit, Ramon: 6/2/1971; 23/4/1974. [p. 110, 197]
Claca, Grup de Teatre La: 14/8/1974. [p. 210]
Clarassó, Enric: 13/11/1975. [p. 233]
Claret i Serra, Lluís: 23/11/1973. [p. 166]
Clarís, Pau: 9/2/1979. [p. 279]
Clavé, Antoni: 1/3/1975. [p. 216]
Clementé Balaguer, Josep-Carles: 21/4/1977. [p. 259]
Climent, Eliseu: 26/6/1972; 12/2/1974. [p. 145, 176]
Climent, Josep: 13/2/1974. [p. 180]
Clos i Matheu, Joan: Introducció 5.1; 19/1/1979. [p. 33, 278]
Club de Joves: Introducció 2.1, 3.1, 4.1; 12/1/1969; 30/9/1970; 20/10/1970; 6/11/1970; 25/11/1970; 12/12/1970; 20/2/1971; 14/3/1971; 10/7/1972; 12/2/1974. [p. 18, 25, 28, 30, 50, 83, 87, 94, 101, 105, 113, 117, 148, 175]
Club Gimnàstic de Tarragona: 6/5/1970; 22/1/1972. [p. 72, 131]
Club Natació Tarraco: 11/7/1975. [p. 229]
Club Nàutic de Tarragona: Pròleg; 12/12/1970. [p. 8, 104, 105, 106]
CNS Central Nacional Sindicalista: Introducció 5.2. [p. 36]
CNT Confederació Nacional del Treball: Introducció 5.1; 24/10/1970; 22/6/1978 [p. 34, 88, 269]
Coca i Villalonga, Jordi: 19/1/1969; 3/2/1974. [p. 50, 173]
Codina, Joan Antoni: 7/7/1971; 19/6/1972; 3/7/1972; 14/8/1974. [p. 124, 144, 147, 210]
Codorniu, Daniel: 3/5/1975. [p. 222]
Codorniz, La: 17/8/1970. [p. 78]
Coll, A.: 8/2/1972. [p. 131]
Coll, Josep: 28/11/1978. [p. 212]
Coll, Mercè: 13/11/1975. [p. 233]
Colla dels Rabassons: 7/12/1978. [p. 275]
Colla Nova Xiquets de Sant Magí: Introducció 4.1. [p. 30]
Colla Vella dels Xiquets de Tarragona: Introducció 4.1. [p. 30]
Colla Xiquets de Tarragona: 18/5/1976. [p. 246]
Col·lectiu Lila-Rosa: Introducció 4.1, 5.1; 14/11/1980. [p. 27, 29, 35, 295]
Col·lectiu Llibertari de Vilaplana: 20/9/1980. [p. 294]

- Col·legi d'Advocats*: 17/10/1975; 3/11/1975; 18/3/1976/ 27/3/1976; 26/9/1977. [p. 232, 241, 242, 261]
- Col·legi d'Arquitectes*: Introducció 3.3; 8/1/1972; 22/1/1972; 29/1/1972; 5/2/1972; 18/2/1972; 19/2/1972; 4/3/1972; 30/10/1976; 5/11/1976; 10/11/1976; 12/11/1976; 19/11/1976; 26/11/1976; 26/11/1977. [p. 26, 106, 130, 134, 135, 249, 250, 251, 253, 261]
- Col·legi d'Enginyers Industrials*: 25/6/1977. [p. 260]
- Col·legi de Llicenciats*: 13/3/1971; 7/6/1975. [p. 114, 225, 226]
- Col·legi Sant Pau*: 28/11/1970. [p. 102]
- Col·legi Teresines*: 12/2/1974; 13/2/1974. [p. 102]
- Collet, Claude: 9/6/1971; 8/2/1972. [p. 122, 131]
- Collet, Ninon: 9/6/1971. [p. 122]
- Coll i Alentorn, Miquel: Introducció 4.2, 5.1. [p. 20, 73]
- Colom i Colom, Àngel: Introducció 4.2, 5.1; 26/10/1977. [p. 30, 34, 261]
- Colomer Pons, Jaume: 9/11/1976. [p. 250]
- Colomines i Puig, Joan: 8/9/1976. [p. 249]
- Comamala, Romà: 13/12/1972; 23/2/1976. [p. 160, 241]
- Comas, Francesc: 25/1/1975. [p. 214]
- Comediants, Grup Els*: 14/8/1974. [p. 210]
- Comes i Andreu, Teresa: 28/10/1973. [p. 165]
- Comes i Maduella, Ramon: Introducció 3.2, 4.1; 13/6/1970; 26/6/1970; 31/12/1971; 12/2/1972; 7/12/1978; 7/12/1979. [p. 25, 27, 72, 74, 129, 133, 134, 274, 276, 277, 288]
- Comes i Segura, Manuel: 7/12/1972. [p. 153]
- Comín, Alfonso Carlos: 13/6/1970. [p. 73]
- Comissariat Diocesà d'Escoltisme: 29/11/1970. [p. 102]
- Comissions Cíviques*: 13/3/1971; 3/6/1973; 11/7/1975. [p. 114, 164]
- Comissions Obreres (CCOO)*: Introducció 4.1, 5.1; 3/6/1973; 28/10/1973; 8/3/1980; 22/5/1980. [p. 27, 34, 164, 165, 229, 291, 292]
- Companyia de Jesús*: 26/6/1970. [p. 74]
- Companyans, Lluís: 17/5/1976; 30/10/1976; 30/11/1976; 9/2/1979. [p. 246, 249, 253, 279]
- Conesa i González, Àngel: 20/10/1970; 10/2/1971; 1/12/1971. [p. 87, 110, 129]

- Congrés de Cultura Catalana*: Introducció 2.2, 4.2; 17/10/1975; 3/2/1976; 18/3/1976; 27/3/1976; 16/3/1977; 30/3/1977; 26/9/1977. [p. 21, 31, 232, 238, 241, 242, 257, 259–261]
- Consolat del Brasil*: 12/1/1974. [p. 172]
- Convergència Democràtica de Catalunya (CDC)*: Introducció 5.1; 7/2/1978. [p. 35, 265]
- Convergència Socialista de Catalunya (CSC)*: Introducció 5.1; 11/9/1974. [p. 35, 211]
- Converses de Salou*: 19/2/1969; 28/8/1970; 3/9/1970; 30/9/1970. [p. 52, 78, 81, 83]
- Cooperativa Obrera Tarraconense*: Introducció 2.1, 4.1; 12/12/1970; 19/5/1974; 20/4/1975; 15/12/1978. [p. 18, 28, 30, 105, 203, 259, 277]
- Corbella, Domènec: 17/3/1973. [p. 162]
- Corbera, Jaume: 16/3/1977. [p. 257]
- Coral Boixerica*: 23/11/1973. [p. 166]
- Cor Al-leluia*: 23/11/1973; 25/9/1978. [p. 166, 271]
- Cor l'Àncora*: 19/5/1974. [p. 203]
- Cor-Orfeó del Vendrell*: 23/11/1973. [p. 166]
- Cormand, Josep M.: 13/12/1972. [p. 160]
- Corredor Matheos, Josep: Introducció 3.3; 19/5/1971; 8/2/1972; 11/6/1974. [p. 26, 120, 132, 209]
- Correo Catalán, El*: 6/5/1970. [p. 72]
- Couffon, Claude: 30/11/1974. [p. 212]
- Crehuet i Julià, Manuel: Introducció 2.2; 12/12/1970. [p.19, 106]
- Crehuet i Wennberg, Maria: 10/5/1969; 30/4/1971. [p. 56, 120]
- Crespo, Àngel: 7/11/1970. [p. 95]
- Creu Roja*: 26/10/1970; 12/12/1970; 19/1/1979; 27/1/1979. [p. 90, 105, 106, 278]
- Creus, Jaume: 19/5/1974. [p. 202]
- Cristóbal, J. M.: 19/1/1979. [p. 278]
- Crònica, Equip*: 8/2/1972; 14/6/1980. [p. 131, 293]
- Cruells i Pifarré, Manuel: 14/4/1971; 17/5/1976; 16/2/1979. [p. 118, 246, 280]
- Cruspinera, Joan: Introducció 3.3; 30/11/1974. [p. 26, 212]
- Cuadernos de Pedagogia: 16/5/1975. [p. 223]
- Cubells: 8/2/1972. [p. 131]
- Cuixart, Modest: Introducció 2.2; 22/3/1969; 12/12/1970; 13/12/1970. [p. 21, 52, 53, 54, 104, 105, 106]

- Cunillera, Joan: 9/2/1979. [p. 279]
- Curieses, Joan: 25/11/1972; 5/4/1975. [p. 152, 220]
- Custodi i Torres, Jaume: 8/9/1976. [p. 249]
- Dalda, Juan Luís: 13/12/1977. [p. 262]
- Dalí, Salvador: 24/10/1970; 11/5/1974; 3/5/1975. [p. 89, 199, 222]
- Dalmau i Olivé, Josep: 6/2/1969; 20/4/1970; 31/8/1970. [p. 51, 68, 79]
- Dalmau, Rafael: 14/11/1969. [p. 57]
- Darío, Rubén: 13/5/1975. [p. 234]
- Delclaux, Carles: 12/7/1975. [p. 229]
- Delclòs i Teixidor, Núria: 17/6/1970; 19/11/1970; 19/6/1972; 14/2/1974; 23/3/1974; 13/11/1975. [p. 73, 100, 144, 182, 193, 234]
- Delclòs i Balvey, Antoni: 23/4/1969; 14/11/1969; 14/11/1970; 28/11/1970; 7/12/1972; 13/12/1972; 4/12/1973. [p. 56–58, 99, 101, 153, 157, 170]
- Delclòs, Sra.: v. Teixidor i Grau, Dolors
- Delclòs i Teixidor, Maria Dolors: 10/2/1976. [p. 238]
- Delegació d'Informació i Turisme: Introducció 2.3. [p. 22, 43, 92, 118, 238]
- Delegació Universitària de Tarragona*: Introducció 4.1; 13/3/1971; 13/10/1971; 13/12/1972; 12/2/1974; 11/5/1974; 5/3/1977; 23/3/1979; 6/6/1979. [p. 30, 114, 126, 127, 143–145, 156, 175, 177, 200, 255, 257, 281, 282, 285]
- Delgado de Molina, Carme: 19/4/1975. [p. 221]
- Desnos, Robert: 7/11/1970. [p. 96]
- Despuig, Lluís: 8/2/1975. [p. 215]
- Destino*: 24/10/1970; 8/12/1970; 20/10/1973. [p. 89, 103, 165]
- Deulofeu, Alexandre: 14/11/1970. [p. 98, 99]
- Diario Español*: Introducció 1, 2-1; 25/12/1968; 16/11/1970. [p. 16, 18, 48, 49, 100]
- Díaz-Plaja, Fernando: 27/11/1970. [p. 101]
- Díez Alegria, J. M.: 18/5/1973. [p. 164]
- Diputació de Tarragona*: Introducció 3.1; 6/5/1970; 17/6/1970; 5/9/1970; 5/10/1970; 7/11/1970. [p. 25, 73, 81, 97]
- Distribuciones de Enlace*: 15/9/1972; 3/7/1975; 11/7/1975. [p. 149, 228, 229]
- Distribuidora Arc de Berà*: 18/3/1976. [p. 241]
- Distribuidora Concret Llibres (València)*: 12/2/1974. [p. 175, 176]
- Distribuidora Latinoamericana*: 18/3/1976. [p. 241]
- Doblas, Quel; 14/8/1974. [p. 216]

- Dolç i Gutiérrez, Ramon: Introducció 2.2; 14/12/1968; 19/2/1969; 14/11/1969; 25/5/1970; 20/10/1970; 29/10/1970; 7/12/1970; 27/1/1971; 14/3/1971; 8/2/1972; 27/6/1974. [p. 19, 20, 44, 51, 57, 72, 86, 90, 103, 109, 115, 117, 133, 209]
- Dolz, Pilar: 18/1/1975. [p. 213]
- Domènech, Joan; 14/11/1970. [p. 99]
- Domènech, Sra.: 28/11/1970. [p. 101]
- Domènech i Montaner, Lluís: 28/12/1973; 13/11/1975; 19/11/1976. [p. 171, 233, 252]
- Domingo, Francesc: 19/1/1979. [p. 278]
- Domingo, Montse: 10/5/1969. [p. 56]
- Domingo, Marcel·lí: 21/11/1978. [p. 272]
- Domingo de Xammar, Assumpció: 4/12/1973; 14/2/1974; 23/4/1974. [p. 170, 182, 197]
- Donato, Anna: 7/11/1970; 9/11/1970; 13/11/1970; 16/11/1970; 12/12/1970; 8/2/1972; 5/4/1975. [p. 94, 97–99, 106, 131, 220]
- Donoso, José: Introducció 3.2; 13/3/1971. [p. 25, 113, 114]
- Dopico, Mercedes (Sra. Saumells): 16/11/1970; 28/11/1970. [p. 100, 101]
- Duch i Plana, Montserrat: Introducció 2.1, 4.1. [p. 18, 27, 256]
- Duchamp, Marcel: 19/5/1971. [p. 120]
- Dueñas, Miguel: 4/9/1979. [p. 287]
- Dunyó i Clarà, Cinto: 20/2/1971. [p. 110]
- Dunyó, Sra.: 20/2/1971. [p. 110]
- Dupi, Jacques: 7/11/1970. [p. 94]
- Duran i Grau, Eulàlia: 26/6/1972. [p. 145]
- Duran i Oller, Pep: 5/9/1979. [p. 287]
- Duran i Sanpere, Agustí: 26/6/1972. [p. 145]
- Duran i Segura, Antoni: 18/5/1976. [p. 246]
- Dylan, Bob: Introducció 5.1. [p. 34]
- Edicions 62*: Pròleg; Introducció 2-1. [p. 10, 17, 45, 56]
- Edicions La Mirada: 13/12/1972. [p. 158]
- Editorial Curial: 26/6/1972. [p. 145]
- Editorial Estela*: 19/2/1970; 13/6/1970. [p. 63, 73]
- Edigsa*: Introducció 2-1. [p. 17]

- Educación y Descanso*: 22/9/1970; 19/5/1974. [p. 83, 203]
- Efak, Guillem d': 23/4/1970. [p. 69]
- Ehrenburg, Ilya: 27/1/1976. [p. 237]
- Eiximenis, Francesc: 8/2/1975. [p. 215]
- Elena, Lina: 22/11/1978. [p. 272]
- Elgar, Frank: 7/11/1970. [p. 94]
- Elías Riera, Antoni: 23/10/1970. [p. 88]
- El Món*: Introducció 4.3. [p. 32]
- Enciclopèdia Catalana*: Pròleg. [p. 10]
- Engels, Friedrich: 6/2/1969. [p. 51]
- Entesa dels Catalans: 30/3/1978. [p. 266]
- Epicur: 14/12/1968. [p. 47]
- Erben, Walter: 7/11/1970. [p. 94]
- Ereza Muñoz, Emilio: 18/1/1975. [p. 213]
- Esbart de Vilabella*: 13/12/1972. [p. 160]
- Escardó, Maria Dolors: 5/4/1975. [p. 220]
- Escoda i Vila, Josep M.: 28/10/1973. [p. 165]
- Escola Blanquerna*: 15/3/1974. [p. 191]
- Escola de Pedagogia Musical* (Terrassa): 8/6/1974. [p. 209]
- Escola del Bosc*: 15/3/1974. [p. 191]
- Escola del Treball*: 12/2/1974. [p. 175]
- Escola d'Esplai de Barcelona*: 15/6/1978. [p. 269]
- Escola d'Estiu*: Introducció 4.1, 5.1; 9/5/1975; 22/1/1977, 3/7/1978. [p. 27, 28, 35, 223, 255, 269]
- Escola Horaciana*: 15/3/1974. [p. 191]
- Escola Massana*: 10/5/1969. [p. 56]
- Escola Moderna*: 15/3/1974. [p. 191]
- Escola Pax*: Introducció 2.1, 4.1; 12/1/1969; 19/1/1969, 2/2/1969, 9/2/1969, 19/2/1969; 5/3/1969; 15/3/1969; 26/3/1969; 27/1/1970; 5/2/1970; 10/2/1970; 24/2/1970; 5/3/1970; 10/3/1970; 17/3/1970; 7/4/1970; 23/5/1970; 1/6/1970; 30/9/1970; 26/2/1971; 25/3/1971; 20/5/1972; 19/6/1972; 26/5/1973; 22/4/1974; 9/5/1975. [p. 18, 19, 30, 50–52, 55, 63–65, 68, 72, 73, 83, 113, 118, 142, 144, 164, 195, 196, 223]
- Escola Saavedra*: 23/5/1970; 27/4/1978. [p. 72, 283]

- Escola Taller d'Art de Tarragona*: Introducció 4.1; 10/5/1969; 22/12/1969; 7/11/1970; 22/12/1970; 11/3/1972; 25/11/1972. [p. 30, 56, 60, 61, 97, 139, 152]
- Escolania de Montserrat*: 8/6/1974. [p. 209]
- Escoltisme*: Introducció 4.1, 4.1, 5.1. [p. 18, 27, 29, 35, 105]
- Escuderia Scipio*: 17/12/1973. [p. 171]
- Espar i Ticó, Josep: 20/5/1974. [p. 204, 205]
- Espert, Núria: 13/12/1970; 7/7/1971; 24/3/1973. [p. 106, 124, 162, 163]
- Espiadimonis, Grup*: Introducció 4.1, 4.1, 5.1; 13/5/1974; 26/4/1976, 30/11/1979. [p. 27, 28, 35, 202, 244, 288]
- Espinàs, Josep Maria: 22/9/1970; 14/3/1971; 13/12/1972. [p. 82, 117, 160]
- Espriu, Salvador: 8/10/1970; 6/7/1971; 13/11/1971; 13/12/1972; 23/3/1974; 4/12/1976; 30/11/1979. [p. 84, 123, 128, 192, 194, 253, 288]
- Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)*: Pròleg; Introducció 5.1; 13/12/1972; 26/2/1980; 23/1/1978; 7/2/1978. [p. 8, 35, 155, 263, 265, 291]
- Estat Català*: 23/1/1978; 7/2/1978. [p. 263, 265]
- Estela i Folch, Carme: 15/9/1979. [p. 287]
- Estellés, Vicent Andrés: Introducció 3.2; 12/2/1974; 15/2/1974; 7/12/1978; 20/4/1979; 30/11/1979. [p. 25, 175, 184, 185, 187, 273, 274, 277, 281–283, 288]
- Esteve, Sofia: 13/12/1972. [p. 156]
- Euskadi ta Askatasuna ETA*: 2/12/1970. [p. 102]
- Eza, vescomte d': v. Marichalar.
- Fabà, Albert: 14/6/1980. [p. 292, 293]
- Fabra, Pompeu: Introducció 4.2; 23/4/1969; 8/10/1970; 13/11/1971; 15/1/1972; 3/4/1972; 20/5/1978; 9/2/1979. [p. 56, 84, 128, 130, 141, 234, 268, 275, 279]
- Fabregat i Armengol, Rosa: 21/11/1979; 5/12/1980. [p. 288, 296]
- Falca*: 14/5/1974. [p. 202]
- Farré, Francesc: 19/6/1972. [p. 144]
- Faulí, Josep: 7/12/1972; 13/12/1972. [p. 155, 160]
- Federació Catalana del PSOE*: 23/1/1978; 7/2/1978. [p. 263, 265]
- Federació d'Artistes Plàstics de Catalunya: 18/3/1970. [p. 67]
- Felip, Carme: 19/6/1972. [p. 144]
- Felip V: 8/2/1975. [p. 215]
- Feliu, Núria: 13/12/1972. [p. 154, 160]
- Fenollar, Bernat: 8/2/1975. [p. 215]

- Ferran, Ramon: 18/3/1970; 1/6/1970; 12/12/1970; 8/2/1972; 5/4/1975; 19/1/1979.
[p. 65, 66, 73, 106, 131, 220, 278]
- Ferrando i Romeu, Pere: 18/5/1976. [p. 247]
- Ferrater, Gabriel: 20/4/1979. [p. 282]
- Ferré, Miquel: 14/11/1969. [p. 57]
- Ferré i Baldrich, Meritxell: Introducció 2.1, 4.1. 8/2/1978. [p. 18, 27, 256]
- Ferreiro, Celso Emilio: 7/11/1970; 1/4/1971; 26/2/1972. [p. 95, 118, 135]
- Ferrer, Sra: *v.* Bosch, Josepa.
- Ferrer i Bosch, Fèlix: 22/12/1969; 19/6/1972; 29/11/1972. [p. 61, 144, 152]
- Ferrer i Bosch, Josep: Introducció 2.2; 14/12/1968; 22/3/1969; 20/10/1970; 12/11/1970; 22/11/1970; 7/7/1971; 18/2/1972; 20/5/1974. [p. 19, 20, 44, 47, 54, 86, 97, 100, 124, 134, 204]
- Ferrer i Bosch, Maria Antònia: Introducció 2.1, 4.1; 28/4/1970; 26/4/1979; 6/6/1979.
[p. 19, 28, 70, 283, 285]
- Ferrer Roca, Joaquim: 14/4/1972. [p. 141]
- Ferrer i Massaguer, Agustí: 13/11/1975. [p. 234]
- Ferrer i Roca, Joaquim: 2/6/1977. [p. 260]
- Festes Populars Pompeu Fabra*: Introducció 4.1, 4.2; 3/4/1972. [p. 29, 31, 141]
- Festivals d'Espanya*: Introducció 4.1; 7/7/1971. [p. 30, 124]
- Figueres i Artigues, Josep Maria: Introducció 4.2; 16/12/1972; 17/5/1974; 24/1/1976.
[p. 202, 236]
- Figueres Jover, Jesús: 29/4/1975; 3/2/1976. [p. 222, 238]
- Filella, Josepa: 12/6/1976. [p. 247]
- Fingerhut, Àlicia: 17/11/1973; 24/11/1973. [p. 165, 168]
- Florensa, Manuel; 1/8/1970; 5/9/1970. [p. 77, 80]
- Florit: 19/1/1979. [p. 278]
- Foix, J. V.: Introducció 3.2; 7/11/1970; 20/2/1971; 15/2/1974; 4/5/1974; 11/5/1974; 25/5/1974; 30/11/1979. [p. 25, 95, 96, 111, 184, 198–201, 207, 288]
- Folch, Magda: 5/4/1975. [p. 220]
- Folch i Camarasa, Ramon: 14/12/1968. [p. 45, 46]
- Folch i Torres, Josep Maria: 13/12/1972. [p. 154, 160]
- Fonoll, Celdoni: 7/12/1979; 29/5/1980. [p. 289, 292]
- Font, Anton: 19/6/1972. [p. 144]
- Font i Cardona, Daniel: 4/3/1979. [p. 281]

- Font i Margalef, Cinta (Sra. Bladé): 14/12/1968; 13/12/1973; 4/12/1973; 13/2/1974; 14/2/1974; 16/2/1974; 23/4/1974; 11/5/1974; 13/2/1976. [p. 45, 159, 169, 180, 182, 186, 187, 189, 197, 240]
- Font, Lina: 1/4/1972. [p. 140]
- Fonts i Masdeu, Isidre: 22/9/1970; 29/4/1975. [p. 82, 222]
- Forgas i Berdet, Ester: 8/2/1977. [p. 256]
- Formosa, Feliu: 14/3/1971; 6/7/1971. [p. 117, 123]
- Fornas, Josep: 31/8/1970; 14/3/1971; 24/4/1971; 30/11/1976. [p. 79, 116, 120, 253]
- Fornoví i Vives, Carles: 5/9/1979. [p. 287]
- Fort, Pasqual: 18/3/1970; 24/10/1970; 12/12/1970. [p. 65, 66, 89, 106]
- Fort i Bufill, Xavier: 9/2/1979; 21/4/1979. [p. 278, 279, 283]
- Fort i Cogul, Eufemià: 14/11/1969; 28/8/1970; 14/3/1971; 28/4/1976. [p. 57, 79, 115, 244, 245]
- Fraga Iribarne, Manuel: 19/2/1970. [p. 63, 222]
- Francesca, Piero della: 17/10/1970. [p. 85]
- Franch, Enric: 5/9/1970. [p. 80]
- Francino Murgadas, Núria: 8/6/1974. [p. 209]
- Franco Bahamonde, Francisco: 20/11/1975; 13/2/1976. [p. 69, 234, 240]
- Franquet i Alentorn, Agapito: 28/11/1970. [p. 101]
- Freixas, Carme: 10/5/1969. [p. 56]
- Fresquet, Andreu: 8/2/1972. [p. 131]
- Front d'Alliberament Gai de Catalunya*: 14/11/1980. [p. 295]
- Front Nacional de Catalunya*: Introducció 5.1. [p. 35]
- Fuerza Nueva*: 26/5/1970. [p. 72]
- Fulquet, Josep Maria: 17/5/1974. [p. 202]
- Fundació Artur Martorell*: Introducció 4.1; 9/3/1974; 15/3/1974; 21/3/1974. [p. 29, 191, 192]
- Fundació Carulla-Font*: 13/12/1972; 28/12/1973. [p. 155, 171]
- Fundació Friedrich Ebert*: 10/12/1976. [p. 253]
- Fundació La Caixa*: 11/3/1972.; 28/11/1980. [p. 139, 296]
- Fundació Miró*: 11/3/1972. [p. 139]
- Fuster, Joan: Pròleg; Introducció 2.2; 21/11/1968; 14/12/1968; 26/6/1972; 7/10/1972; 13/12/1972; 12/2/1974; 7/12/1978; 20/4/1979. [p. 10, 11, 19, 21, 42–47, 145, 150, 159, 160, 175–179, 277, 282]

- Gaffé, René: 7/11/1970. [p. 96]
- Gala, Antonio: 24/3/1973. [p. 163]
- Galeria Ars* (Valls): 17/5/1974. [p. 203]
- Galeria Crecèlius*: 16/11/1970. [p. 100]
- Galeria El Temps* (València): 12/2/1974. [p. 175, 177]
- Galeria Fort*: 7/11/1970; 13/11/1970; 16/11/1970; 9/1/1971. [p. 97–100, 102]
- Galeria Gavós*: 23/3/1979. [p. 281]
- Galí, Alexandre: 15/3/1974. [p. 191]
- Gamoneda, Antonio: 4/11/1971. [p. 128]
- Gamzatov, Rasul: 23/1/1980. [p. 290]
- Garcés, Tomàs: Introducció 3.2; 15/1/1972. [p. 25, 130]
- García, Juan: 2/6/1979. [p. 284]
- Garcia, Mariano: 19/6/1972. [p. 144]
- Garcia, Montserrat: 22/12/1969. [p. 60]
- Garcia, Víctor: 24/3/1973. [p. 162]
- Garcia Clavel, Ignasi: 10/7/1972. [p. 148]
- Garcia de la Mata y Caballero de Rodas, José Enrique: 14/12/1968. [p. 48]
- Garcia Grau, A.: 1/8/1970. [p. 77]
- García Lorca, Federico: 30/11/1974. [p. 212]
- Garcia Márquez, Gabriel: 13/3/1971. [p. 114]
- García Pavón, Francisco: 23/4/1970. [p. 69]
- Garcia Pibernat, Guillem: 8/2/1972. [p. 131]
- Garcia Pujades, Xavier: 2/7/1977; 15/2/1978; 22/5/1979. [p. 260, 265, 284]
- Garcia Sánchez, Lluïsa: 8/2/1977. [p. 256]
- Garreta, *noietes*: 28/11/1970. [p. 101]
- Garreta Cusidó, Josep Maria: 4/3/1972. [p. 135]
- Gasch, Sebastià: 7/11/1970. [p. 94]
- Gascón, Marco: 18/11/1980. [p. 295]
- Gaspar, Joan: 26/10/1970; 12/12/1970. [p. 89, 105]
- Gasser, Manuel: 7/11/1970. [p. 94]
- Gassó, Aurora: 8/2/1972. [p. 131]
- Gassol, Ventura: 22/1/1977; 16/12/1977; 9/2/1979. [p. 255, 262, 278, 279]
- Gatell i Roset, Ernest: 6/11/1970, 10/7/1972. [p. 94, 148]

- Gatell i Vallvè, Teresa: 8/2/1977. [p. 256]
- Gaudí, Antoni: 13/11/1975; 5/11/1976; 12/11/1976; 19/11/1976; 9/2/1979. [p. 233, 249, 250, 252, 253, 279]
- Geganta, Cafè de la*: 14/8/1974; 4/10/1975. [p. 210, 232]
- Gelabert, Antoni: 25/12/1968; 22/4/1969; 29/4/1969. [p. 48, 49, 55, 56]
- Genovès, Josep: 28/11/1970. [p. 101]
- Gerena, Manuel Fernández: 10/11/1974; 3/4/1975; 11/7/1975. [p. 211, 219, 220, 229]
- Gibert Clols, Josep: 16/4/1971; 17/4/1971. [p. 119]
- Gibert i Montero, Josep Maria: 12/12/1970. [p. 106]
- Gide, André: 14/12/1968. [p. 47]
- Gil i Ribas, Mossèn Josep: 9/12/1970; 6/2/1971; 10/7/1972. [p. 103, 110, 148]
- Gil, Pere: 28/4/1976. [p. 244, 245]
- Gil Membrado, Tomàs: 26/5/1974. [p. 208]
- Gili, Gustau: 12/12/1970. [p. 104, 106]
- Gimeno i Arasa, Francesc: 14/6/1980. [p. 292]
- Gimisó-Folch, Manuel A.: 12/5/1978. [p. 267]
- Giner, Arnau: 17/5/1974. [p. 202]
- Giralt-Miracle, Daniel: Introducció 3.3, 6; 19/1/1970; 24/1/1970; 5/9/1970; 17/7/1970; 5/9/1970; 29/1/1972. [p. 26, 38, 62, 75, 79, 80, 131]
- Girona, Maria: 8/2/1972; 1/3/1975. [p. 131, 217]
- Gironella, Josep Maria: 22/4/1969; 23/4/1969. [p. 55, 56]
- Gironès: 8/2/1975; 5/4/1975. [p. 216, 220]
- Goldoni, Carlo: 7/11/1970; 14/2/1974. [p. 97, 183]
- Gomà, cardenal: 26/5/1970. [p. 72, 73]
- Gombrich, Ernst H.: 20/8/1971. [p. 125]
- Gómez Cabot: Introducció 3.3; 26/1/1974. [p. 26, 172, 173]
- Gomila, Gumersind: 23/3/1974. [p. 194]
- Gomis i Serdanyons, Joaquim: 26/10/1970; 7/11/1970; 9/11/1970; 12/12/1970. [p. 90, 94–96, 105]
- Gomis, Ramon: 28/8/1970. [p. 79]
- González Alba, Manuel: 22/1/1977. [p. 255]
- González Cirer, Francesc: 17/5/1975. [p. 223]
- González Moreno, Antoni: 26/11/1976. [p. 253]

- Gorki, Màxim: 10/2/1976. [p. 238]
- Gorostiaga, Luis A.: 6/2/1969. [p. 51]
- Gouzy, Jep: 23/3/1974. [p. 193, 194]
- Govern Civil*: Introducció 2.3, 5.2. [p. 22, 36, 43, 48, 172, 242]
- Gràcia Bermejo, Enrique de: 3/6/1973; 28/10/1973. [p. 164, 165]
- Gràcia, Paz: 19/6/1972. [p. 144]
- Graells, Guillem-Jordi: 4/12/1973; 20/4/1979. [p. 169, 170, 282]
- Gramunt i Subiela, Josep: 13/12/1972. [p. 156]
- Grande, Mario: 4/9/1979. [p. 287]
- Granell i Manresa, Jeroni F.: 12/11/1976. [p. 250]
- Graña, Bernardino: 1/4/1971; 26/2/1972; 15/4/1972; 22/2/1973. [p. 118, 134, 141, 161]
- Grau Garriga, Josep: 23/4/1970; 25/4/1970; 8/2/1972. [p. 69, 131]
- Greenberg, Clement: 7/11/1970. [p. 95]
- Gremi de Llibreters de Barcelona i Catalunya*: Introducció 4.4; 1/9/1970; 12/5/1976; 4/12/1976. [p. 32, 79, 246, 253]
- Gremi de Llibreters de les Comarques Meridionals de Catalunya*: 18/2/1980; 3/3/1980; 22/5/1980; 8/7/1980. [p. 290–292, 294]
- Grohmann, Will: 7/11/1970. [p. 96]
- Gruixko, Pavel: 23/1/1980. [p. 290]
- Grup d'Artistes de Tarragona*: Introducció 4.1, 4.1, 5.1; 22/3/1969; 18/3/1970. [p. 27, 28, 35, 54, 56, 65–67]
- Grup de Folk*: 10/7/1972. [p. 148]
- Grup Democràtic de Periodistes*: 25/1/1975. [p. 215]
- Grup Excursionista Muntanyenc*: Introducció 2.1. [p. 18]
- Grup de Teatre Tarragona La Gralla*: 19/1/1969; 15/3/1969. [p. 50, 52]
- Grup de Teatre A-71*: 5/3/1975. [p. 218, 229]
- Grup de Teatre Lluís Vives*: 24/3/1973. [p. 162]
- Grupo La Cuadra (Sevilla)*: 24/3/1973. [p. 163]
- Gual i Lloberes, Josep: 20/2/1971. [p. 111]
- Guansé, Domènec: 13/12/1972. [p. 157, 160]
- Guasch Secall, Gabriel: 17/5/1974. [p. 203]
- Guéguen, Pierre: 7/11/1970. [p. 96]
- Güell i Fortuny, Antoni M.: 19/2/1972; 18/5/1973. [p. 134, 164]

- Güell i Socies, Josep Maria: 27/1/1976; 23/1/1980. [p. 236, 290]
Guerrero: 8/2/1972. [p. 131]
Guerrilleros de Cristo Rey: 23/1/1980. [p. 290]
Guevara, Ernesto, *Che*: 6/2/1969; 13/3/1971. [p. 51, 114]
Guifré *el Pilós*: 7/12/1972. [p. 153]
Guigui, Vidal de Blas: 7/12/1978. [p. 274, 275]
Guillamet, Joan: 11/3/1972. [p. 139]
Guillamet Llovera, Jaume: 16/5/1977. [p. 260]
Guillemat i Bernat, Emili: 6/2/1971; 29/11/1972. [p. 110, 152]
Guinovart, Josep: 8/2/1972; 11/3/1972; 1/3/1975. [p. 131, 133, 139, 216]
Guinovart Barberà, Francesca: 5/3/1974. [p. 257]
Güter, Enric: 23/3/1974. [p. 194]
Guix: 25/2/1978. [p. 266]
Gullón, Ricardo: 7/11/1970. [p. 95]
Gurí, Antoni: 22/12/1969. [p. 60]
Hallett, Edward: 6/2/1969. [p. 51]
Hauert, Roger: 7/11/1970. [p. 96]
Hemingway, Ernest: 7/11/1970. [p. 96]
Heras, Artur: Introducció 3.3; 12/2/1974; 1/3/1975. [p. 26, 177, 217]
Heras Caballero, Pedro Antonio: Introducció 5.1; 28/10/1973; 26/4/1979. [p. 33, 165, 210, 283]
Heras i Salgas, Albert: Introducció 2.2; 27/7/1974. [p. 20, 209]
Hernández, Miguel: 30/11/1974. [p. 212]
Hernández Mompó, Manuel: Introducció 3.3; 12/2/1974; 1/3/1975. [p. 26, 177, 216]
Hernández Pijuan, Joan: Introducció 2.2; 22/3/1969; 1/3/1975. [p. 21, 52–54, 216]
Hilario Giner, Frederic: 4/5/1976. [p. 245]
Hoja del Lunes: 16/11/1970. [p. 99]
Hoppe, Raynar: 7/11/1970. [p. 96]
Horta, Joaquim: 21/5/1971. [p. 121]
Huertas Claveria, Josep Maria: 25/1/1975; 16/6/1978. [p. 213–215, 269]
Huete, Josep Manuel: 19/6/1972. [p. 144]
Huidobro, Vicente: 7/11/1970. [p. 96]
Hunter, Sam: 7/11/1970. [p. 95]

- Hurtuna, Josep: 19/1/1979. [p. 278]
- Ibáñez, Conxa: 17/10/1970; 24/10/1970; 8/2/1972. [p. 84–86, 89, 131]
- Ibáñez, Paco: 20/9/1980. [p. 295]
- Icart, Josep: 5/4/1975. [p. 220]
- Icart Garcia, Joaquim: 1/6/1970; 29/7/1970. [p. 73, 76]
- Icart Garcia, Xavier: 29/4/1975. [p. 222]
- Icart i Leonila, Joaquim: 14/4/1971; 26/6/1972; 17/5/1976. [p. 118, 146, 246]
- Iglésies i Fort, Josep: 14/11/1969; 28/8/1970; 14/3/1971; 28/4/1976. [p. 57, 58, 79, 115, 244]
- Inglada Ferrer, Francesc: Introducció 2.2; 27/6/1974. [p. 20, 209]
- Institut del Teatre de Barcelona*: 3/2/1974. [p. 173]
- Institut d'Estudis Catalans*: 11/5/1974; 19/11/1976. [p. 199, 252, 275]
- Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV*: Introducció 4.1. [p. 30]
- Institut Martí i Franquès*: 20/4/1970; 28/9/1970; 13/3/1971; 20/3/1977. [p. 68, 70, 114, 161, 258]
- Institut Salvador Vilaseca (Reus)*: 20/4/1979. [p. 282]
- Instituto Musical de FET y de las JONS*: 6/5/1970; 5/9/1970; 17/6/1970; 5/10/1970. [p. 71, 73, 81, 83]
- Interviú*: Introducció 2.4. [p. 24]
- Ionesco, Eugène: 15/3/1969; 14/2/1974; 5/3/1975; 11/7/1975. [p. 52, 183, 218, 219, 229]
- Irla i Bosch, Josep: 13/12/1972. [p. 160]
- Ixart i de Moragues, Josep: 19/3/1973. [p. 162]
- Izcaray, Jesús: 14/4/1978. [p. 266]
- Jakovski, Anatole: 7/11/1970. [p. 96]
- Jansana: 19/1/1979. [p. 278]
- Jaume I: 16/2/1974. [p. 190]
- Jiménez, Imma: 9/5/1970. [p. 72]
- Joan II: 8/2/1975. [p. 215]
- Joglars, Els*: 21/10/1970; 25/11/1970; 19/6/1972; 24/3/1973. [p. 87, 101, 144, 163]
- Jordà i Olives, Mercè: 6/6/1979. [p. 285]
- Jordana i Artigas, Antònia: 5/9/1979. [p. 287]
- Jornet, Jaume: 3/3/1979. [p. 281]
- Josepmaria: 18/11/1980. [p. 295]

Juventut: 13/11/1975. [p. 234]

Juventuts Musicals: 6/5/1970; 17/6/1970; 5/9/1970; 5/10/1970; 19/11/1970; 12/12/1970; 5/2/1971; 7/6/1972; 17/7/1972; 23/11/1973; 12/2/1974; 19/5/1974; 8/6/1974; 18/3/1977. [p. 71, 73, 81, 83, 90, 100, 105, 109, 142, 148, 166, 175, 203, 209, 258]

Joves Amics dels Leprosos: 19/1/1979; 27/1/1979. [p. 278]

Jujol i Gibert, Josep Maria: Introducció 3.3; 13/11/1975; 30/10/1976; 5/11/1976; 10/11/1976; 12/11/1976; 19/11/1976; 26/11/1976. [p. 233, 249, 250, 251, 253]

Jujol i Gibert, Josep Maria (fill): 26/11/1976. [p. 253]

Julià-Planells, J. C.: 12/11/1977. [p. 261]

Julian, Imma: 17/11/1973; 24/11/1973. [p. 165, 168]

Julio Antonio: Introducció 2.2; 30/4/1968. [p. 21, 41]

Juncosa, Pilar: 12/12/1970. [p. 104]

Junyent, Sebastià: 13/11/1975. [p. 233]

Justícia i Pau: Introducció 4.1, 4.1, 5.1; 7/6/1974; 29/5/1976. [p. 27, 29, 35, 209, 247]

Kamel: 5/12/1970. [p. 103]

Kerrigan, Anthony: 7/11/1970. [p. 95]

King, Martin Luther: Pròleg. [p. 10]

Labordeta, José Antonio: 24/4/1975; 11/7/1975; 26/7/1978. [p. 222, 227, 270]

Lacuesta, Raquel-Ruth: 19/11/1976; 26/11/1976. [p. 251, 253]

Lafuente Ferrari, Enrique: 7/11/1970. [p. 95]

Lamas, Elisa: 3/12/1973. [p. 169]

Lassaigne, Jacques: 7/11/1970. [p. 95]

Latorre i Capella, Lourdes: 8/2/1977. [p. 256]

L'Avançada: 13/12/1972. [p. 155]

L'Avenç: Pròleg. 13/11/1975. [p. 10, 234]

La Vanguardia: 13/12/1970; 4/12/1973; 30/11/1976. [p. 106, 170, 253]

Layret, Francesc: 14/4/1972. [p. 141]

Lenin, Vladimir Ilich: 28/4/1970. [p. 90]

L'Hora: Introducció 4.3. 23/5/1979. [p. 32, 284]

Lindin, Gonzalo: 18/3/1970; 12/12/1970; 22/4/1972; 18/5/1974; 5/4/1975; 14/5/1977. [p. 65, 66, 106, 142, 203, 220, 260]

Living Theatre: 14/8/1974. [p. 210]

Llebeig, Grup (Dénia): 14/2/1974. [p. 181–183]

- Lleget, Màrius: 21/3/1980. [p. 291]
- Lleó, Lluís: 19/1/1979. [p. 278]
- Llibreria Adserà*: 23/4/1974. [p. 196]
- Llibreria Alt Camp (Valls)*: 15/9/1972. [p. 149]
- Llibreria Al Vent (Badalona)*: 15/9/1972; 11/7/1975; 20/11/1975; 5/9/1979. [p. 149, 229, 234, 287]
- Llibreria Àmfora (Terrassa)*: 3/11/1970; 15/9/1972. [p. 91, 149]
- Llibreria Antonio Machado (Madrid)*: 10/12/1976. [p. 253, 254]
- Llibreria Antonio Machado (Sevilla)*: 10/12/1976. [p. 254]
- Llibreria Anxaneta*: 7/12/1978. [p. 273, 275]
- Llibreria Arc (Sabadell)*: 15/9/1972; 11/7/1975. [p. 149, 229]
- Llibreria Ballester (Barcelona)*: 18/3/1976. [p. 241]
- Llibreria Cap Gros (Mataró)*: 15/9/1972; 11/7/1975. [p. 149, 229]
- Llibreria El Cau Ple de Lletres (Terrassa)*: 11/7/1975. [p. 229]
- Llibreria Cinc d'Oros (Barcelona)*: 10/12/1976. [p. 254]
- Llibreria Clam (Vic)*: 15/9/1972. [p. 149]
- Llibreria Comunidades (Valladolid)*: 10/12/1976. [p. 254]
- Llibreria El Parnassillo (Pamplona)*: 10/12/1976. [p. 254]
- Llibreria Fontanal (València)*: 10/12/1976. [p. 254]
- Llibreria Francesa (Barcelona)*: 18/3/1976. [p. 241]
- Llibreria Fuentetaja (Madrid)*: 10/12/1976. [p. 254]
- Llibreria Garbell (Castelló de la Plana)*: 10/12/1976. [p. 254]
- Llibreria Gaudí (Reus)*: 22/9/1970; 15/9/1972. [p. 82, 149]
- Llibreria Guàrdias (Tarragona)*: 23/4/1974. [p. 196]
- Llibreria La Gralla (Granollers)*: 15/9/1972; 11/7/1975; 5/9/1979. [p. 149, 229, 287]
- Llibreria La Llibertat (Barcelona)*: 5/9/1979. [p. 287]
- Llibreria La Plana (Sant Boi de Llobregat)*: 11/7/1975; 20/11/1975; 5/9/1979. [p. 227, 234, 287]
- Llibreria La Tronada (Reus)*: 5/9/1979. [p. 287]
- Llibreria Les Voltes (Girona)*: 15/9/1972. [p. 149]
- Llibreria Millà (Barcelona)*: 18/3/1976. [p. 241]
- Llibreria Musidora (Gijón)*: 10/12/1976. [p. 254]
- Llibreria Nou d'Octubre (Tavernes Blanques)*: 10/12/1976. [p. 254]

- Llibreria Paideia* (Sant Cugat del Vallès): 15/9/1972. [p. 149]
Llibreria Plató (Barcelona): 18/3/1976. [p. 241]
Llibreria Pórtico (Saragossa): 10/12/1976. [p. 254]
Llibreria Prometeo (Màlaga): 10/12/1976. [p. 254]
Llibreria Robafaves (Mataró): 10/12/1976; 5/9/1979. [p. 254, 287]
Llibreria Tres i Quatre (València): 12/2/1974; 4/12/1976. [p. 175, 176, 253]
Llibreria Turó del Pollo (Santa Coloma de Gramenet): 11/7/1975. [p. 229]
Llibreria Vallès (Figueres): 15/9/1972. [p. 149]
Llibreria Veles i Vents (València): 10/12/1976. [p. 254]
Llibreria Villalar (Valladolid): 10/12/1976. [p. 254]
Llibreria Viphel (Santa Cruz de Tenerife): 10/12/1976. [p. 254]
Llibreria Xarxa (El Prat de Llobregat): 20/11/1975; 5/9/1979. [p. 234, 287]
Lliga Regionalista: 12/11/1976. [p. 251]
Llimona, Jordi: Introducció 5.1; 29/4/1970. [p. 34, 70, 71]
Llimona, Josep: 13/11/1975. [p. 233]
Llimós, Robert: Introducció 3.3; 17/7/1970; 29/7/1970; 5/9/1970; 21/10/1970; 8/2/1972. [p. 26, 75, 76, 80, 87, 131]
Llobet, Carme: 10/5/1969. [p. 56]
Llompарт, Josep Maria: 7/11/1970; 24/5/1974; 25/5/1974; 7/12/1978. [p. 95, 205–207, 273, 274, 277]
Llorens i Artigues, Josep: 7/11/1970. [p. 95]
Lloret i Carbó, Pere: Introducció 2.2; 21/11/1968; 14/12/1968; 19/2/1969; 4/12/1973; 23/3/1974; 20/5/1974. [p. 20, 42–44, 47, 170, 204]
Lloret i Carbó, Teresa: Pròleg; 26/6/1972. [p. 7, 51, 145, 193]
Lloret i Ordeix, Pere: Pròleg. [p. 8]
Lloret i Rossinyol, Josefina: Pròleg. [p. 8]
Lloret i Rossinyol, Gaspar: Pròleg; 26/6/1972. [p. 8, 145]
Lloret i Rossinyol, Maria: Pròleg. [p. 8]
Lloret i Rossinyol, Pere: Pròleg; 14/12/1968; 28/11/1970; 20/5/1974. [p. 7, 8, 44, 101, 204]
Llovell i Fortuny, Fèlix: 12/2/1974; 14/2/1974; 15/2/1974; 16/2/1974; 25/3/1975. [p. 177, 183, 186, 190, 219]
Llovet, Enrique: 24/3/1973. [p. 162]

- Lluch i Martin, Ernest: Introducció 4.2, 5.1; 5/2/1972; 12/2/1974. [p. 30, 33, 131, 176–179]
- Lludrigues: v.* Alcañiz, Ismael.
- Lluís, Rafael: 13/12/1972. [p. 154]
- Lluís XIV: 17/7/1970. [p. 76]
- Llull, Ramon: 20/2/1971. [p. 111]
- López Casanova, Arcadio: 1/4/1971. [p. 118]
- López Pedrol, Josep-Lluís: 6/5/1972. [p. 142]
- Lorda Alaiz, Felip: 15/11/1980. [p. 95, 295]
- Loren Ros, Maribel: 28/4/1973; 26/7/1978. [p. 164, 270]
- Losada, Basilio: 26/2/1972. [p. 134]
- Luis: 8/2/1972. [p. 131]
- Luján, Néstor: 23/4/1970. [p. 69]
- Machado, Maria Clara: 19/1/1969. [p. 50]
- Macià, Francesc: 14/4/1971; 17/5/1976; 18/1/1977; 26/3/1977; 9/2/1979. [p. 118, 246, 255, 258, 279]
- Macià Lamarca, Maria: 14/3/1971. [p. 115]
- Madrigal Collazos, Antonio: 17/8/1970; 27/8/1970. [p. 78]
- Maeght, Aimé: 11/3/1972. [p. 139]
- Magrià, Teresa: 10/5/1969. [p. 56]
- Mainar, Montserrat; 28/2/1970. [p. 63, 64]
- Malé i Carbó, Glòria: Introducció 4.1; 12/12/1970; 11/3/1972; 19/6/1972; 23/4/1974; 14/8/1974; 7/12/1978. [p. 210, 275]
- Mall, Grup El:* Introducció 3.2; 17/5/1974; 25/5/1974; 6/12/1980. [p. 25, 203, 207, 208]
- Mallol i Soler, Macià: 19/1/1979. [p. 278]
- Maluquer, Concepció G.: 17/5/1976. [p. 246]
- Manent i Segimon, Albert: 14/11/1969; 26/6/1972; 13/12/1972. [p. 57, 145, 159, 160]
- Manescal, Onofre: 28/4/1976. [p. 244]
- Maragall, Joan: 14/12/1968; 13/11/1975; 9/2/1979. [p. 44, 233, 279]
- Maragall i Mira, Pasqual: Introducció 5.1; 8/9/1976. [p. 33, 249]
- Maragall i Noble, Jordi: 9/2/1979. [p. 278, 279]

- Marca i Torrents, Joan-Josep: Introducció 2.2; 22/12/1969; 7/7/1969; 20/10/1970; 24/10/1970; 7/12/1972; 12/12/1970; 20/5/1974. [p. 20, 57, 61, 86, 89, 106, 153, 204]
- March, Ausiàs: 12/2/1974. [p. 175]
- Marcuse, Herbert: 6/2/1969. [p. 51]
- Margenat i Escobairó, Maria Assumpció: 5/9/1979. [p. 287]
- Maria, Manuel: 1/4/1971. [p. 118]
- Maria Cinta: 8/10/1970; 5/11/1970. [p. 84, 92]
- Marichalar y Monreal, Luis, *vescomte d'Exa*: 12/2/1974. [p. 179]
- Marquès, Vicent: 12/2/1974; 16/2/1974. [p. 177, 178, 179, 188]
- Marrugat i Cuyàs, Ramon: Pròleg; Introducció 2.2, 2.4, 4.2; 7/7/1969; 14/11/1969; 28/2/1970; 17/6/1970; 28/8/1970; 5/9/1970; 30/9/1970; 15/10/1970; 20/10/1970; 19/11/1970; 28/11/1970; 9/12/1970; 12/12/1970; 27/1/1971; 6/2/1971; 10/2/1971; 14/3/1971; 24/4/1971; 1/12/1971; 7/12/1972; 13/12/1972; 16/12/1972; 24/3/1973; 3/6/1973; 28/10/1973; 14/2/1974; 23/3/1974; 23/4/1974; 19/5/1974; 18/11/1974; 29/4/1975; 4/10/1975; 13/11/1975; 27/1/1976; 3/2/1976; 10/2/1976; 13/2/1976; 20/4/1976; 23/4/1976; 28/4/1976; 17/5/1976; 7/2/1978; 7/12/1978; 19/1/1979; 5/9/1979. [p. 9, 11, 20, 24, 31, 57, 64, 73, 78, 81, 84, 86, 100, 101, 103, 106, 109, 110, 115, 120, 129, 153, 157, 159, 164, 165, 182, 193, 195–197, 203, 212, 222, 234, 238, 239, 242–245, 265, 276, 278]
- Marçal, Maria Mercè: 25/5/1974. [p. 207, 208]
- Marsillach, Adolfo: 24/3/1973. [p. 162]
- Martí *l'Humà*: 7/12/1972. [p. 153]
- Martí, Marcel: Introducció 2.2; 22/3/1969. [p. 21, 52, 53, 54]
- Martí i Alanis, Bisbe Joan: 28/11/1970. [p. 102]
- Martí i Castell, Joan: 19/6/1972. [p. 144]
- Martí i Julià, Domènec: 7/12/1979. [p. 289]
- Martí i Martí, Joan: 28/8/1970; 28/11/1980. [p. 78, 294]
- Martí i Martí, Josep Maria: 29/4/1975. [p. 222]
- Martí i Massagué, Carles: 8/9/1976; 13/12/1977. [p. 249, 262]
- Martí i Oller, Vicent: Introducció 5.2; 20/1/1974. [p. 36]
- Martí i Parramon, Dolors *Lolita*: 11/3/1972; 23/4/1974. [p. 139, 197]
- Martí i Pol, Miquel: 21/10/1972. [p. 150, 151]
- Martín Bravo, Manuel: 3/6/1973; 28/10/1973. [p. 164, 165]

- Martín Toval, Eduardo: 11/6/1976. [p. 247]
- Martinell i Brunet, Cèsar: Introducció 3.3; 13/11/1975; 30/10/1976; 5/11/1976; 10/11/1976; 12/11/1976; 19/11/1976; 26/11/1976. [p. 26, 233, 249, 250, 251, 252, 253]
- Martinell i Taxonera, Cèsar: 26/11/1976. [p. 253]
- Martínez Chacón, Elvira: 26/2/1971. [p. 113]
- Martínez Pérez, Francesc: 20/4/1976. [p. 242]
- Martorell, Artur: 15/3/1974. [p. 191]
- Martorell, Joanot: 8/2/1975. [p. 215]
- Martorell i Casals, Josep Maria: 28/11/1970; 4/12/1973; 23/3/1974. [p. 101, 170, 193]
- Martorell i Codina, Josep Maria: 21/2/1971. [p. 113]
- Martorell i Codina, Maria: 13/12/1972. [p. 113]
- Martorell i Codina, Oriol: Introducció 2.1, 5.1; 3/3/1970; 4/12/1980. [p. 19, 34, 64, 296]
- Martorell i Terrats, Jeroni: 12/11/1976. [p. 250]
- Marx, Karl: 22/5/1975. [p. 224]
- Marzal, Antonio L.: 26/6/1970. [p. 74]
- Mas, Isidre: 17/6/1970; 19/11/1970; 12/12/1970; 23/4/1976. [p. 73, 100, 106, 243]
- Mas i Montagut, Gabriel: 13/5/1974; 26/4/1976. [p. 201, 244]
- Mas i Montagut, Rosa Maria: 23/4/1974; 8/2/1977. [p. 197, 256]
- Mas i Ossó, Lluís: 28/8/1970. [p. 79]
- Masdeu i Rovira, Pere: 8/10/1970; 22/10/1970; 29/10/1970; 5/11/1970; 13/11/1971; 20/5/1978; 3/5/1979. [p. 84, 87, 90, 92, 93, 128, 268, 269, 279, 284]
- Maseras, Alfons: 13/11/1975. [p. 233]
- Maset, Salvador: 7/12/1972. [p. 153]
- Masjoan, Josep Maria: 15/3/1974; 21/3/1974. [p. 192]
- Massanas: 4/11/1971. [p. 128]
- Massanés, Josepa: 19/4/1975. [p. 221]
- Massine, Léonide: 7/11/1970. [p. 96]
- Massip, Núria: 10/5/1969. [p. 56]
- Massip i Bonet, J. Francesc: 14/6/1980. [p. 292]
- Massot i Muntaner, Josep: 16/12/1972; 26/9/1977. [p. 160, 260]

- Mata i Garriga, Marta: Introducció 2.1, 4.2, 5.1; 10/2/1970; 15/3/1974; 15/11/1980. [p. 19, 30, 34, 63, 191, 192, 295]
- Mayayo i Artal, Andreu: 21/11/1980. [p. 295]
- Medrano Balda, Domingo: 18/3/1970. [p. 66]
- Melendres, Regina: 26/5/1974. [p. 208]
- Méndez Ferrín, Xosé Luís: 1/4/1971. [p. 118]
- Menéndez Cuspinera, Miquel: 23/4/1969; 14/11/1969; 28/8/1970; 14/11/1970; 28/11/1970; 26/6/1972; 4/12/1973. [p. 56, 57, 78, 99, 101, 146, 170]
- Mercader, Anna: 5/3/1977; 8/3/1977. [p. 257]
- Mercader, Antoni: 17/11/1973; 24/11/1973. [p. 165, 168]
- Mercader, Josep: 6/2/1971. [p. 109]
- Mesquida, Biel: 5/6/1975. [p. 224]
- Mestral*: Introducció 2.4, 4.3; 23/11/1973; 15/9/1978; 19/1/1979; 9/2/1979. [p. 24, 32, 82, 167, 168, 259, 266, 270, 278]
- Mestres, Apel·les: 2/2/1969. [p. 51]
- Mestres i Buscà, Jaume: 5/9/1979. [p. 287]
- Meyer, Claudi: 23/3/1974. [p. 192, 193, 194]
- Miciano, Teodoro: 1/6/1969. [p. 57]
- Millet, Lluís: 3/4/1972. [p. 141]
- Minyons Escoltes*: 11/7/1970; 21/2/1971; 26/11/1972. [p. 75, 152]
- Miracle, Josep: 14/3/1971. [p. 116]
- Miralles, Francesc: Introducció 3.3; 8/1/1972; 9/2/1979. [p. 26, 130, 278, 279]
- Miralles, Frederic: 12/6/1974. [p. 209]
- Miró, Joan: Introducció 2.2, 4.1, 4.2, 5.1; 8/10/1970; 20/10/1970; 22/10/1970; 26/10/1970; 26/10/1970; 2/11/1970; 5/11/1970; 7/11/1970; 12/11/1970; 13/11/1970; 16/11/1970; 22/11/1970; 8/12/1970; 9/12/1970; 12/12/1970; 13/12/1970; 19/1/1972; 11/3/1972; 11/5/1974; 14/8/1974; 1/3/1975; 20/5/1978; 19/7/1979. [p. 21, 27, 31, 34, 84, 86, 87, 90–100, 103–106, 131, 137, 139, 199, 200, 210, 216, 268]
- Miró i Ardèvol, Josep: 12/6/1974. [p. 209]
- Miró i Fonts, Emili: 18/5/1976. [p. 247]
- Mistral, Frederic: 23/3/1974. [p. 194]
- Mitjans i Figueres, Josep Maria: 27/1/1977. [p. 255]
- Moià, Llorenç: 24/5/1974. [p. 206]

- Moix, Terenci: Introducció 3.2; 28/2/1970; 6/3/1972. [p. 25, 64, 135–137]
- Molas, Isidre: 23/4/1969; 8/9/1976; 28/11/1978. [p. 56, 249, 272]
- Molas, Joaquim: Pròleg. [p. 10]
- Molière: 9/2/1969. [p. 51]
- Molina i Solé, Emili-Carles: 13/5/1974; 26/4/1976. [p. 201, 244]
- Moll i Marquès, Aina: 16/12/1972. [p. 160]
- Moltó Monill, Jaume: 7/4/1970. [p. 68]
- Moncunill i Cirac, Nicolau: 29/4/1975. [p. 222]
- Moners, Jordi: 4/5/1976. [p. 245]
- Monleon, Josep: 24/3/1973. [p. 163]
- Monravà i López, Josep Maria: 11/2/1974. [p. 174]
- Montaigne, Michel de: 14/12/1968. [p. 45]
- Montllor, Ovidi: Introducció 5.1; 15/2/1974; 18/4/1975; 11/7/1975; 27/2/1979. [p. 34, 184, 186, 187, 221, 229, 281]
- Montoliu, *Tete*: 14/8/1974. [p. 211]
- Mora Arana, Gabriel: 26/5/1974. [p. 208]
- Mora, Víctor: 16/5/1978. [p. 268]
- Moragas, Rafael, *Moraguetes*: 24/4/1971. [p. 120]
- Moragues Cornadó, Inda: 16/8/1972. [p. 148]
- Morales Zaldívar, Vicente: 25/3/1971. [p. 118]
- Morant i Clanxet, Jordi: 18/5/1976. [p. 246]
- Morató Aragonès, Josep: 19/1/1979. [p. 278]
- Morcillo González, Arzobispo Casimiro: 26/6/1970. [p. 74]
- Moreno, Armando: 13/12/1970. [p. 106]
- Morer, Enric: 1/6/1974. [p. 209]
- Morera, Jordi: 18/11/1970; 8/2/1972. [p. 100, 131]
- Moret, Luis: 18/3/1970. [p. 65, 66]
- Motta, Guillermina: 8/10/1970; 5/11/1970; 13/12/1970. [p. 84, 92, 106]
- Moustaki, Georges: 20/9/1980. [p. 294, 295]
- Moviment Comunista (MC)*: Introducció 5.1; 23/1/1978; 7/2/1978. [p. 35, 263, 265]
- Moviment d'Unificació Marxista (MUM)*: 7/2/1978. [p. 265]
- Moviment Socialista de Catalunya (MSC)*: 3/6/1973. [p. 164, 165]
- Moya, Benvingut: 15/12/1978. [p. 277]

- Moyano Samaniego, Claudio: 15/3/1974. [p. 191]
Muller i d'Abadal, Joaquim de: 12/12/1970. [p. 106]
Muncunill i Parellada, Lluís: 12/11/1976. [p. 250]
Mundó, Anscari M.: 17/12/1971. [p. 129]
Mundo Obrero: 25/4/1978. [p. 267]
Muñiz, Carlos: 14/2/1974. [p. 183]
Muñoz Lloret, Josep Maria: Pròleg. [p. 11]
Munné, Antoni: 25/5/1974. [p. 207]
Munné Costa, Josep: Introducció 2.2; 8/9/1976. [p. 20, 249]
Muntadas, Antoni: 17/11/1973. [p. 165]
Muntanyola, Ramon: Introducció 4.2; 14/12/1968; 19/2/1970; 23/4/1970; 26/5/1970; 28/8/1970; 14/3/1971; 13/12/1972. [p. 31, 45, 46, 48, 63, 69, 72, 73, 79, 115–117, 157, 160]
Museu Arqueològic de Tarragona: 13/12/1972; 12/2/1974. [p. 155, 175]
Musèu Etnològic dera Val d'Aran: 2/7/1979. [p. 286]
Mútua d'Accidents del Treball de Tarragona: 17/12/1971; 10/3/1973; 23/4/1974. [p. 129, 162, 197]
Nadal i Company: Rafael: 12/12/1970; 16/10/1971; 1/12/1971; 23/4/1974; 29/4/1975; 20/4/1976. [p. 106, 128, 129, 197, 222, 242]
Napoleó Bonaparte: Introducció 2.2. [p. 41]
Napoleó III : 24/10/1970. [p. 88]
National Gallery of Art of Washington: 11/3/1972. [p. 139]
Navarro: 1/3/1975. [p.217]
Navarro, Francesc: 19/6/1972. [p. 144]
Navarro, Lluís: 17/12/1971. [p. 129]
Neira Vilas, Xosé: 1/4/1971. [p. 118]
Nel·lo i Ventosa, Francesc: 24/2/1979. [p. 280]
Neruda, Pablo: 15/4/1972; 2/6/1979. [p. 141, 166, 284]
Nieva, Francisco: 24/3/1973. [p. 163]
Nin, Andreu: 20/11/1975; 13/2/1976; 29/4/1977. [p. 234, 239, 240, 259]
Nieto, Ramon: 16/2/1972. [p. 134]
Nolla i Gili, Vicenç: 14/12/1968; 14/11/1969; 19/2/1970; 27/1/1971; 1/12/1971. [p. 45, 57, 63, 109, 129]
Noriega, José: 15/6/1974; 5/4/1975. [p. 209, 220]

- Nous Horitzons*: 25/4/1978. [p. 267]
- Novellon, Albert: 11/9/1971. [p. 126]
- Nualart i Maimó, Jaume: 2/3/1974. [p. 191]
- Nuevo Diario: 17/8/1970. [p. 78]
- Nunes, José Maria: 13/12/1970. [p. 106]
- Nus, Grup Un*: 27/1/1979; 9/2/1979; 3/5/1979. [p. 278, 279, 284]
- Obiols, Raimon: 8/9/1976. [p. 249]
- Objectors de Consciència de Tarragona, Grup d'*: Introducció 4.1, 4.1, 5.1; 22/10/1977; 25/10/1977; 26/10/1977. [p. 27, 29, 35, 261]
- Obra Cultural Balear*: 24/5/1974. [p. 206]
- Obra Cultural de la Caixa*: 3/5/1979. [p. 283]
- Ocaña, José Pérez: 4/10/1975. [p. 231, 232]
- Olaya, Martí: 12/1/1969; 13/12/1972. [p.50, 160]
- Olivares: 8/2/1972. [p. 131]
- Olivares, Conde-Duque de: 11/2/1974. [p. 174]
- Olivé i Martínez, Enric: 20/5/1974; 18/5/1976. [p. 204, 246]
- Olivé i Serret, Elisa: 8/2/1972. [p. 131]
- Olivé i Serret, Enric: 27/1/1978; 25/9/1978; 21/11/1978; 6/6/1979. [p. 263, 271, 272, 285]
- Olivé i Serret, Josepa, *Pitona*: 16/11/1970. [p. 100]
- Oliver, Joan, *Pere Quart*: Introducció 3.2; 5/11/1970; 20/2/1971; 7/12/1972; 13/12/1972; 15/2/1974. [p. 25, 92, 111, 154, 156–160, 186, 187]
- Òmnium Cultural: Introducció 2.1, 2.2, 3.1, 4.1, 4.2, 5.1; 21/11/1968; 12/1/1969; 19/2/1969; 13/1/1970; 1/9/1970; 30/9/1970; 14/10/1970; 27/1/1971; 10/2/1971; 1/12/1971; 3/4/1972; 7/6/1972; 17/7/1972; 13/12/1972; 23/11/1973; 28/12/1973; 12/2/1974; 16/2/1974; 23/4/1974; 19/5/1974; 8/6/1974; 7/6/1975; 25/9/1978; 15/9/1979; 7/12/1979. [p. 17, 21, 25, 27, 28, 30, 31, 35, 42, 50, 52, 62, 79, 83, 84, 109, 110, 129, 141, 142, 148, 155, 160, 167, 171, 175, 190, 196, 203, 209, 225, 236, 270, 271, 287, 289]
- Opus Dei*: 20/4/1970; 31/8/1970; 20/2/1971. [p. 68, 79, 110]
- Orfeo Lleidatà*: 17/7/1972. [p. 148]
- Orfeo Tarragoní*: Introducció 2.1. [p. 18]
- Organització Revolucionària de Treballadors (ORT)*: Introducció 5.1; 23/1/1978; 7/2/1978; 4/9/1979. [p. 263, 265, 287]
- Organización Juvenil Española (OJE)*: 29/1/1977. [p. 255]

- Organización de Izquierda Comunista de Catalunya (OICC)*: Introducció 5.1; 23/1/1978; 7/2/1978. [p. 35, 263, 265]
- Oriflama*: Introducció 2-1, 4.3. [p. 17, 32]
- Orozco i Delclòs, Lluís: 26/10/1970; 8/12/1970; 12/12/1970. [p. 90, 103, 106]
- Ors, Eugeni d': 13/11/1975; 19/11/1976. [p. 234, 251]
- Osta Palau, Eduard: 22/12/1969. [p. 61]
- Oteiza, Antonio de: Introducció 5.1; 20/9/1975. [p. 34, 230]
- Ovsenko, Antonov: 27/1/1976. [p. 237]
- Pablos: 3/5/1975. [p. 222]
- Pagès Blanch, Pelai: 20/11/1975; 13/2/1976; 29/4/1977. [p. 234, 239, 240, 259]
- Pahissa Font, Teresa: 8/2/1977. [p. 256]
- Palacín, Josep: 14/3/1971. [p. 176]
- Palau, Montserrat: 12/12/1970; 13/12/1972. [p. 106, 155]
- Palazuelo, Pablo: 11/3/1972. [p. 139]
- Pallach i Carolà, Josep: 30/9/1975. [p. 231]
- Palol i Muntanyola, Miquel de: 25/5/1974. [p. 207]
- Palomar, Esther: 10/5/1969. [p. 56]
- Pàmies, Teresa: 21/4/1975; 10/2/1976. [p. 222, 238]
- Pancho*: 5/12/1970. [p. 103]
- Pané, Josep: 28/11/1978. [p. 272]
- Parcerisas, Francesc: 4/5/1974; 25/5/1974. [p. 198, 207]
- Paredes Manot, Jon, *Txiki*: 27/9/1975. [p. 230]
- Parra, Alfonso: 18/3/1970; 1/6/1970; 24/10/1970; 7/11/1970; 13/11/1970; 14/11/1970; 16/11/1970; 12/12/1970; 9/1/1971; 22/11/1974; 5/4/1975; 12/3/1977; 20/3/1977. [p. 65, 66, 73, 89, 97–100, 106, 108, 212, 220, 257, 258]
- Partit Carlí de Catalunya*: Introducció 5.1; 23/1/1978; 7/2/1978. [p. 35, 263, 265]
- Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM)*: 13/2/1976. [p. 240]
- Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN)*: 28/10/1973; 23/1/1978; 7/2/1978. [p. 105, 263, 265]
- Partit Socialista de Catalunya (PSC-Congrés)*: Introducció 5.1; 8/9/1976; 23/1/1978; 7/2/1978; 27/2/1980. [p. 35, 248, 263, 265, 291]
- Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC)*: Introducció 5.1; 3/6/1973; 28/10/1973; 23/1/1978; 7/2/1978; 6/4/1978; 14/4/1978; 21/4/1978; 25/4/1978; 8/11/1980. [p. 35, 164, 165, 263, 265, 266, 295]

- Partit del Treball d'Espanya (PTE)*: Introducció 5.1; 23/1/1978; 7/2/1978. [p. 35, 263, 265]
- Pascal, Blaise: 14/12/1968. [p. 45]
- Pascual, José: 6/2/1969. [p. 57]
- Pasqual, Dr. A.: 28/4/1970. [p. 70]
- Pasqual, Lluís: 19/6/1972; 13/12/1972; 27/2/1973. [p. 144, 149, 156, 159, 161]
- Patronat de Poblet*: Pròleg. [p. 8]
- Patronat Municipal de Castells*: 18/5/1976. [p. 246]
- Patronat Premi Internacional de Dibuix Joan Miró*: 19/1/1972. [p. 131]
- Pau C., Lluís: 13/12/1977. [p. 262]
- Pedreira, Josep: 13/12/1972. [p. 160]
- Pedrolo, Manuel de: 14/3/1971. [p. 117]
- Pelauzy, Maria Antònia: 25/3/1975; 10/11/1978. [p. 219, 271]
- Pena, F. da: 8/2/1972. [p. 131]
- Penrose, Roland: 7/11/1970. [p. 95]
- Perelló, C. 8/2/1972. [p. 131]
- Péret, Benjamin: 7/11/1970. [p. 96]
- Pérez Cabello, Antonio: 4/9/1979. [p. 287]
- Pérez Casado, Ricard: Introducció 4.2, 5.1; 12/2/1974; 16/2/1974. [p. 30, 33, 176–179, 188]
- Pérez d'Olaguer, Gonzalo: 24/3/1973. [p. 163]
- Pérez i Gondolbeu, Josep: 10/2/1971; 1/12/1971. [p. 110, 129]
- Pérez Gutiérrez, F.: 6/2/1969. [p. 51]
- Pérez Sádaba, Víctor: 6/2/1969. [p. 51, 54]
- Pérez Trias, Mercè: 6/11/1975. [p. 233]
- Pérez Vázquez, *Pitu*: 5/4/1975. [p. 220]
- Perich, Jaume: 27/8/1970. [p. 78]
- Pericot, Jordi: 8/2/1972; 1/3/1975. [p. 131, 217]
- Pericot, Yago: 24/3/1973. [p. 163]
- Perucho, Joan: 31/5/1969; 1/8/1970; 7/11/1970. [p. 57, 95]
- Pescadors de l'Escala*: 7/12/1978. [p. 276, 277]
- Petit, Jordi* (Jordi Lozano i González): 14/11/1980. [p. 295]
- Pezuela, José Manuel de la: 22/2/1980; 7/3/1980. [p. 291]

- Pi de Cabanyes, Oriol: Introducció 3.2; 4/6/1973; 20/4/1979. [p. 25, 164, 282]
- Pi de la Serra, Quico: 16/9/1970; 13/12/1970; 13/2/1975. [p. 81, 106, 216, 229]
- Picabia, Francis: 3/5/1975. [p. 222]
- Picasso, Pablo: 1/8/1970; 26/10/1970; 6/5/1972; 25/9/1978. [p. 77, 90, 166, 272]
- Picó, Mercè: 6/4/1970. [p. 67, 68]
- Pijoan, Josep: 13/11/1975. [p. 233]
- Pimentel, Luis: 1/4/1971. [p. 118]
- Pinyas i Brucart, Francesc: 18/5/1976. [p. 247]
- Pinyol i Balasch, Ramon: 25/5/1974; 6/12/1980. [p. 207, 208, 296]
- Piqué: 8/2/1972. [p. 131]
- Pitxot, Antoni: 19/1/1979. [p. 278]
- Pla, Josep: 13/3/1971; 10/2/1976. [p. 113, 114, 238]
- Pla i Arxé, Ramon: 26/6/1972. [p. 145]
- Pladevall, Josep M.: 28/11/1980. [p. 295]
- Planas Marca, Antoni: 26/5/1974. [p. 208]
- Plataformes Obreres*: Introducció 5.1. [p. 34]
- Plató: 14/12/1968. [p. 45]
- Plotí: 14/12/1968. [p. 45]
- Poblet i Guarro, Josep Maria: 30/10/1976; 30/11/1976; 20/3/1978; 21/11/1978. [p. 249, 253, 266, 272]
- Pomar, Jaume: 21/6/1971. [p. 122]
- Pomells de Joventut*: 22/9/1970. [p. 83]
- Ponç d'Icard, Lluís: 22/4/1969. [p. 56]
- Ponç i Bonet, Joan: 1/3/1975. [p. 216]
- Pons, Josep-Sebastià: 23/3/1974. [p. 194]
- Ponsoda, Marta: 22/12/1969. [p. 60]
- Pont, El: 14/3/1971. [14/3/1971]
- Pont i Gol, Archebisbe Josep: 28/11/1970; 14/3/1971; 11/2/1974. [p. 102, 115, 117, 174, 175]
- Porcel, Baltasar: Introducció 3.2; 23/4/1970; 17/10/1970; 24/10/1970; 20/2/1971; 14/3/1971. [p. 25, 69, 84, 86, 88, 89, 113, 117]
- Prat de la Riba, Enric: 23/4/1969; 12/11/1976; 19/11/1976. [p. 56, 251]
- Prats Vallès, Joan: 26/10/1970; 7/11/1970; 9/11/1970. [p. 90, 94–96]

- Prévert, Jacques: 7/11/1970. [p. 95]
- Prous i Vila, Josep Maria: 22/1/1977. [p. 255]
- Puig Antich, Salvador: 9/2/1979. [p. 279]
- Puig i Cadafalch, Josep: 13/11/1975; 12/11/1976. [p. 233, 250]
- Puig i Cuyàs, Ramon: 24/2/1979. [p. 280]
- Puig i Ferrerter, Joan: 22/9/1970; 4/12/1973; 20/4/1979. [p. 83, 169, 170, 282]
- Puig i Jofra, Enric: 15/6/1978. [p. 269]
- Puig i Salellas, Josep Maria: Introducció 2.2; 21/11/1968; 14/12/1968; 28/8/1970; 30/9/1970; 27/1/1971; 20/5/1974. [p. 20, 42–45, 79, 83, 109, 204, 205]
- Puigserver, Fabià: 24/3/1973. [p. 163]
- Pujol, Sara: 30/11/1979; 29/5/1980. [p. 288, 292]
- Pujol i Niubó, Antoni: 22/12/1969; 12/12/1970; 19/6/1972; 29/11/1972; 23/4/1974; 14/8/1974; 5/3/1975; 3/4/1975; 11/7/1975; 3/2/1976; 22/11/1978; 19/1/1979. [p. 61, 106, 149, 152, 197, 210, 219, 220, 229, 238, 272, 278]
- Pujol i Sanmartín, Josep Maria: 26/6/1972. [p. 146]
- Pujol i Soley, Jordi: 30/9/1975. [p. 231]
- Pujols, Faust: 28/11/1970. [p. 101, 102]
- Pujols, Francesc: 14/11/1970; 28/11/1970; 23/4/1974; 13/11/1975. [p. 98, 101, 102, 197, 233]
- Puntos, Ramon: 2/7/1979. [p. 286]
- Queneau, Raymond: 7/11/1970. [p. 95]
- Queral i Casanova, Rosa: 8/2/1977. [p. 256]
- Queralt, Pere: 9/2/1979. [p. 279]
- Querol Gavaldà, Miquel: 17/6/1970. [p. 73]
- Quilapayun*: 20/9/1980. [p. 295]
- Quintana, Manuel: 23/3/1979. [p. 281]
- Quintero Leandro, Pedro: 3/6/1973; 28/10/1973. [p. 164, 165]
- Rabassó, Fina: 8/2/1977. [p. 256]
- Radio Barcelona*: 1/4/1972. [p. 140]
- Ràdio Tarragona*: Introducció 2-1; 22/9/1970; 14/3/1971. [p. 18, 83, 117]
- Ràfols Casamada, Albert: 8/2/1972; 11/3/1972; 1/3/1975. [p. 131, 139, 216]
- Raimon Pelejero: Introducció 2-1; 16/9/1970; 22/9/1970; 8/10/1970; 5/11/1970; 13/12/1970; 6/3/1972; 12/2/1974; 15/2/1974; 11/7/1975; 20/5/1978. [p. 106, 136, 175, 178, 179, 187, 189, 229, 268]

- Ramírez Heredia, Juan de Dios: 1/3/1972. [p. 135]
- Ramos, Berta: 8/2/1977; 8/3/1977. [p. 256, 257]
- Raynal, Maurice: 7/11/1970. [p. 96]
- Read, Herbert: 7/11/1970. [p. 96]
- Realitat, Equip*: Introducció 3.3; 12/2/1974; 1/3/1975. [p. 26, 177, 217]
- Rebull i Torroja, Joan: 14/11/1969. [p. 58]
- Recasens i Carrillo, Maria Antònia: Introducció 2.1, 4.1; 22/12/1969; 17/6/1970; 5/9/1970; 14/3/1971, 7/12/1978. [p. 18, 28, 61, 73, 81, 116, 144, 275]
- Recasens i Comes, Josep Maria: Introducció 2.3; 23/4/1969; 28/8/1970; 3/9/1970; 22/10/1970; 19/6/1972; 26/6/1972; 13/12/1972; 16/7/1975; 26/9/1977; 25/9/1978; 29/4/1980. [p. 22, 56, 78, 81, 88, 146, 155, 230, 261, 271, 291]
- Recasens i Jordà, Josep: 14/12/1968; 23/4/1974; 20/5/1974. [p. 44, 45, 197, 204]
- Recasens i Vives, Daniel: 16/3/1977. [p. 257]
- Recull de Llibres*: 22/4/1974. [p. 195]
- Regàs, Georgina: 15/3/1975. [p. 220]
- Regàs, Oriol: 3/4/1975. [p. 219]
- Reglà, Joan: 12/2/1974. [p. 178]
- Reial Societat Arqueològica Tarraconense*: Introducció 4.1; 12/2/1974. [p. 30, 175]
- Reixac, Jaume: 22/5/1979. [p. 284]
- Rembrandt: 23/3/1979. [p. 281]
- Ressò*: 23/11/1973. [p. 167]
- Reventós i Carner, Joan: Introducció 5.1; 30/9/1975; 8/9/1976. [p. 33, 231, 249]
- Riba, Carles: 13/12/1972. [p. 160]
- Ribalta, Xavier: 21/5/1971. [p. 121]
- Ribé, Àngels: 17/11/1973. [p. 165]
- Ribemont-Dessaigues, Georges: 7/11/1970. [p. 95]
- Ribera, Tomàs: 18/1/1975. [p. 213]
- Ricart, Josep: 9/5/1970. [p. 72]
- Riera, Amèlia: 8/2/1972. [p. 131]
- Riera, Lluís: 25/11/1972; 5/4/1975. [p. 152, 220]
- Riera, Marcel: 22/12/1969. [p. 59]
- Riera i Gassiot, Ignasi: 6/4/1978; 16/5/1978; 7/12/1978; 7/12/1979. [p. 266, 268, 276, 288]
- Riera i Mercader, Josep Maria: 21/11/1980. [p. 295]

- Riera i Roig, Sergi: 15/9/1972. [p. 149]
- Riera i Sala, Pau: 13/12/1972. [p. 160]
- Ripol-Millet, Aleix: 27/1/1977. [p. 255]
- Riquer, Alexandre de: 13/11/1975. [p. 233]
- Roca, Carles: 30/11/1979. [p. 288]
- Roca, Josep: 16/2/1979. [p. 280]
- Roca i Carroggio, Sol: 8/2/1977. [p. 256]
- Roca Garcia, Josep: 22/12/1969. [p. 60]
- Roca i Olivé, Vicenç: 23/3/1974; 23/4/1974. [p. 193, 197]
- Roch, Jordi: 5/10/1970. [p. 83]
- Roch Fortuny, Sebastià: 20/4/1976. [p. 242]
- Rocha, Paulo: 12/1/1974. [p. 172]
- Roda, Frederic: 14/12/1968; 27/1/1971; 3/4/1972. [p. 44, 109, 141]
- Roda d'Aleu, Leonor: Introducció 5.2. [p. 35]
- Rodamón*: Introducció 4.3. [p. 32]
- Rodríguez, Pau: 21/4/1978. [p. 266]
- Rodríguez, Sebastià: 13/2/1974. [p. 180]
- Rodríguez Aguilera, Cesáreo: 28/2/1970. [p. 64]
- Rodríguez Baixeras, Rafael: 27/8/1970. [p. 78]
- Rogle, Grup El*: 14/2/1974. [p. 183]
- Roig, Jaume: 12/2/1974. [p. 175]
- Roig i Fransitorra, Montserrat: 20/5/1978; 3/5/1979. [p. 268, 283]
- Roig i Queralt, Francesc: 12/2/1974; 14/2/1974; 15/2/1974; 16/2/1974; 13/5/1974; 26/4/1976; 30/11/1979. [p. 244, 288]
- Roís de Corella, Joan: 8/2/1975. [p. 215]
- Roldán, Carme: 22/12/1969. [p. 60]
- Romanones, *Comte de*: 15/3/1974. [p. 192]
- Romeu i Juvé, Xavier: 2/5/1977; 20/4/1979. [p. 259, 282]
- Rosa Sensat, Associació de Mestres*: Introducció 4.1; 9/5/1975. [p. 29, 223]
- Rosés, Assumpta: 22/3/1969; 10/5/1969; 18/3/1970; 20/3/1977. [p. 54, 56, 66, 67, 69, 98, 105, 258]
- Rossell i Almirall, Oriol: 18/5/1976. [p. 247]
- Rossell i Llimona, Jaume: Introducció 2.2; 30/4/1968; 7/7/1969. [p. 20, 41, 57]

- Rossell i Rigau, Rosa Maria: 19/6/1972, 7/12/1978. [p. 144, 275]
Rossell i Saurina, Agustí: 20/4/1976; 2/6/1977. [p. 242, 260]
Rosselló i Garcia, Josepa *Pepa*: 28/11/1970; 19/6/1972. [p. 101, 144]
Rovira, Manuel: 17/11/1973. [p. 165]
Rovira i Canals, Josep: 28/11/1978. [p. 272]
Rovira i Comas, Teresa: 13/12/1972. [p. 160]
Rovira i Gómez, Salvador J.: Introducció 4.1. [p. 30]
Rovira i Roca, Ramon: 19/6/1972. [p. 144]
Rovira i Virgili, Antoni: 14/12/1968; 23/4/1969; 13/12/1972; 26/5/1974; 22/1/1977;
7/12/1979. [p. 45, 56, 160, 208, 255, 289]
Royo, Josep: 12/12/1970; 11/3/1972. [p. 104, 137, 138, 139]
Royo, Martí: 25/11/1972; 14/6/1975. [p. 152, 226]
Rubert de Ventós, Xavier: 22/1/1972. [p. 191]
Rubial Cavia, Ramon: 23/11/1973. [p. 168]
Rubio, Mariano: 18/3/1970; 3/4/1970; 7/11/1970; 12/12/1970. [p. 65–67, 97, 106]
Rubio, Xavier: 11/3/1972. [p. 139]
Rubió i Bellver, Jordi: Introducció 3.3; 30/10/1976; 5/11/1976; 10/11/1976;
12/11/1976; 19/11/1976; 26/11/1976. [p. 253]
Ruibal, Euloxio: 3/2/1974. [p. 173]
Ruiz, Antoñita: 29/11/1972. [p. 152]
Russinyol, Santiago: 13/11/1975. [p. 233]
Sabartés, Jaume: 26/10/1970. [p. 90]
Sabat i Briansó, Josep: 4/3/1972; 20/4/1976. [p. 135, 142]
Sabaté, Anna: 19/6/1972. [p. 144]
Sabaté, Quimet: 19/1/1979. [p. 278]
Sabaté i Puig, Modest: 23/4/1969. [p. 56]
Sabater Guillemat, Josep: 5/11/1970; 28/11/1970; 9/12/1970; 6/2/1971; 7/12/1978.
[p. 93, 101, 103, 110, 271, 273]
Sabater Tomàs, Antoni: 10/3/1973. [p. 162]
Sagarra, Valentina: 20/9/1975. [p. 230]
Sal Casas, Ramon: 26/5/1974. [p. 208]
Sala, Gerard: 29/7/1970; 18/3/1971; 8/2/1972. [p. 76, 117, 131]
Sala Gaspar: 26/10/1970. [p. 90]

- Salabert i Soler, Pere: 19/6/1972; 26/6/1976. [p. 144, 247]
Salamanca: 8/2/1972. [p. 131]
Salcedo Miliani, Antonio: Introducció 5.1. [p. 33]
Sales, Enric: 17/11/1973; 24/11/1973. [p. 165, 168]
Saltor, Octavi: 23/4/1969. [p. 56]
Salvà, Francesc: 30/9/1970. [p. 83]
Salvadó: 15/8/1977. [p. 260]
Salvadó, Ernest: 17/7/1972. [p. 148]
Salvadó i Urpí, Josep Maria: 14/11/1980. [p. 295]
Salvador, Jesús: 11/6/1976. [p. 247]
Salvador, Matilde: 16/2/1974. [p. 190]
Salvat-Papasseit, Joan: 20/2/1971. [p. 111]
Samaranch Amat, Miquel: 12/12/1970. [p. 104]
Samarra, Màrius: 5/10/1970. [p. 83]
Samper i Prunera, Emili: 7/12/1978. [p. 276]
Sampere, Màrius: 20/2/1971. [p. 111]
Sanabre i Sanromà, Josep: 14/11/1969. [p. 57, 58]
Sanahuja, Antoni: 19/6/1972. [p. 144]
Sanahuja, Mariona: 10/11/1978. [p. 271, 272]
Sánchez, Florita: 11/3/1972. [p. 139]
Sánchez Bella, Alfredo: 20/4/1970. [p. 208]
Sánchez Real, José: 26/5/1974. [p. 208]
Sanchis i Guarner, Manuel: 7/12/1978; 20/4/1979. [p. 277, 282]
Sancho i Melendres, Guillem: 1/12/1971. [p. 129]
Sanjuan: 19/1/1979. [p. 278]
Sanromà, Teresa: 9/2/1979. [p. 279]
Sans i Aleu, Jordi: 4/9/1979. [p. 287]
Sant Jordi, Jordi de: 20/2/1971. [p. 111]
Sant Pau: 14/12/1968. [p. 45]
Sant Tomàs: 14/12/1968. [p. 45]
Santa Teresa de Jesús: 13/2/1974. [p. 180]
Santamaria, Joan: 24/5/1974. [p. 205]
Santacana i Sardà *Tiburón*, Josep Maria: 18/5/1976; 7/12/1978. [p. 247, 275]

- Santos, Carles: Introducció 5.1; 17/11/1973; 24/11/1973. [p. 34, 165, 168]
Santos Torroella, Rafael: 22/3/1969; 7/11/1970. [p. 52, 54, 95]
Sanz, Ferran: 9/5/1970. [p. 72]
Sarquella, Josep: 19/1/1979. [p. 278]
Sarrate, Jordi: 6/7/1971; 8/2/1972; 21/10/1972; 14/8/1974. [p. 123, 131, 150, 157, 210]
Sarriera: 8/2/1972. [p. 131]
Sarsanedas, Jordi: 7/12/1972; 13/12/1972. [p. 155, 156, 159, 160]
Sastre, Immaculada: 4/3/1972. [p. 135]
Saumells i Panadès, Lluís M.: 28/11/1970; 12/12/1970; 11/3/1972; 11/2/1974. [p. 101, 106, 139, 174]
Secall, Jordi: 18/3/1970; 8/2/1972; 5/4/1975. [p. 139]
Secall, Maria Dolors: 11/3/1972. [p. 173]
Segarra, Antoni: 26/1/1974. [p. 173]
Segarra, Ireneu: 8/6/1974. [p. 209]
Seguí, Salvador, *Noi del Sucre*: 25/1/1975. [p. 213, 214]
Selz, Dorothée: 17/11/1973; 24/11/1973. [p. 165, 168]
Sempere, Eusebi: Introducció 3.3; 12/2/1974; 1/3/1975. [p. 26, 177, 216]
Sena, Ernest: 12/6/1974. [p. 209]
Sendra i Navarro, Josep: 12/12/1970; 27/1/1971; 1/12/1971; 12/2/1974; 14/2/1974; 19/5/1974; 20/5/1974. [p. 106, 109, 129, 178, 182, 203, 204]
Sensat, Rosa: 15/3/1974; 9/2/1979. [p. 191, 279]
Serafini, Joan: 9/2/1979. [p. 279]
Serinyà, Narcís: 6/7/1971. [p. 123]
Serra de Ribera, Xavier: 6/7/1971; 8/2/1972. [p. 123, 131]
Serra d'Or: 23/11/1973. [p. 167]
Serra, Narcís: 8/9/1976. [p. 249]
Serra Mestres, Jaume: 6/7/1971. [p. 123]
Serrano Subietas, Josep Maria: 19/1/1979. [p. 278]
Serrat, Joan Manel: 13/12/1970. [p. 106]
Setze Jutges, Els: Pròleg. [p. 10]
Sifré, Francesc: 24/5/1974. [p. 205]
Simenon, Georges: 14/12/1968. [p. 45]

- Símonov, Konstantin: Introducció 3.2; 27/1/1976; 13/2/1976. [p. 25, 236, 240]
- Sirera, Rodolf: 14/2/1974. [p. 182, 183]
- Sixto: 8/2/1972. [p. 131]
- Soberanas i Lleó, Amadeu J.: 26/6/1972. [p. 146]
- Soby, James Thrall: 7/11/1970. [p. 95]
- Solà, Joan: 26/6/1972. [p. 146]
- Solà, Maria Lluïsa: 13/12/1972. [p. 160]
- Sola-Morales, Ignasi: 12/11/1976; 26/11/1976. [p. 250, 253]
- Solà Sala, Lluís: 23/4/1969; 8/5/1970; 21/10/1972. [p. 56, 72, 151]
- Solé, Jaume: 9/2/1979. [p. 279]
- Solé Armengol, Josep: Introducció 5.2. [p. 36]
- Solé i Barberà, Josep: 30/9/1975. [p. 231]
- Soler, Antoni: 19/6/1972. [p. 144]
- Soler, Toti: 15/2/1974. [p. 186]
- Soler, Vicent: 12/2/1974. [p. 176]
- Soler i Amigó, Joan: 20/2/1971. [p. 110]
- Soler i Vidal, Josep: 14/11/1969. [p. 57]
- Solidaritat Obrera*: 25/1/1975. [p. 213]
- Soljenitzin: v. Solženicyn, Aleksandr.
- Solsona i Llorens, Lluís: 18/5/1976. [p. 247]
- Solženicyn, Aleksandr: 27/1/1976. [p. 236, 237]
- Sonntag i Oller, Josep Maria: 21/6/1971; 6/3/1972. [p. 122, 123, 136, 137]
- Soriano, Vicent: 30/11/1979. [p. 288]
- Subirachs, Josep Maria: Introducció 2.2; 22/3/1969; 14/8/1974; 1/3/1975. [p. 21, 52–54, 216]
- Subirachs, Rafael: Introducció 5.1; 21/10/1972; 14/8/1974. [p. 34, 151, 210]
- Sunyer, Lluís Maria: 22/9/1970. [p. 82]
- Surroca, Josep: 17/5/1974. [p. 202]
- Sweeney, James J.: 7/11/1970. [p. 95, 96]
- Taillandier, Yvon: 7/11/1970. [p. 95]
- Taller de l'Abat*: 30/6/1980. [p. 294]
- Tanguy, Yves: 3/5/1975. [p. 222]
- Tàpias Simó, A.: 8/2/1972. [p. 131]

- Tàpies, Antoni: Introducció 5.1; 12/12/1970; 13/12/1970; 11/3/1972; 4/11/1972; 1/3/1975. [p. 34, 104–106, 137, 139, 157, 216]
- Tàpies-Barba, Antoni: 25/5/1974. [p. 267]
- Tarot, Grup*: 6/7/1971; 21/10/1972; 21/2/1976. [p. 123, 151, 291]
- Tarotdequinze, Grup*: Introducció 3.2; 4/5/1974; 17/5/1974; 25/5/1974. [p. 25, 198, 202, 203, 207, 208]
- Tarradellas i Joan, Josep: Introducció 6; 7/2/1978. [p. 38, 263]
- Taula de Canvi*; 29/4/1980. [p. 291]
- Teatre Club Atenea*: Introducció 4.1. [p. 30]
- Teilhard de Chardin, Pierre: 29/4/1970; 24/4/1971. [p. 71, 119, 120]
- Teixidor de Otto, Jordi: Introducció 3.3; 12/2/1974. [p. 26, 177]
- Teixidor i Grau, Dolors, *Sra. Delclòs*: 7/12/1972; 10/2/1976. [p. 153, 238]
- Tele/Estel: 14/11/1970: [p. 98]
- Tele/Expres: 14/12/1968. [p. 46]
- Termes, Josep: 19/1/1969; 21/4/1972. [p. 50, 141]
- Terra Alta, S. A.*: Introducció 5.2. [p. 36]
- Terré, Antoni: 20/3/1978. [p. 266]
- Tharrats, Joan-Josep: 1/4/1972. [p. 139, 140]
- Toda, Eduard: 28/4/1976. [p. 244]
- Todó, Francesc: 8/2/1972; 1/3/1975. [p. 131, 217]
- Tomàs Bartolí, Mossèn Joan: 28/11/1970; 18/5/1976. [p. 102, 246]
- Torneró: 8/2/1972. [p. 131]
- Torras i Bages, Josep: 14/3/1971. [p. 115, 117]
- Torre, Guillermo de: 7/11/1970. [p. 95]
- Torrell, *Torrell de Reus*: 6/2/1971. [p. 110]
- Torres, Lambert Alonso: 13/2/1974. [p. 180]
- Torres, Joaquim: 30/3/1977. [p. 259]
- Torres, Màrius: Pròleg. [p. 11]
- Torres, Xoana: 1/4/1971. [p. 113]
- Torres Monsó, Francesc: 8/2/1972; 17/11/1973. [p. 131, 165]
- Tost, Emili: 13/5/1974. [p. 201]
- Trabal, Francesc: 13/12/1972. [p. 158]
- Treball*: 25/4/1978. [p. 267]

- Tremoleda i Roca, Josep: 29/10/1970. [p. 90]
- Trepat: 8/2/1972. [p. 131]
- Triadú i Font, Joan: 19/2/1969; 22/9/1970; 7/12/1972; 16/12/1972; 2/7/1979. [p. 51, 82, 155, 160, 286]
- Trias Fargas, Ramon: Introducció 5.1; 30/9/1975. [p. 34, 231]
- Tudela, Joan: 2/7/1977. [p. 260]
- Turmeda, Anselm: 20/2/1971. [p. 111]
- Txèkhov, Anton: 14/3/1971. [p. 117]
- Úbeda, Jordi: 16/12/1972. [p. 160]
- Unió de Pagesos*: Introducció 5.1; 11/5/1976; 2/7/1977. [p. 34, 246, 260]
- Unió General de Treballadors (UGT)*: Introducció 5.1. [p. 34]
- Universitat Catalana d'Estiu*: Introducció 4.1; 23/3/1974. [p. 29, 193]
- Universitat de València: 12/2/1974. [p. 178]
- Universitat Laboral*: 29/9/1972; 24/3/1973. [p. 152, 162]
- Urzaiz Ubiergo, Fernando: 10/3/1973. [p. 162]
- Userda*: Introducció 4.3. [p. 32, 265]
- USO*: Introducció 5.1. [p. 34]
- USTEC*: Introducció 5.1. [p. 34]
- Vaccaro, Ricard: 19/7/1979. [p. 286, 287]
- Valbuena: 8/2/1972. [p. 131]
- Valeri, Maria Eulàlia: 13/12/1972. [p. 160]
- Valero, Aurora: 31/3/1973; 5/4/1975; 17/5/1975. [p. 163, 220, 223, 224]
- Valery, Paul: 30/11/1979. [p. 288]
- Valle-Inclán, Ramon del: 22/2/1973. [p. 161]
- Vallès, Jordi: 8/2/1972. [p. 131]
- Vallès, Romà: 1/3/1975. [p. 217]
- Vallespinosa i Salvat, Bonaventura; 14/11/1969; 22/9/1970. [p. 57, 82]
- Valls i Giménez, Josep-Francesc: Introducció 5.1; 14/12/1968; 15/9/1978. [p. 33, 48, 270]
- Valls i Recasens, Pere: 23/4/1974. [p. 197]
- Vallverdú, Francesc: Introducció 3.2; 7/12/1972; 13/12/1972. [p. 25, 154, 156, 158, 160]
- Vázquez: 8/2/1972. [p. 131]

- Vázquez Montalbán, Manuel: Introducció 3.2; 14/6/1972; 19/2/1980. [p. 25, 143, 291]
- Vela, Maria José: 8/2/1972. [p. 131]
- Vendrell i Duran, Enric: 10/2/1971; 1/12/1971; 20/5/1974. [p. 110, 129, 204]
- Ventura, Vicent: 28/8/1970; 26/6/1972; 13/12/1972; 12/2/1974; 16/2/1974. [p. 79, 145, 155, 175, 176, 187–189]
- Verdaguer, Jacint: 25/12/1968; 11/2/1974. [p. 48, 174, 268]
- Verdet, André: 7/11/1970. [p. 96]
- Verdura, Josep: 13/6/1970. [p. 73]
- Vergés, Mercè: 22/11/1978; 3/5/1979. [p. 272, 283]
- Vergés i Matas, Josep: 24/10/1970. [p. 89]
- Vicens, Francesc: 26/10/1970; 12/12/1970. [p. 90, 104, 106]
- Vidal, Berta: 3/3/1979. [p. 281]
- Vidal, Xavier: 6/2/1971. [p. 110]
- Vidal i Alcover, Jaume: Introducció 2.4, 3.2; 20/2/1971; 6/3/1972; 19/6/1972; 3/7/1972; 13/12/1972; 1/12/1973; 4/12/1973; 12/2/1974; 15/2/1974; 23/3/1974; 11/5/1974; 17/5/1974; 24/5/1974; 25/5/1974; 4/3/1975; 5/3/1975; 14/6/1975; 21/2/1976; 26/4/1976; 28/4/1976; 12/5/1977; 25/9/1978; 20/4/1979; 6/6/1979; 7/12/1979; 29/1/1980; 19/6/1980. [p. 24, 25, 111, 136, 144, 145, 147, 154–156, 169, 170, 178, 184, 185, 193, 194, 200, 203, 205–207, 217, 226, 241, 244, 259, 272, 281, 282, 288, 290, 294]
- Vidal i Barraquer, Francesc: 14/12/1968; 19/2/1970; 26/5/1970; 13/6/1970; 14/3/1971; 9/2/1979. [p. 45, 63, 72, 73, 115, 117, 279]
- Vidal i Barraquer, Ramon: 28/8/1970. [p. 79]
- Vidal Riembau, Josep *Pep Jai*: 8/9/1976. [p. 249]
- Vidiella i Ramon, Alfons: 28/10/1973. [p. 165]
- Vila i Rufas, Francesc, *Cesc*: 4/12/1976. [p. 253]
- Vilà, Miquel: 6/2/1971; 8/2/1972. [p. 110, 131]
- Vila Grau, Joan: 19/5/1971. [p. 120]
- Viladecans: 1/3/1975. [p. 216]
- Viladomat i Massanes, Josep: 14/12/1968. [p. 46]
- Vilanova, Santiago: 15/2/1978, 22/5/1979. [p. 265, 284]
- Vilar, Pierre: Pròleg. [p. 11]
- Vilar Guix, Ricard: 14/12/1968; 11/2/1974. [p. 43, 174]
- Vilaseca i Anguera, Salvador: 14/11/1969; 12/12/1970. [p. 57, 58, 104, 105]

- Villangómez, Marià: 24/5/1974. [p. 206]
- Villaubí, Josep: 4/11/1972. [p. 151]
- Villena, Isabel de: 8/2/1975. [p. 215]
- Viot, Jacques: 7/11/1970. [p. 96]
- Virgili i Basora, Joan: 18/5/1976. [p. 246]
- Virgili i Sanromà, Josep: 28/11/1970; 13/12/1972; 23/4/1976; 28/4/1976; 25/9/1978. [p. 101, 155, 243, 244, 270, 271]
- Virgili i Pons, Isidre: 18/5/1976. [p. 247]
- Vivanco, Luis-Felipe: 7/11/1970. [p. 95]
- Vives Ciurana, Josep: 27/4/1979. [p. 283]
- Wagner, Richard: 1/4/1972. [p. 140]
- Weelen, Guy: 7/11/1970. [p. 96]
- Weissbrodt, Werner: 6/4/1970. [p. 67]
- Westerdahl, Eduardo: 7/11/1970. [p. 95]
- World Trade Center [Nova York]: 11/3/1972. [p. 139]
- Xammar i Sala, Gabriel: Introducció 2.2; 19/2/1969; 14/11/1969; 28/8/1970; 20/10/70; 28/11/1970; 12/12/1970; 27/1/1971; 10/2/1971; 14/3/1971; 1/12/1971; 28/10/1973; 4/12/1973; 12/2/1974; 14/2/1974; 23/3/1974; 23/4/1974; 20/5/1974; 27/1/1976; 13/2/1976; 20/4/1976; 28/4/1976. [p. 20, 52, 57, 79, 86, 101, 106, 109, 110, 116, 129, 165, 169, 170, 178, 182, 193, 197, 204, 237, 239, 240, 242, 244]
- Xammar i Vidal, Francesc: 26/6/1970; 3/6/1973; 28/10/1973. [p. 72, 74, 164, 165]
- Xargay, Emília: 8/2/1972. [p. 131]
- Xarxa Escoles d'Esplai i Colònies*: Introducció 4.1, 5.1. [p. 29, 35]
- Xifré, Marcel·lí: 22/12/1969. [p. 60]
- Xirau i Palau, Antoni: Pròleg. [p. 8]
- Xirinacs, Óscar: 23/4/1976. [p. 243]
- Xirinacs i Díaz, Olga: Introducció 2.4, 3.2, 4.1; 28/4/1970; 10/2/1971; 14/3/1971; 1/12/1971; 26/6/1972; 7/12/1972; 16/2/1974; 23/3/1974; 23/4/1974; 13/5/1974; 23/4/1976; 26/4/1976; 16/12/1977; 25/9/1978; 21/4/1979. [p. 23, 25, 28, 70, 110, 116, 129, 146, 153, 189, 193, 197, 201, 243, 244, 262, 271, 283, 288]
- Xirinacs i Díaz, Sergi: Introducció 2.2; 20/4/1970; 19/6/1972; 19/1/1979. [p. 20, 68, 144, 278]
- Yrache, Luís: 21/10/1970; 25/11/1970; 13/3/1971. [p. 87, 101, 113, 114]
- Zanuy, Pilar: 19/6/1972. [p. 144]
- Zervos, Christian: 7/11/1970. [p. 96]

Una relació dels actes de tota mena que es van desenvolupar a la Llibreria de la Rambla de Tarragona al llarg d'aquell període convuls i esperançador, que fou el de la dotzena d'anys que van del 1968 al 1980, hauria d'ésser prou testimoni, tant de la intensa activitat desplegada, com del caràcter plural que tingué. Ben mirat, no hi caldria cap comentari.

Però creiem que ja és hora que surtin de l'oblit i es posin de relleu moltes de les activitats de la ciutadania de Tarragona que van patir el menyspreu deliberat, sistemàtic i frustrant d'un regim ignominiós. Perquè per molt que ens atabali el cúmul de dades que s'aporten en aquest treball no deixa d'ésser més que l'índex de la vida no resignada i mal coneguda que es teixia sota la llosa del silenci imposat i, per això, és un bon moment per a encoratjar la societat tarragonina a fer el mateix, i treure d'una vegada a la llum les traces que restin, de la vida social, cultural i política era realment existent en aquells anys de foscor.

Cal veure-hi, també, un acte de reconeixement: més de cinc-cents actes tan diversos com els desenvolupats a la llibreria —o des de la llibreria— entre els anys 1968 i 1980 no són el treball de només un petit grup de persones més o menys identificable. Al darrere hi havia centenars de voluntats inconformes que s'ajuntaven de manera activa per a l'objectiu comú d'assolir una pràctica cultural digna a la ciutat de Tarragona, que alhora estigués degudament connectada amb els referents exteriors.

Cercle d'Estudis Històrics i Socials
Guillem Oliver del Camp de Tarragona